

**T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

ŞAH-I ZİNDE TÜRBELERİ SEMERKAND ÖZBEKİSTAN

**Hazırlayan
Nisa Permin YILMAZ SARI**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp POLAT**

Yüksek Lisans Tezi

Haziran 2024, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

**ŞAH-I ZİNDE TÜRBELERİ SEMERKAND ÖZBEKİSTAN
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Hazırlayan
Nisa Permin YILMAZ SARI**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp POLAT**

**Bu çalışma Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından
SDK-2020-12826 kodlu proje ile desteklenmiştir.**

Haziran 2024, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Nisa Permin YILMAZ SARI

İmza

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Avrasya Araştırmaları
Program Adı : Yüksek Lisans
Tez Başlığı : Şah-ı Zinde Türbeleri Semerkand Özbekistan

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 339 sayfalık kısmına ilişkin 27.05.2024 tarihinde Turnitin intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 8' dir.

Filtrelemeye alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 27.05.2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Eyüp POLAT Öğrenci: Nisa Permin YILMAZ SARI

KILAVUZA UYGUNLUK

“Şah-ı Zinde Türbeleri Semerkand Özbekistan” başlıklı Yüksek Lisans, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Nisa Permin YILMAZ SARI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Eyüp POLAT

Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Başkanı

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÇELİK

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Eyüp POLAT danışmanlığında **Nisa Permin YILMAZ SARI** tarafından hazırlanan “**Şah-ı Zinde Türbeleri Semerkand Özbekistan**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir

29/04/2024

JÜRİ:

Danışman : **Dr. Öğr. Üyesi Eyüp POLAT**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Derya GÜNERİ**

Üye : **Dr. Öğr. Üyesi Burak Muhammet GÖKLER**

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /..... tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Özbekistan'ın Semerkand şehrinde bulunan Şah-ı Zinde türbeleri de hem dini hem de kültürel miras açısından oldukça önemli konuma sahiptir. Bu çalışmanın konusunu Özbekistan'da bulunan Şah-ı Zinde türbelerinin mimari açıdan incelenip yorumlanmasıdır. Bu çalışmayı bana sunan ve konunun belirlemesinden araştırmanın tamamlanmasına kadar bana yardımcı olan bana yol gösteren saygıdeğer danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Eyüp Polat'a teşekkürü bir borç biliyorum. Erciyes Üniversitesi Sanat Tarihi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Sultan Murat Topçu'ya, Avrasya Araştırmaları Bölüm Başkanı Dr. Öğr. Üyesi Fatih Çelik'e, Asya Çalışmaları Bölüm Başkanı Doç. Dr. Gökçe Yükselen Peler 'e verdikleri eğitimlerden dolayı teşekkür ederim. Çalışmam için gerekli olan araştırmalarımı Özbekistan'da yürütebilmem de bana yardımcı olan Özbekistan Cumhuriyeti Bursa fahri konsolos yardımcısı Surayyo Khodjoeva'ya, Özbekistan'da yürütülen çalışmalar esnasında gerekli izin ve görüşmelerde rehberlik eden Semerkand İmâm Buhârî Uluslararası Araştırma Merkezi'ndeki Elyazmaları ve Müze Dairesi başkanı Isayev Yoldoshkhan Musakhonovich'e, Toshkent Davlat Sharghunosluk Üniversitesi Dekanı Shabanov Cumali Kazimovich'e, Dr. Sezgin Demir'e, her türlü desteğini sunan konuk sever Toskent Emu University'nin hocası Muhabbat Karimova ve ailesine, Türkistan Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Enstitü Müdürü Prof. Dr. Bülent Bayram'a, El Farabi Kazak Milli Üniversitesi Prof. Dr. Tattigül Kartaeva'ya, Kazak Ulusal Kızlar Pedagoji Üniversitesi Prof. Dr. Gülmira Abdirasilova, Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Alparslan Ceylana, Kırgızistan'da her türlü emeğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Kemal Polat teşekkür ederim. Bana her daim destek veren bu süreçte yanımda olan değerli ağabeyim Hakan Öztürk'e, arkadaşlarım Hatice Karakaya'ya, Nizomiddin Begmurodov'a, Dana Kuryshzhan ve değerli ailesine, seyahatimde yanımda olan bu süreç boyunca her zaman bana destek olan yoldaşım Eliçe Demir'e teşekkür ederim. Son olarak süreç boyunca bana sabırla destek veren aileme, değerli eşim Gürkan Sarı'ya ve bu çalışmayı yapmamda bana vesile olan motivasyon kaynağım oğlum Muhammed Furkan Sarı'ya teşekkür ederim.

Nisa Permin YILMAZ SARI, Kayseri, 2024

ŞAH-I ZİNDE TÜRBELERİ SEMERKAND ÖZBEKİSTAN

Nisa Permin YILMAZ SARI

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2024

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Eyüp POLAT

ÖZET

Orta Asya, tarihsel olarak çeşitli dinlerin ve mistik öğretilerin merkezi olmuştur. İslam'ın yayılmasıyla birlikte, bölgede birçok Müslüman liderin ve dini figürün türbesi inşa edilmiştir. Bu türbeler, Müslümanlar için kutsal yerler olarak kabul edilir ve dini ziyaretler için önemli hale gelir. Orta Asya, tarih boyunca pek çok büyük imparatorluğa ev sahipliği yapmıştır, bu da bölgeyi zengin bir tarihî mirasa sahip kılmıştır. Türbeler, bu imparatorlukların liderlerinin mezarlarına ev sahipliği yaparak tarihî ve kültürel bir bağlam sunar. Orta Asya'da bulunan Şah-ı Zinde türbeleri de hem dini ve mistik önem hem de tarihi ve kültürel miras açısından oldukça önemli konuma sahiptir. Öyle ki günümüzde Şah-ı Zinde türbeleri birçok ziyaretçiye ev sahipliği yaparak Türk kültürü ve mimari geçmişi hakkında ziyaretçilere bilgiler sunar.

Bu çalışmanın konusunu günümüzde Özbekistan'da bulunan Şah-ı Zinde türbelerinin mimari açıdan incelenmesi oluşturmaktadır. Şah-ı Zinde türbeleri 9. ve 14. yüzyıllar arasında yapılan ve sonrasında 19. yüzyılda farklı ritüel binaları kapsayan tarihi bir niteliğe sahiptir. Birçok kültür ve medeniyete şahitlik eden Orta Asya'da bulunan bu eserle birlikte Türk mimarisi hakkında derinlemesine bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda yapılan çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Semerkant şehrinin tarihi, coğrafi konumu ve bölgede yaşayan hanlıklar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Timurlu Devleti döneminde Semerkand'ın durumu ve mimari yapısına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde türbe tipolojisi, türbe kavramı, türbe yapımında kullanılan malzemelere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünü ise Özbekistan'ın Semerkant şehrinde yapılan saha çalışması sonucunda Şah-ı Zinde topluluğunda bulunan yapıların katalogları oluşturulmuştur. Bu bölümde aynı zamanda araştırmacı tarafından incelenen türbelerin planları ve mimari özellikleri detaylandırılmıştır. Çalışmanın beşinci bölümünde ise elde edilen bilgiler ve yapılan saha çalışmaları sonucunda türbelerin mimari özellikleri tespit edilmiş ve Orta Asya'da Türk mimarisinin durumu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Şah-ı Zinde, Türbe, Semerkand, Türk Mimarisi

SHAH-I ZINDA TOMBS SAMARKAND UZBEKISTAN

Nisa Permin YILMAZ SARI

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, June 2024

Supervisor: Dr. Eyüp POLAT

ABSTRACT

Central Asia has historically been a center for various religions and mystical teachings. With the spread of Islam, many tombs of Muslim leaders and religious figures have been built in the region. These tombs are considered sacred places for Muslims and become important for religious visits. Central Asia has hosted numerous great empires throughout history, enriching the region with a rich historical heritage. Tombs provide a historical and cultural context by hosting the graves of leaders of these empires. The Shah-i Zinde tombs in Central Asia hold significant importance both in terms of religious and mystical significance, as well as historical and cultural heritage. Today, these tombs host many visitors, offering insights into Turkish culture and architectural history.

The focus of this study is the architectural examination of the Shah-i Zinde tombs in present-day Uzbekistan. The Shah-i Zinde tombs, dating from the 9th to the 14th centuries and later encompassing ritual buildings in the 19th century, hold historical significance. The aim is to gain in-depth knowledge about Turkish architecture through this monument, witnessing many cultures and civilizations in Central Asia.

The study, in line with its objectives, consists of five sections. The first section provides information about the history, geographical location of Samarkand city, and the principalities in the region. The second section discusses the situation and architectural structure of Samarkand during the Timurid Empire period. The third section covers tomb typology, the concept of tombs, and information about the materials used in tomb construction. The fourth section presents the catalog of structures in the Shah-i Zinde complex based on fieldwork conducted in Samarkand, detailing plans and architectural features of the examined tombs. The fifth section identifies the architectural characteristics of the tombs and determines the status of Turkish architecture in Central Asia based on the gathered information and fieldwork.

Keywords: Central Asia, Shah-i Zinde, Tomb, Samarkand, Turkish Architecture.

Гробницы Шах-Зинды САМЕРКАНД УЗБЕКИСТАН НИСА ПЕРМИН ЙИЛМАЗ САРИ

Институт Социальных Наук Университета Эрсиес

Магистерская диссертация, февраль 2024

СВОДКА

Центральная Азия исторически была центром различных религий и мистических учений. С распространением ислама в этом регионе было построено множество гробниц мусульманских лидеров и религиозных фигур. Эти места считаются священными для мусульман и становятся важными для религиозных посещений. Центральная Азия в течение истории принимала различные великие империи, что обогатило регион богатым историческим наследием. Гробницы играют роль исторического и культурного контекста, вмещая в себя могилы лидеров этих империй. Гробницы Шах-и Зинде в Центральной Азии занимают важное место, как с религиозной и мистической точки зрения, так и с точки зрения исторического и культурного наследия. Сегодня эти гробницы привлекают много посетителей, предоставляя информацию о тюркской культуре и архитектурной истории.

Основное внимание этого исследования сосредоточено на архитектурном анализе гробниц Шах-и Зинде в современном Узбекистане. Эти гробницы, созданные с IX по XIV век и впоследствии дополненные ритуальными постройками в XIX веке, обладают историческим значением. Цель заключается в получении глубоких знаний о тюркской архитектуре через это сооружение, являющееся свидетельством многих культур и цивилизаций в Центральной Азии.

Исследование, в соответствии с поставленными целями, состоит из пяти разделов. Первый раздел предоставляет информацию о истории, географическом положении города Самарканда и княжествах в регионе. Второй раздел обсуждает положение и архитектурную структуру Самарканда в период Тимуридской империи. Третий раздел охватывает тему типологии гробниц, понятия гробниц и информацию о материалах, используемых при их строительстве. Четвертый раздел представляет каталог сооружений в комплексе Шах-и Зинде на основе полевых исследований в Самарканде, детализируя планы и архитектурные особенности изученных гробниц. Пятый раздел выделяет архитектурные особенности гробниц и определяет статус тюркской архитектуры в Центральной Азии на основе собранной информации и полевых исследований.

Ключевые слова: Центральная Азия, Шах-и Зинде, Гробница, Самарканд, Тюркская архитектура.

İÇİNDEKİLER

ŞAH-I ZİNDE TÜRBELERİ SEMERKAND ÖZBEKİSTAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
СВОДКА	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiv
PLANLAR LİSTESİ	xxiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEMERKAND'IN TARİHİ VE COĞRAFYASI

1.1. Semerkand'ın Tarihi ve Coğrafyası	5
1.2. Semerkand'ta Kurulmuş Olan Hanlıklar	10
1.2.1. Buhara Hanlığı	10
1.2.2. Hiva Hanlığı	10
1.2.3. Hokand Hanlığı	11

İKİNCİ BÖLÜM

TİMURLULAR DÖNEMİNDE SEMERKAND

2.1. Genel Bilgiler	12
2.2. Şah-ı Zinde	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRBE KAVRAMI VE TÜRBE MİMARİSİ

3.1. Türbe Tipolojisi ve Türbe Geleneği	30
3.1.1. Türbe Kavramı	30
3.1.2. Türbenin Tarihsel Gelişimi	31
3.3. Mimaride Kullanılan Malzeme	40

3.3.1. Doğal Taş Malzeme	40
3.3.2. Tuğlalar	40
3.3.3. Ahşap Malzeme	40

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAH-I ZİNDE YAPILARI

4.1. Kusem Bin Abbas Türbesi.....	41
4.2. Üstad Ali Nesefi Türbesi	82
4.3. Hoca Ahmed Türbesi.....	98
4.4. Emir Burunduk Türbesi	112
4.5. Tuman Aka Türbesi.....	126
4.6. Şad-ı Mülk Türbesi.....	139
4.7. Şirin Bike Aka Türbesi	159
4.8. Emir Zâde Türbesi	176
4.9. Kadızâde - i Rûmî Türbesi.....	191
4.10. Sekizgen Anonim Türbe.....	213
4.11.9 Numaralı Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbesi	223
4.12.7 Numaralı Kutluk Aka Türbesi	237
4.13. 32 Numaralı Anonim Türbe	249
4.14. 31 Numaralı Anonim Türbe	262
4.16. 33 Numaralı Anonim Türbe	287
4.17. 12 Numara Anonim Türbe.....	299
4.18. 45 Numaralı Laçın Bey Türbe Kalıntısı	316
4.19. 46 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	319
4.20. 36 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	320
4.21. 26 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	322
4.22. 30 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	325
4.23. 47 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	327
4.25. 43 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	327
4.26. 28 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	328
4.27. 29 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	329
4.28. 41 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	330
4.29. 42 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	331

4.30. 40 Numaralı Türbe Kalıntısı.....	331
--	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRİLME

5.1. Timurlular Döneminde Mimari Anlayışı.....	332
5.2. Tipoloji	338
5.2.1. Türbeler.....	339
5.2.2. Kare planlı ve Üzeri Kubbeli Türbeler	339
5.2.3. Sekizgen Planlı ve Üzeri Kubbeli Türbeler	339
5.3. Malzeme	339
5.3.1. Tuğla Malzeme	339
5.3.2. Taş Malzeme.....	340
5.3.3. Ahşap Malzeme	340
5.3.4. Mermer Malzeme.....	340
5.3.5. Alçı Malzeme.....	340
5.4. Süsleme.....	341
5.4.1. Süsleme Sanatı ve Kullanılan Motifler.....	341
5.4.2. Bitkisel Motifler.....	341
5.4.3. Hayvansal Motifler	342
5.4.4. Rûmî	342
5.4.5. Bulut	342
5.4.6. Geometrik Motifler	343
5.4.7. Güzel Yazı (Hat).....	343
5.4.8. Çini Süslemeleri.....	344
5.4.8.1. Şah-ı Zinde Çini Süslemeler.....	344
5.4.8.2. Sırlı Tuğla Süslemeleri	345
5.4.8.3. Kalemîşi Süsleme	345
5.5. Mimarlar	345
SONUÇ	347
KAYNAKÇA.....	349

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AKA	: Kardeş
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
HZ.	: Hazreti
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan Önce
s.	: Sayfa
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
yy.	: Yüz yıl

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Şah-ı Zinde Külliyesi Kesiti	19
Şekil 5.1: Timurlular Döneminde Hâkimiyet Alanı.....	333
Şekil 5.2: Semerkand Mescid-i Cuması ve Gur-i Emir Türbesi	334
Şekil 5.3: Semerkand Uluğ Bey Medresesi.....	335
Şekil 5.4: Şah-ı Zinde Kompleksi Nekropol Koridorunun Sonunda Yer Alan Türbeler Solda Tuman Aka, Karşıda Hoca Ahmet ve Sağda 1361 Tarihli Anonim Olarak Bilinen Türbe	336
Şekil 5.5: Gevher Şad Camii (1418)	337
Şekil 5.6: Gevher Şad Türbesi (1432).....	338

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 2.1: Şah-ı Zinde Külliyesinin Taçkapısı.....	20
Fotoğraf 2.2: Şah-ı Zinde Taçkapısının Güneybatı Cephesi.....	21
Fotoğraf 2.3: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Koridor.....	22
Fotoğraf 2.4: Şah-ı Zinde Türbeleri Kuzey Koridor	23
Fotoğraf 2.5: Şah-ı Zinde Türbeleri Kadızade-i Rumi Türbesi.....	24
Fotoğraf 2.6: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Avlu	25
Fotoğraf 2.7: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Avlu	26
Fotoğraf 2.8: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Avlu	27
Fotoğraf 2.9: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Avlu	28
Fotoğraf 2.10: Şah-ı Zinde Türbeleri Doğu Duvardan Görünümü	29
Fotoğraf 4.1: Kusem Bin Abbas Külliyesinin Giriş Kapısı	47
Fotoğraf 4.2: Kusem Bin Abbas Koridorunun Orjinal Ahşap Kapısı	48
Fotoğraf 4.3: Kusem Bin Abbas Türbesi Ahşap Kapıdan Detay	49
Fotoğraf 4.4: Kusem Bin Abbas Türbesi Güneydoğu Cephesi.....	50
Fotoğraf 4.5: Kusem Bin Abbas Türbesi Doğu Cephesi.....	51
Fotoğraf 4.6: Kusem Bin Abbas Türbesi Güney Cephesi.....	52
Fotoğraf 4.7: Kusem Bin Abbas Türbesi Batı Cephesi.....	53
Fotoğraf 4.8: Kusem Bin Abbas Türbeye Açılan Koridor	54
Fotoğraf 4.9: Kusem Bin Abbas Türbesi Koridor.....	55
Fotoğraf 4.10: Kusem Bin Abbas Türbesi Ziyaretgahına Giriş Koridoru.....	56
Fotoğraf 4.11: Kusem Bin Abbas Külliyesi Koridordaki Kubbeli Mekân	57
Fotoğraf 4.12: Kusem Bin Abbas Külliyesi Mescidin Doğu Cephesindeki Pencere....	58
Fotoğraf 4.13: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Girişi	59
Fotoğraf 4.14: Kusem Bin Abbas Ziyaretgahın Ahşap Kapı Girişi	60
Fotoğraf 4.15: Kusem Bin Abbas Ziyaretgahı Güney Cephesi.....	61
Fotoğraf 4.16: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Güneybatı İç Cephe	62
Fotoğraf 4.17: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Batı İç Cephe	63
Fotoğraf 4.18: Türbe ile Bağlantısını Sağlayan Pencere.....	64
Fotoğraf 4.19: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Güneydoğu İç Cephe	65
Fotoğraf 4.20: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Çinili Kubbe ve Mukarnaslar.....	65
Fotoğraf 4.21: Kusem Bin Abbas Türbesi Ziyaretgahının Kubbeli Mekanı.....	66

Fotoğraf 4.22: Kusem Bin Abbas Ziyaretgahın Çini Süslemeleri	67
Fotoğraf 4.23: Kusem Bin Abbas Türbesi Dua Bölümüne Giriş	68
Fotoğraf 4.24: Kusem Bin Abbas Türbesi Dua Bölümünün İç Mekanı.....	69
Fotoğraf 4.25: Kusem Bin Abbas Türbesinin Ahşap Giriş Kapısı.....	70
Fotoğraf 4.26: Kusem Bin Abbas Türbesi İç Mekanı	71
Fotoğraf 4.27: Kusem Bin Abbas Türbesi İç Mekan	72
Fotoğraf 4.28: Kusem Bin Abbas Türbesi Kuzey İç Cephe.....	72
Fotoğraf 4.29: Kusem Bin Abbas Türbesi Ahşap Kapı Detayı.....	73
Fotoğraf 4.30: Kusem Bin Abbas Türbesi İç Mekandan Detay	74
Fotoğraf 4.31: Kusem Bin Abbas Türbesi Kubbeli Mekân	74
Fotoğraf 4.32: Kusem Bin Abbas Türbesi Batı İç Cephe	75
Fotoğraf 4.33: Kusem Bin Abbas Türbesi Dört Kademeli Çini Süslemeli Sanduka	75
Fotoğraf 4.34: Kusem Bin Abbas Çinili Sanduka.....	76
Fotoğraf 4.35: Kusem Bin Abbas Türbesi Çinili Sandukadan Detay	77
Fotoğraf 4.36: Kusem Bin Abbas Türbesi Çinili Sanduka Detayı.....	78
Fotoğraf 4.37: Kusem Bin Abbas Türbesi Sandukanın Çini Detayı	79
Fotoğraf 4.38: Kusem Bin Abbas Türbesi Sandukadan Çini Detay	80
Fotoğraf 4.39: Kusem Bin Abbas Türbesi Sandukasının Çini Detayı	81
Fotoğraf 4.40: Üstat Ali Nesefi Türbesinin Taçkapısı	85
Fotoğraf 4.41: Üstat Ali Nesefi Türbesi Güneydoğu Cephe	86
Fotoğraf 4.42: Üstat Ali Nesefi Türbesi Güneybatı Cephesi	87
Fotoğraf 4.43: Üstat Ali Nesefi Türbesi Batı Cephesi	88
Fotoğraf 4.44: Üstat Ali Nesefi Türbesi Kuzey Cephe	88
Fotoğraf 4.45: Üstat Ali Nesefi Türbesi Doğu Cephe.....	89
Fotoğraf 4.46: Üstat Ali Nesefi Türbesi Taçkapı Açıklığı.....	90
Fotoğraf 4.47: Üstat Ali Nesefi Türbesi Çini Detay	91
Fotoğraf 4.48: Üstat Ali Nesefi Türbe Ahşap Kapısı.....	92
Fotoğraf 4.49: Üstat Ali Nesefi Türbesi İç Batı Cephe.....	93
Fotoğraf 4.50: Üstat Ali Nesefi Türbesi İç Batı Cephe.....	93
Fotoğraf 4.51: Üstat Ali Nesefi Türbesi Kubbeli Mekan.....	94
Fotoğraf 4.52: Üstat Ali Nesefi Türbesi Çinili Kubbe ve Mukarnaslı Mekân.....	95
Fotoğraf 4.53: Üstat Ali Nesefi Türbesi İç Batı Cephe Çini Detay	96

Fotoğraf 4.54: Üstat Ali Nesefi Türbesi Çini Detay	97
Fotoğraf 4.55: Üstat Ali Nesefi Türbesi Çinili Detay	98
Fotoğraf 4.56: Hoca Ahmet Türbesi Taçkapı	101
Fotoğraf 4.57: Hoca Ahmet Türbesi Doğu Cephe	102
Fotoğraf 4.58: Hoca Ahmet Türbesi Kuzeydoğu Cephe.....	103
Fotoğraf 4.59: Hoca Ahmet Türbesi Batı Cephe	104
Fotoğraf 4.60: Hoca Ahmet Türbesi Taçkapı Alınlığı	105
Fotoğraf 4.61: Hoca Ahmet Türbesi Ahşap Giriş Kapısı.....	106
Fotoğraf 4.62: Hoca Ahmet Türbesi Kuzey İç Cephe.....	107
Fotoğraf 4.63: Hoca Ahmet Türbesi Batı İç Cephe	107
Fotoğraf 4.64: Hoca Ahmet Türbesi Güney İç Cephe	108
Fotoğraf 4.65: Hoca Ahmet Türbesi Sandukalar	108
Fotoğraf 4.66: Hoca Ahmet Türbesi Kubbeli Mekan	109
Fotoğraf 4.67: Hoca Ahmet Türbesi Taçkapı Çini Detay	110
Fotoğraf 4.68: Hoca Ahmet Türbesi Taçkapı Çini Detay	111
Fotoğraf 4.69: Emir Burunduk Türbesi.....	114
Fotoğraf 4.70: Emir Burunduk Türbesi Güney Cephe.....	115
Fotoğraf 4.71: Emir Burunduk Türbesi Güneybatı Cephe	116
Fotoğraf 4.72: Emir Burunduk Türbesi Batı Cephe.....	117
Fotoğraf 4.73: Emir Burunduk Batı Cephesi, Kuzeybatı Köşeden	118
Fotoğraf 4.74: Emir Burunduk Türbesi Doğu Cephe Giriş Kapısı	119
Fotoğraf 4.75: Emir Burunduk Türbesi Sırlı Tuğla Detay	120
Fotoğraf 4.76: Emir Burunduk Türbesi Ahşap Taçkapı.....	121
Fotoğraf 4.77: Emir Burunduk Türbesi Kuzey İç Cephe	122
Fotoğraf 4.78: Emir Burunduk Türbesi Güney İç Cephe.....	122
Fotoğraf 4.79: Emir Burunduk Türbesi Doğu İç Cephe.....	123
Fotoğraf 4.80: Emir Burunduk Türbesi Doğu İç Cephe.....	123
Fotoğraf 4.81: Emir Burunduk Türbesi Kubbeli Mekan.....	124
Fotoğraf 4.82: Emir Burunduk Türbe Kitabesi	125
Fotoğraf 4.83: Tuman Aka Türbesi Doğu Cephe.....	128
Fotoğraf 4.84: Tuman Aka Türbesi Kuzey Cephe	129
Fotoğraf 4.85: Tuman Aka Türbesi Kuzeybatı Cephe	130

Fotoğraf 4.86: Tuman Aka Türbesi Batı Cephe.....	131
Fotoğraf 4.87: Tuman Aka Türbesi Kuzeybatı Cephe Detay.....	132
Fotoğraf 4.88: Tuman Aka Türbesi Taçkapı.....	133
Fotoğraf 4.89: Tuman Aka Türbesi Ahşap Kapısı	134
Fotoğraf 4.90: Tuman Aka Türbesi Batı İç Cephe.....	135
Fotoğraf 4.91: Tuman Aka Türbesi Güney İç Cephe.....	136
Fotoğraf 4.92: Tuman Aka Türbesi Kubbeli Mekan.....	137
Fotoğraf 4.93: Tuman Aka Türbesi Kalemîşi Mukarnaslardan Detay.....	138
Fotoğraf 4.94: Tuman Aka Türbesi Çini Detay	138
Fotoğraf 4.95: Şad-ı Mülk Türbesi Doğu Cephe.....	142
Fotoğraf 4.96: Şad-ı Mülk Türbesi Kuzeybatı Cephesi	143
Fotoğraf 4.97: Şad-ı Mülk Türbesi Batı Cephe.....	144
Fotoğraf 4.98: Şad-ı Mülk Türbesi Batı Cephe, Güneybatı Köşeden	145
Fotoğraf 4.99: Şad-ı Mülk Türbesi Pencere Detay	146
Fotoğraf 4.100: Şad-ı Mülk Türbesi Taçkapı.....	147
Fotoğraf 4.101: Şad-ı Mülk Türbesi Ahşap Giriş Kapısı.....	148
Fotoğraf 4.102: Şad-ı Mülk Türbesi Çini Detay	149
Fotoğraf 4.103: Şad-ı Mülk Türbesi Batı İç Mekan.....	150
Fotoğraf 4.104: Şad-ı Mülk Türbesi Çini Süslemeden Detay.....	150
Fotoğraf 4.105: Şad-ı Mülk Türbesi Kubbeli Mekan.....	151
Fotoğraf 4.106: Şad-ı Mülk Türbesi Güney İç Cephe.....	151
Fotoğraf 4.107: Şad-ı Mülk Türbesi Kuzeybatı köşesi	152
Fotoğraf 4.108: Şad-ı Mülk Türbesi Çinili Kubbeden Detay.....	153
Fotoğraf 4.109: Şad-ı Mülk Türbesi İç Mekan	154
Fotoğraf 4.110: Şad-ı Mülk Türbesi Çini Süslemelerden Detay.....	155
Fotoğraf 4.111: Şad-ı Mülk Türbesi İç Cephe Çini Süslemeli Pano.....	156
Fotoğraf 4.112: Şad-ı Mülk Türbesi Çini Süslemeden Detay	157
Fotoğraf 4.113: Şad-ı Mülk Türbesi Sandukalardaki Çini Detay	158
Fotoğraf 4.114: Şirin Bike Aka Türbesi Batı Cephe.....	162
Fotoğraf 4.115: Şirin Bike Aka Türbesi Kuzeydoğu Cephe	163
Fotoğraf 4.116: Şirin Bike Aka Türbesi Kuzeybatı Cephe	164
Fotoğraf 4.117: Şirin Bike Aka Türbesi Kuzey Cephe	165

Fotoğraf 4.118: Şirin Bike Aka Türbesi Taçkapı.....	166
Fotoğraf 4.119: Şirin Bike Aka Türbesi Taçkapıdan Detay.....	167
Fotoğraf 4.120: Şirin Bike Aka Türbesi Çini Detay	168
Fotoğraf 4.121: Şirin Bike Aka Türbesi Doğu İç Cephe.....	169
Fotoğraf 4.122: Şirin Bike Aka Türbesi İç Mekan.....	170
Fotoğraf 4.123: Şirin Bike Aka Türbesi Kubbeli Mekan.....	171
Fotoğraf 4.124: Şirin Bike Aka Türbesi Çini Süslemelerden Detay.....	172
Fotoğraf 4.125: Şirin Bike Aka Türbesi Süslemelerden Detay.....	173
Fotoğraf 4.126: Şirin Bike Aka Türbesi Süslemelerden Detay.....	174
Fotoğraf 4.127: Şirin Bike Aka Türbesi Batı İç Cephe.....	175
Fotoğraf 4.128: Emir Zade Türbesi Doğu Cephe.....	178
Fotoğraf 4.129: Emir Zade Türbesi.....	179
Fotoğraf 4.130: Emir Zade Türbesi Güney Cephe	179
Fotoğraf 4.131: Emir Zade Türbesi Güneybatı Cephe.....	180
Fotoğraf 4.132: Emir Zade Türbesi Batı Cephe	181
Fotoğraf 4.133: Emir Zade Türbesi Pencereden Detay.....	182
Fotoğraf 4.134: Emir Zade Türbesi.....	183
Fotoğraf 4.135: Emir Zade Türbesi.....	183
Fotoğraf 4.136: Emir Zade Türbesi.....	184
Fotoğraf 4.137: Emir Zade Türbesi Taçkapı.....	184
Fotoğraf 4.138: Emir Zade Türbesi İç Mekan.....	185
Fotoğraf 4.139: Emir Zade Türbesi Sandukalar.....	186
Fotoğraf 4.140: Emir Zade Türbesi Kubbe	187
Fotoğraf 4.141: Emir Zade Türbesi Batı Cephe	188
Fotoğraf 4.142: Emir Zade Türbesinin Bulunduğu Orta Avlu.....	188
Fotoğraf 4.143: Emir Zade Türbesi Köşe Sütunce.....	189
Fotoğraf 4.144: Emir Zade Türbesi Çini Detay	190
Fotoğraf 4.145: Kadızade-i Rumi Türbesi Güneydoğu Cephe	195
Fotoğraf 4.146: Kadızade-i Rumi Türbesi Güneybatı Cephe	196
Fotoğraf 4.147: Kadızade-i Rumi Türbesi Doğu Cephe	197
Fotoğraf 4.148: Kadızade-i Rumi Türbesi Kuzeydoğu Cephe.....	198
Fotoğraf 4.149: Kadızade-i Rumi Türbesi Kuzey Cephe.....	199

Fotoğraf 4.150: Kadızade-i Rumi Türbesi Güney Cephe	200
Fotoğraf 4.151: Kadızade-i Rumi Türbesi İç Mekan	201
Fotoğraf 4.152: Kadızade-i Rumi Türbesi İç Mekan	202
Fotoğraf 4.153: Kadızade-i Rumi Türbesi Birinci Bölüm	203
Fotoğraf 4.154: Kadızade-i Rumi Türbesi Birinci Bölüm Çini Süsleme Detayı	204
Fotoğraf 4.155: Kadızade-i Rumi Türbe Kubbeli Mekan	204
Fotoğraf 4.156: Kadızade-i Rumi Türbesi Köşe Odalar	205
Fotoğraf 4.157: Kadızade-i Rumi Türbesi Köşe Odalardan Detay	206
Fotoğraf 4.158: Kadızade-i Rumi Türbesi Kuzey İç Cephe.....	207
Fotoğraf 4.159: Kadızade-i Rumi Türbesi Kuzey İç Cephe.....	208
Fotoğraf 4.160: Kadızade-i Rumi Türbesi Kubbeli Mekan	209
Fotoğraf 4.161: Kadızade-i Rumi Türbesi Mukarnaslar ve Çini Süsleme.....	210
Fotoğraf 4.162: Kadızade-i Rumi Türbesi Güney Kapı Açıklığı.....	211
Fotoğraf 4.163: Kadızade-i Rumi Türbesi Kubbeli Mekandan Detay	212
Fotoğraf 4.164: Kadızade-i Rumi Türbesi Çinlerden Detay	213
Fotoğraf 4.165: Sekizgen Anonim Türbe Doğu Cephe	216
Fotoğraf 4.166: Sekizgen Anonim Türbe Güneybatı Cephe.....	217
Fotoğraf 4.167: Sekizgen Anonim Türbe Doğu Cephe	218
Fotoğraf 4.168: Sekizgen Anonim Türbe Kemer Açıklığı.....	219
Fotoğraf 4.169: Sekizgen Anonim Türbe Sırlı Tuğla Süslemeden Detay.....	220
Fotoğraf 4.170: Sekizgen Anonim Türbe İç Mekan	221
Fotoğraf 4.171: Sekizgen Anonim Türbe Kubbeli Mekan.....	222
Fotoğraf 4.172: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi.....	226
Fotoğraf 4.173: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Güney Cephe.....	227
Fotoğraf 4.174: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Güneydoğu Cephe.....	228
Fotoğraf 4.175: Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbesi Kuzeybatı Cephe	229
Fotoğraf 4.176: Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbe Taçkapısı	230
Fotoğraf 4.177: Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbesi Taçkapıdan Detay.....	231
Fotoğraf 4.178: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Ahşap Kapıdan Detay.....	232
Fotoğraf 4.179: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Taçkapı Çini Süslemelerden Detay	233
Fotoğraf 4.180: Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbesi Çini Süslemeden Detay	234

Fotoğraf 4.181: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Sandukaları.....	235
Fotoğraf 4.182: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi İç Mekan.....	235
Fotoğraf 4.183: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Kubbeli Mekan.....	236
Fotoğraf 4.184: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Batı İç Cephe.....	236
Fotoğraf 4.185: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Sandukalardan Detay.....	237
Fotoğraf 4.186: Kutluk Aka Türbesi Batı Cephe	240
Fotoğraf 4.187: Kutluk Aka Türbe Kuzey Cephe	241
Fotoğraf 4.188: Kutluk Aka Türbesi Kuzeybatı Cephe	241
Fotoğraf 4.189: Kutluk Aka Türbesi Taçkapı	242
Fotoğraf 4.190: Kutluk Aka Türbesi Taçkapıdan Detay.....	243
Fotoğraf 4.191: Kutluk Aka Türbesi Ahşap Kapı	244
Fotoğraf 4.192: Kutluk Aka Türbesi Taçkapıdan Detay.....	245
Fotoğraf 4.193: Kutluk Aka Türbesi Batı İç Cephe	246
Fotoğraf 4.194: Kutluk Aka Türbesi Doğu İç Cephe.....	246
Fotoğraf 4.195: Kutluk Aka Türbesi Kubbeli Mekan.....	247
Fotoğraf 4.196: Kutluk Aka Türbesi Kubbe Eteğindeki Çini Süsleme.....	247
Fotoğraf 4.197: Kutluk Aka Türbesi Çin Mukarnaslarından Detay.....	248
Fotoğraf 4.198: Kutluk Aka Türbesindeki Sanduka	249
Fotoğraf 4.199: 32 Numaralı Anonim Türbenin Doğu Cephesi	251
Fotoğraf 4.200: 32 Numaralı Anonim Türbe Batı Cephe	252
Fotoğraf 4.201: 32 Numaralı Anonim Türbenin Penceresi.....	253
Fotoğraf 4.202: 32 Numaralı Anonim Türbenin Taçkapısı.....	254
Fotoğraf 4.203: 32 Numaralı Anonim Türbenin Ahşap Kapısı	255
Fotoğraf 4.204: 32 Numaralı Anonim Türbenin İç Mekanı.....	256
Fotoğraf 4.205: 32 Numaralı Anonim Türbe İç Mekandan Görünüm	256
Fotoğraf 4.206: 32 Numaralı Anonim Türbe İç Mekandan Görünüm.....	257
Fotoğraf 4.207: 32 Numaralı Anonim Türbeden Görünüm	258
Fotoğraf 4.208: 32 Numaralı Anonim Türbe Batı İç Cephe	259
Fotoğraf 4.209: 32 Numaralı Anonim Türbe Kubbeli Mekan	259
Fotoğraf 4.210: 32 Numaralı Anonim Türbenin Tromplardan Detay.....	260
Fotoğraf 4.211: 32 Numaralı Anonim Türbe İç Mekân	261
Fotoğraf 4.212: 31 Numaralı Anonim Türbenin Doğu Cephesi	264

Fotoğraf 4.213:	31 Numaralı Anonim Türbe Kuzeybatı Cephesi.....	265
Fotoğraf 4.214:	31 Numaralı Anonim Türbe Batı Cephesi.....	266
Fotoğraf 4.215:	31 Numaralı Anonim Türbe Taçkapısı.....	267
Fotoğraf 4.216:	31 Numaralı Anonim Türbe İç Mekan.....	268
Fotoğraf 4.217:	31 Numaralı Anonim Türbe Ahşap Kapı	269
Fotoğraf 4.218:	31 Numaralı Anonim Türbenin Çinili Sandukası.....	270
Fotoğraf 4.219:	31 Numaralı Anonim Türbesi Kubbeli Mekan.....	271
Fotoğraf 4.220:	31 Numaralı Anonim Türbe Doğu İç Cephe	272
Fotoğraf 4.221:	31 Numaralı Anonim Türbenin Sandukası.....	272
Fotoğraf 4.222:	31 Numaralı Anonim Türbenin Çinili Sandukasından Detay	273
Fotoğraf 4.223:	31 Numaralı Anonim Türbe Çini Detay.....	273
Fotoğraf 4.224:	31 Numaralı Anonim Türbenin Çini Detayı.....	274
Fotoğraf 4.225:	34 Numaralı Anonim Türbe Doğu Cephe	277
Fotoğraf 4.226:	34 Numaralı Anonim Türbe Kuzeydoğu Cephe.....	278
Fotoğraf 4.227:	34 Numaralı Anonim Türbe Batı Cephesi.....	279
Fotoğraf 4.228:	34 Numaralı Anonim Türbenin Penceresi.....	280
Fotoğraf 4.229:	34 Numaralı Anonim Türbe Kuzey Cephe.....	281
Fotoğraf 4.230:	34 Numaralı Anonim Türbe Taçkapısı.....	282
Fotoğraf 4.231:	34 Numaralı Anonim Türbe İç Mekan	283
Fotoğraf 4.232:	34 Numaralı Anonim Türbenin Birinci Bölümü	284
Fotoğraf 4.233:	34 Numaralı Anonim Türbe Birinci Bölüm İç Mekan	285
Fotoğraf 4.234:	34 Numaralı Anonim Türbe İkinci Bölüm İç Mekan.....	286
Fotoğraf 4.235:	34 Numaralı Anonim Türbe İkinci Kısım Kubbeli Mekan	286
Fotoğraf 4.236:	34 Numaralı Anonim Türbe Doğu İç Cephe	287
Fotoğraf 4.237:	33 Numaralı Anonim Türbe Doğu Cephe	289
Fotoğraf 4.238:	33 Numaralı Anonim Türbenin Kuzeydoğu Cephesi.....	290
Fotoğraf 4.239:	33 Numaralı Anonim Türbenin Kuzeybatı Cephesi.....	291
Fotoğraf 4.240:	33 Numaralı Anonim Türbenin Batı Cephesi.....	292
Fotoğraf 4.241:	33 Numaralı Anonim Türbe Taçkapısı.....	293
Fotoğraf 4.242:	33 Numaralı Anonim Türbenin Ahşap Kapısı	294
Fotoğraf 4.243:	33 Numaralı Anonim Türbenin Batı İç Cephesi	295
Fotoğraf 4.244:	33 Numaralı Anonim Türbenin Güney İç Cephesi	296

Fotoğraf 4.245:	33 Numaralı Anonim Türbenin Pencere Detayı.....	297
Fotoğraf 4.246:	33 Numaralı Anonim Türbe Kubbeli Mekan	298
Fotoğraf 4.247:	33 Numaralı Anonim Türbe İç Mekan	299
Fotoğraf 4.248:	12 Numaralı Anonim Türbe Doğu Cephesi	302
Fotoğraf 4.249:	12 Numaralı Anonim Türbe Güneybatı Cephesi.....	302
Fotoğraf 4.250:	12 Numaralı Anonim Türbe Batı Cephe	303
Fotoğraf 4.251:	12 Numaralı Anonim Türbe Kuzey Cephe.....	303
Fotoğraf 4.252:	12 Numaralı Anonim Türbenin Pencere Detayı.....	304
Fotoğraf 4.253:	12 Numaralı Anonim Türbenin Taçkapısı.....	305
Fotoğraf 4.254:	12 Numaralı Anonim Türbenin Taçkapısından Detay	306
Fotoğraf 4.255:	12 Numaralı Anonim Türbe Çini Detay	307
Fotoğraf 4.256:	12 Numaralı Anonim Türbenin Ahşap Kapısı	308
Fotoğraf 4.257:	12 Numaralı Anonim Türbe Sandukaları	309
Fotoğraf 4.258:	12 Numaralı Anonim Türbe Batı İç Cephe	309
Fotoğraf 4.259:	12 Numaralı Anonim Türbe Güney İç Cephe	310
Fotoğraf 4.260:	12 Numaralı Anonim Türbe Kuzey İç Cephe	310
Fotoğraf 4.261:	12 Numaralı Anonim Türbe Kubbeli Mekan	311
Fotoğraf 4.262:	12 Numaralı Anonim Türbe İç Mekan	311
Fotoğraf 4.263:	12 Numaralı Anonim Türbe Doğu İç Cephe	312
Fotoğraf 4.264:	12 Numaralı Anonim Türbe Merdiven Girişi.....	313
Fotoğraf 4.265:	12 Numaralı Anonim Türbe Merdiveninden Detay	314
Fotoğraf 4.266:	12 Numaralı Anonim Türbe Merdiveninden Detay	315
Fotoğraf 4.267:	45 Numaralı Laçın Bey Türbesi Batı Cephesi.....	317
Fotoğraf 4.268:	45 Numaralı Laçın Bey Türbesi Güneybatı Cephesi.....	318
Fotoğraf 4.269:	45 Numaralı Laçın Bey Türbesi Kuzeydoğu Cephesi.....	319
Fotoğraf 4.270:	46 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı	320
Fotoğraf 4.271:	36 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Doğu Cephesi.....	321
Fotoğraf 4.272:	36 Numaralı Anonim Türbe Sandukaları Kuzeydoğu Cephe	321
Fotoğraf 4.273:	26 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Batı Cephe.....	323
Fotoğraf 4.274:	26 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Güney Cephe.....	323
Fotoğraf 4.275:	26 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Güneydoğu Cephe.....	324
Fotoğraf 4.276:	26 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Doğu Cephe	324

Fotoğraf 4.277: 30 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Kuzey Cephe.....	326
Fotoğraf 4.278: 30 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Batı Cephe.....	326
Fotoğraf 4.279: 30 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Kuzey Cephe.....	327

PLANLAR LİSTESİ

Plan 2.1: Şah-ı Zinde Külliyesi Genel Planı	18
Plan 4.1: Kusem Bin Abbas Külliyesinin Planı.....	42
Plan 4.2: Kusem Bin Abbas Külliyesinin Türbe Kesiti.....	42
Plan 4.3: Kusem Bin Abbas Türbesinin Planı	42
Plan 4.4: Kusem Bin Abbas Türbe Kesiti.....	43
Plan 4.5: Üstat Ali Nesefi Türbesinin Kesiti	82
Plan 4.6: Üstat Ali Nesefi Türbe Planı.....	82
Plan 4.7: Hoca Ahmet Türbe Kesiti(N.B.Nemtseva).....	99
Plan 4.8: Hoca Ahmet Türbe Planı	99
Plan 4.9: Emir Burunduk Türbe Kesiti	112
Plan 4.10: Emir Burunduk Türbe Planı.....	112
Plan 4.11: Tuman Aka Türbe Kesiti	126
Plan 4.12: Tuman Aka Türbe Planı.....	126
Plan 4.13: Şad-ı Mülk Türbe Kesiti	139
Plan 4.14: Şad-ı Mülk Türbe Planı.....	139
Plan 4.15: Şirin Bike Aka Türbe Kesiti	159
Plan 4.16: Şirin Bike Aka Türbe Planı.....	159
Plan 4.17: Şirin Bike Aka Türbesi Gömü Odası.....	160
Plan 4.18: Emir Zade Türbe Kesiti(Nemtseva, 2019).....	176
Plan 4.19: Emir Zade Türbe Planı.....	176
Plan 4.20: Kadızade-i Rumi Türbe Kesiti.....	191
Plan 4.21: Kadızade-i Rumi Türbe Planı	192
Plan 4.22: Kadızade-i Rumi Türbesi Gömü Odasının Planı	192
Plan 4.23: Sekizgen Anonim Türbe Kesiti.....	214
Plan 4.24: Sekizgen Anonim Türbe ve gömü odası Planları	214
Plan 4.25: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbe Kesiti	223
Plan 4.26: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbe Planı	223
Plan 4.27: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Gömü Odasının Planı.....	224
Plan 4.28: Kutluk Aka Türbe Kesiti(Nemtseva, 2019).....	238
Plan 4.29: Kutluk Aka Türbe Planı.....	238
Plan 4.30: Numaralı Anonim Türbe Planı	250

Plan 4.31: Numaralı Anonim Türbe Kesiti.....	262
Plan 4.32: Numaralı Anonim Türbe Planı	262
Plan 4.33: Numaralı Anonim Türbe Planı	275
Plan 4.34: Numaralı Anonim Türbe Planı	288
Plan 4.35: Numaralı Anonim Türbe Kesiti.....	300
Plan 4.36: Numaralı Anonim Türbe Planı	300
Plan 4.37: 45 Numaralı Laçın Bey Türbe Planı.....	316
Plan 4.38: 45 Numaralı Laçın Bey Türbe Planı.....	316
Plan 4.39: 26 Numaralı Anonim Türbe Planı	322
Plan 4.40: 30 Numaralı Anonim Türbe Planı	325
Plan 4.41: Numaralı Anonim Türbe Kesiti.....	325
Plan 4.42: 28 Numaralı Anonim Türbe Kesiti.....	328
Plan 4.43: 28 Numaralı Anonim Türbe Planı (Yılmaz Sarı, 2023)	329
Plan 4.44: 29 Numaralı Anonim Türbe Kesiti.....	330
Plan 4.45: 29 Numaralı Anonim Türbe Planı	330

GİRİŞ

Yerli ve yabancı kaynaklarda Türk milletinin geçmişi ile ilgili olarak Türklerin atlı ve göçebe bir kavim olduklarından bahsedilmektedir. Özellikle Orta Asya’da geçimlerin hayvancılıkla temin ettikleri, avcı ve savaşçı bir ruha sahip oldukları eski kaynaklarda açık bir şekilde ifade edilmektedir. Tarihte Türk devletinin kültürel miraslarına bakıldığında özellikle Moğolistan Halk Cumhuriyet’inin olduğu bölgede Türk kültürüne ve medeniyetine ait bir çok anıt, yazıt ve balbalın yer aldığı tespit edilmiştir. Bu kültürel mirasın büyük bir kısmı Köktürk ve Uygur dönemine ait şehir kalıntılarından bulunmuştur. Eski Türk yazıtlarında ve Türk dilinde bazen “balık”, bazen “kent” bazen de “ulus” işaretiyle karşılanan son derece sistemli bir şekilde yapılan bu şehirler Türk kültürüne ve medeniyetine tanıklık etmiş ve geçmişin izlerini taşımaktadır. Türklerin yaşadıkları coğrafya ele alındığında doğuda ve batıda yoğun olarak yaşadıkları ve uğruna savaş verdikleri birçok şehir vardır. Bu şehirlerden kimi “Kale Şehir” kimi de “Daimi yerleşim alanı” olarak adlandırılmıştır (Alyılmaz, 2002, ss. 303-305).

Semer kand coğrafi olarak Maver aünnehir bölgesinde yer alan eski Türk şehirleri arasında yer almaktadır. Şehrin batısında Buhara, doğusunda Üsruneşe bölgesi ve kuzeyinde ise Taşkent ile İsbicab şehirleri bulunurken güneyinde ise Kiş ve Nese f şehirleri vardır. Semer kand hem Türk hem de İslam geleneğini çok uzun yıllar boyunca içinde barındıran önemli bir geçmişe sahiptir. Semer kand şehir olarak ilk Zerefşân nehrinin güneyinde kurulmuştur. Ayrıca şehrin kuruluşuna ilişkin farklı rivayetler bulunmaktadır. Ancak çeşitli rivayetler olsa da temelde Milattan Önce 535 yılında Pers hükümdarı olan Cyrus tarafından kurulduğu sıklıkla kabul edilen bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır. Semer kand tarihte farklı hükümdarlar tarafından yönetildiği için tarihte farklı isimlerle ele alındığı bilinmektedir. Büyük İskender doğu seferinde bu bölgeyi “Maracanda” olarak adlandırmıştır. Çinli kaynaklarda ise “Sa-mo-kian”, “K’ang” ve “Si-wan-kin” olarak da ifade edilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde birçok millete ev sahipliği yapan Semer kand Milattan Sonra 711 yılında Emeviler’in Horosan valisi olan Kuteybe B. Müslim

tarafından ele geçirilerek İslam şehri olarak anılmaya başlamıştır. Bölgenin fethedilmesiyle birlikte Müslüman orduları bu bölgeden hareket ederek şehri askeri bir üs olarak kullanmaya başlamıştır (Koçak, 2019, s. 68). Özellikle 8. ve 9. yüzyılda Moğol istilası yüzünden sıkıntılı bir dönem geçiren Semerkand mimari açıdan en parlak dönemlerinden birisini Timur döneminde yaşamış ve bu dönem içerisinde Timur'un başşehri olarak belirtilmiştir. Farklı bölgelerden gelen âlim ve sanatkârların Semerkand'ta toplanmasıyla birlikte günümüze kadar ulaşan çoğu eserin bu döneme ait olduğu bilinmektedir. Semerkand'a 808 (1405)'de gelen ve o dönemde İspanyol elçisi olarak Bilinen Clavijo seyahatnamesinde Semerkand'ta bulunan saraylar, bahçeler ve abidevi yapılara geniş bir şekilde yer vermiştir (Clavijo, 1975, ss.136-184).

Semerkand'ta Uluğbey döneminde yapılan Çihilsütun adlı saray o dönem içerisinde meşhur rasathaneler arasında yer almıştır. 1497-1511 yılları arasında Semerkand'a hakim olan Bâbürlüler de Semerkand'ın mimari yapısının gelişmesinde önemli katkılar sunmuştur (Arat, 2006, ss. 68-75). Özbek hükümdarı olan Şeybânî tarafından ele geçirilen Semerkand 1868 yılına kadar Özbek hanlarının idaresinde kalmıştır. Özbeklerin himayesinde Buhara'dan yönetilen bölgede imarın gelişimi oldukça fazla önemsenmiş ve bu yönüyle Semerkand imar gelişimi geri planda bırakılmıştır. Rusların 1868 yılında Mâverâünnehir bölgesine kadar ilerleyerek Semerkand'ı ele geçirmiş ve bölgeyi Türkistan genel yönetimine dahil etmişlerdir. Buna bağlı olarak 1871 yılından itibaren Timur'un inşa ettiği şehrin batısında yeni bir şehir yükselmeye başlamıştır. Günümüzde Özbekistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan Semerkand'ta mimari açıdan birçok yapı yapılarak tarihsel süreç içerisinde kendisine yer edinmiştir. Sosyodemografik olarak nüfusun büyük bir bölümü Özbeklerden oluşurken belirli bir bölümünü de Ruslar, Tatarlar ve Tacikler oluşturmaktadır. Bu çalışmada da Özbekistan sınırları içerisinde yer alan Semerkand şehrinde bulunan Şâh-ı Zinde türbeleri ele alınacak ve değerlendirilecektir.

Çalışma kapsamında ele alınan Şâh-ı Zinde bölgesi genel olarak bölgede kutsal bir mevki olarak kabul görmüş ve bu yönüyle İslamiyet'in yayıldığı tarihten itibaren uzun bir dönem boyunca etkisini sürdürmüştür. Hz. Muhammed (S.A.V)'in amcasının oğlu olarak bilinen Kusem Bin Abbas'ın İslamiyeti yaymak için bölgeye gelmesi ve burada şehit edilmesi bölgede maneviyatın daha çok ön plana çıkmasına neden olmuş ve Kusem Bin Abbas'ın

burada kabrinin olmasıyla önemli ziyaretgâhlar arasında yer almasına katkı sağlamıştır. Buna bağlı olarak bölgeye yapılan türbeler ve mezarlık farklı yapıların meydana gelmesine katkı sağlamıştır. Kusem Bin Abbas'ın kabrinin bulunduğu bölge “Şâh-ı Zinde” yani yaşayan sultan olarak adlandırılmıştır. Moğollar döneminde ciddi tahribata uğrayan türbe 1335 yılında yeniden ihya edilerek bölge 1360'lı yıllardan itibaren mezarlık alanı olarak tercih edilen ve aynı zamanda kutsal alan özelliğini yeniden kazanmasıyla birlikte önemli bir imar faaliyetine sahne olmaya başlamıştır. Timur ve Ulug Bey dönemlerinde zirveye çıkan imar yapıları bölgenin gelişimine katkı sağlamıştır (İslam Ansiklopedisi, 2023). Bölgede bulunan türbeler 9-14. yüzyıllar arasında yapılan ve sonrasında 19. yüzyılda yapılan farklı ritüel binaları içermektedir. Şâh-ı Zinde Külliyesi geçmişten günümüze kadar farklı dönemlerde gelişim göstererek bugün 20'den fazla binayı kapsayan kutsal bir mekân olarak ziyaret edilmektedir.

Şah-ı Zinde Türbelerinin bölge açısından bu denli önemli olmasından kaynaklı Orta Asya'da Türk mimarisi hakkında detaylı bilgi elde etmek ve Türk mimarisinin gelişimi hakkında bilgi sunabilmek amacıyla yapılan çalışma 5 bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Semerkand'ın tarihi, coğrafi konumu ve bölgede kurulan hanlıklara ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Timurlu Devleti döneminde Semerkand'ın durumu ve mimari yapısına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde türbe tipolojisi, türbe kavramı, türbe yapımında kullanılan malzemelere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü bölümünde Şah-ı Zinde türbelerinin mimari açıdan durumları hakkında bilgi verilirken ayrıca bu bölümde araştırmacı tarafından bölgeye yapılan ziyarette türbelerin görsellerine ve teknik çizimlerine yer verilmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde Şah-ı Zinde türbelerinin mimari açıdan değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Araştırmanın yapılma sürecinde izlenen yönteme değinilecek olursa öncelikli olarak farklı dönemlerde inşa edilen Şah-ı Zinde Türbeleri içerisinde yer alan türbelerin tamamı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmada ilk olarak tezin oluşum sürecinde literatürde yer alan kaynaklar incelenmiş ve birincil veri kaynaklarından veriler toplanmıştır. Çalışmanın sonraki sürecinde arazi çalışması yapılmış olup araştırmanın konusunu oluşturan türbeler araştırmacı tarafından fotoğraflanmış ve çizimleri için gerekli ölçüler

alınmıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda Şah-ı Zinde Türbelerinin mimari yapısı hakkında çıkarımda bulunarak detaylı bilgi verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEMERKAND'IN TARİHİ VE COĞRAFYASI

1.1. Semerkand'ın Tarihi ve Coğrafyası

Semerikand, Orta Asya'da çok geniş çöllük alanların bulunduğu bir bölgede yer almaktadır. Semerikand bölge olarak bünyesinde birçok güzelliğı barındıran bir coğrafi konuma sahiptir. Özellikle Soğd bölgesi içerisinde çok sayıda köy, kasaba ve yerleşim yerine sahip olmakla birlikte çevresinde akarsuların olduğu çok önemli bir yerleşim yeridir. Bulunduğu konum itibariyle birkaç ova, yağmur suları ve Himalaya Dağları'nın bir parçası olarak bilinen Pamir Dağları'nda bulunan kar ve buzullardan beslenen nehirlerin etrafında konumlanmaktadır. Soğd nehrinin üzerinde yer alan bir ovaya kurulu olan şehir bölgedeki en verimli ve en eski yerleşim yeridir (Aydınlı, 2018, s. 54).

Semerikand Bölgesi'nin doğusunda Ustrüşene Bölgesi, batısında Buhâra, kuzeyinde Taşkent ve Sayram, güneyinde ise Nahşeb şehirleri bulunmaktadır. Şehrin doğu, kuzey ve güney kısmı yüksek dağlarla çevrili batısı ise açıktır. Doğü kısmında Büttam Dağları, kuzeyinde Huddin Dağı ve güneyinde ise Sâvedâr Dağı yer almaktadır. Bu dağlık alanlarda da yerleşim yerleri bulunmaktadır (İstahrî, 2019, s. 263).

Bazı İslam Coğrafyacıları şehri saran Büttam ve Sâvedâr dağları hakkında geniş bilgilere yer vemişlerdir. Büttam Dağları, Sağâniyan bölgesine dahil eden İstahrî ve İbn Havkal'a göre buralar yüksek ve sarp dağlardan oluşan bir bölge olarak ifade edilmiş olup manzarası oldukça güzel ve yeşilliğın yer aldığı bölge olarak belirtilmiştir. Bölge aynı zamanda yer altı kaynakları açısından zengin olarak nitelendirilmiş ve değerli taşların bu bölgeden çıkartılarak farklı yerlere gönderildiğı söylenmiştir (Şeşen, 2017, s. 229).

Semer kand, on iki bölgeden oluşmaktadır. Bu bölgelerde Pencikes, Maymurg, Abgar, Dargam ve Sencer-fegan bölgeleri Zereşan'ın güneyinde konumlanmaktadır. Geri kalan altı tanesi ise güneyde konumlanmaktadır. Bu bölgeler Merzban, Vezar, Buzmacan, Yarkes, Kabunzacakesi ve Burnamcz olarak sıralanmaktadır (Barthold, 1990, s. 97). Şehir Zereşan nehri ve bu nehirleri besleyen yağmur sularından kaynaklı olarak şiddetli geçen yaz sıcakları ve kuraklıktan etkilenmemektedir. Bölgede gece ve gündüz arasındaki sıcaklık farkı çok fazladır. Şehrin dağlık kesiminde yaz ayları çok kısa olmakla birlikte yağmurludur. Kış ayları ise uzun ve şiddetli kar yağışı almaktadır (Ahmetbeyoğlu, 2009, s. 12).

Semer kand'ın tarihi gelişimine bakıldığında üç mevkide yerleşim gösterdiği söylenebilir. Semer kand ilk olarak Soğd Nehri'nin güneyinde bulunan Soğd Vadisi'ne hakim olan ve Afrasyab adı verilen yüksek bir tepede kurulmuştur. 617/1220 yılında Cengiz Han'ın komutasında hareket eden Moğollar burayı istila etmiş ve bölgedeki yerleşim yerlerini tahribata uğratmıştır. Bu bölgede Semer kand halkı ve Moğollar uzunca bir süre çatışma içerisinde kalmış ve Timurlu Devletinin kurucusu olan Emir Timur tarafından ilk kuruldukları bölgeden biraz daha güneye inerek şehri yeniden inşa etmişlerdir (772/1370-808/1405). Bu kuruluştan yaklaşık 500 yıl sonra 1868 yılında Semer kand Ruslar tarafından işgal edilmiş ve 1871 yılından itibaren Emir Timur'un kurduğu şehir daha da batıya kayarak günümüzdeki modern Semer kand şehri olarak inşa faaliyetlerini sürdürmüştür (Alyılmaz, 2002, ss. 307-308). Buradan da anlaşılacağı üzere Semer kand tarihi açıdan birkaç kez tahribata uğramış ve bu tahribatlar farklı dönemlerde olduğu için eski ve yeni mimarilerin farklı şekilde sentezlenmesine aracılık etmiştir.

Semer kand'a yönelik olarak yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda bölgenin yaklaşık olarak 2.2 kilometre karelik bir alana denk geldiği uzunluğunun ise doğudan batıya, kuzeyden güneye 1.5 kilometre olduğu tespit edilmiştir. İslam coğrafyacısı olan İstahrî Semer kand halkının bu Tübbâ'nın kurduğunu ve Zülkarneyn'in ise şehri tamamladığına inandıklarını belirtmiştir. Buna ek olarak İstahrî Babu Kişse'de bir kitabede yer alan bilgiler doğrultusunda Semer kand şehrinin Tübbâ tarafından kurulduğunu açıklamaya çalışmıştır (Çeşmeli, 2002, s. 64). Bu bilgilerin bir benzerini ise İbn Havkal dile getirerek şehri kuranın Keykavus b. Keykubat olduğu belirtilmiştir.

Şehrin kurucularına yönelik olarak ismi geçen kişilerin hangisinin daha önce yaşadığı hakkında tam bir kesinlik bulunmamaktadır. Bu nedenle bu konuda bir belirsizlik ortaya çıkmıştır. Her iki coğrafyacının bilgilerinden yola çıkarak şehri kuran meliklerin Büyük İskender'den önce yaşadığı anlaşılmaktadır. Ancak Yemen'de bulunan Himyeri meliklerinin İskender'den sonra yaşadığı tespit edilmiş ve bu durumda şehrin kuruluşu ile ilgili ortaya atılan düşünceler bir takım karışıklıklara neden olmuştur (İbn Havkal, 2017, s. 426).

Tarihi kaynaklar Semerkand'ın kuruluşu ile alakalı çok farklı rivayetlerin olduğunu göstermektedir. Ancak 20. yüzyılda Semerkand ve çevresine yönelik olarak yapılan arkeoloji kazılarında edinilen bilgiler doğrultusunda Semerkand'ın Pers hükümdarı olan Cyrus tarafından MÖ 535 yılında ileri bir karakol olacak şekilde kurulduğu düşüncesi daha baskın hale gelmiştir. Semerkand bölgesinde yapılan kazılar sonucunda adı verilen efsanevi Türk hükümdarı olan Alp Er Tunga (Efrasyab) hakkında bu tarihten yaklaşık 200 yıl öncesinde Semerkand hakimiyeti ile alakalı rivayetler olduğu belirtilmiş ve şehri değil şehrin olduğu bölgeyi egemenliği altına aldığı belirtilmiştir. Sonuç olarak Semerkand yapılan arkeolojik kazılar sonucunda elde edilen bulgulara dayanarak MÖ IV-VI yüzyıllarında Persler tarafından kurulduğu söylenebilir. Ayrıca Semerkand o dönemlerde Orta Asya için en büyük şehirler arasında gösterilmektedir (Aydınlı, 2016, ss. 380-381).

Semerkand hakkındaki bilgiler özellikle Arapların bölgeye gelmesiyle birlikte artış göstermiştir. Semerkand bu dönemlerde özellikle Samanoğulları, Karahanlılar ve Moğollar gibi güçlü devletlerin himayesine girmiştir. İslamiyet'le birlikte şehir, şehristan, iç kale, dış mahalleler ve çarşıların bulunduğu rabad kısımları yapılmıştır. Semerkand XIII. yüzyılda kuzeyinde Buhara, batısında Nevbahar, güneyinde Kişş ve doğusunda Çin adında dört kapısı vardı. Moğolların 1220 yılında şehre hakim olmasıyla birlikte şehir geçmişteki önemini ve canlılığını yitirmiştir (Çeşmeli, 2002, ss. 61-66).

Şehir merkezinde “Kadimi Semerkand'ın Yüreği” diye ifade edilen bir tarafı yol, diğer cephelerinde ise üç medrese ile çevreleyen büyük bir meydan bulunmaktadır. Bu bölge “Registan” olarak adlandırılmaktadır. Meydan konumundan dolayı avlu olarak kabul edilmektedir. Semerkand'ın içerisinde surlar, kanallar, çok sayıda sarnıç ve havuz

bulunmaktadır. Bölgede aynı zamanda iki de kervansaray bulunmaktadır. Semerkand şehrinin en önemli eserleri ise (Naumkin, 1992, ss. 15-16);

1. Emir Timur'un Türbesi,
2. Şah'ı Zinde Türbeleri,
3. Buhâri Külliyesi,
4. Çolpan Ata Türbesi,
5. Bibi Hatun Medresesi,
6. Uluğ Bey Medresesi,
7. Şirdar Medresesi olarak sıralanabilir.

Semerkand Avrupa'nın dikkatini çekmiş bir şehir olmasına rağmen günümüzde çok fazla ziyaret edilen yerler arasında bulunmamaktadır. Semerkand şehirde yer alan eski eserler ve bazı büyük yapılar kentin görünüşünü etkileyerek heybetli bir görünüm kazanmasını sağlamıştır. Şehrin güney kısmında iç kale bulunmakta ve burada çoğu camii ve türbeden oluşan çok yüksek yapılar yer almaktadır. Semerkand şehirde mimari yapılaşma daha çok mavi ve gri renklerde olduğu söylenebilir. Şehirde bulunan evlerde çatılar düz ve üzerinde kubbeler yükselmektedir (Gorshenina, 2014, ss. 251). Bu da kentin estetik açıdan gelişimine katkı sağladığı söylenebilir.

Semerkand'ın sahip olduğu doğal güzellikler özellikle İslam coğrafyacıları ve bölgeye gelen yabancı seyyahlar tarafından değişik şekillerde tasvir edilmiştir. İslam coğrafyacıları kenti dünya üzerinde bulunan dört cennetten birisi olarak tasvir ederken Macar Seyyah Vambery Semerkand'ı Türkistan'da gördüğü diğer kentlerden daha üstün olduğunu ifade etmiştir. Bölgede bulunan doğal güzellikler Özbekler tarafından çok önemsenmemiş ve baş şehir olan Buhara'nın gelişimine daha çok önem vermişlerdir. Bu da Semerkand'ın bazı yönleri ile Buhara'nın gölgesinde kalmasına neden olmuştur. Semerkand'da yaşayan bölge halkı geçmiş dönemlerden kalan tarihi eserlere yönelik bakış açıları nedeniyle eserlerden bazıları özel mülk olarak kullanılmış ve şehrin mimarisi bundan etkilenmiştir. Bu durum şehirde bulunan tarihi eserlerin zamanla zarar görmesine neden olmuştur (Vurgun, 2016, ss. 150-151).

Moğollar insanlık tarihinin en önemli ulusları arasında yer almaktadır. Özellikle Moğolların askeri ve idari yapıları doğrultusunda büyük bir imparatorluk kurması dünya

tarihi açısından önemli bir faktör olarak görülmektedir. XIII. yüzyılda çeşitli boy ve merkezi siyasi yapıdan bağımsız olarak varlık gösteren Moğollar, 1206 yılında gerçekleşen kurultayda Temuçin'in Hanlığını ilan ederek "Cengiz" adını almasıyla birlikte tek bir çatı altında toplanmıştır. Cengiz Han'ın Moğol kabilelerini birleştirerek bünyesine Türk unsurları da katmasıyla çeşitli coğrafyaları ele geçirerek büyümeye başlamıştır. Moğolların ele geçirdiği bölgelerden birisi de Semerkand bölgesini bünyesinde barındıran Mâverâünnehir'dir. 1218 yılında gerçekleşen Otrar hadisesi ile birlikte Moğollar ve Hârezimşahlar karşı karşıya gelmiş ve Moğollar tarafından gönderilen 450 kişilik tüccar kafesi Hârezimşahların Otrar valisi tarafından yağmalanmıştır. Moğollar gerçekleşen bu hadiseden sonra zararların karşılanmasını istemiş ancak istekleri reddedilmiştir. Bunun üzerine Cengiz Han 1219 yılında batıya sefer düzenlemiş ve Semerkand'da dahil olmak üzere Mâverâünnehir'in çoğunluğunu ele geçirmiştir. Moğolların bölgeyi istila etmesiyle birlikte Semerkand'da ciddi bir tahribat oluşmuş ve onlarca insan öldürülmüştür. Yaşanan bu gelişme Semerkand şehrinin yeniden kurulmasına kadar uzanan bir inşa sürecinin başlamasına neden olmuştur (Koçak, 2019, ss. 68-69). Tarihi açıdan böyle bir durumun yaşanması Semerkand tarihinin Moğolların istilası sonrasında yeni bir boyut kazanmasına ve değişime uğramasına neden olmuştur.

Cengiz Han ölmeden önce kurduğu büyük Moğol İmparatorluğunu oğulları arasında paylaştırmıştır. Mâverâünnehir ve Türkistan'ı içine alan bölgeyi ikinci oğlu olan Çağatay Han'a bırakmıştır. Otoriter özelliği ile bilinen Çağatay Han Moğol yasalarının koruyucu ve uygulayıcısı olmuştur. O dönem içerisinde özellikle İslam dininde yer edinen hayvan kesme ve suyun kirlenmemesi gibi unsurlar başta Müslüman halka ciddi zararlar vermiştir. Çağatay Han'ın Moğol yasalarını her şeyden üstün görmesi hanlık içerisinde İslamiyet'in yayılmasını da geciktirmiştir. Ancak Çağataylılar diğer Moğollar gibi istikrarlı bir gelişim gösterememiştir. Hâkimiyet sahasında bulunan Semerkand gibi şehirler valiler aracılığı ile yönetilerek merkezi açıdan Büyük Han'a bağlanmıştır (Kafalı, 2005, ss. 67-68). Merkeziyetçi bir anlayışın benimsenmiş olması hâkimiyetinde bulunan bölgeler için siyasi ve iktisadi gelişimi de zedelemiştir. Çağatay Han ve diğer Moğol hükümdarlar arasında yaşanan mücadeleler zamanla şehir hayatının da gelişimini engelleyerek Semerkand'da kültürel ve iktisadi gelişimleri engellenmiştir.

Yukarıda yer alan bilgiler doğrultusunda Semerkand'ın Moğollar döneminde şehircilik ve mimari açıdan gelişim göstermediği ve ekonomik açıdan diğer şehirlere göre daha geri planda kaldığı söylenebilir.

1.2. Semerkand'ta Kurulmuş Olan Hanlıklar

1.2.1. Buhara Hanlığı

Buhara Hanlığı, Orta Asya'nın tarihinde önemli bir Türk-Moğol devletlerinden birisidir. Buhara Hanlığı, genellikle 16. yüzyılda, Timur İmparatorluğu'nun çöküşü ve ardından gelen siyasi karmaşa döneminde ortaya çıkmıştır. Buhara Hanlığı'nın temelinde, Timur'un ölümünden sonra Orta Asya'da ortaya çıkan siyasi boşluğun doldurulması vardır. Timur İmparatorluğu'nun geniş toprakları, liderlik mücadeleleri ve iç bölünmeler nedeniyle parçalanmıştı (Omorov, 2013, s. 65).

Buhara Hanlığı'nın kurucusu olarak bilinen isimler arasında Abdullah Han ve Abdullah Han'ın oğlu İsmail Han bulunmaktadır. Bu liderler, Buhara'da hükümetin başına geçerek hanlığı kurmuşlardır. Buhara Hanlığı'nın başkenti Buhara şehriydi ve hanlık, bu şehir merkezli olarak Orta Asya'da geniş bir bölgeyi kontrol etti. Buhara Hanlığı'nın hükümeti, çeşitli kabileleri ve toplulukları bir araya getirerek siyasi istikrarı sağlamaya çalıştı. Ayrıca, Buhara Hanlığı'nın ekonomisi, Buhara Hanlığı, sık sık diğer Orta Asya hanlıkları ve komşu devletlerle mücadeleler içinde bulundu (Dumlupınar, 2023, ss. 206-207).

1.2.2. Hiva Hanlığı

16. yüzyılın ilk başlarında Harezm bölgesinde siyasi boşluktan yararlanarak kurulan Hiva Hanlığı İlbars Han öncülüğünde kurulmuştur. Kurulduğu ilk dönemlerde bölgede etkin güç olan Harezm Safevilerine bağlı bir vilayet olan Hiva Hanlığı Safevilerin taht mücadelelerinden yararlanarak Özbek boylarından Yadigâr Hanın torunu olan İlbars Han'ın diğer Özbek boylarını yanına çekmesiyle 1512 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Safevi devletinden tamamen ayrılarak bağımsızlığını ilan eden İlbars Han diğer Özbek kabilelerini hanlığa dahil etmiştir. Böylelikle bölgede etkin güç olmayı başarmıştır. Bağımsızlık sonrasında farklı bölgelerde göçebe olarak yaşayan göçebe Özbekler Harezm'e yerleşmeye başlamıştır. İlk zamanlarda oldukça etkin bir hanlık olan Hiva Hanlığı 1576 yılında ticaretin zayıflaması ve ekonominin buna bağlı olarak gerilemesiyle birlikte hem sosyal hem de iktisadi olarak gerilemeye başlamıştır. Zayıflayan Hiva

Hanlığı Kalmukluların saldırısı ile siyasi yönden de güç kaybetmiş ve hanlık içerisinde nüfuzu ele geçiren Özbek kabile reisleri yönetimi ele geçirmişlerdir. 1603 yılında hanlığın başına geçen Arab Muhammed Han, hanlığın başkentini Hiva'ya taşımış ve bu dönemden sonra hanlık Hiva Hanlığı olarak anılmaya başlamıştır (Polat, 2019, ss. 1-2).

1.2.3. Hokand Hanlığı

Hokand Hanlığı, Orta Asya'da tarih boyunca var olan bir hanlıktır. Özellikle bugünkü Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ın bazı bölgelerini kapsayan bu hanlık, 18. ve 19. yüzyıllarda önemli bir siyasi güçtü. Hokand Hanlığı, Cengiz Han'ın Moğol İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Orta Asya'da ortaya çıkan hanlıklardan biriydi. 1709 yılında Buhara Hanlığından ayrılarak Fergana Vadisi merkezli kurulmuştur. Hokandlı hükümdarlar, zamanla genişleyerek çeşitli bölgeleri ve kabileleri kendi yönetimleri altına aldılar. Hokand Hanlığı, Rus İmparatorluğu'nun Orta Asya'ya doğru genişleme politikaları ile çeşitli çatışmalara girdi. 19. yüzyılın ortalarına doğru, özellikle 1850'lerden sonra, Ruslar ve Hokandlılar arasındaki gerilim arttı. 1864-1865'te gerçekleşen bir dizi çatışmanın ardından Hokand Hanlığı, Rus İmparatorluğu tarafından fethedildi ve topraklarına son verildi (Şen, 2022, s. 1).

İKİNCİ BÖLÜM

TİMURLULAR DÖNEMİNDE SEMERKAND

2.1. Genel Bilgiler

Kurucusu Emir Timur olan Timurlu devleti temelde Orta Asya olmak üzere farklı coğrafyalarda hüküm sürmüş bir devlettir. Timurlu devleti kurulduğu ilk günden itibaren etkileşime girdiği her yerde ilim, kültür ve sanatsal açıdan çevrelerini etkilemiş ve kendisinden sonraki devletler için örnek teşkil edecek yapılar ya da sistemler bırakmıştır. Timurlu Devleti Çağatay Hanlığı'nın yıkılmasıyla birlikte o bölgede kurulmuş ve hanlığın mirası olarak kabul görmüştür. Timur devletinin hükümdarları Çağatay Hanlığının geleneklerinden öteye giderek bulundukları şehirlerde oturmuş ve yerleşik bir kültürü benimsemişlerdir. Timurluların benimsedikleri bu anlayış şehirleşme açısından oldukça önemlidir. Özellikle Orta Asya'da kendilerinden sonraki devletlere ciddi miraslar bırakmış ev örnek alınacak yapılar inşa etmişlerdir. Emir Timur hükümdarlığında Semerkand'ı imparatorluğun başkenti ilan etmiş ve şehir içerisinde gösterişli eserler ve meydanlar yaptırmıştır. Emir Timur'un uyguladığı bazı politikalar şehirlerin nüfusunun artmasına ve sosyal yapının değişmesine neden olmuştur. Bu dönemde uygulanan en önemli politika zorunlu göç politikasıdır. Yapılan çalışmalar ve değişimler o dönem içerisinde özellikle de Doğu İslam coğrafyasında Semerkand'ın cazibe merkezi haline gelmesine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda Semerkand Timurların medeniyetini yansıtan en önemli şehirler arasında yer almaktadır.

Emir Timur hakimiyetini ele aldığı dönemden itibaren özellikle imar faaliyetlerine büyük önem vererek başşehir olarak Semerkand'ı seçmiştir. Çünkü Semerkand Timur'un ele geçirdiği ilk şehirdir. Timur bölgeyi ele geçirdikten sonra ilk olarak bölgenin asayiş ve güvenliğini sağlamak için beyleri Semerkand'a yönlendirerek bu bölgelerde kale, hisar, köşk ve saray gibi yapıların yapılmasını sağlamıştır (Jamaluddin, 1995, s. 858).

Daha öncede ifade edildiği gibi Timur'un uyguladığı zorunlu göçle birlikte ele geçirdiği yerlerde bulunan bilim adamı, sanatkâr ve ustaları Semerkand'a getirterek bölgenin kültürel ve mimari açıdan gelişimini desteklemiştir. Emir Timur, Semerkand'ın çevresinde Dimaşk, Şiraz, Sultaniye ve Bağdat adlarında köyler kurarak göçe tabi tutulan kişileri buralara yerleştirmiştir. Bu durum Timurlu devletinin sosyal ve kültürel gelişimine olumlu katkılar sunmuştur. Ancak buradan sadece Semerkand'a zorunlu göç olduğu anlayışının çıkmaması gerekir. Öyle ki 1402 yılında Anadolu'ya gelindiğinde Baba İlyas Amasyevî'yi Şirvan'a göndermiş ve öğrencilere ders vermesini istemiştir. Buna ek olarak 1379 yılında Harezm üzerinden yaptığı seferinde şehirde bulunan ilim adamlarını ve sanatkârları Keş şehrine götürmüştür (Koçak, 2019, s. 70). Bu açıdan değerlendirildiğinde Timurlu devletinin hâkimiyet sahasında bulunan yerler sosyal ve kültürel açıdan çeşitliliklere sahip oldukları söylenebilir.

Emir Timur'un beşinci kuşaktan torunu olan Zahîrüddîn Babür hatıralarında Semerkand şehri hakkında değerli bilgiler vermektedir. Babür'e göre Semerkand ve mahalleleri Emir Timur ve Uluğ Bey tarafından yapılan imaret ve bahçelerle dolu olduğunu ifade etmiştir. Emir Timur Ahenin kapısının yakınlarına ve kalenin iç kısmına cami yaptırmış ve cami için taşları Hindistan'dan gelen sanatçılara işletmiştir. Timur ayrıca şehrin doğusuna iki bahçe yaptırmış ve şehrin güzelliğini ön plana çıkartmaya çalışmıştır. Semerkand şehri diğer şehir pazarlarından farklı bir şekilde konumlandırılmış ve her Pazar kendisine tahsis edilen yerlere kurulmuştur. Timur'un uyguladığı politikalar Timur öldükten sonra bile korunmuş ve sonrasında da cazibe merkezi olmayı başarmıştır (Koçak, 2019, s. 71).

İbn Battûta şehir için verdiği bilgilerde Emir Timur döneminde Semerkand'ın nasıl bir gelişim gösterdiği daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Timur'a Semerkand için "*Dünya hükümdarların sahip olabileceği kadar büyük ve değerli değildir*" sözleri ile dünya da başka hiçbir şehrin Semerkand ile yarışacak kadar azametli ve değerli olamayacağı anlatılmaya çalışılmıştır. Emir Timur hükümdarlığında Semerkand'a başta Bibi Hanım Cami olmak üzere Gûr-ı Emîr Türbesi ve Gök Saray gibi önemli eserler inşa ettirmiştir. Ayrıca şehir içerisinde irili ufaklı içerisinde sarayların olduğu bahçelerde yaptırmıştır (Yüksel, 2015, s. 240). Buradan hareketle Emir Timur'un Semerkand'ı bir mimar

edasıyla işlediği ve dünyanın en gözde merkezlerinden birisi haline getirmek için çabaladığı söylenebilir.

Timurlu devleti ve Semerkand şehri açısından tarihte bilinmesi gereken bir diğer önemli şahsiyet ise Uluğ Beydir. Uluğ Bey 1409 yılında babası tarafından Semerkand'a yönetici olarak görevlendirilmiştir. 38 yıl boyunca bölgeyi en iyi şekilde yönetmek için çaba gösteren Uluğ Bey babasının ölümünden sonra yaşanan iç karışıklıkla birlikte oğullarının da yardımı ile devletin başına geçmiştir. Yaşanan gelişmeler ışığında Uluğ beyin yönetici olarak görev yaptığı dönemde Semerkand hem ilim hem de sanatsal açıdan önemli bir gelişiş geçirmiştir. O dönem içerisinde ilim ve bilime verdiği değerler sonucunda Semerkand çok sayıda matematikçi, astronom, şair gibi önemli şahsiyetlere ev sahipliği yapmıştır. Semerkand'a yaptırdığı medrese ve bu medreselerde yer alan eserler Osmanlı, İran ve Hindistan gibi farklı coğrafyalarda verilen medrese eğitiminin temelini oluşturduğu belirtilmektedir. XV. yüzyılda yapılan Semerkand Medresesi dini ilimle birlikte matematik ilimlerinin de okutulduğu hatta bizzat bazı dersleri Uluğ Bey'in kendisinin verdiği söylenmektedir.

Uluğ Bey Sultanlığın yanında aynı zamanda çok büyük matematik ve astronomi bilgisine sahipti. Bu nedenle Uluğ Bey için Buhara Medresesinin kapısında yazan "İlim edinmek her Müslüman kadının ve erkeğin ödevidir." İfadesi ile ilime verdiği önem daha net anlaşılmaktadır. Buna ek olarak Farabi'nin Erdemli Şehir ve Bilge Hükümdar tanımlamaları da Uluğ Bey için yapılmaktadır (Türker Küyel, 1996, s. 306). Uluğ Bey'in bu denli bir ilime sahip olması Semerkand'ın özellikle mimari ve ilmi açıdan gelişmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Günümüze kadar uzanan namı ile Uluğ Bey her dönemde matematik ve astronomi alanında kendisinden söz ettirmiştir. Bu nedenle Uluğ Bey hakimiyet alanının olduğu bölgede bu alanda mekânların tasarlanmasına da öncülük etmiştir. Uluğ Bey Semerkand'a o güne kadar görülmemiş en büyük ve en ayrıntılı gözlem evini yaptırmıştır. Böylelikle Semerkand Emir Timur'dan sonra Semerkand'ın gelişiminde bilimi kullanarak daha da geliştirmeye çalışmıştır (Özcan, 2021, ss. 226-227).

Uluğ Bey döneminde bilim ve kültürün merkezi haline gelen Semerkand'da o dönem itibarıyla yaklaşık 10 bin öğrencinin varlığından bahsedilmektedir. Bu nedenle matematik

ve bilime olan ilgi bölgede gelişerek farklı mekânların tasarlamasına öncülük ettiği söylenebilir.

Semer kand'da o dönem yaklaşık 10 bin öğrencinin varlığından söz etmektedir: Bunların bir kısmının durumu iyi olup kendi evlerinde kalmaktadır Diğer öğrencilerin yaşam giderleri ise Uluğ Bey tarafından karşılanmaktadır. İlk mektupta o dönem, Uluğ Bey'in bilimsel faaliyetler için 30 bin altın bağışladığını ve bunun 10 bin altınının öğrencilere dağıtıldığını da kaydetmiştir. Semer kand'taki bu çok kalabalık bilim topluluğunun öğretim görevlisi yetiştirme işini mevcut sitem içerisinde çözdüğü de el-Kâşî'nin babasına yazdıklarıyla ortaya koyulmuştur: Bir taraftan çeşitli alanlarda ilim tahsil ederken yetişen öğrenciler, diğer taraftan öğretme işiyle de meşgul olmaktadır. 10 bin öğrencinin 500 kadarı 20 ayrı mekânda Uluğ Bey'in 12 yılını verdiği "sanata" (matematiksel-astronomi) yoğunlaşmıştır. Ayrıca, 24 bilgin hesaplama üzerinde uzmanlaşmıştır fakat bunlardan bazıları aynı zamanda astronomi ve Öklid matematiği de çalışmaktadır (Bagheri, 1997, s. 243).

2.2. Şah-ı Zinde

Araştırma kapsamında ele alınan Şah-ı Zinde külliyesi Semer kand şehrinde kurulan en önemli külliyelerden birisidir. Geçmişten itibaren Semer kand'ın kuzeyinde bulunan Efrâsiyâb tepesi her dönemde kutsal bir mevki olarak kabul görmüştür. Bu nedenle bölgenin önemi İslamiyet'le birlikte daha çok hissedilir boyuta çıkmıştır. İslamiyet'in kabulü ile birlikte bu bölgenin kutsal bir mekan olarak görülmesinin en temel nedeni de Hz. Muhammed S.A.V. efendimizin amcasının oğlu olan Kusem b. Abbas'ın bu bölgeye gelerek burada şehit olması olarak gösterilmektedir. Şehit olduktan sonra Kusem b. Abbas'ın kabrinin burada bırakılması bölge için önemli bir ziyaretgah olmasında etkili olmuştur. Sonrasında ise çevresine türbe ve mezarlıklar olmak üzere önemli yapılar inşa edilmiştir. Kusem b. Abbas'ın kabri bölgede "Şah-ı Zinde" yani yaşayan sultan adını almış ve bütün alan bu isimle tanımlanır hale gelmiştir. Farklı kaynaklarda yapı topluluğu Mecmûa-i (Gûristân-ı / Kabristân-ı / Ârâmgâh-ı) Şâh-ı Zinde (Şâh-ı Zend) şeklinde geçmektedir (TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, s. 267).

Moğol döneminde şehre yönelik yapılan saldırılarda Semer kand'da bulunan mezarlık ve türbelerin tahrip edildiği sadece temellerinin kaldığı bilinmektedir. Moğolların

saldırısında kısmen kurtulan Kusem b. Abbas Türbesi ve Mescidi 1335 yılında yeniden yapılarak ilerleyen yıllarda tadil ve tamiri devam etmiştir. 1360'lı yıllardan itibaren kutsal özelliği bulunan bölge imar faaliyetleri ile yeniden gündeme gelmiştir. 15. yüzyılda devam eden Timur ve Uluğ Bey'in imar faaliyetleri doğrultusunda bölgede önemli yapıların inşa edilmesini sağlamıştır. Öyle ki 19. yüzyılda bile bölgede tamir ve ilavelerin yapımı devam etmiştir. 20. yüzyılda bölgede yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda yapılara yönelik restorasyon süreci daha çok hız kazanmıştır. Bu çalışmalara rağmen günümüzde halen tamamlanmamış kalıntılar bulunmaktadır (TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, s. 267-268).

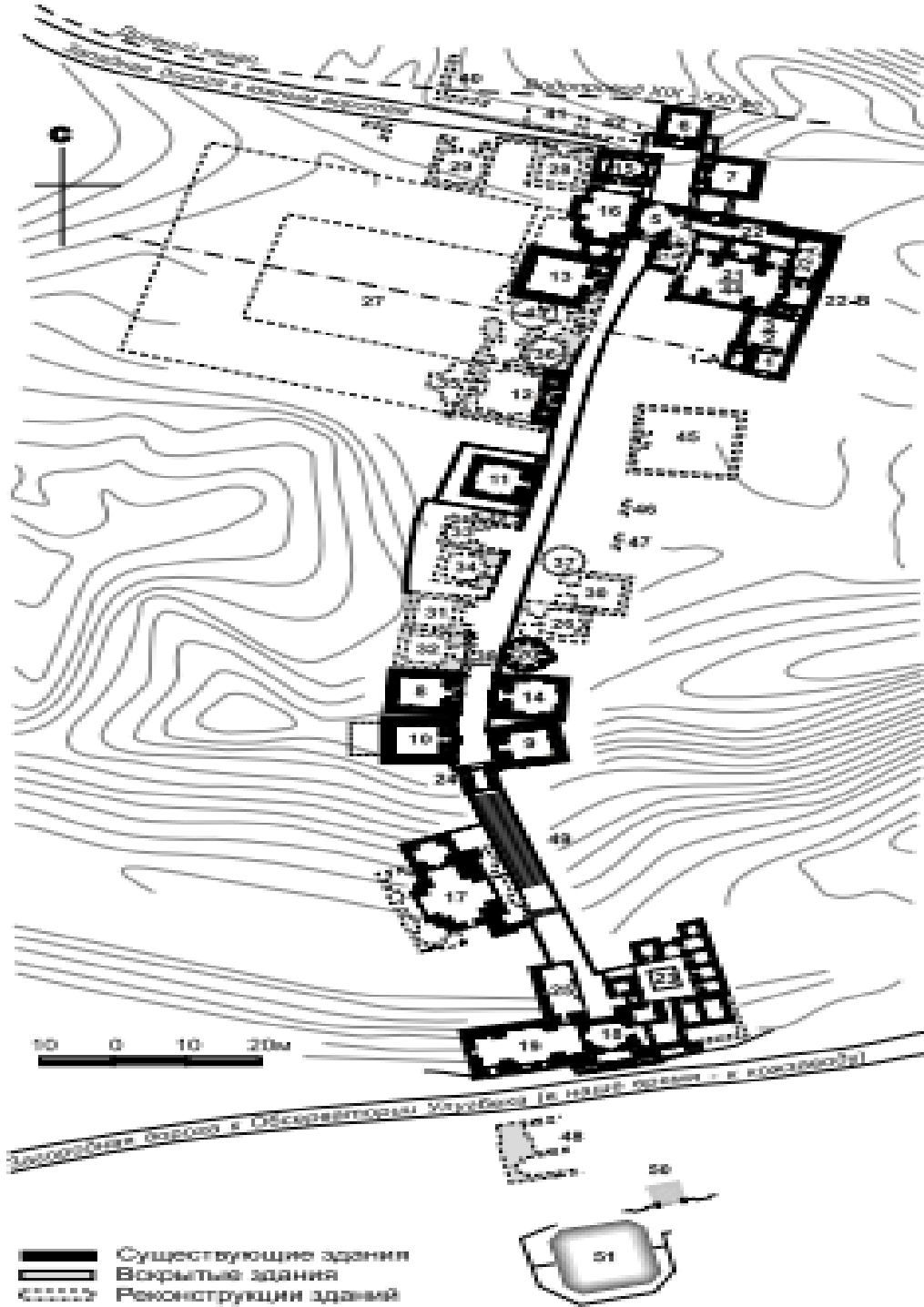
Günümüzde alana güneyden Uluğ Bey tarafından yapılan âbidevî taç kapıdan giriş yapılmaktadır. Girişin yanında bulunan binalar günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Ancak genel olarak mescit, dergâh ve medrese gibi bölümler burada yer almaktadır. Bölgenin doğu tarafında ise Devlet Kuşbek Medresesi bulunmaktadır. Bu yapıda Uluğ Bey dönemine aittir. Uluğ Bey bu yapıyı oğlu Abdullah adına inşa ettirmiş ve içerisinde mescit ve diğer bölümleri bulunan dergâh şeklinde tasarlatmıştır. Medrese âbidevî taç kapıyla aynı dönemde yapılmıştır. Âbidevî taç kapıdan geçildikten sonra külliye içerisinde yer alan binalar dar ve uzun sokaklar etrafında üç kısımdan oluşmaktadır. Sokaklar arazinin eğimine göre şekillendirilmiş Arazinin eğimine göre şekillenen sokak önce merdivenlerle varılan bir çardak teşkil eden ikinci taçkapıya, daha sonra en yukarı kısımda bulunan üçüncü taçkapıya varacak biçimde yapıların eksenini oluşturmakta ve en üst kısımdaki küçük bir meydanda sona ermektedir. Kusem b. Abbas'a için yapılan türbe ve mescidin bulunduğu en üst kısımda yer alan külliye eski tarihi binalar vardır. Yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda Kusem b. Abbas adına yapılan türbe ve mescidin eski tarihi kalıntıların üzerine inşa edildiği tespit edilmiştir (TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, s. 268).

Kusem b. Abbas'a ait olan türbe ve mescit Külliyesin üst kısmında yer almakta ve taç kapının doğu tarafından girilen koridoru ile ilişkilidir. 15. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmeye başlayan mescide bu koridordan geçilmektedir. Mescit yanları dikdörtgen şeklinde olup üç bölümden oluşmaktadır. Ayrıca mescidin üst kısmı kubbeyle örtülmüştür. Güneydoğu tarafındaki kapı türbenin ziyaretgah kısmına açılmaktadır. Mescidin doğusunda ise mescit ve diğer koridorlarla ilişkili odalar vardır. Ziyaretgah ile

bu odalar arasında bir bölüm bulunmaktadır. Yapının en güneyinde ise türbe bulunmaktadır. 1960'lı yıllarda bölgede yapılan çalışmalar sonucunda bu kısımda önemli değişikliklerin yapıldığı ve türbenin Timurlular döneminde yer değiştirdiği tespit edilmiştir. Külliye genel olarak mavi, beyaz ve yeşil rengin hakim olduğu mozaik çinilerle kaplanmıştır (TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, s. 269).

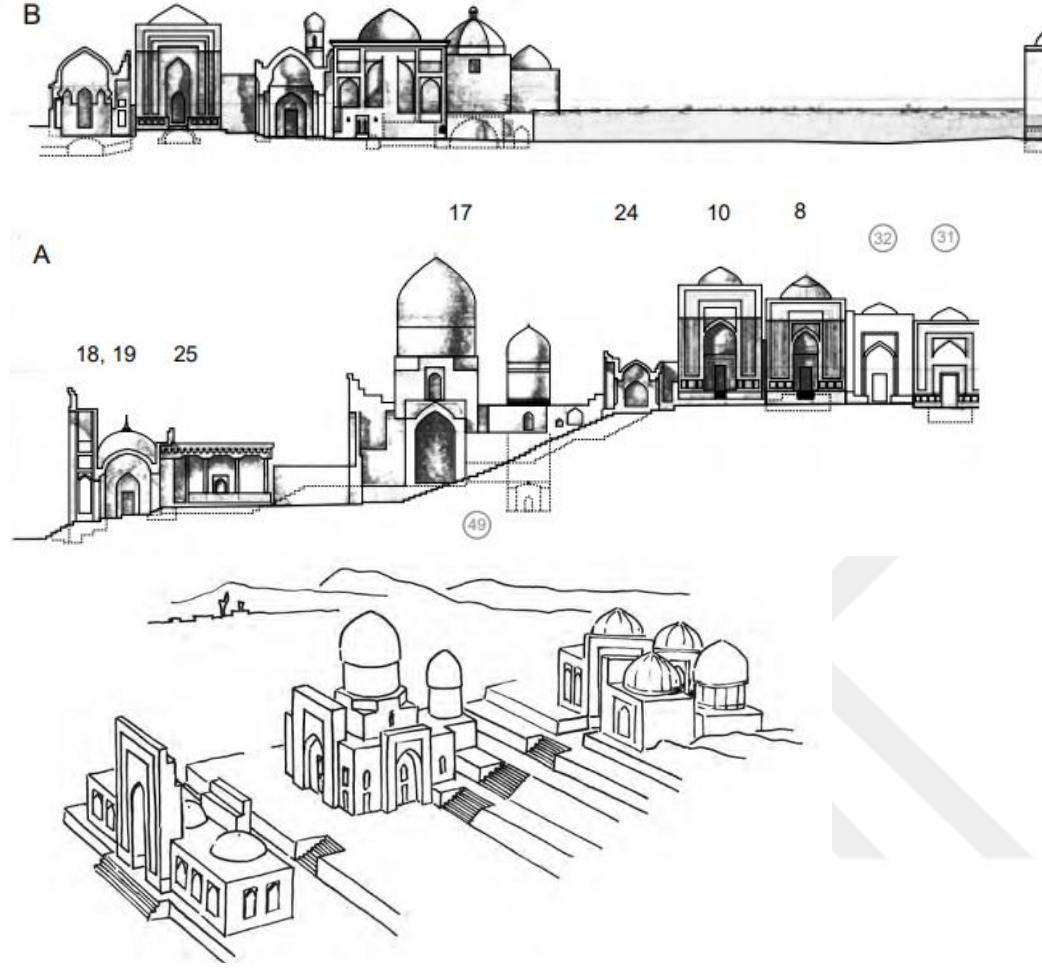
Orta Asya ve Batı Türkistan için Türk mimarlık sanatını en etkili bir şekilde gösteren yapıların başında gelmektedir. Öyle ki Şah-ı Zinde yapıları birçok eski kaynakta yer almıştır. İlk bilinenleri 13 ve 14. yüzyıllarda Semerkand bölgesini ziyaret eden gezginlerin seyahatnameleridir. 14. yüzyılda bölgeyi gezen İbn Battûta eserinde Kasım b. Abbas'ın türbesini ziyaret ettiğinden bahsetmektedir (İbn Battûta, 2005; Morgan, 2001, ss. 1-11). Yapılara ilişkin bilgilerin yer aldığı kaynaklar 1220'li yıllarda Moğol istilasından önceki döneme aittir. Harezmi Nasır İbn-i Abda Seyyit (1143-1213) Kasım b. Abbas'ın Semerkand'daki türbesinden bahsetmiştir. Daha sonraki yıllarda ise bu bölgeye ilişkin seyyahların gezdiği ve yapılara ilişkin ilginin devam ettiği söylenebilir. Daha çok 18 ve 19. Yüzyıllarda batılı çevrelerin Orta Asya'yı keşfetmeye yönelik yaptığı geziler bölgenin tanıtımı ve gelişimi açısından önemli görülmüştür.

Plan 2.1: Şah-ı Zinde Külliyesi Genel Planı

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 223).

Şekil 2.1: Şah-ı Zinde Külliyesi Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 223).

Fotoğraf 2.1: Şah-ı Zinde Külliyesinin Taçkapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 2.2: Şah-ı Zinde Taçkapısının Güneybatı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 2.3: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Koridor

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 2.4: Şah-ı Zinde Türbeleri Kuzey Koridor

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 2.5: Şah-ı Zinde Türbeleri Kadızade-i Rumi Türbesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 2.6: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Avlu

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 2.7: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Avlu

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 2.8: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Avlu

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 2.9: Şah-ı Zinde Türbeleri Orta Avlu

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 2.10: Şah-ı Zinde Türbeleri Doğu Duvardan Görünümü

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRBE KAVRAMI VE TÜRBE MİMARİSİ

3.1. Türbe Tipolojisi ve Türbe Geleneği

3.1.1. Türbe Kavramı

Literatüre bakıldığında türbe ile alakalı çeşitli tanımların olduğu görülmektedir. Sözlük anlamı olarak türbe (Doğan, 2011, s. 1729);

1. Mezar, kabir,
2. Mezarın üst kısmında bulunan bina,
3. Büyük zatlar için yapılan ve ziyaret edilen mezar olarak tanımlanmaktadır.

Türbeler, tabiatüstü güçlerinin olduğuna inanılan ve dilediklerinde insanlara yardım edileceği düşüncesinin hakim yapılar olarak nitelendirilmektedir. İnsanlar buralara gelerek inanışları doğrultusunda isteklerde bulunur ve dileklerinin gerçekleşmesi için dua ederler. Pala, yazmış olduğu “*Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğünde*” tarihte önemli şahıslar için türbe yapıldığını ve bu yapıların mezar üstü yapılar olduğuna değinmiştir. Bu nedenle tarihimizde manevi değeri olan bu yapılar türbe olarak adlandırılmaktadır (Pala, 2015, s. 462).

Hançerlioğlu (2000, s. 663) ise türbeyi; mezarların üzerine kurulan yapılar ve sözcük olarak mezar anlamına gelen yapı şeklinde tanımlamıştır. Bunun yanı sıra halk dilinde ise içerisinde ünlü din alimlerinin yattığı örtülü mezar olarak tanımlamaktadır. İnsanlar buraya dileklerini gerçekleştirmek için gelir ve dua ederler. Adına türbe yapılan kişiler sadece evliya ya da olağanüstü güçleri olan ermiş kişiler değildir. Bunlara ek olarak yaşadığı dönemde önemli görevler yürüten devlet adamları, kahramanlar ve şairlerinde türbesi bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Dini Terimler Sözlüğünde türbe;

1. İnsanlar tarafından ziyaret edilebilen üstü kapalı ya a yarı açık olan mezarlar,
2. Peygamberimiz döneminde yaşayan sahabeler, şehitler, din alimleri, hükümdarlar, tarihte önemli işlerle meşgul olmuş kişilerin mezarlarının üzerine yapılan ve üstü kubbe ile örtülü binalar (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2019, s. 370).

Uludağ (2012: 361) ise türbeyi;

1. Toprak, hâk,
2. Ermiş ya da yatırın kabrinin olduğu üstü kapatılmış ziyaret yeri olarak tanımlamıştır.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle türbeler dini açıdan önemli bir bilgi ve deneyime sahip kişiler ya da devlet kademelerinde üstün hizmet vermiş kişiler için yapılan anıt mezarlar olarak nitelendirilebilir. İnsanlar bu yerlere gelerek gerçekleşmesin istedikleri dileklerini bu zatlar aracılığı ile isteyerek adakta bulunabilmektedir. İSAM hazırladığı Temel İslam Ansiklopedisinde türbeyi; toprak ve yer anlamında kullanmaktadır. Ayrıca dini, askeri ve siyasi açıdan devlete hizmet etmiş kişilerin mezarlarını türbe, kümbet ya da yatır olarak tanımlamıştır. Her ne kadar birbiri yerine kullanılan kavramlar olarak görülse de Selçuklu döneminde mezar anıtlarına kümbet, Osmanlı döneminde türbe tabirleri kullanılmaktadır (Komisyon, 2020, s. 173). Buradaki bilgilerden hareketle türbenin tarihsel açıdan Türk kültürü ve İslamiyet açısından farklı şekillerde adlandırıldığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde öncelikli olarak Türk ve İslam medeniyeti açısından türbe olgusunun gelişimi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

3.1.2. Türbenin Tarihsel Gelişimi

Mimari eserler, tarih boyunca farklı amaçlara hizmet etmek üzere inşa edilmiştir. İlk evrelerde barınma ve korunma ihtiyacını karşılayan ilkel yapıların evrimi, günümüzde kentler içinde çeşitli işlevlere sahip çeşitli mimari tasarımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Genel anlamda bakıldığında, mimari yapılar genellikle dini, askeri veya sivil amaçlara hizmet etmektedir. Bu bağlamda, türbeler, özellikle toplum tarafından önemli veya ünlü kabul edilen kişilere ait mezar anıtları olarak öne çıkar. Osmanlı Dönemi'nde mezar anıtları için kullanılan "türbe" terimi, Selçuklular döneminde ise "kümbet" kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Selçuklu Dönemi'nde, silindir veya

çokgen planlı, koni veya piramit biçiminde çatıya sahip yapılar "kümbet" olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca, İslam Medeniyeti'nde tanınmış kişiler için yapılan mezar yapılarının makamı veya rütbesiyle orantılı olarak farklı terimler ve ifadeler ortaya çıkmıştır (Aktürk, 2023, ss. 84-85).

Türbeler, ölen kişinin cesedinin korunması ve anısının ölümsüzleştirilmesi amacıyla inşa edilen yapılar olarak bilinir. İslami inanca göre, insan topraktan yaratılmıştır ve öldükten sonra gömülerek tekrar toprağa dönecektir. Bu inanış, İslam kültüründe türbe ve mezar mimarisinin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. İslam topraklarında tanınmış kişilerin mezar anıtları, türbe dışında "kümbet, ravza, makam, kubbe, meşhed, darîh, buk'a" gibi farklı adlarla da anılmaktadır. Bu adlandırmalar genellikle yapılan anlamını taşıyan kişinin statüsü, sosyal, dini ve siyasi bağlamı, aynı zamanda yapılanın mimari özellikleriyle ilişkilidir. Selçuklu dönemi mezar yapıları genellikle "kümbet" olarak adlandırılırken, Osmanlı dönemi yapıları genellikle "türbe" terimiyle anılmaktadır (Bektaşoğlu, 2009, s. 250).

Türbeler, İslam dünyasında Türkler tarafından yaygınlaştırılan ve genellikle mezar üzerine inşa edilen yapılardır. Arapça kökenli "türb" kelimesi toprak anlamına gelir ve türbe, mezarın üzerine kurulan bir yapıyı ifade eder. Ancak, bu yapılar farklı bölgelerde ve kültürlerde çeşitli adlarla da anılmaktadır, örneğin kubbe, kümbet, meşhed, makber, ravza gibi. Türbe mimarisinin gelişimi incelendiğinde, ilk örneklerden biri Abbasî halifelerinden Müntasır-Billah için Rum asıllı annesi tarafından Samarra'da inşa edilen Kubbetü's-Suleybiyye'dir. Bu yapı, sekizgen planlı bir dehlizle çevrili, kubbeli bir kare mekan içerir ve sadece Abbasî mimarisinin değil, aynı zamanda İslam mimarisinin ilk mezar yapılarından biridir. Ancak, bu yapı tipolojik etkilerle ilişkilendirilmeyen özel bir mimari örneğidir (Uzunoğlu, 2019, s. 4).

Selçuklu mimarisi, plan şemalarında ve süsleme özelliklerindeki zenginleşme ile birlikte önemli gelişmeler kaydetmiştir. Ancak, bu gelişmelerin başlangıcında Serahs'taki XI. yüzyıla ait Ebü'l-Fazl Türbesi ve Astanababa'daki Alembardar Türbesi gibi yapılarla başlayan yenilikler, girişlerin bir eyvan şeklindeki hazırlık mekanlarının içine alınmasıyla belirginleşmiştir. Selçuklu mimarları, küçük ölçekli yapılara çift kubbe kullanımıyla abidelerde bir görünüm kazandırmaya çalışmış, özellikle Merv'deki Sultan Sencer Türbesi (1157) bu özellikleri en iyi yansıtan eserlerden biridir. Yapının çift kubbeli

tasarımı, Selçuklu mimarisinin etkileyici bir örneğini ortaya koymaktadır. Sultan Sencer Türbesi'nin dış kubbesinde kullanılan firuze renkli sırlı tuğlalar ve çiniler, mezar mimarisindeki estetik katkırı belirler. Ancak, günümüze ulaşmayan dış kubbenin yanı sıra iç mekandaki alçının kullanımı henüz küçük ölçeklerdedir (Önkal, 1996, s. 6).

Büyük Selçuklular'dan sonra, mezar anıtları açısından en önemli gelişmeyi Anadolu Selçukluları gerçekleştirmiştir. İran'da yaygın olan silindirik biçimli ve tuğladan yapılmış kümbetlere karşılık, Anadolu'da daha yaygın olarak dört köşeli bir kaide üzerine inşa edilen ve sekizgen formda yükselen kümbetler öne çıkmaktadır. Bu kümbetler genellikle kesme taşlarla kaplanmıştır. Anadolu Selçuklularına ait günümüze ulaşan en eski türbe, İzzeddin Keykavus'un Sivas'ta inşa ettirdiği medresenin bir hücrelerinde oluşturulmuş olan İzzeddin Keykavus Türbesi'dir. Bu türbe, türbe-madrese ilişkisinin ilk örneklerinden birini sunmaktadır. Genellikle çift cidarlı örtü sistemine sahip olan kümbetler, iç kısımda kubbe, dış kısımda ise konik veya piramidal bir örtü sistemine sahiptir (Daş, 2007, s.6).

Selçuklu sonrası Anadolu'da, İlhanlı hakimiyeti döneminde inşa edilen Nureddin b. Sentimur Türbesi, kesme taş kullanılarak kare alt yapı üzerine tuğladan yapılmış kırık piramidal bir külahla örtülmüştür. Eretna Beyliği'nin kısa süren siyasi hayatı içinde dikkat çeken bir yapı ise Kırşehir'deki Aşık Paşa Türbesi'dir, bu türbe tamamen mermerden inşa edilmiş olup kubbeli kare mekanının yan kısmında bulunan dar kanatlı giriş holü ve Taçkapı ile Osmanlı mimarisinde karakteristik hale gelecek olan üslubun başlangıcını temsil etmektedir. Aşık Paşa Türbesi, tali unsurlar ve süsleme detaylarıyla, özellikle Yıldırım Bayezid'in Bursa'daki külliyesinde yer alan türbesinde görülen kare planlı mekanın önüne yerleştirilen üç bölümlü revak tasarımı ile benzerlik göstererek olgun bir biçime kavuşmuştur (Uzunoğlu, 2019, s. 5).

Osmanlı türbelerinin 600 yıllık süreçteki gelişimi ve değişimi; erken, klasik ve geç (batılılaşma) dönemleri olarak kategorize edilen mimari gelişim çizgisine paralel bir seyir izlemiştir. Özellikle Çelebi Sultan Mehmed'in kendi adına yaptırdığı Yeşil Türbe'de Orta Asya mimarlığından esinlenmiş olması, Diez Ernst tarafından Timur ile sanatsal bir rekabet olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde II. Murad'ın Bursa'daki külliyesindeki türbe, aydınlık kubbeli tasarımıyla dikkat çekerek İslami anlayışın etkisi altında biçimlenmiştir. Sultanın vasiyetiyle ortaya çıkan bu model, ulema sınıfının tercih ettiği açık türbelerden ayrı olarak Osmanlı mimarisinde nadir bir örnek olarak kabul

edilmektedir. İstanbul'un fethinden sonra inşa edilen Mahmud Paşa Türbesi ise dış cephe süslemesiyle farklı bir yapı oluşturarak dönemin mimari çeşitliliğini yansıtmaktadır (Diez ve Aslanapa, 2007, ss. 32-33).

II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim türbeleri sekizgen planlı kubbeli şemalarıyla külliyelerde yer bulmuştur. Mimar Sinan'ın türbe mimarisine getirdiği çift kabuklu ve çift kubbeli tasarım şeması, özellikle Ayasofya'daki Sultan II. Selim Türbesi'nde iç ve dış plan kurguları üzerinde deneylenerek mükemmele ulaştırılmıştır. Bu tasarım, III. Murad ve III. Mehmed için Ayasofya Camii yanında inşa edilen türbelerle 17. yüzyıla kadar devam etmiştir. 17. yüzyılda türbelerin medreselerle birlikte planlandığı gözlemlenir. Bu dönemde başlayan ve özellikle Koca Sinan Paşa Külliyesi'nde uygulanan çift kubbeli şema, 17. yüzyılın sonuna kadar Kuyucu Murad Paşa, Ekmekçizade Ahmed Paşa, Köprülü Mehmed Paşa külliyelerinde devam etmiştir. 18. yüzyılın başında Üsküdar'daki Gülnuş Emetullah Valide Sultan Külliyesi'nde inşa edilen türbenin kafesli kubbesi, hanedan türbeleri arasında farklı bir uygulamayı temsil eder. Klasik Devir'de en çok kullanılan türbe tipi genellikle poligonal, yani çokgen gövdeli olup, altı kenarlılara ait iki örnek dışında tamamı sekizgendir. Klasik döneme ait türbeler iç ve dış örtüleri itibarıyla kubbeli yapılar olup, mimari aksaklıkları gidermek amacıyla çeşitli profiller içeren silmeler kullanılmıştır. Ayrıca, İstanbul üslubu mimari tezyinat ve cephe bezemelerini oluşturan silmeler, Osmanlı mimarisine plastik özellik kazandırmıştır. Batılılaşma etkisiyle Osmanlı mimarisindeki değişimde, kemer formlarında Barok profilli kemerlere, sivri kemerlerin yerine Batılı biçimlerle yorumlanmış başlıklara geçilmiştir. Osmanlılar'ın Batı'ya olan ilgisi 18. yüzyılın ortalarından itibaren mimaride dış etkilerin artışına yol açmıştır. Bu dönemde Nuruosmaniye Külliyesi'nde Şehsuvar Valide Sultan Türbesi ve Laleli Külliyesi'nde III. Mustafa Türbesi, barok ve rokoko detayları içeren yapılar arasında yer almaktadır. Şah Sultan ve Mihrişah Valide Sultan türbelerinde belirginleşen barok ve rokoko özellikleri, Sultan II. Mahmud Türbesi'nde geleneksel şemaya ampir (ampir) üslubunun eklenmesiyle dikkat çeker. Ayrıca Osmanlı mimarisinde kullanılmayan yuvarlak plan şemasına göre inşa edilen Gülüştu Sultan Türbesi, dönemin ilgi çekici yapılarından biridir (Uzunoglu, 2019, s. 6-7).

Osmanlı mimarisinde Batı etkilerinin belirginleştiği dönemde, Mihrişah Türbesi ve Şah Sultan Türbesi önemli örnekler arz etmektedir. Bu dönem mimarlarının eserlerinde,

klasik formlardan saparak yeni bir zevk ve anlayışa uygun tasarımlar ortaya koydukları gözlemlenir. Mihrişah Türbesi ve Şah Sultan Türbesi'nde düz hatlar yerine dairesel hatlar yaygınlaşmıştır. 19. yüzyılın başlarında tamamlanan Nakşidil Türbesi, silindirik gövdeli türbe mimarisinin ender örneklerinden biridir. Aynı bahçede yer alan Güluştu Sultan Türbesi de bir diğer silindirik gövdeli yapıdır. Pencere formlarında önemli değişikliklere rağmen, türbelerin iç mekanlarını iki sıra pencere dizisi ile aydınlatma geleneği devam etmiştir. Klasik dönemin büyük hacimli türbelerinde görülen üç sıra halinde düzenlenmiş pencerelerden vazgeçilmiş, ancak Nuruosmaniye Türbesi istisna olarak bu geleneği sürdürmüştür. 18. yüzyılın sonlarına kadar yapılan türbelerde, klasik pencere düzenlemesinin devam ettiği ve alt sıradaki pencerelerin düz atkılı, üzerlerinde kemerli alınlıklar bulunduğu, üsttekilerin ise alçı pencereler olduğu görülmektedir. Ancak 19. yüzyılın başlarından itibaren pencere formları, S şeklinde kıvrımların da katıldığı kemerli pencerelere evrilmiştir (Arık, 1999, s. 247).

Osmanlı türbelerinin giriş kapıları genellikle sade ve basit bir tasarıma sahiptir. Bu döneme ait giriş açıklıklarının yanlarında uzanan pilastırlar, kemer tepesi hizasında ikinci kat halinde devam ederler. Taç kapılar, kitabeliklerin üzerinde kıvrımlı yaprakların oluşturduğu formlarla süslenmiştir. Türbelerdeki sandukalar, genellikle puşide ile örtülüdür ve sedef kakmalı ahşap parmaklıklar içine alınmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise sandukalar madeni şebekelerle çevrilmiştir. Çini kaplama, III. Mustafa Türbesi dışında, bu döneme ait türbelerin bezemelerinde yaygın değildir. Duvarlar, sık pencerelerle daraltılmış ve bu bölgeler mermer plakalar, pilastırlar ve sütunçelerle doldurulmuştur. Ayrıca, bu dönemde türbelerde kaybolan bir diğer özellik ise sedef ya da fildişi kakmalı, künde-kari tekniğinde hazırlanmış kapı ve pencere kapaklarıdır (Önköl, 1992, s.12).

3.2. Türbe Mimarisi

3.2.1.Dilimli Kubbenin Tarihçesi

Timurlu devleti öncesi dönemde dilimli kubbeler, mimari yapıların önemli bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Selçuklu dönemi mimarisinde dilimli kubbeler, yapıların estetik ve yapısal özelliklerini belirleyen önemli bir unsurdur. Bu kubbeler, genellikle geometrik desenlerle süslenmiş ve yapıların görkeminin artırmıştır. Selçuklu

dönemi mimarisinde dilimli kubbeler, genellikle cami, medrese ve türbe gibi dini yapıların ana kubbe yapısında kullanılmıştır (Şaman Doğan, 2019, s. 520). Bu kubbeler, genellikle yuvarlak bir taban üzerine dilimler halinde inşa edilmiş ve genellikle geometrik desenlerle süslenmiştir. Dilimli kubbeler, yapıların iç mekanlarında da estetik bir vurgu oluşturmuş ve mimari açıdan dikkat çekici bir özellik sunmuştur. Timurlu devleti öncesi dönemde dilimli kubbeler, Selçuklu mimarisinde önemli bir yer tutmuş ve yapıların karakteristik özelliklerinden biri olmuştur. Bu kubbeler, mimari estetiği ve yapıların görsel çekiciliğini artırmıştır. Selçuklu dönemi mimarisinde dilimli kubbeler, yapıların silüetlerine benzersiz bir görünüm kazandırmış ve dönemin mimari mirasında önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki Semerci (2017, s. 295) çalışmasında Anadolu Selçuklu Devleti döneminde yapılan çoğu medresenin kubbeli olarak yapıldığını belirtmiştir.

3.2.2.Tuğla Malzemenin Kullanımı

Tuğla malzemesinin mimaride kullanımı, Timurlu Devleti öncesi ve sonrasında önemli değişiklikler yaşamıştır. Timurlu Devleti öncesi dönemde Orta Asya ve İslam mimarisinde tuğla, yapıların temel bir yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Özellikle Selçuklu ve İslam mimarisinde tuğla, kubbe ve minare gibi yapı elemanlarının yapımında sıkça tercih edilmiştir. Timurlu Devleti'nin hüküm sürdüğü dönemde ise mimariye farklı bir boyut kazandırılmıştır. Timur İmparatorluğu'nda tuğla, mimari eserlerin inşasında büyük bir önem kazanmıştır. Özellikle Timur'un başkenti Semerkant'ta bulunan Gur-i Amir Türbesi gibi yapılar, tuğlanın estetik ve yapısal potansiyelini gösteren örnekler arasındadır. Timurlu mimarisinde tuğla, karmaşık geometrik desenler ve süslemelerle kullanılarak dikkat çekici yapılar ortaya çıkarılmıştır. Bu dönemde tuğla, mimariyi süslemede ve yapıların estetiğinde önemli bir rol oynamıştır. Timurlu Devleti'nin mimari mirası, tuğlanın yaratıcı ve estetik kullanımını gözler önüne sermektedir.

3.2.3.Ahşap Kanatlı Kapıların Kullanımı

Anadolu Selçuklu döneminde mimari süslemede kullanılan ahşap kanatlı kapılar, geleneksel mimari yapıların önemli bir ögesini oluşturmuştur. Bu dönemde ahşap kanatlı kapılar, yapıların girişlerinde estetik bir vurgu unsuru olarak kullanılmıştır. Özellikle Anadolu Selçuklu mimarisinde, ahşap kanatlı kapılar detaylı işlemler ve süslemelerle zenginleştirilmiş ve yapıların karakteristik özelliklerinden biri haline gelmiştir. Anadolu

Selçuklu dönemi mimari eserlerinde ahşap kanatlı kapılar, genellikle yöreye özgü motiflerle süslenmiş ve farklı ahşap türleri kullanılarak yapılmıştır. Bu kapılar, mimari yapıların estetiğine katkıda bulunmuş ve yapıların genel tasarımını tamamlamıştır. Ayrıca, ahşap kanatlı kapılar, Selçuklu dönemindeki mimari süslemede önemli bir unsurdur ve yapıların görkemini artırmıştır. Anadolu Selçuklu dönemindeki mimari süslemelerde kullanılan ahşap kanatlı kapılar, yapıların kültürel ve mimari kimliğini yansıtan önemli bir detay olarak öne çıkmaktadır. Bu kapılar, o döneme ait mimari eserlerin özgün ve estetik bir parçası olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

3.2.4. Karahanlı ve Selçuklu Dönemi Çini Süsleme ile Timur Dönemi Çini Süslemenin Karşılaştırılması

Karahanlı ve Selçuklu dönemindeki çini süslemeleri ile Timurlu Devleti dönemindeki çini süslemeleri arasında bazı karşılaştırmalar yapılabilmektedir. Karahanlı ve Selçuklu dönemlerinde çini süslemelerinde mozaik çini mihraplar ve geometrik, bitkisel desenlerin yanı sıra yazı kuşakları kullanılmıştır. Özellikle mihraplar mor, lacivert ve firuze çini parçalarla süslenmiş ve neshi ve kufi yazılarla bezenmiştir (Anadolu Selçuklu Yapı Envanteri, 2024, s. 1).

Timurlu döneminde ise çini mozaik süslemelerde soyut geometrik süslemelerde renkli çiniler ve kufi yazı benzeri motiflerde mavi-beyaz çiniler ağırlıklı olarak görülmüştür. Timurlu mimarisinde çini mozaik süsleme ve tuğla süsleme önem kazanmıştır ve bu süslemelerde kullanılan malzeme yüksek kalitede olup, dönemin estetik anlayışı Timur'un zenginliğinin ve sanatçılar arasındaki etkileşimin bir sonucudur (Kök, 2006, s. 18).

Karahanlı ve Selçuklu dönemlerindeki çini süslemelerinde genellikle geometrik ve bitkisel desenlerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu dönemlerde mihraplar, cami ve türbelerin iç ve dış yüzeyleri üstün nitelikli çinilerle kaplanmıştır. Renkler arasında kobalt mavi, turkuaz, zümrüt yeşili ve mercan kırmızı öne çıkmıştır. Yazı kuşakları estetik kazandırmak amacıyla kırmızı renkle dolgulanmış ve çeşitli motiflerle süslenmiştir (Karaca, 2022, s. 2009). Timurlu Devleti döneminde ise çini mozaik süslemelerinde soyut geometrik süslemeler ve kufi yazı benzeri motiflerde mavi-beyaz çiniler ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde kullanılan malzeme yüksek kalitede olup, estetik anlayış

Timur'un zenginliğinin ve sanatçılar arasındaki etkileşimin bir sonucudur. Özellikle Bibi Hanım Medresesi, Ak Saray, Gûr-i Emîr ve Uluğ Bey Medresesi gibi yapılarında bu süslemelere rastlanmıştır (Khodjoeva, 2020, s. 48). Karahanlı ve Selçuklu dönemlerindeki çini süslemelerinde daha çok geometrik ve bitkisel desenlerin ağırlıklı olduğu görülürken, Timurlu dönemde soyut geometrik süslemeler ve kufi yazı benzeri motiflerin öne çıktığı gözlemlenmektedir. Bu farklılıklar, dönemlerin estetik anlayışları ve kullanılan süsleme tekniklerindeki değişimleri yansıtmaktadır.

3.2.5. Timurlu Devletinin Türbe Mimarisindeki Yenilikler ve Anadolu Türbe Mimarisine Etkileri

Timurlu Devleti'ndeki türbe minareleri, onları Anadolu ve diğer bölgelerdeki geleneksel minarelerden ayıran benzersiz mimari özelliklerle karakterize edilmiştir. Timurlu döneminde bu minareler, Türkistan'daki diğer yapılarla birlikte, karmaşık tasarımlar ve desenler sergileyen canlı çinilerle süslenmişti (TDV İslam Ansiklopedisi, 2020, ss. 98-100). Bu minarelerin mimari önemi, estetik çekiciliklerinin ötesinde, ezanların daha uzak mesafelere duyurulması gibi işlevsel amaçlara da hizmet etmeleri idi. Sanatsal ifade ve kullanışlılığın bu karışımı, Timurlu türbe minarelerinin farklılığına katkıda bulunmuş ve Anadolu'daki mimari gelenekler üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır. Timurlu Devleti'ndeki türbe minareleri, mimari unsurlarını aşan sembolik ve dini bir öneme sahipti (Papuccu, 2023, s. 122). Bu yapılar yalnızca mimari harikalar değil, aynı zamanda dönemin kültürel ve dini değerlerini bünyesinde barındıran manevi öneme sahip sembollerdi. Timurlu geleneklerinden etkilenen Anadolu'daki minareler, bu sembolizmi daha da ileriye taşıyarak sadece ezanların yol göstericisi değil, aynı zamanda inanç ve mirasın temsili haline geldi. Bu sembolik türbe minarelerinin Anadolu'daki yaygınlaşması, onların kalıcı mirasını ve bölgenin mimari manzarası üzerindeki etkilerinin derinliğini vurgulamıştır (Başkan, 2014a, s. 42).

Timurlu türbe minarelerinin Anadolu'daki etkisi yalnızca mimari ve sembolik yönleriyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bölgedeki adaptasyonu ve yaygınlaşmasını da kapsamıştır. Bu minareler Anadolu'da mimari üslupların gelişmesinde önemli bir rol oynamış, cami ve diğer yapıların tasarımına ilham kaynağı olmuştur. Timurlu türbe minarelerinden etkilenen motif motifleri ve mimari unsurlar, Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemlerine geniş ölçüde yerleşmiş ve Anadolu mimarisinin görsel kimliğini

şekillendirmiştir (Çakmakoglu Kuru, 2008, s. 23). Timurlu türbesi minarelerinin başlattığı bu kültürler arası mimari tarz ve motif alışverişi, Anadolu mimari mirasında günümüze kadar yankı bulmaya devam ediyor.

Sonuç olarak Timurlu Devleti'ndeki türbe minarelerinin Anadolu'ya büyük etkisi olmuştur. Eşsiz mimari özellikleri ve sembolizmleri bölgedeki dini ve kültürel uygulamaların şekillenmesinde önemli bir rol oynadı. Türbe minarelerinin Anadolu'daki yaygınlaşması ve uyarlanması mimari manzara üzerindeki kalıcı etkisini daha da göstermektedir. Genel olarak, bu minarelerin mirası Anadolu'da görülmeye devam ediyor ve Timurlu Devleti'nin bölgenin mimari mirası ve dini gelenekleri üzerindeki kalıcı etkisini gözler önüne seriyor.

3.2.6. Timurlu Devletinin Anadolu Selçuklu Devleti Mimarisi Üzerindeki Etkileri

Timur'un Ortadoğu ve Anadolu seferleri, bölgede siyasi ve kültürel değişimlere yol açmıştır. Bu seferler, Büyük Selçuklu Devleti'nin çöküşünü hızlandırmış ve Anadolu'nun siyasi yapısını etkilemiştir. Timur'un bu hareketleri, bölgedeki siyasi aktörlerin Timur'un tehdidini tam olarak idrak edememesine ve ittifak girişimlerinin başarısız olmasına sebep olmuştur. Osmanlılar, Memlûklûler ve diğer güçler, Timur'un bölgeye gelmesine karşı etkili bir direniş gösterememiştir. Bu seferler, siyasi dengeyi değiştirmiş ve Anadolu'nun siyasi bütünlüğünü etkilemiştir. Dolayısıyla, Timur'un Anadolu'daki etkisi, bölgedeki siyasi ve kültürel yapıda önemli değişikliklere neden olmuştur. Konuya mimari açıdan bakacak olursak; Timur'un mimari etkisi, Anadolu'da özellikle çini mozaik süsleme ve tuğla işçiliği gibi tekniklerin kullanımında belirgin hale gelmiştir. Bu etki, Timur'un zenginliği ve estetik anlayışının dönemin sanatçılarıyla etkileşiminden doğmuş ve Anadolu'daki mimari eserlerinde açıkça görülebilir durumdadır. Timurlu mimarisinin Anadolu'ya olan etkisi, bölgedeki mimari tarzında önemli bir değişikliğe sebep olmuştur ve bu değişim, Anadolu'nun mimari eserlerinde Timur'un estetik anlayışı ve zenginliğinin belirgin izlerini taşımaktadır (Kök, 2006, ss. 135-137).

3.3. Mimaride Kullanılan Malzeme

3.3.1. Doğal Taş Malzeme

Tarih boyunca, yapıların dayanıklılığını sağlamak amacıyla taş, en eski ve tercih edilen yapı malzemelerinden biri olmuştur. Taşın geniş bir alanda ve çeşitli arazi koşullarında kolayca temin edilebilir olması, tarihi yapıların inşasında sıkça kullanılmasının temel nedenidir. Doğal taş, yüksek basınç dayanımı ve taşıma gücüne sahiptir, ancak çekme dayanımı daha düşüktür. Bu özellik, özellikle basınç kuvveti ile yüklenen kemerler, tonozlar ve kubbeler gibi alanlarda kullanılmasını uygun kılar (Şirikçi, 2013, s. 33).

3.3.2. Tuğlalar

Duvar örme malzemesi olarak kullanılan tuğla, genellikle kil, killi toprak, kum ve bazen tuğla ve kiremit tozunun su ile karıştırılmasıyla elde edilen hamurun kalıplanması ve ardından 800°C-1000°C sıcaklıktaki fırınlarda pişirilmesiyle üretilir (Şirikçi, 2013, s. 49).

3.3.3. Ahşap Malzeme

İşlenmesi ve taşınması oldukça pratik olan ahşap, sadece konut mimarisinde yapı malzemesi olarak değil, aynı zamanda büyük açıklıkları kolayca destekleyebilen hafif yapısı, çekme, basınç ve eğilme dayanımı nedeniyle çeşitli yapısal uygulamalarda kullanılmıştır. Tarihi kargir yapılarda, özellikle tavan ve döşeme taşıyıcı sistemlerinde ahşap yaygın bir şekilde tercih edilmiştir. Ahşabın çekme dayanımı, duvarlarda hatıl olarak ve eğilme dayanımı sayesinde çıkma bölgelerinde (saçak, cumba, taşma) kullanılmasını mümkün kılmıştır (Şirikçi, 2013, s. 51).

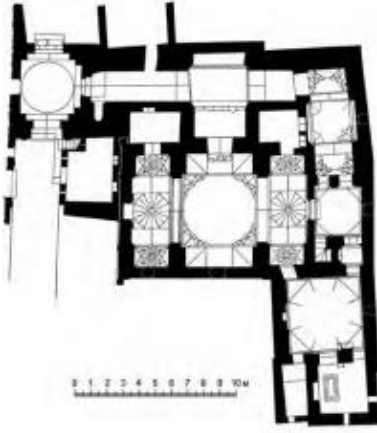
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAH-I ZİNDE YAPILARI

4.1. Kusem Bin Abbas Türbesi

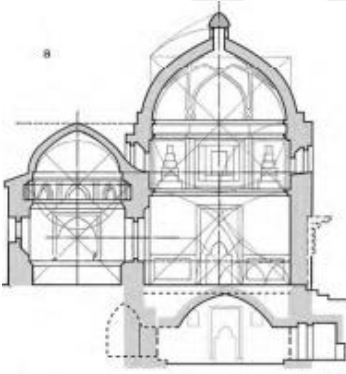
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, üçüncü çardağın doğusunda yer almaktadır. Kusem B. Abbas’a ait olan türbenin doğusunda mezarlık, güney kısmında şah-ı zinde türbeleri, batı kısmında ise Tuman Aka türbesi yer alırken kuzey kısmında Kutluk Aka türbesi bulunmaktadır. Kusem b. Abbas türbesi Şah-ı Zinde Külliyesinin çekirdeği konumundadır. 676 yılında İslamiyet’i yaymak için Semerkand’a gelen Kusem b. Abbas 677 yılında burada şehit edilmiştir. Geçmiş anlatılara göre namaz kılarken saldırıya uğrayan Kusem b. Abbas’ın kafası bedeninden ayrılmış fakat ölmemiştir. Başını alarak şimdiki mezarının olduğu yere kadar gitmiştir. Öyle ki halen orada yaşadığı ve hükmünü sürdüğü söylenmektedir. Bu nedenle de bu türbeye Şah-ı Zinde “*Yaşayan Şah*” adı verilmiştir. Yapılan araştırmalar doğrultusunda Semerkand’ta korunan en iyi yapının Kusem b. Abbas’a ait olduğu tespit edilmiştir. Kusem b. Abbas türbesi özellikle Moğolların bölgeye gelmesiyle birlikte başlattığı tahribatta türbenin üst örtüsü ve beden duvarlarının bir kısmı yıkılmıştır. 1335 yılında türbe yeniden restore edilmiştir. Restorasyon çalışmaları uzun süre devam etmiştir. 1360’lı yıllardan itibaren mezarlık olarak anılan bölge aynı zamanda kutsal bir alan olarak da nitelendirilmeye başlamıştır. Bu dönemden sonra bölge önemli bir imar alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Timur ve Uluğ Bey döneminde türbe farklı bölümler eklenerek genişletilmiştir. Türbe 11. yüzyıla tarihlense de tadilat ve eklemeleri 14. yüzyılın başlarında tekrar yapılmıştır. Kusem bin Abbas türbesi ziyaretgah, dua yeri, çilehane, mescit ve camiden oluşan külliye bir yapıdır. İki katmanlı yapı üst katta türbe ziyaretgâh, bu bölümün alt katında çilehane ve mahzen bulunur. Ziyaretgâhın altında çilehane yer alır. Bu türbe tek mimari planlama ile iki katlı oluşumuyla Semerkand’ta benzeri yoktur.

Plan 4.1: Kusem Bin Abbas Külliyesinin Planı

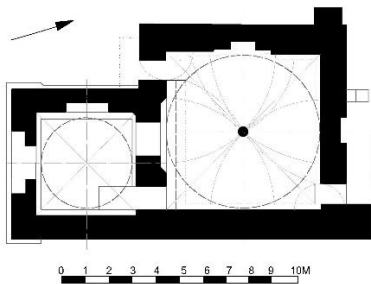
Kaynak: Nemtseva (2019, s. 71).

Plan 4.2: Kusem Bin Abbas Külliyesinin Türbe Kesiti

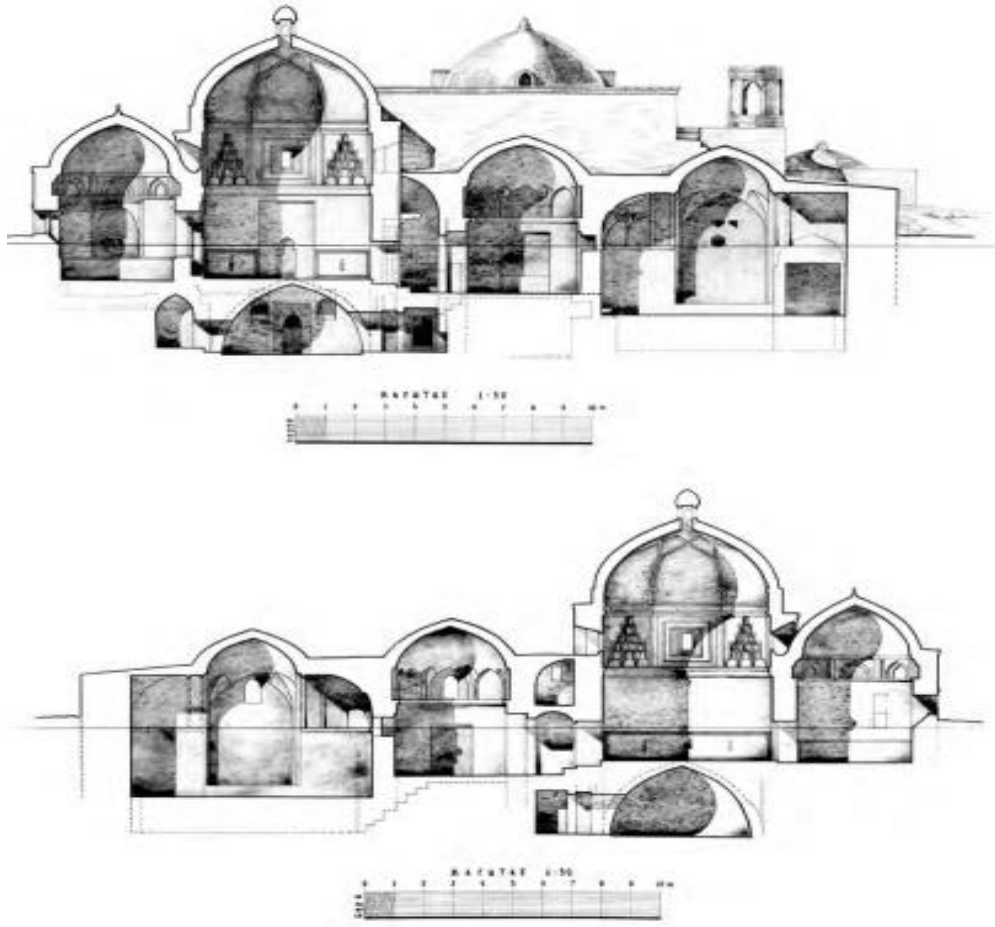
Kaynak: Nemtseva (2019, s. 81).

Plan 4.3: Kusem Bin Abbas Türbesinin Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Plan 4.4: Kusem Bin Abbas Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 81).

Türbeye giriş üçüncü çardağın doğusunda yer alan kapıdan sağlanır. Sivri kemerle çevrelenmiş bu dikdörtgen kapı üç yönden çini mozaikle çevrelenmiştir (Fotoğraf 4.1) Bu kapı karaağaçtan yapılmış ağır bir çift kanatla kapatılmıştır. Fildişi ile kaplanmış oyma kapının her iki kanadı da bezelidir. Kapı kabartma desenli ve hat sanatıyla nakışlamıştır. Sağ kanatta “Cennetin kapıları halka açıktır” yazısı, solda “Seyyid Yusuf Şirazi’nin eseri”, altta ise kapının yapım tarihi 1398-99 yılları yazılmıştır (Fotoğraf 4.2). Kapının üstü çiniden taçlanıp çerçevesi çiçeklerle süslenmiştir.

Kapıdan içeri girildiği zaman L şeklinde uzanan bir koridor yer almaktadır. Koridor tuğla malzeme kullanılarak yapılmış ve beşik tonoz ile örtülüdür (Fotoğraf 4.8). Koridordan girildiğinde sağ tarafta bir minare bulunmaktadır. Minarenin çevresinde bulunan

yapılardan dolayı sadece minarenin belirli bir kısmı gözükmemektedir. 20. Yüzyılda yapılan arkeolojik kazılar doğrultusunda minare incelenmiş ve günümüze ulaşan kısmının ilk yapının dörtte biri kadar olduğu belirlenmiştir. Minare yapısal olarak 11. yüzyıl üslubu ile tasarlanarak yapılmıştır. 15. yüzyılda yapılan koridordan camiye bir geçiş bulunmaktadır. Cami 12 x 10 metre büyüklüğündedir. Tarihi kaynaklarda caminin 12. yüzyılda yapıldığı söylenmektedir. Cami dört ayaklı olmakla birlikte her ayak yapıyı ayrı bölümlere ayırmıştır. Her bir yapı kubbe örtülü olarak tasarlanmış ve panel duvarlar ve mihrap altıgen şeklinde çini mozaiklerle süslenmiştir. Mihrap üzerinde yer alan yazılar varlığını günümüze kadar korumuş olup caminin güneydoğusunda Kusem b. Abbas'ın türbesine giriş bulunmaktadır. Burası Şah-ı Zinde Külliyesinin en temel ve en eski kısmını oluşturmaktadır. Caminin doğu ve güney tarafında Kusem b. Abbas'a ait olan mezar, ziyaret hane ve çilehane bulunmaktadır. Mescit L biçimli koridorun solunda ziyaretgâha bitişik konumdadır (Fotoğraf 4.10). Mescit ve minarelerinin günümüzde yıkıldığı için görünmemektedir. Koridorun bitiminde küçük dehlizde ahşap kirişi duvara gömülmüş halinde görürüz. Toplam üç bölümden oluşan mescidin orta mekânı Kare planlı, kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 4.11). Kubbeye geçişte mukarnaslar yer alır. Mukarnasların aralarına sivri kemerli nişler yerleştirilmiştir. Doğu cephesinde dikdörtgen formda büyükçe bir pencere açıklığı bulunur. Bu pencere bölümü aydınlatır (Fotoğraf 4.12). Bu yapılarda zaman içerisinde restore edilmiştir. Günümüzdeki görüntüsüne Timurlular döneminde kavuşmuştur. Yazılı kaynaklar 10. Yüzyıla ait mescit kalıntısı olduğu belirtilmektedir. Timurlular döneminde yeniden inşa edilen koridorun sonunda mescitten türbeye geçilmektedir. Mescidin doğu kısmında yer alan koridorlar ve odalar arasında geçişler bulunmaktadır. Bu odalar aynı zamanda ziyaretgâhla odalar arasında bir bölüm oluşturmaktadır. Mescitten sonra dikdörtgen formlu küçük bir kapıdan ziyaretgâh bölümüne geçiyoruz.

Ziyaretgâh kare planlı kubbe örtülüdür. Bu bölümün ölçüleri 5.62 x 5.72 metre ölçülerinde olup yükseklik 9.15 metredir (Plan-3). Bu bölümüne dikdörtgen dar bir açıklıktan girilmektedir. Küçük dikdörtgen bir kapı açıklığı ve tek kapaklı ahşap oymalı kapı ile giriş sağlanır (Fotoğraf 4.13). Girişin karşısında güney cephede güneydoğu köşede türbenin sivri kemerli iki kapaklı ahşap oymalı kapısı ve bir metre yakınında türbenin iç kısmını göre bilmek için yapılmış dikdörtgen bir nişin içinde sivri kemerli açıklık yer alır. Güneybatı köşesinde ise dua bölümü yine aynı formda küçük sivri kemerli

dikdörtgen kapı açıklığı yer alır (Fotoğraf 4.23). Kuzey cephenin kuzeydoğu köşesinde bu bölüme girişi sağlayan sivri kemerli dikdörtgen açıklık bulunur. Yine aynı cephenin kuzeybatı köşesinde eş eder oranda cami ve türbeyi birbirine bağlayan kapı açıklığı yer alır. Bu bölümün doğu cephesinde ise süslemenin dışında farklı bir form bulunmamaktadır. Batı cephede dikdörtgen bir niş ve bu nişin içerisinde sivri kemerli bir mihrap nişi yer alır (Fotoğraf 4.17). Timur mimarisinde görülen özellik olan yükseltilmiş kasnak ve bu kasnağın dört köşesinde bu bölümü aydınlatan dikdörtgen formlu pencere açıklığı yer alır. Trompların arasında bulunan bu pencere açıklığının bulunduğu yüzey dörder çerçeve halinde farklı geometrik çini süslemeyle çevrelenmiştir. Kubbeye geçişi sağlayan tromplar mukarnaslı çinilerle süslenmiş kasnakta bütünlüğü sağlamıştır. Kubbe göbeğinde sekiz kollu yıldız ve bu yıldızın böldüğü sekiz dilim yer alır (Fotoğraf 4.21). Bu sekiz kollu dilimlerin her biri bir kasnakta ve trompta devam eder. Kubbe kasnağı ve kubbe dâhil çinilerle süslüdür. Bu süsleme mavi, yeşil ve beyaz çinilerden oluşmuş geometrik bezemelerdir. Duvarları yüksekli bir metre olan turkuaz çinilerle kaplanmış ve çinilerin arasında madalyonları vardır. Ziyaretgah bölümünün cephelerinde kullanılan ve bir hareket kazılması planlanan madalyonların meşeleri çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Kusem b. Abbas'a ait olan türbenin İslam sanatı öncesinde kullanılan motifler İslamiyet'in kabulü ile devam ettirilmiş ve burada da kullanılmıştır. Güneybatı cephesinde dua bölümü yer alır.

Ziyaretgâh ve türbe bölümün alt kısmında Kusem b. Abbas'a ait gömü odası ve çilehane bulunmaktadır. Çilehanenin büyük bir kısmı yer altındadır. Günümüzde açık durumda değildir.

Dua bölümü dikdörtgen planlı beşik tonoz ile örtülüdür. Bu bölüm ölçüleri 3.74 x 2 metre ölçülerinde olup yükseklik 3.83 metredir. Sivri kemerli bir kapı açıklığı ile giriş sağlanır. Girişten 1,5 metre sonra zemin 1,5 metre kadar yükseltilmiştir. Güney cephesinden küçük sivri kemerli bir pencere açıklığı bulunur. Dua bölümü beyaz sıva ile kaplanmış (Fotoğraf 4.24).

Güneydoğu cephesinde türbe yer alır. Türbeye dikdörtgen formlu ahşap bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Ahşap kapı orijinal olup geometrik ve bitkisel süslemelidir. Türbe kare planlı kubbe örtülüdür. Türbenin ölçüleri 3.74 x 3.60 metre ölçülerinde olup yükseklik 7.80 metredir (Plan-3). Kubbeye geçişler tromplarla sağlanmıştır. Trompların arasına iki

sıra sivri kemer ile hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 4.31). Kuzey ve güney cephede trompların altı tek sıra testere dişi süsleme yer alır. İç mekan beyaz sıva ile kaplanmış ferah bir hava vermiştir. Kuzey cephede ziyaretgâh bölümü ile görüntüyü sağlayan sivri kemerli dikdörtgen formlu alçıdan yapılmış pencere açıklığı yer alır (Fotoğraf 4.30). Türbenin içten batı cephesinde sivri kemerli dikdörtgen bir niş yer alır. Zemini halı ile kaplanmış ve iki adet oturak bulunuyor. Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Dıştan türbenin güney cephesinde sivri kemerli dikdörtgen formlu bir niş ve nişin içinde sivri kemerli dikdörtgen formlu mavi çinili pencere açıklığı yer alır. Doğu cephesinde dikdörtgen formlu çinili ikinci pencere açıklığı bulunuyor (Fotoğraf 4.6). Türbenin batı cephesi dua bölümü ile birleşiktir. Kuzey cephesi türbeye girişi sağlayan ziyaretgâh bölümüdür. Türbe odası lahit haricinde sade bir görüntüye sahiptir. Türbenin ortasında bulunan lahit Timurlular döneminde yapılmış ve Orta Asya'da yer alan eserler arasında en güzel eser olarak ifade edilmektedir. Dört katlı olarak tasarlanan lahidin üzeri farklı bitki ve çiçek motifleri ile süslenmiştir (Fotoğraf 4.34). Ayrıca lahit üzerinde Kuran-ı Kerim'de bulunan ayetler yer alır. Süslemesinde ise daha çok mavi renk kullanılmıştır. Lahidin üzerinde yer alan ayetler ise Al-i İmran Süresinin 169-171. Ayetleri yer almaktadır.

Fotoğraf 4.1: Kusem Bin Abbas Külliyesinin Giriş Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.2: Kusem Bin Abbas Koridorunun Orjinal Ahşap Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.3: Kusem Bin Abbas Türbesi Ahşap Kapıdan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.4: Kusem Bin Abbas Türbesi Güneydoğu Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.5: Kusem Bin Abbas Türbesi Doğu Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.6: Kusem Bin Abbas Türbesi Güney Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.7: Kusem Bin Abbas Türbesi Batı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.8: Kusem Bin Abbas Türbeye Açılan Koridor

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.9: Kusem Bin Abbas Türbesi Koridor

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.10: Kusem Bin Abbas Türbesi Ziyaretgahına Giriş Koridoru

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.11: Kusem Bin Abbas Külliyesi Koridordaki Kubbeli Mekân

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.12: Kusem Bin Abbas Külliyesi Mescidin Doğu Cephesindeki Pencere

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.13: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Girişı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.14: Kusem Bin Abbas Ziyaretgahın Ahşap Kapı Girişi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.15: Kusem Bin Abbas Ziyaretgahı Güney Cephesi

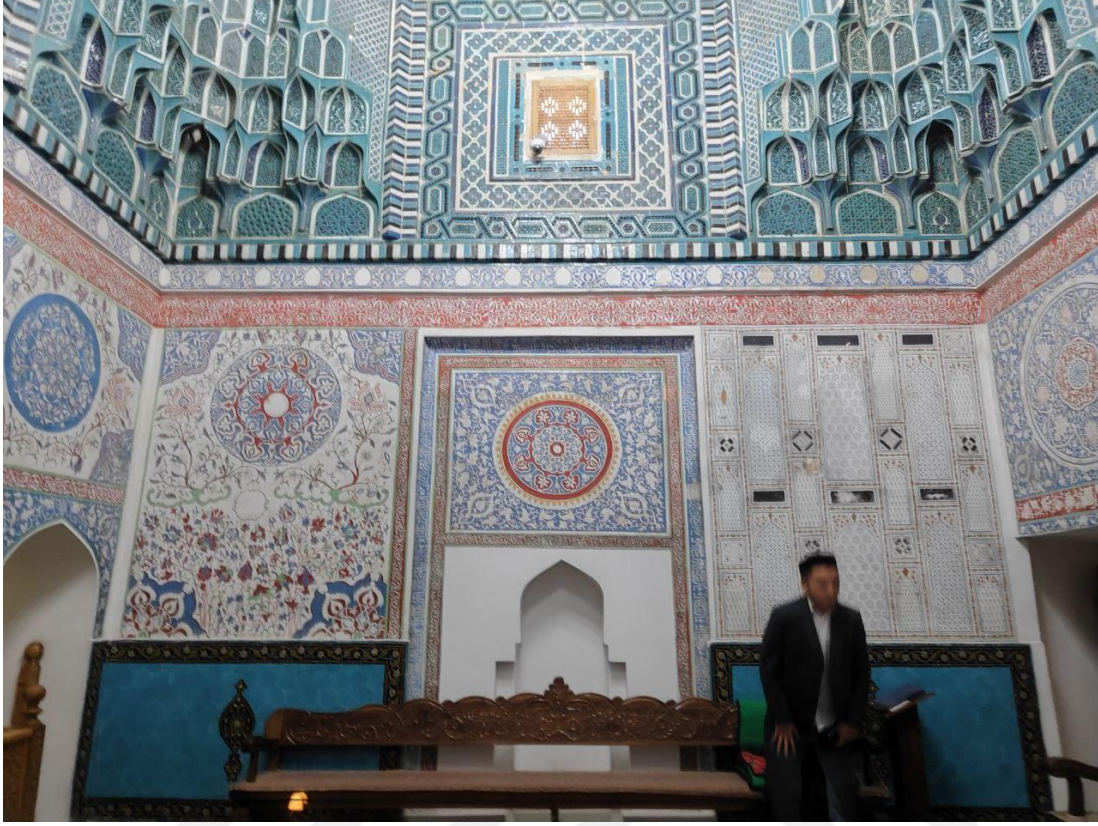
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.16: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Güneybatı İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.17: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Batı İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.18: Türbe ile Bağlantısını Sağlayan Pencere

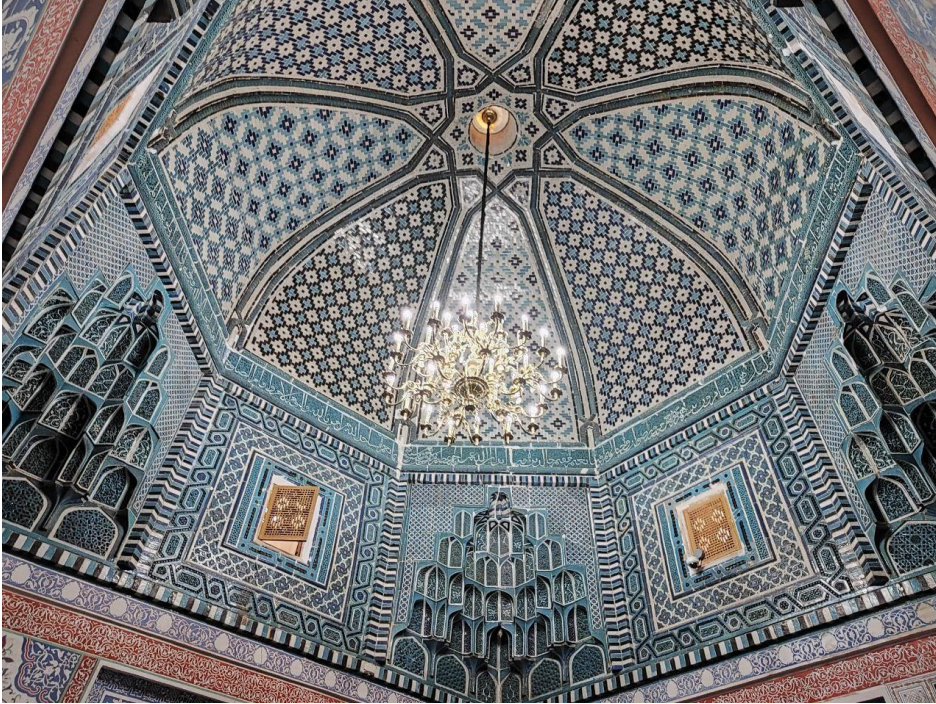
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.19: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Güneydoğu İç Cephe

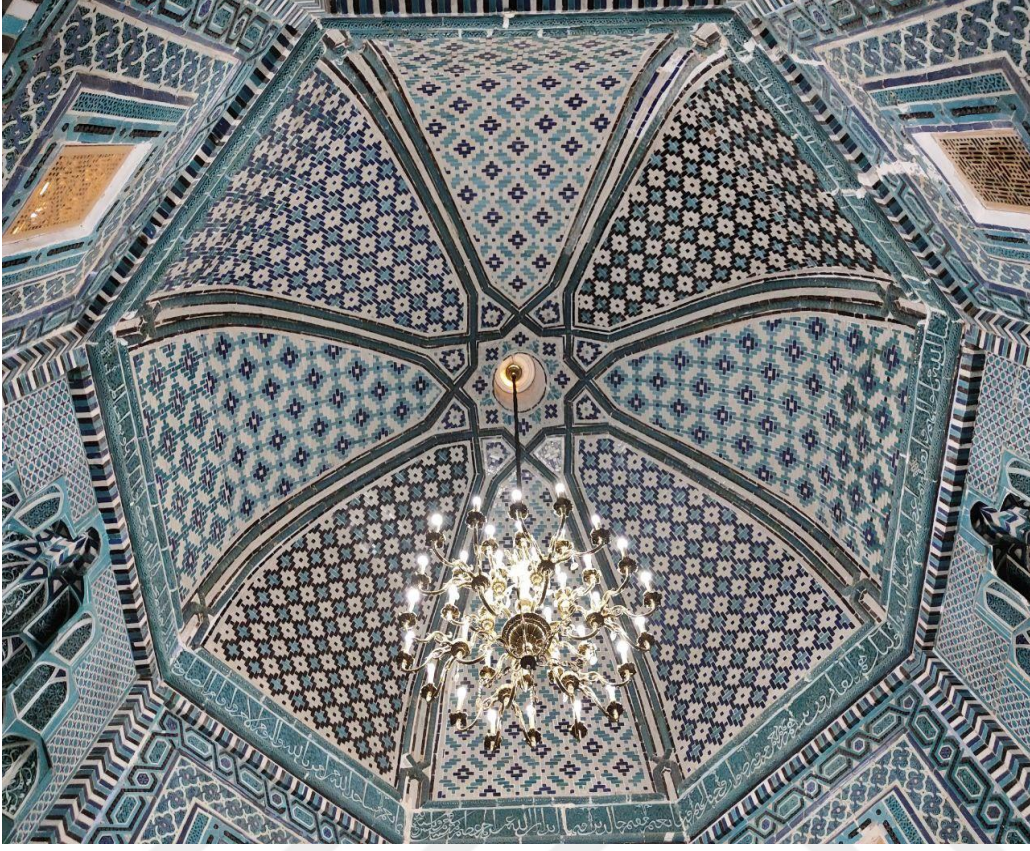
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.20: Kusem Bin Abbas Ziyaretgah Çinili Kubbe ve Mukarnaslar

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.21: Kusem Bin Abbas Türbesi Ziyaretgahının Kubbeli Mekanı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.22: Kusem Bin Abbas Ziyaretgahın Çini Süslemeleri

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.23: Kusem Bin Abbas Türbesi Dua Bölümüne Giriş

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.24: Kusem Bin Abbas Türbesi Dua Bölümünün İç Mekanı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.25: Kusem Bin Abbas Türbesinin Ahşap Giriş Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.26: Kusem Bin Abbas Türbesi İç Mekanı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.27: Kusem Bin Abbas Türbesi İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.28: Kusem Bin Abbas Türbesi Kuzey İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.29: Kusem Bin Abbas Türbesi Ahşap Kapı Detayı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.30: Kusem Bin Abbas Türbesi İç Mekandan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.31: Kusem Bin Abbas Türbesi Kubbeli Mekân

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.32: Kusem Bin Abbas Türbesi Batı İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.33: Kusem Bin Abbas Türbesi Dört Kademeli Çini Süslemeli Sanduka

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.34: Kusem Bin Abbas Çinili Sanduka

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.35: Kusem Bin Abbas Türbesi Çinili Sandukadan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.36: Kusem Bin Abbas Türbesi Çinili Sanduka Detayı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.37: Kusem Bin Abbas Türbesi Sandukanın Çini Detayı

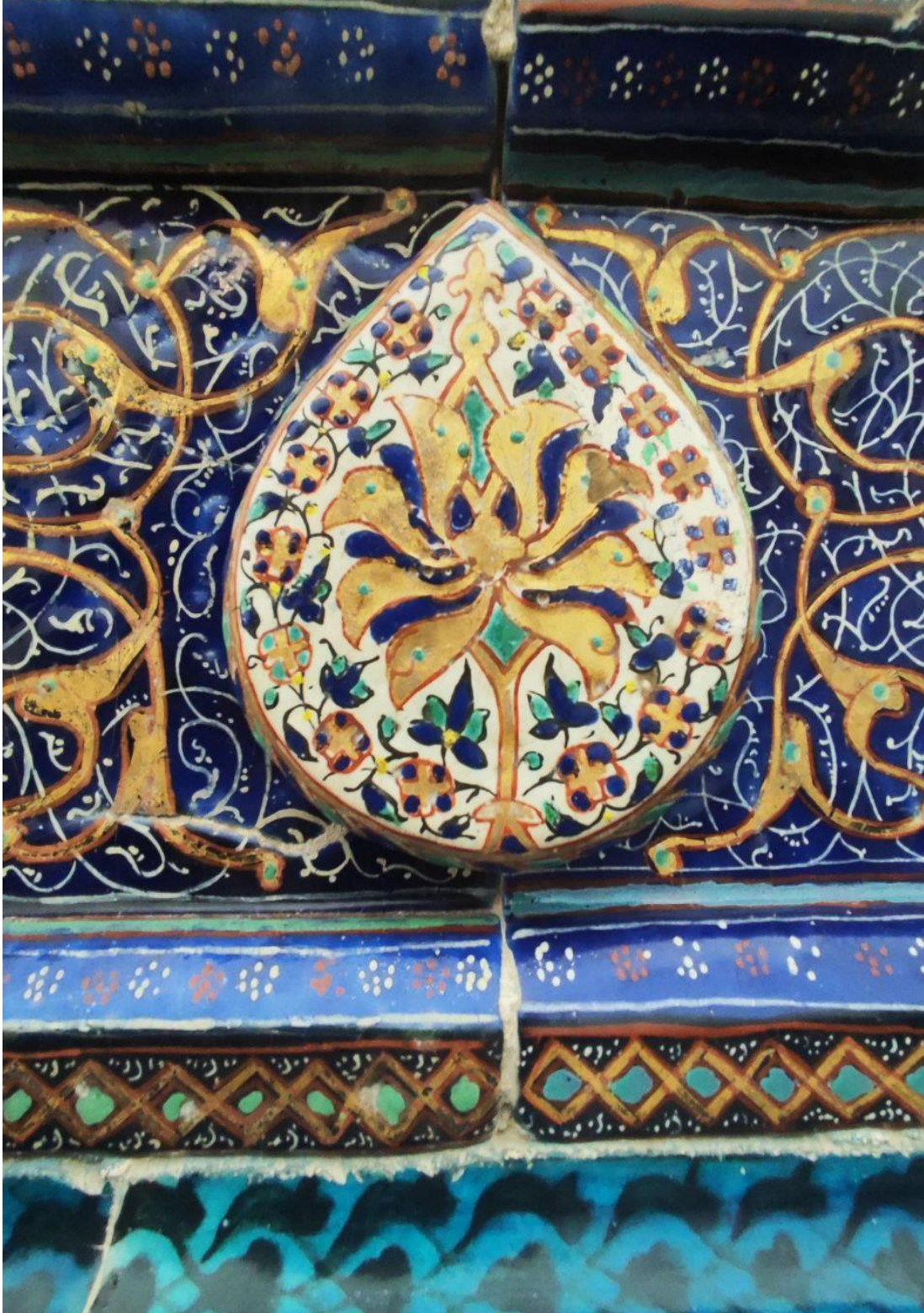
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.38: Kusem Bin Abbas Türbesi Sandukadan Çini Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.39: Kusem Bin Abbas Türbesi Sandukasının Çini Detayı

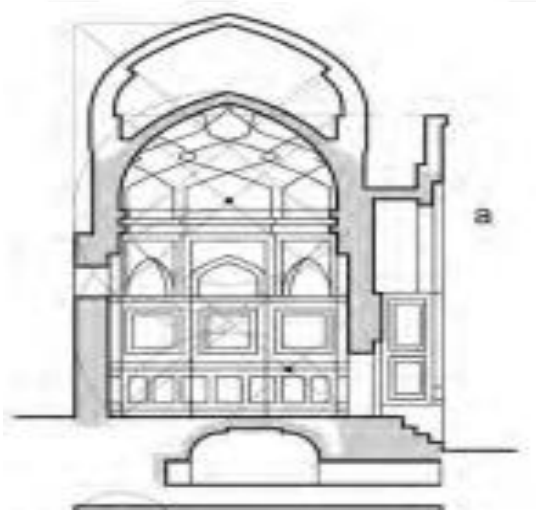

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.2. Üstad Ali Neseî Türbesi

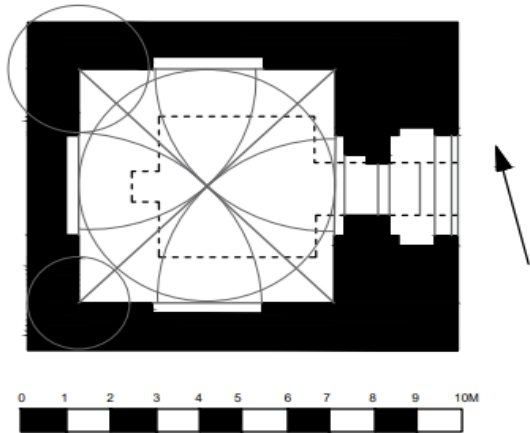
K l liyesin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbelerin merkezinde yer alır. Türbenin doğusunda 46 numaralı türbe kalıntısı, güneyinde 33 numaralı anonim türbe, batısında mezarlık, kuzeyinde ise 12 numaralı anonim türbe bulunmaktadır. Bu türbenin kime ait olduğu bilinmiyor. Tarihi kitabelerde sadece sanatçıların isimleri yer alıyor. Sağ sütunun tabanında, Taçkapı ni inin yanında yazan Usta Alim Nese i ve Usta Ali isimleri yazmakta olup 1380 yıllarında yapılmış olduğu yazmaktadır.

Plan 4.5. Üstat Ali Nese i Türbesinin Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 193).

Plan 4.6. Üstat Ali Nese i Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan türbe kare planlı ve üzeri kubbe ile örtülmüştür (Plan 4.6). İç mekân ölçüleri 6,5 x 6,4 metre, dış 8,1x 9,8 metre 13,5-14 metredir. Kubbeye geçiş troplarla sağlanmıştır. Türbe dört yönden de açık konumdadır. Güney ve kuzey cephesi sağır tutulmuş kaidenin üst kısmı birbirini tekrar eden süsleme panoları yer almaktadır. Batı cephesinde dikdörtgen formlu pencere açıklığı yer alır (Fotoğraf 4.41). Kubbe yükseltilmiş sekizgen bir kasnağın üzerine oturtulmuştur. Sekizgen kasnağın her parçası ayrı bir pano olarak bir geometrik bir bitkisel süsleme ile hareketlenmiştir (Fotoğraf 4.42). Dış cephede sırlı ve sırsız tuğlaların dizilimiyle oluşan panolar hareketli bir form oluşturmuştur. Bu hareketlilik türbenin kaidesinde de dikdörtgen panolarla devam ettirilmiştir. Kubbenin saçak kısımları mukarnas süslemeler yer alır. Türbenin doğu cephesinde taçkapısı yer almaktadır. Yapının taçkapısı türbenin beden duvarlarında yüksek tutulmuş olup burada çini süsleme uygulaması görülmektedir. Dikdörtgen boyutlu taç kapı bitkisel bordürle çevrelenmiş iç bordürde ise sekiz kollu yıldız ve sonsuzluğu ifade eden motiflerle bezenmiştir (Fotoğraf 4.40). Kapıyı iki yanda sınırlandıran sütunlardan oluşan mukarnaslı sivri kemer alınlık yer alıyor. Türbenin tasarımına bakıldığında taçkapının eyvanının büyük boyutlu dikdörtgen çini levhalarına işlenen hatayî üslubu ve çiçek motifleri tercih edilmiş ve geniş bir renk yelpazesi oluşturulmuştur (Fotoğraf 4.47). Türbenin taç kapısında yer alan dilimli kemerli sathi niş formundaki çini pano da farklı motifler yer almaktadır. İç kısımda her cephe ayrı bir pano olarak düzenlenmiştir. Sanatçılar adeta yarışır bir vaziyette çini tezyinatı oluşturmuştur. Yarım kubbe mukarnaslı bir giriş bölümü bulunan taçkapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır (Fotoğraf 4.46). Ahşap kapı orijinal olmayıp üzeri bitkisel ve geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir. Türbenin iç kısmında güney, kuzey ve batı duvarlarında sivri kemerli nişler yer almaktadır. Her cephe üç bölüme ayrılmış ve her bölüm geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir (Fotoğraf 4.50). Üstad Ali Nesefi türbesinde tasarım olarak dikkat çeken en önemli hususlardan birisi mukarnaslı tromplardır. Kubbeye geçişi sağlayan mukarnaslı tromplar kubbenin iç ve dış olarak mavi tonun ağırlıkta kullanıldığı çinilerle kaplıdır. Kubbenin iç kısmında sekiz kollu yıldızın düğüm atarak dağılan hali ilgi çekicidir (Fotoğraf 4.51). Bu türbe günümüze büyük çoğunluğuyla sağlam olarak gelen türbelerden biridir. Türbenin gövdesi zamanla tahrip olmuş ancak Taçkapı cephesi özgünlüğü korumayı başarmıştır. Bölgede yapılan restorasyon çalışmalar sonucunda türbe eski görüntüsüne getirilmeye çalışılmıştır

(Fotoğraf 4.52). Yapının iç ve dış süslemelerinde mavi, yeşil, sarı, beyaz ve lacivert renklerle oluşturmuş çinilerin geometrik ve bitkisel bezemelerin uyumu ve güzelliğiyle karşılaşılır (Fotoğraf 4.54). Ayrıca türbe içerisinde natüralist formda bulunan nar meyvesine ait motifler ön plana çıkmaktadır. Türbenin mimari özelliğine bakıldığında özellikle türbenin 15. yüzyılın son dönemlerinde yapıldığı düşünülmektedir. Türbe restorasyon öncesinde çift kabuklu bir iç kubbeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bina 11 ve 12. Yy taş işçiliği üzerinde yükseltilmiş, içi ve dışı alışılâgelenin ötesinde sırlı tuğla çinilerle dekore edilmiştir.

Fotoğraf 4.40: Üstat Ali Neseî Türbesinin Taçkapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.41: Üstat Ali Neseftürbesi Güneydoğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.42: Üstat Ali Nesefi Türbesi Güneybatı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.43: Üstat Ali Nesefi Türbesi Batı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.44: Üstat Ali Nesefi Türbesi Kuzey Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.45: Üstat Ali Neseftürbesi Doğu Cephe

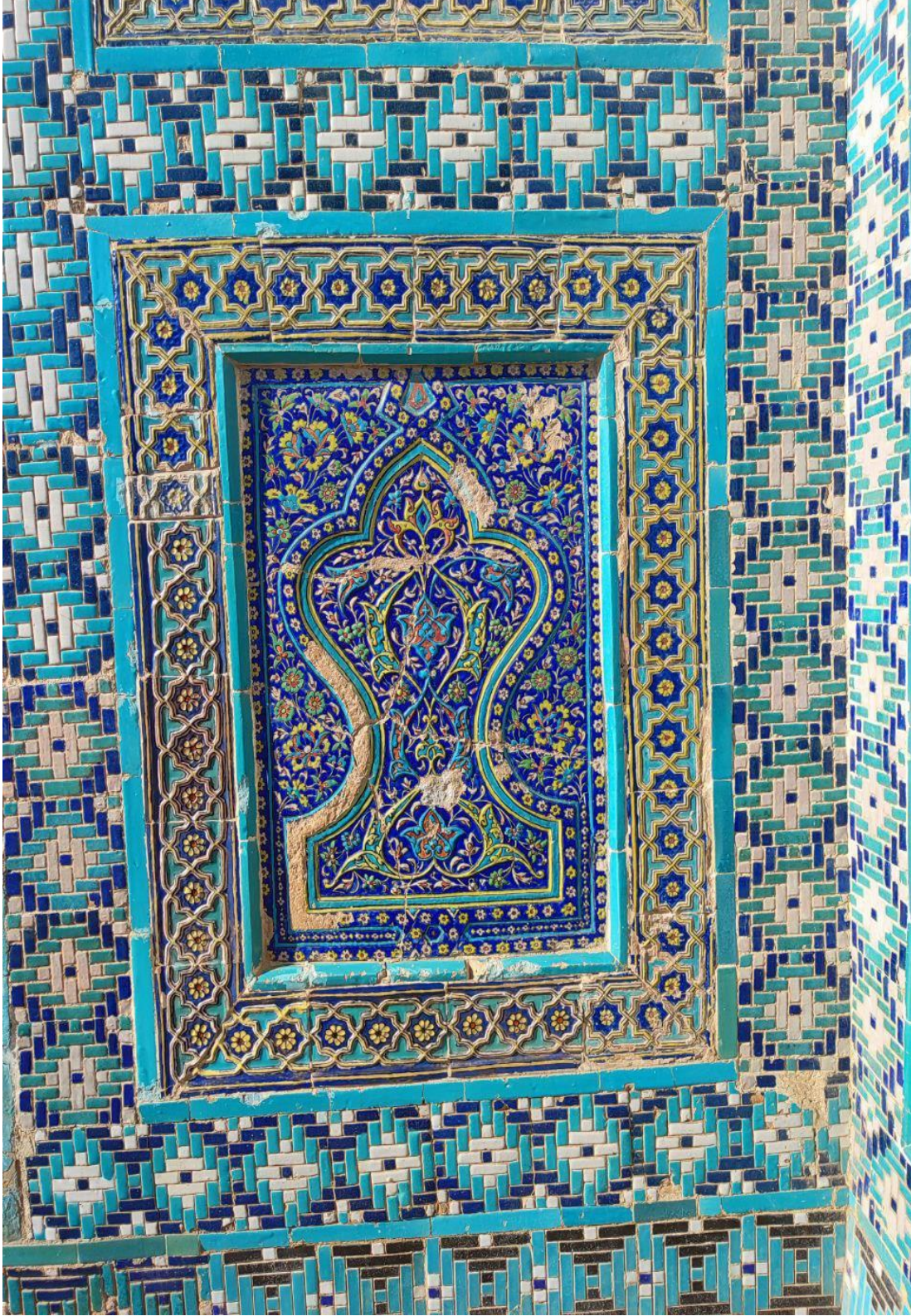
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.46: Üstat Ali Nesefti Türbesi Taçkapı Açıklığı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.47: Üstat Ali Neseîî Türbesi Çini Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.48: Üstat Ali Neseftürbe Ahşap Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.49: Üstat Ali Neseî Türbesi İ  Batı Cephe

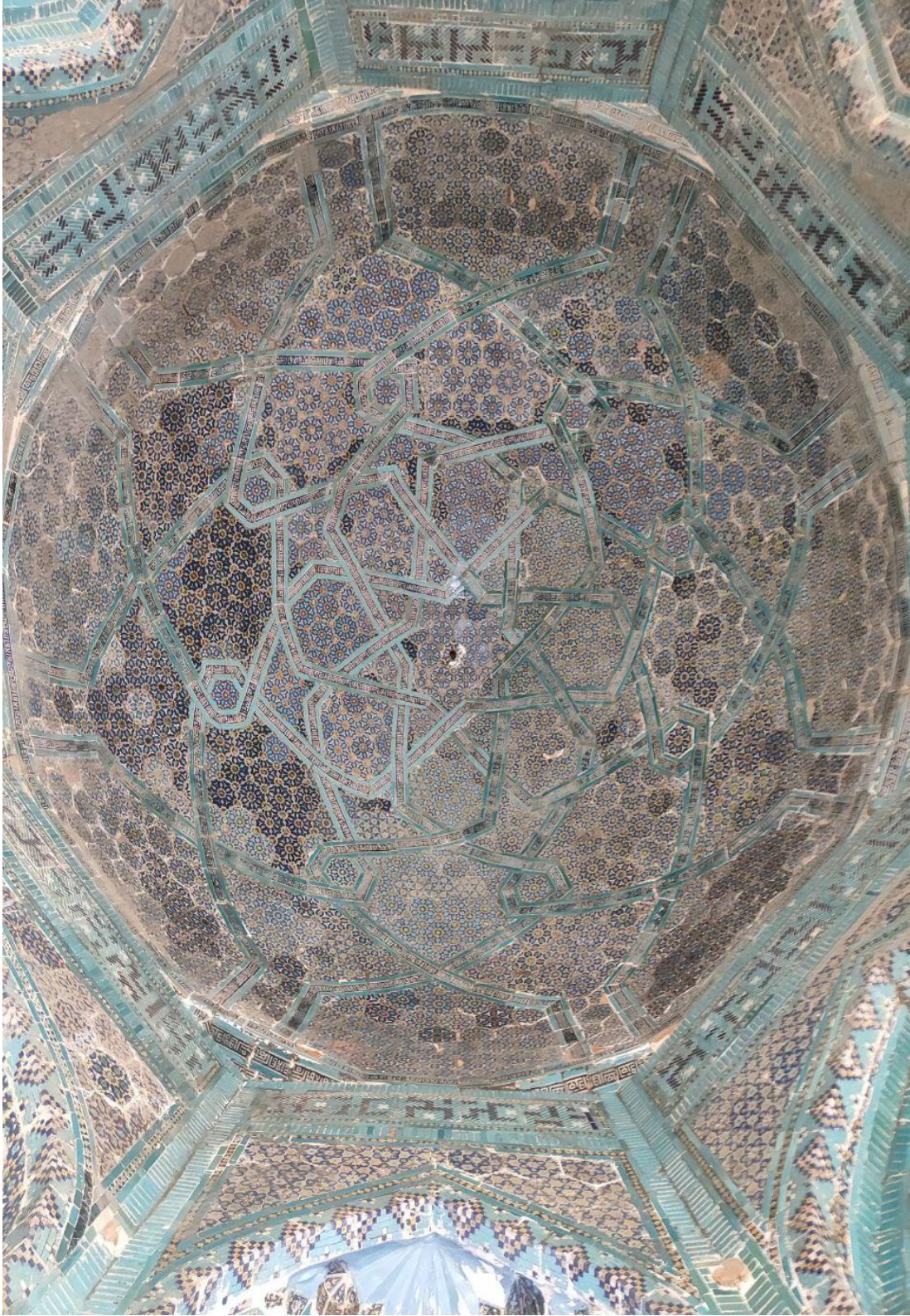
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.50: Üstat Ali Neseî Türbesi İ  Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.51: Üstat Ali Neseî Türbesi Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.52: Üstat Ali Neseîî Türbesi Çinîlî Kubbe ve Mukarnaslı Mekân

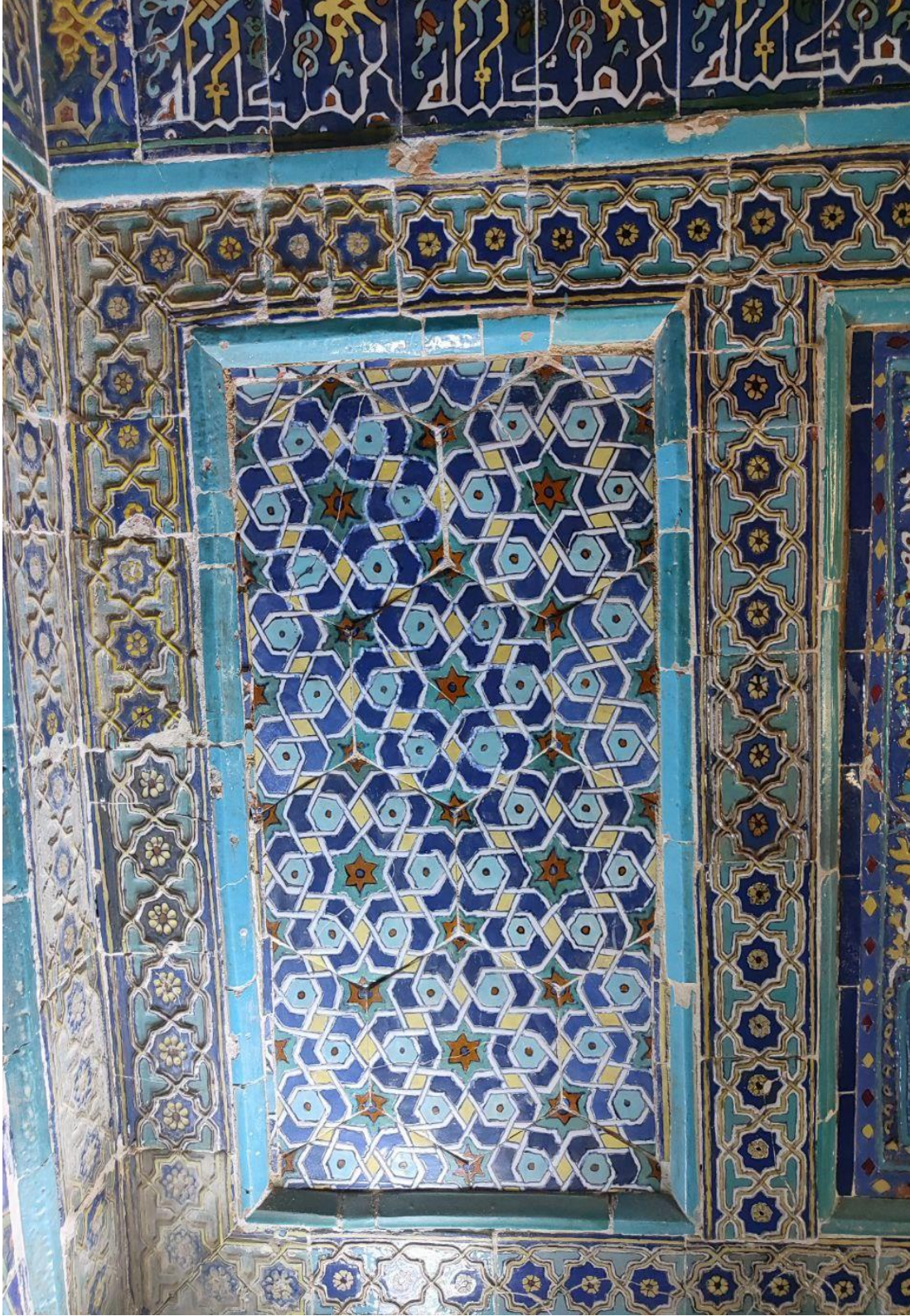
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.53: Üstat Ali Neseî Türbesi İ  Batı Cephe  ini Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.54: Üstat Ali Neseîî Türbesi Çini Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.55: Üstat Ali Neseî Türbesi  inili Detay

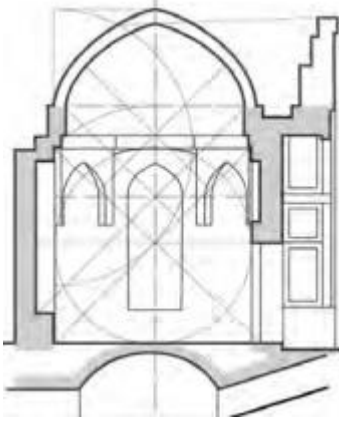

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.3. Hoca Ahmed Türbesi

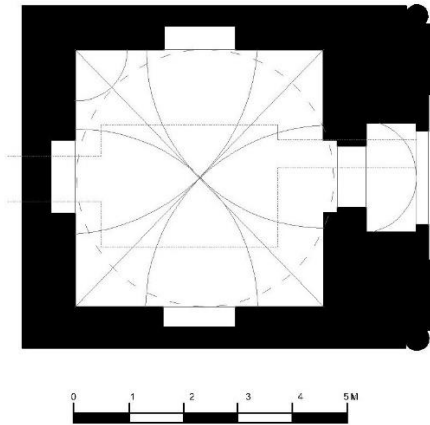
K llyesin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe koridorun en son kısmında yer alır. Türbenin doğusunda mezarlık, güneyinde  ah-ı zinde türbeleri, batısında 42 numaralı türbe kalıntısı, kuzeyinde ise mezarlık bulunmaktadır. Ta kapıda yer alan kitabede türbenin Hoca Ahmet’e ait olduğunu yazmaktadır. Türbenin giriş kapısını bitiren usta seramikçi Fahri Ali’nin adı ana cephesindeki  i ekli süslemenin figürlü yaprağına i lenmi tir. Bu türbe 14. yy ortasına tarihlenmektedir.

Plan 4.7. Hoca Ahmet Türbe Kesiti(N.B.Nemtseva)

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 158).

Plan 4.8. Hoca Ahmet Türbe Planı

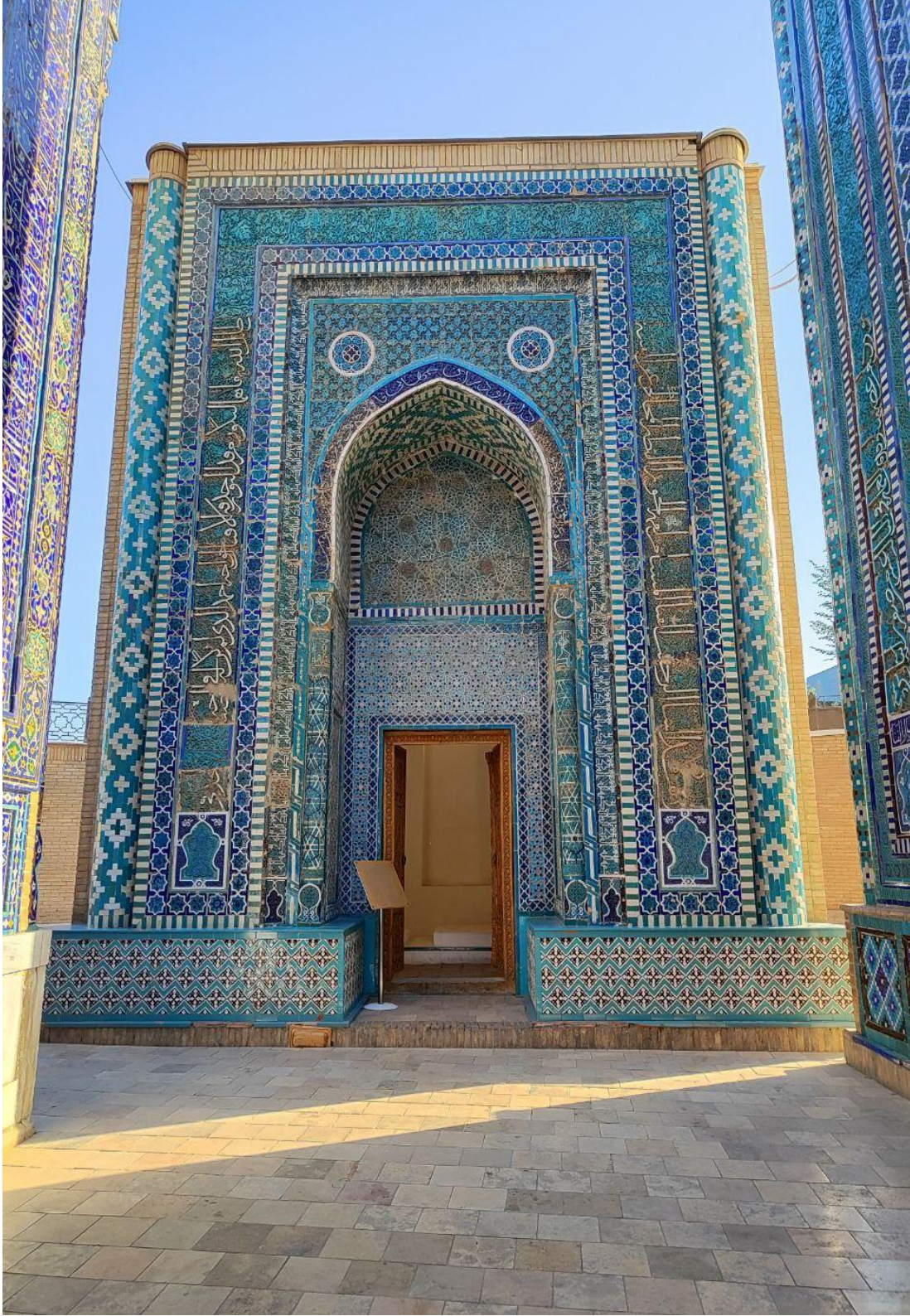

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan türbe kare planlı ve üzeri kubbe ile örtülmüştür Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır (Plan 4.8). Türbenin dış ölçüleri, 7.6 x 6.3 metre, iç ölçüleri 4.88x4.83 metre, yükseklik 8.17 metre, dikdörtgen planlı mahzen ise tonozla örtülüdür 3.6 x 2.28 metre, yüksekliği 1.67 metredir. Türbe 14. yy tipik bir örneğidir. Kubbeye geçiş troplarla sağlanmıştır. Türbe dört yönden de açık konumdadır (Fotoğraf 4.57). Kuzey, doğu ve batı cepheleri birer dikdörtgen formlu pencere açıklığına sahiptir. Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Güney cephedeki taçkapı haricinde süsleme bulunmamaktadır (Fotoğraf 4.58). Yapının taçkapısı türbenin beden duvarlarında yüksek tutulmuş olup burada çini süsleme uygulaması görülmektedir. Taç kapıyı iki yandan sınırlandıran sütunlar, bitkisel ve geometrik desenlerin yanında yazı

kuşakları ile bezenmiştir (Fotoğraf 4.56). Giriş nişinin hemen alınlığında sağlı sollu olarak yerleştirilmiş birer adet sekizgen çiçek motifi dikkati çeker. Taç kapı 1962’de eğimli olduğundan dolayı düzleştirildi ve çiniler onarılarak yerleştirildi. İç kısım alçı ile sıvalıdır (Fotoğraf 4.62). Üç adet sandukanın etrafı tek sıra mavi çini ile çevrilidir. Bu da bu iç mekânın öncesinde çinilerle kaplı olduğu ve günümüze kadar gelemediğini belirtir. İç kısımdaki tek hareketlilik kubbe geçişindeki tromplar ve sivri kemerli niş içerisine alınmış pencere açıklıklarıdır (Fotoğraf 4.63). Pencereelerde dıştan mavi ve sarımsı renkte sırlanmıştır. Türbenin ana sanatsal değeri, çoğunlukla mavimsi turkuaz ve beyaz renklerde oyma sırlı pişmiş toprakla kaplı ana güney cephesinde giriş Taçkapı içinde yoğunlaşmıştır (Fotoğraf 4.60). Türbede gömülü olan Hoca Ahmed’in ölüm tarihi veya yapının yapım tarihi korunmamıştır. Büyük olasılıkla, türbe önde gelen bir din adamına aittir. Türbenin tasarımına bakıldığında taçkapının eyvanının büyük boyutlu dikdörtgen çini levhalarına işlenen hatayî üslubu ve çiçek motifleri tercih edilmiş ve geniş bir renk yelpazesi oluşturulmuştur (Fotoğraf 4.67). Eyvanlı bir giriş bölümü bulunan taçkapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır(Fotoğraf 4.61). Ahşap kapı orijinal olmayıp üzeri bitkisel ve geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir. Türbenin iç kısmında kuzey, doğu ve batı duvarlarında sivri kemerli nişler yer almaktadır. İç kısım alçı ile sıvalıdır. Üç adet sandukanın etrafı tek sıra mavi çini ile çevrilidir. Bu da bu iç mekânın öncesinde çinilerle kaplı olduğu ve günümüze kadar gelemediğini belirtir. İç kısımdaki tek hareketlilik kubbe geçişindeki tromplar ve sivri kemerli niş içerisine alınmış pencere açıklıklarıdır (Fotoğraf 4.66). Pencereelerde dıştan mavi ve sarımsı renkte sırlanmıştır.

Fotoğraf 4.56: Hoca Ahmet Türbesi Taçkapı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.57: Hoca Ahmet Türbesi Doğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.58: Hoca Ahmet Türbesi Kuzeydoğu Cephe

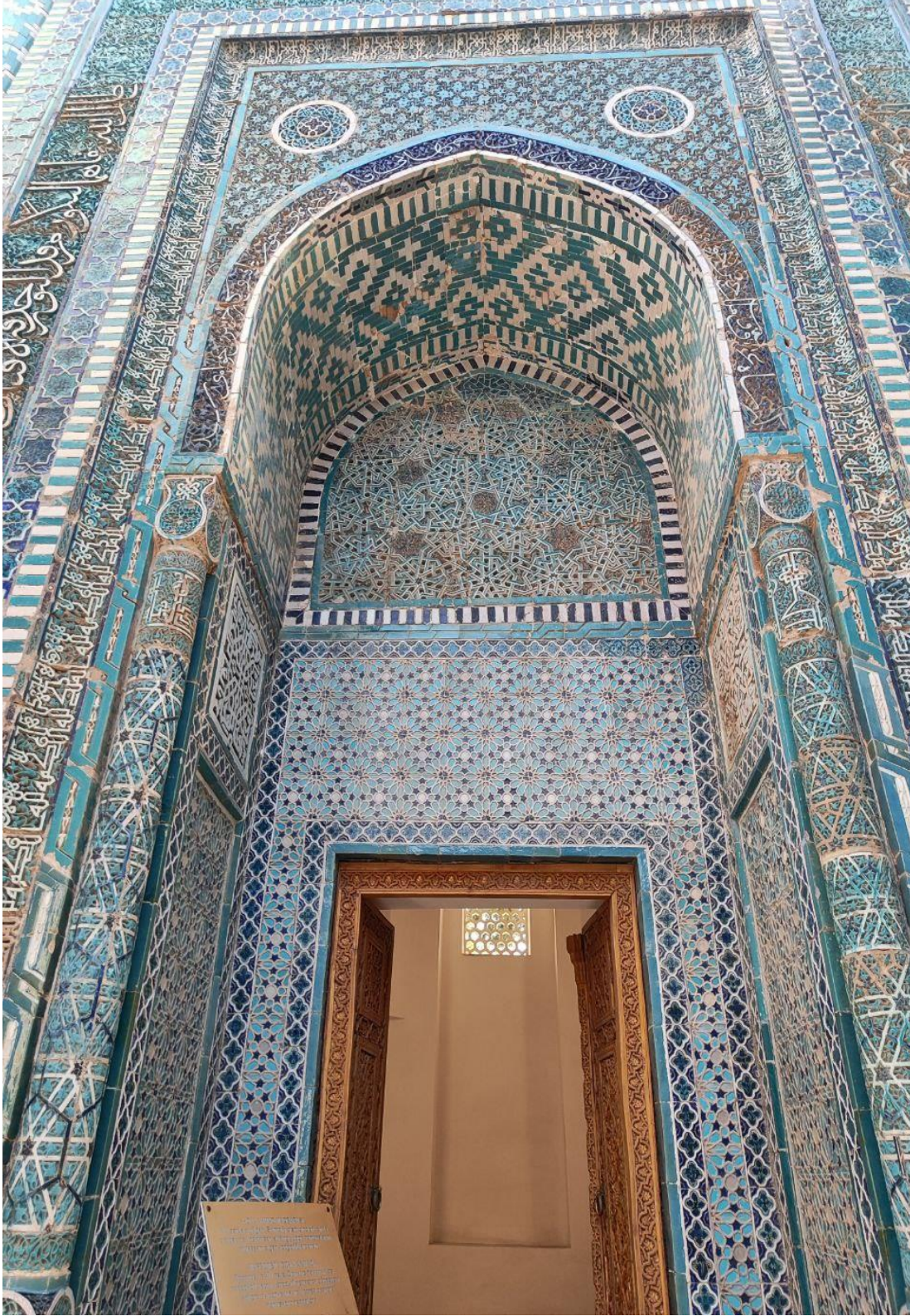
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.59: Hoca Ahmet Türbesi Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.60: Hoca Ahmet Türbesi Taçkapı Alınlığı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.61: Hoca Ahmet Türbesi Ahşap Giriş Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.62: Hoca Ahmet Türbesi Kuzey İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.63: Hoca Ahmet Türbesi Batı İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.64: Hoca Ahmet Türbesi Güney İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.65: Hoca Ahmet Türbesi Sandukalar

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.66: Hoca Ahmet Türbesi Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.67: Hoca Ahmet Türbesi Taçkapı Çini Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.68: Hoca Ahmet Türbesi Taçkapı Çini Detay

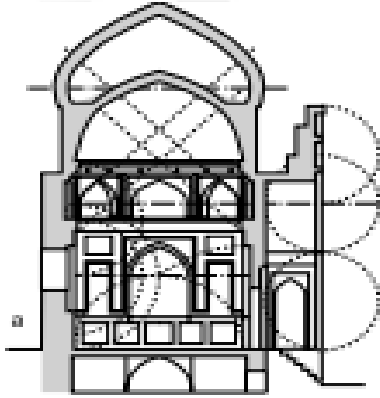

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.4. Emir Burunduk Türbesi

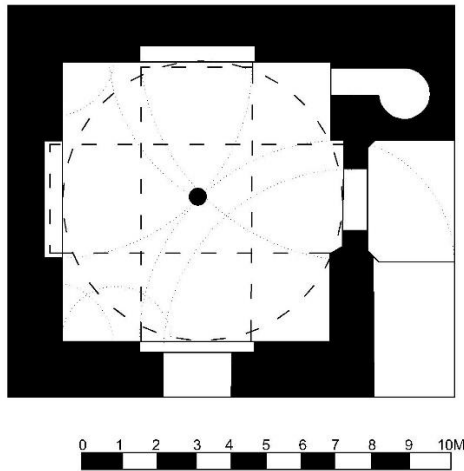
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, koridorun batısında ve üçüncü çardağın güney kısmında yer alır. Türbe 1380 yılına tarihlenmektedir. Timur dönemi Şah-ı Zinde Külliyesinin çinili türbeleri bakımından en mütevazı olanıdır. Türbenin doğusunda 45 numaralı türbe kalıntısı, güneyinde 43 ve 27 numaralı türbe kalıntısı, batısında mezarlık, kuzeyinde ise bitişik durumda Tuman Aka mescidi bulunmaktadır. 1380 tarihli türbe Timur'un generallerinden Emir Burunduk için yapılmıştır.

Plan 4.9. Emir Burunduk Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 197).

Plan 4.10. Emir Burunduk Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan türbe kare planlı ve üzeri içten ve dıştan çift kubbe ile örtülmüştür (Plan 4.10). İç mekân- 8,5 × 8,5 metre, dıştan - 12,5 × 11 m, yükseklik 14 metredir. Kubbeye geçiş troplarla sağlanmıştır. Türbe üç yönden açık konumdadır. Güney doğu ve batı cephesi iki kat şeklinde dikdörtgen formlu ikişerden altı adet pencere açıklığına sahiptir (Fotoğraf 4.71). Güney cephenin orta kısmında küçük sivri kemer alınlıklı dikdörtgen formlu küçük bir ikinci kapı bulunmaktadır. Türbe arkadan dört büyük payanda ile desteklenmiştir (Fotoğraf 4.73). Kubbe yükseltilmiş dıştan onikigen içten sekizgen bir kasnağın üzerine oturtulmuştur. Dıştan onikigen kasnak her yüzeyi sivri kemer ile hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 4.70). Dış cephede sırlı ve sırsız tuğlaların dizilimiyle oluşan süsleme hareketli bir form oluşturmuştur. Türbenin doğu cephesinde taçkapısı yer almaktadır. Yapının taçkapısı türbenin beden duvarlarında yüksek tutulmuş olup burada Dış cephede sırlı ve sırsız tuğlaların dizilimiyle oluşan süsleme hareketli bir form oluşturmuştur (Fotoğraf 4.69). Taç kapı diğer türbelere oranla boyut olarak aynı ancak süsleme bakımından oldukça sade tutulmuştur. Türbe yerden yükseltilmiş, basamaklarla giriş sağlanıyor. Taç kapıda sivri kemerli içe girintili bir niş yer alıyor. Bu niş sırlı tuğlaların farklı dizilerek geometrik desenler verilmek istenmiştir. Nişin alınlık kısmında kufi ve celi sülüs yazıları yer almaktadır (Fotoğraf 4.74). Eyvanlı giriş bölümü bulunan taçkapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapı orijinal olmayıp üzeri bitkisel ve geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 4.76). Türbenin iç kısmında ikinci kapının sol üstünde dikdörtgen panoda makili yazı ile yazılmış pano yer alır. Bu panoda Muhammed, Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin isimleri yazmaktadır (Fotoğraf 4.84). Türbenin iç kısmı alçı ile sıvalı olup ekseni boyunca sivri kemerli kör nişlerle bölünmüş, nişlerin yanlarında dikey kabartma panolar yer almaktadır. Kubbenin ortasında sekiz kollu yıldız ve dağıldıkça çiçek ve yıldız motiflerini oluşturan alçı kabartma motifler vardır (Fotoğraf 4.81). Bu motifler tıpkı Usta Ali Nesefi türbesindeki kubbe içi süslemeyi andırmaktadır. Kubbeye geçişler mukarnaslı tromplar kullanılmış bununla cephe biraz daha hareketlenmiştir. Kapıların bulunduğu cephelerin alt kısmında dört, diğer iki cephenin alt kısmında beş olmak üzere geometrik ve bitkisel çini süsleme panoları yer almaktadır. Bu panolardaki çiçek desenleri Usta Ali Nesefi Türbesinde ki süslemelere benzemektedir (Fotoğraf 4.77).

Fotoğraf 4.69: Emir Burunduk Türbesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.70: Emir Burunduk Türbesi Güney Cephe

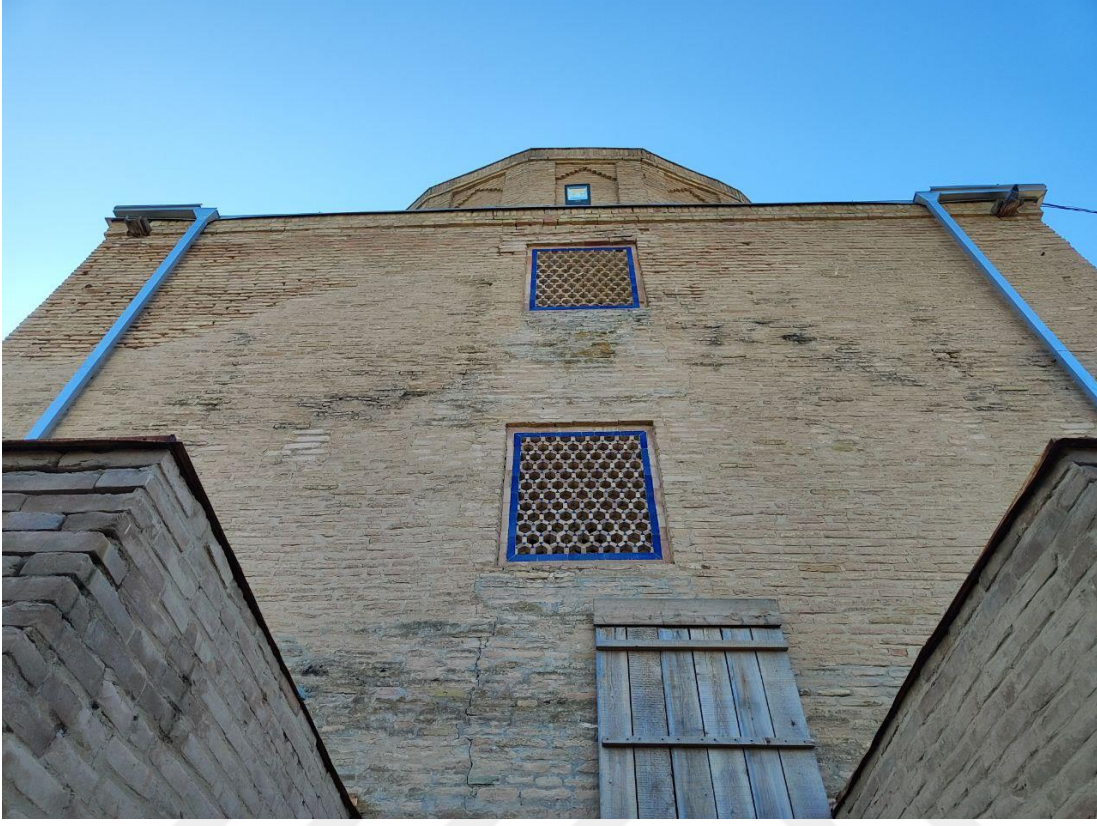
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.71: Emir Burunduk Türbesi Güneybatı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.72: Emir Burunduk Türbesi Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.73: Emir Burunduk Batı Cephesi, Kuzeybatı Köşeden

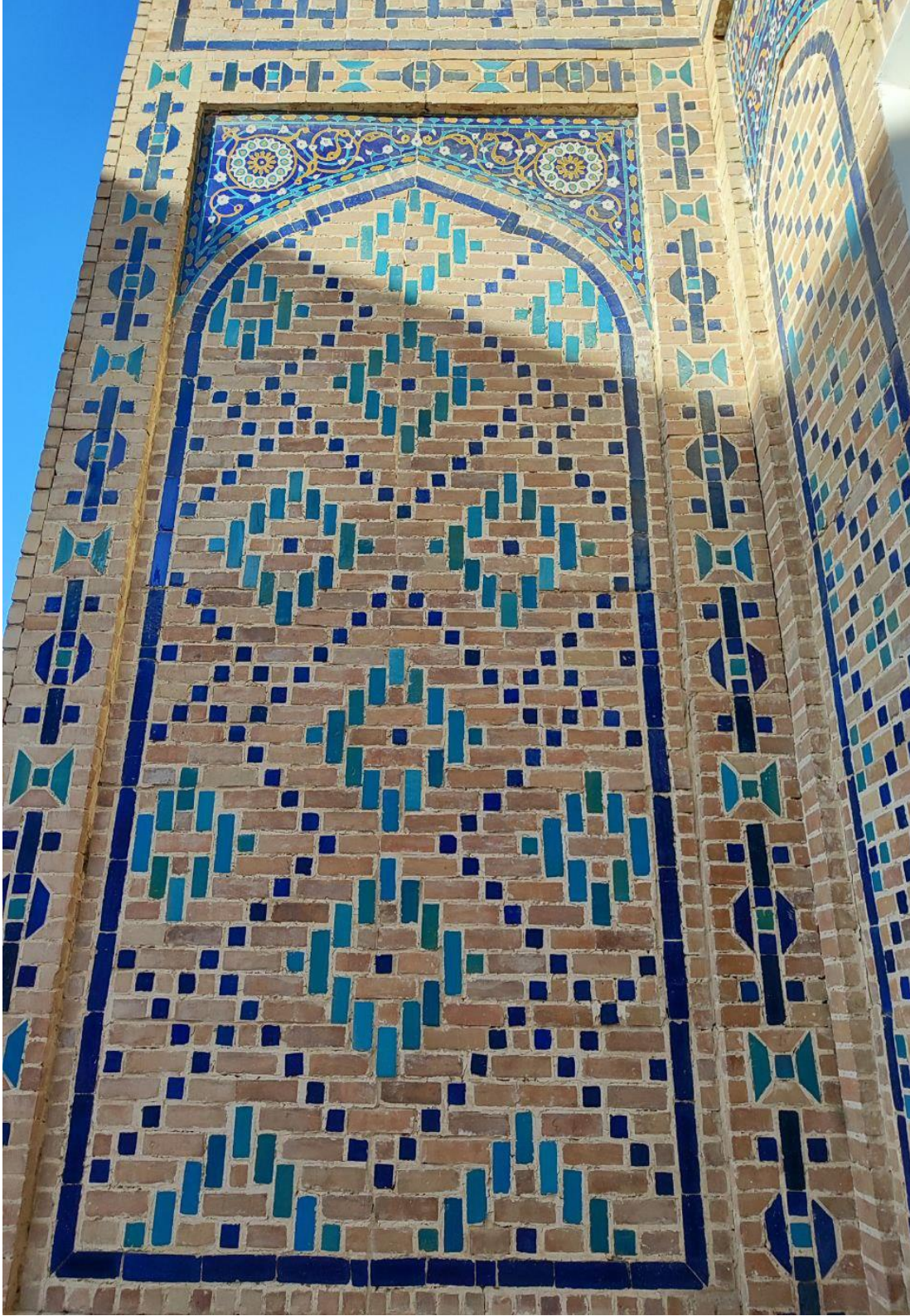
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.74: Emir Burunduk Türbesi Doğu Cephe Giriş Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.75: Emir Burunduk Türbesi Sırlı Tuğla Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.76: Emir Burunduk Türbesi Ahşap Taçkapı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.77: Emir Burunduk Türbesi Kuzey İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.78: Emir Burunduk Türbesi Güney İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.79: Emir Burunduk Türbesi Doğu İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.80: Emir Burunduk Türbesi Doğu İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.81: Emir Burunduk Türbesi Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.82: Emir Burunduk Türbe Kitabesi

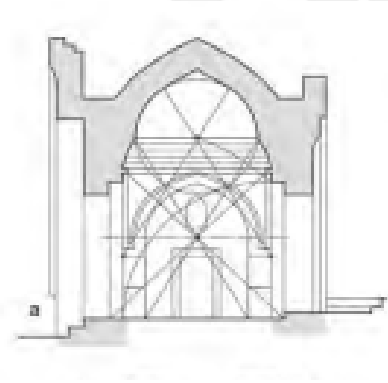

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.5. Tuman Aka Türbesi

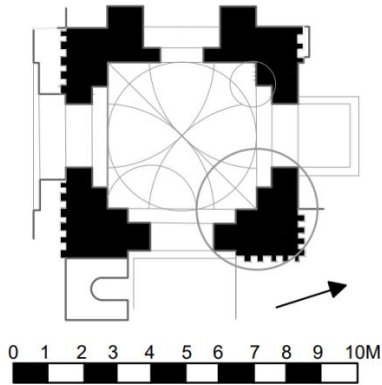
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, kuzeyde bulunan avlunun batısında yer alır. Türbenin doğusunda 7 numaralı anonim türbe güneyinde yapıya bitişik olarak yapılan türbeye ait olan tuman aka mescidi, batısında 28 numaralı türbe kalıntısı, kuzeyinde ise 42 numaralı türbe kalıntısı bulunmaktadır. Tuman Aka, Timur'un hanımlarından biridir. Türbe 1404-1406 yıllarında yapılmış olup çini dekorasyonunu Tebrizli Şeyh Muhammad İbn Xoji Bandgir Attugrı tarafından yapılmıştır. Külliye, tek odalı Taçkapı kubbeli bir türbe, bir zamanlar camiye bir açıklıkla bağlanan güney hücreli üç parçalı bir cami ve bir üst çardak içeriyor.

Plan 4.11. Tuman Aka Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 202).

Plan 4.12. Tuman Aka Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kare planlı olup yüksek silindirik bir kasnak üzerinde mavi bir kubbe ile örtülü olan bu yapı, topluluğun kuzey kesimindeki en narin yapıdır. Bina, Hoca Ahmed türbesinden daha yüksektir. Yapının dış ölçüleri 8.7 x 6.8 m, yüksekliği 14.8 metre, dikdörtgen mahzen ölçüleri 4.38x3.12 m'dir(Plan 4.12).Türbenin doğuya bakan Taçkapı tamamen çini mozaik ile kaplıdır. Türbenin diğer iki dış cephesi (yan ve arka), sırsız pişmiş toprakla birleştirilmiş mavi ve turkuaz çinilerden oluşan tuğla mozaiklerle oluşan geometrik süslemelerle kaplıdır bunun yanında cephelerin üzerinde boydan boya çiniden celi sülüs hat yer alır (Fotoğraf 4.83). Türbenin kubbe kısmı içten kabuk ile yükseltilmiştir. Oldukça yüksek tutulan silindirik kasnak dört bordür çini süslemeden oluşur. Bu bordürlerde ilki kufi yazı kuşağı, ikincisi bitkisel motifler, üçüncüsü iç içe geçmiş geometrik ve bitkisel motifler, kubbeye geçişi sağlayan dördüncü bordür geometrik ve bitkisel süslemenin bütünlüğünü sergiler. Kubbe dıştan turkuaz çini ile kaplanmış adeta gökyüzünü yansıtmaktadır. Yapıyı aşana boyutta olan taçkapı dikey bordürlerle süslenmiştir (Fotoğraf 4.88). Bu bordürlerin ilki bitkisel olan çiçek motifi yazı kuşağını boydan boya çevrelemiştir. Taçkapı nişinin yarım kubbesi mozaik sarkıtlarla süslüdür. Bu nişi iki yandan süsleyen sütun ve sütunları bir birine bağlayan yazı kuşağı yer alır. Nişin yan kısımlarında ise çini süslemeleri bulunmaktadır. Görsel estetiğe ek olarak nişlerin işleminde kakma tekniği kullanılmıştır. Mukarnaslı giriş bölümü bulunan taç kapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapı orijinal olmayıp üzeri bitkisel ve geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir. İç cephe yerden bir metre yüksekliğinde zümrüt yeşili altıgen mozaik çini panolarıyla süslüdür (Fotoğraf 4.91). Bu panoları mavi, beyaz ve sarı renkte bitkisel süsleme ile çerçevelendirilmiştir. Panoların üzerini bir şerit kalem işi hat çevreler ne yazık ki bir kısmı bozulmuştur (Fotoğraf 4.94). Hat sanatının üzerinde altın yaldız ve mavi beyaz tonlarında geometrik süsleme cepheleri sarar. Türbede bulunan kaplama ince işçilikle işlenmiş ve çok zarif durmaktadır. Çatı kaplamasında koyu mor yüzeyde bulunan çiçek bantları ve yaprakları bulunmaktadır (Fotoğraf 4.85). Burada yer alan desenli harfler ve yazıtlar Şeyh Muhammed ibn Haji Bandgirani at-Tugrabozi tarafından yapılmıştır. Bu cephenin de üzerin de her biri ayrı dikdörtgen panolar ve üzerinde kubbeye kadar geçişlerde ve boşluklarda mukarnaslar yer alır. Yapıda her cephede yer alan sivri kemerler ve bu kemerlerin alınlık kısmında dikdörtgen formlu pencere açıklığı yer alıyor. Bu sivri kemerler mukarnaslı oluşuyla tromplarla bir bütünlük sağlıyor. Türbenin mahzeni Emir Burunduk Türbesine benzerdir dikdörtgen formda oluşturulmuş çapraz tonoz ile örtülüdür.

Fotoğraf 4.83: Tuman Aka Türbesi Doğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.84: Tuman Aka Türbesi Kuzey Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.85: Tuman Aka Türbesi Kuzeybatı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.86: Tuman Aka Türbesi Batı Cephe

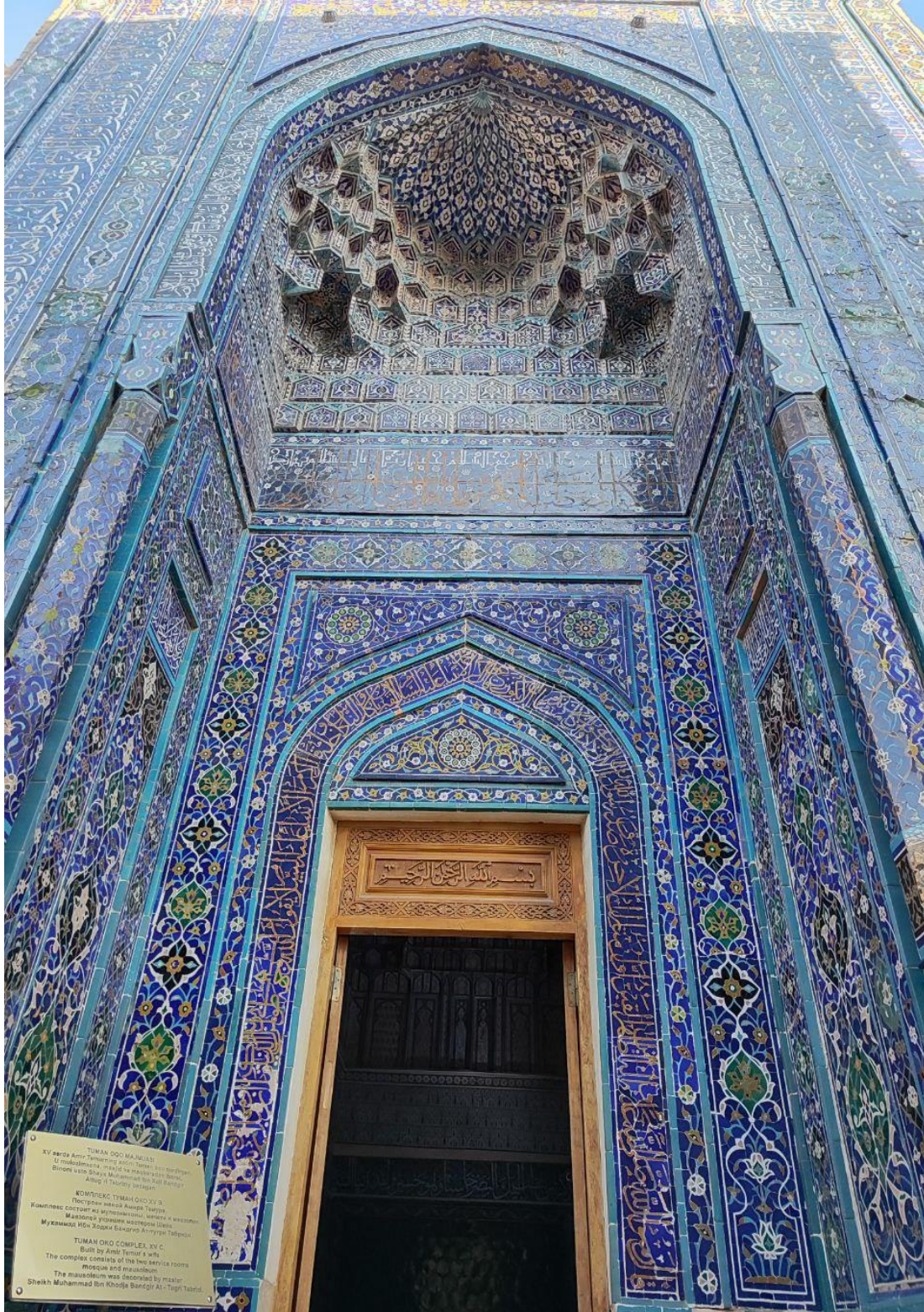
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.87: Tuman Aka Türbesi Kuzeybatı Cephe Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.88: Tuman Aka Türbesi Taçkapı

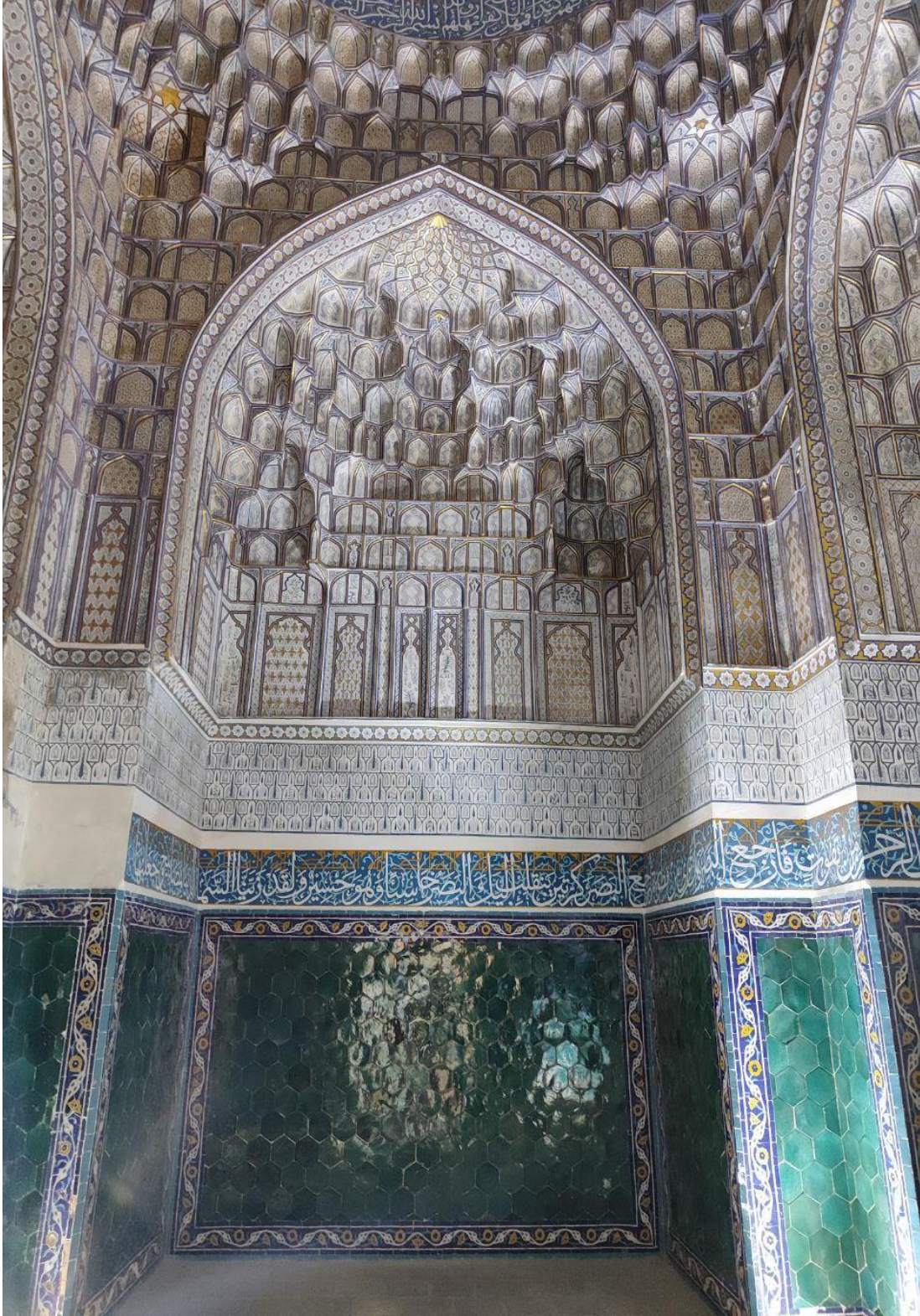
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.89: Tuman Aka Türbesi Ahşap Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.90: Tuman Aka Türbesi Batı İç Cephe

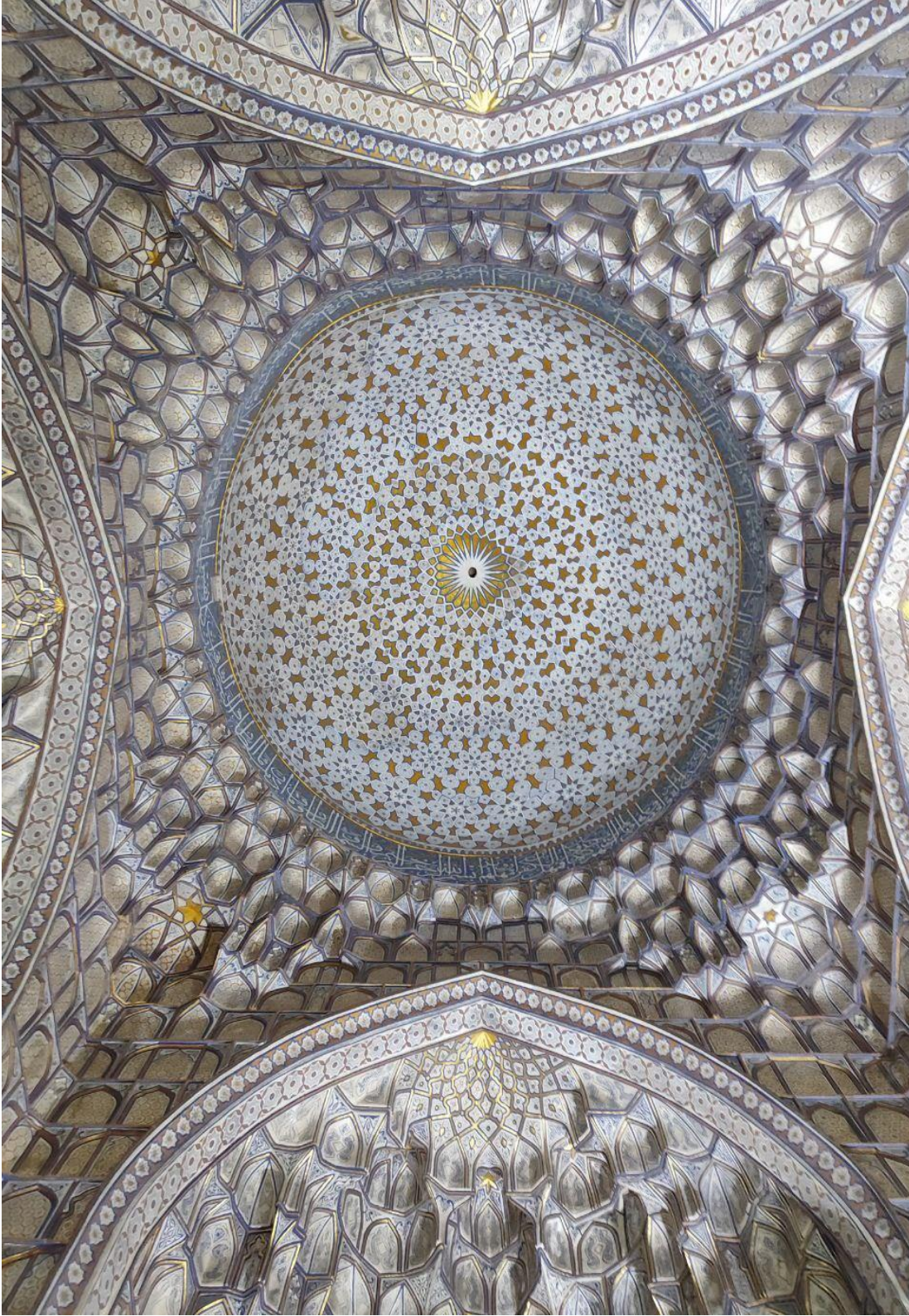
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.91: Tuman Aka Türbesi Güney İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.92: Tuman Aka Türbesi Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.93:Tuman Aka Türbesi Kalemîşi Mukarnaslardan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.94: Tuman Aka Türbesi Çini Detay

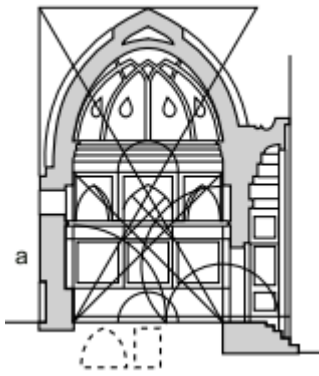

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.6. Şad-ı Mülk Türbesi

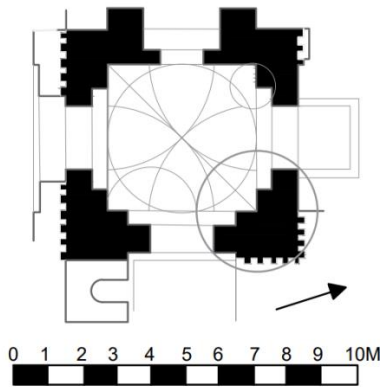
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta kapının kuzey batı bölümünde yer almaktadır. Türbenin doğusunda Şirin Bek Türbesi, güneyinde Emir Zade türbesi, batısında mezarlık, kuzeyinde ise 32 numaralı anonim türbe bulunmaktadır. Timurlu devleti döneminde yapılan en önemli yapılar arasında gösterilen Şadi Mülk Aka Türbesi 1371-1372 yılları arasında yapılmıştır (733). Emir Timur'un ablası olan Turkan Aka ölen kızı için bu türbeyi yaptırmış ve kendisi de 1383 yılında öldükten sonra kızının yanına gömülmüştür.

Plan 4.13. Şad-ı Mülk Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 184).

Plan 4.14. Şad-ı Mülk Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan türbe kare planlı kubbe ile örtülmüştür (Plan 4.14) Türbe sekizgen kasanak üzeri kaburgalı kubbe ile örtülüdür (Fotoğraf 4.97). İç mekân ölçüleri 6,5 x 6,4 m, dış 8,1x 9,8 m 13,5-14 metredir. Yapı genel itibariyle tuğla

ve mozaik çini tezyinatlıdır. Türbe yapı malzemeleri haricinde genel olarak Ortaçağ Anadolu türbeleri ile benzer niteliktedir. Türbe iki yönden de açık konumdadır (Fotoğraf 4.96). Güney kuzeyi ve batı cephelerinde kare planlı simetrik pencere açıklıkları yer alır. Batı dış cephede sivri kemerli niş bulunmaktadır. Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Dış cephe taşkapı hariç sade bir görünümündedir. Türbenin doğu cephesinde taş kapısı yer almaktadır. Yapının taşkapısı türbenin beden duvarlarında yüksek tutulmuş olup burada yoğun çini süsleme uygulaması görülmektedir (Fotoğraf 4.95). Dikdörtgen bir yapıya sahip olan taş kapı türben içerisinde oldukça dikkat çekici bir görüntüye sahiptir. Türbenin üç cephesi özensizdir. Timurlu döneminde yapılan bu türbe o dönem içerisinde anıtsal yapılar arasında Semerkand'taki en görkemli bina olarak bilinmektedir. Külliye içerisinde yer alan türbe içerisinde yer alan çiniler günümüze kadar güzelliğini korumuştur. Türbede kullanılan sırlı çiniler Timurlu mimarisinin ana renkleri olarak bilinen turkuaz, sarı ve lacivert ağırlıklı tasarlanmıştır. Taş kapının çevresinde yer alan kenar bordürleri oymalı kabartmalarla süslenmiştir. Ayrıca türbe girişinde yatak ve dikey şekilde tek renkli turkuaz çinileri kullanılmıştır (Fotoğraf 4.102). Kapının üst kısmında mavi zemin üzerine “Allah'tan başka ilah yok, Muhammed- Allah'ın elçisi” ifadeleri yazılmıştır. Taş kapının bulunduğu cephede yer alan bazı bordürler ve giriş kapısının kenar kısmında yer alan sütunlar palmet ve Rumilerle oyularak şekillendirilmiştir. İki bordür renkli sırlı tuğlalar ile üç bordür ise sekizgen yıldızların zincir şeklinde dizilimi ile oluşturulmuştur. Sekizgen yaldızlı bordürlerde celi sülüs yası kuşağı bulunmaktadır. Ortada bulunan bordürde ise birbiri ile bağlantılı sekiz dilimli geometrik motifler yer almaktadır. Giriş kapısında yatay ve dikey sırlı tuğlalar kullanılmıştır. Bunların arasında ise lacivert zemin üzerine beyaz renkte nesih yazı ile divan şiiri yazılmıştır. Kapı alınlığının ortasında madalyonlar ve madalyonların çevresinde ise oymalı Rumi ve palmetler kemer şeklinde işlenmiştir. Üzerleri mukarnaslar ile bezenmiştir (Fotoğraf 4.101). Mukarnaslı giriş bölümü bulunan taş kapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapı orijinal olmayıp üzeri bitkisel ve geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir. Türbenin iç kısmında her cephede sivri kemerli nişler ve bu nişlerin alınlıklarında kare formlu pencere açıklığı(kapı girişi hariç) yer alıyor (Fotoğraf 4.103). Türbede dört adet sanduka bulunuyor. Bu sandukaların kaide kısmında turkuaz renkli şerit halinde çiniler yer alır. Muhtemelen sandukalarda çinili olup günümüze gelememiştir. Zeminde beden duvarına bir metre boyunda altıgen formunda

geometrik çini bordür türbeyi çepe çevre sarıyor. Bu süsleme kuşağının üzerinde her cephede üç pano olarak düzenlenen çini süsleme yer alıyor (Fotoğraf 4.104). Bu panonun ortasında bir rozet, rozetin etrafında geometrik süsleme, bu süslemeyi dört yönden kuşatan kufi yazı kuşağı yer alıyor. Bu yazı kuşağında o döneme ait şiirler yazıyor. Bu çini pano süslemelerin üzerinde kubbeğe geçişi sağlayan mukarnas çinili tromplar ve her mukarnasın arasında bütünlüğü sağlayan sivri kemer alınlığı yer alır. Bu süslemeden sonra geometrik ve bitkisel şeritler türbeyi sarmaktadır (Fotoğraf 4.108). Kubbede ise aynı tezyinat devam etmiştir. Türbenin kubbesi yapının merkezi konumunu süsleme detayı ile de vurgulamıştır. Kubbenin ortasında bir rozet onun etrafında sekiz kollu yıldız ve bu yıldız kollarının böldüğü sekiz dilim bulunur. Bu dilimlerin içerisinde birer rozet yer almaktadır (Fotoğraf 4.105). Her dilim farklı çini süslemeyle yapılmıştır. Süslemede kullanılan sırlı çiniler ve türbenin mimarisine ayrı bir güzellik katmıştır. Türbenin hemen hemen her yeri çinilerle kaplanmıştır. İç mekânın dizaynında lacivert, beyaz ve turkuaz renkleri kullanılmıştır. Bu uygulama Külliyesi içerisinde birkaç türbe de görülmektedir. Ayrıca sekizgen yıldızlı ve iç içe geçmiş oyma desenli çinilerde değerli diğer türbelerde de gözlemlenmiştir. Bu durum Timurlular döneminde çini sanatının ne kadar ileriye gittiğine en büyük kanıttır.

Fotoğraf 4.95: Şad-ı Mülk Türbesi Doğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.96: Şad-ı Mülk Türbesi Kuzeybatı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.97: Şad-ı Mülk Türbesi Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.98: Şad-ı Mülk Türbesi Batı Cephe, Güneybatı Köşeden

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.99: Şad-ı Mülk Türbesi Pencere Detay

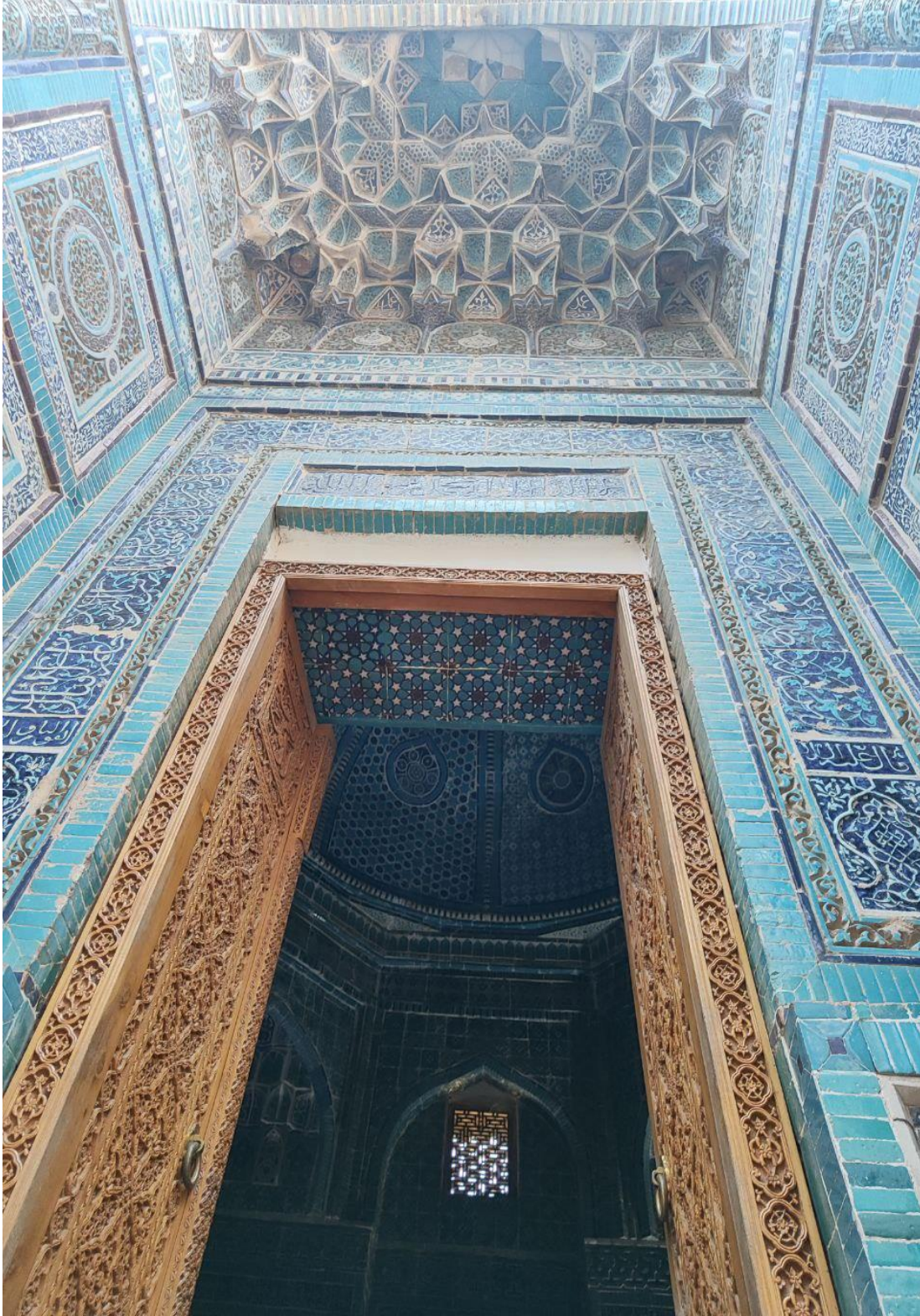
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.100: Şad-ı Mülk Türbesi Taçkapı

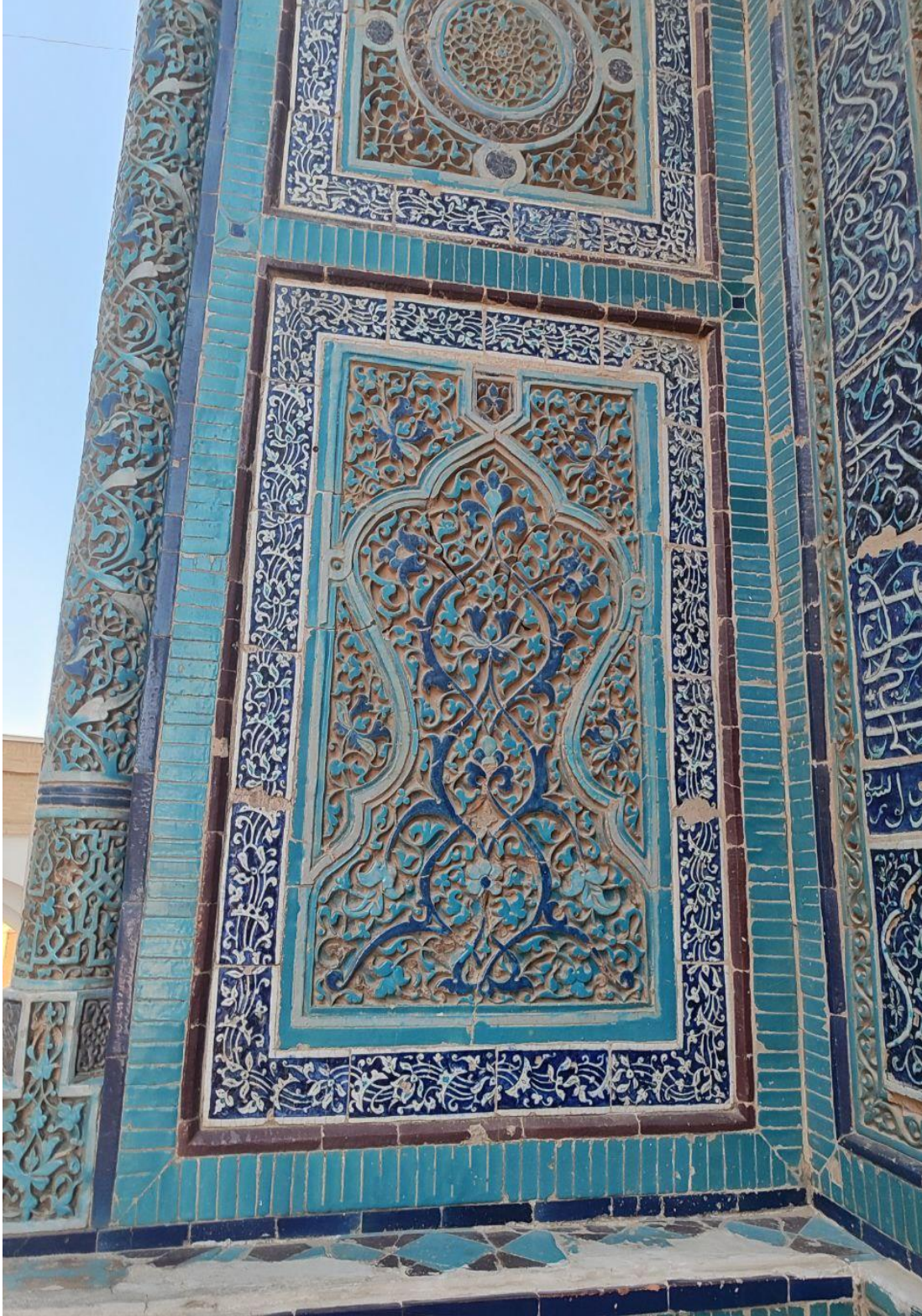
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.101: Şad-ı Mülk Türbesi Ahşap Giriş Kapısı

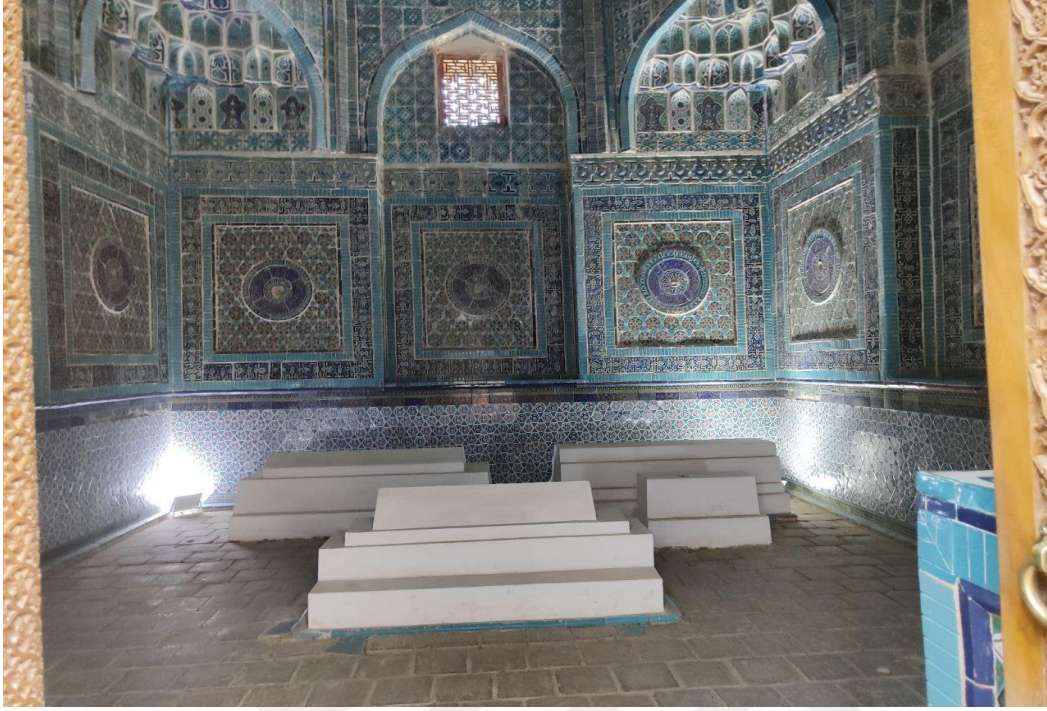
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.102: Şad-ı Mülk Türbesi Çini Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.103: Şad-ı Mülk Türbesi Batı İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.104: Şad-ı Mülk Türbesi Çini Süslemeden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.105: Şad-ı Mülk Türbesi Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.106: Şad-ı Mülk Türbesi Güney İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.107: Şad-ı Mülk Türbesi Kuzeybatı köşesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.108: Şad-ı Mülk Türbesi Çinili Kubbeden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.109: Şad-ı Mülk Türbesi İç Mekan

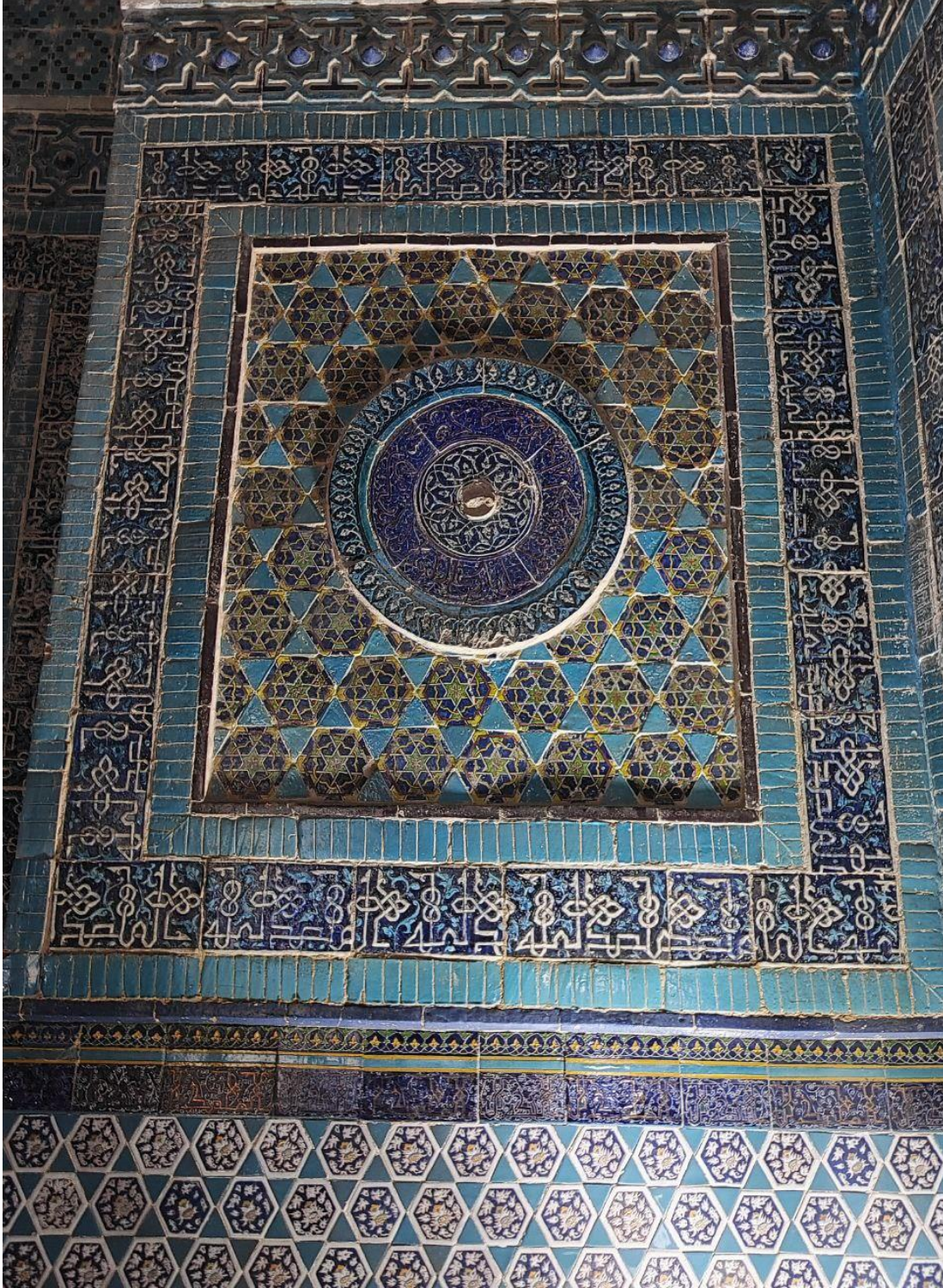
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.110: Şad-ı Mülk Türbesi Çini Süslemelerden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.111: Şad-ı Mülk Türbesi İç Cephe Çini Süslemeli Pano

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.112: Şad-ı Mülk Türbesi Çini Süslemeden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.113: Şad-ı Mülk Türbesi Sandukalarındaki Çini Detay

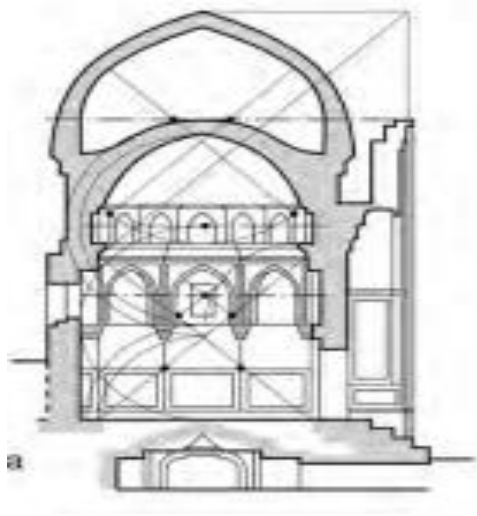

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.7. Şirin Bike Aka Türbesi

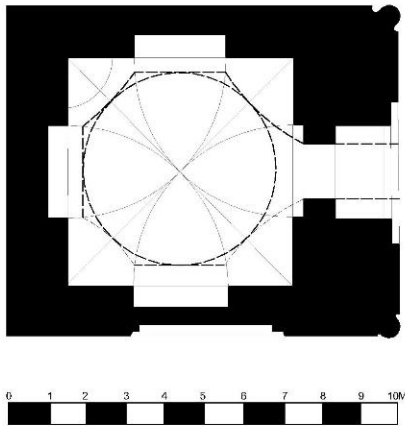
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta kapının kuzey doğusunda yer alır. Türbenin doğusunda mezarlık, güneyinde Tuğluk Tekin türbesi, batısında Şad-ı Mülk türbesi, kuzeyinde ise 20 numaralı anonim türbe bulunmaktadır. Timur Dönemi'ndeki önemli yapılardan biri olan Şirin Bek Aka Türbesi H: 787 (1385 – 1386) yıllarda inşa edilmiştir. Bu türbe Emir Timur'un kız kardeşi olan Şirin Bike Aka için yapılmıştır.

Plan 4.15. Şirin Bike Aka Türbe Kesiti

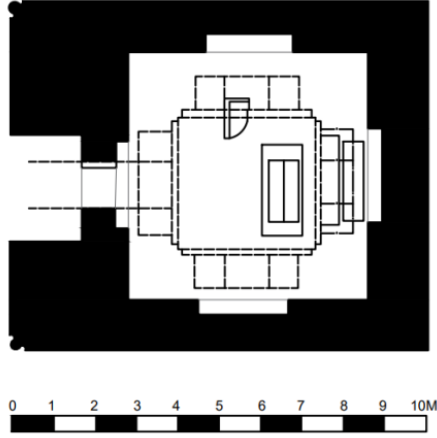
Kaynak: Nemtseva (2019, s. 189).

Plan 4.16. Şirin Bike Aka Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Plan 4.17: Şirin Bike Aka Türbesi Gömü Odası

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan türbe kare planlı içten ve dıştan çift kubbe ile örtülmüştür (Plan 4.16-4.17) Türbe yükseltilmiş on altıgen kasa üzerine oturtulmuştur. Yapının ince uzun oranlarda oluşturulmasında ve kubbenin yükseltilmesine olanak sağlayan bu tasarım 15-17 yüzyıllarda Semerkand'ın anıt ve kült mimarisinde öncü olacaktır(Fotoğraf 4.116). Yapı dıştan 10 X 9 m, içeride 7,5X 7,5 metre, yükseklik 11 metre ölçülerindedir. Yapı genel itibariyle tuğla ve mozaik çini tezyinatlıdır. Türbe üç yönden de açık konumdadır. Kuzey, doğu ve batı cephelerinde dikdörtgen planlı simetrik pencere açıklıkları yer alır. Kuzey dış cephede sivri kemerli niş bulunmaktadır (Fotoğraf 4.115) Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Dış cephe taçkapı ve kubbesi haricinde sade bir görünümündedir. Türbenin çinili kubbesi ve on altıgen taban açıkça görülebilir. Türbenin batı cephesinde taçkapısı yer almaktadır. Yapının taçkapısı türbenin beden duvarlarında yüksek tutulmuş olup burada yoğun çini süsleme uygulaması görülmektedir (Fotoğraf 4.114). Dikdörtgen yapıya sahip olan taç kapı türbenin en dikkat çekici kısmını oluşturmaktadır. Diğer cepheler özensiz bir şekildedir. Külliye içerisinde yer alan bu türbeye ait çiniler günümüze kadar iyi durumda korunmuştur. Türbe içerisinde renkli sırlı camlar kullanılmış bu camlar Timurlu mimarisinin ana renkleri tercih edilmiştir. Binanın yapısı ile bitişiğinde bulunan binaların dekorasyonu birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Taç kapı genel olarak oyma karolarla kaplanmıştır. Ayrıca taç kapının giriş kısmında çiçek desenleri kullanılmıştır. Bu yapı, külliye içerisindeki ilk oyma çinilerin kullanıldığı türbe olarak bilinmektedir. Taç kapı üç kalın bordür ve onu takip eden ince bordürlerden oluşmaktadır. Bu bordürler

den ilki yazı, ikincisi bitkisel, üçüncüsü ise tekrar eden yazı kuşağından oluşmaktadır. Taçkapı da yivli yarım kubbe (istiritye) niş köşelerden iki sütünce ile sınırlandırılmıştır(Fotoğraf 4.119). Taç kapının kemerinde üzerinde ‘merhametli prenses Şirin Bek Aka’nın mezarıdır. Allah ruhunu aydınlatsın kufi yazı ile yazılıdır. Türbenin bezeme tekniği parçalı çini, yani çini kakma tekniği kullanılarak yapılmıştır. Çini kakma tekniğiyle yapılmış olan bu türbe Timurlu mimarisinin en harika eserlerinden biridir. Taçkapı da yer alan dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır.(Fotoğraf 4.118) Ahşap kapı orijinal olmayıp üzeri bitkisel ve geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir. Yapının iç cephesi kubbeye doğru uzanan sivri kemerli nişlerle hareketlendirilmiştir(Fotoğraf 4.122). Türbenin içerisinde dört sanduka yer almaktadır. Türbenin iç kısmı her cephesinde içe girintili sivri kemerler cepheyi daha da hareketlenmiştir. Yapının iç kısmında bütün olarak çini süsleme, kalemşi süsleme, kufi, hat, geometrik ve bitkisel süslemeler yer almaktadır. (Fotoğraf 4.123)Türbe içerisinde bulunan çini süslemeler tuman aka türbesinde yer alan süslemenin aynısıdır tek farklı olarak renk olarak turkuaz mavisi kullanılmış olmasıdır. İslam mimarlık geleneğinin en güzel örneklerinden birisidir. Türbenin iç mekânında altın renkli çiniler kullanılmış ve duvarlarında hat yazıları kullanılmıştır. Türbenin alt kısmında kubbeli haç biçimli bir mahzeni yer almaktadır. Mahzene girişi tonozla örtülüdür. Mahzenin boyutları 3,65X3,57 metre yükseklik 2,3 metredir.

Fotoğraf 4.114: Şirin Bike Aka Türbesi Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.115: Şirin Bike Aka Türbesi Kuzeydoğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.116: Şirin Bike Aka Türbesi Kuzeybatı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.117: Şirin Bike Aka Türbesi Kuzey Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.118: Şirin Bike Aka Türbesi Taçkapı

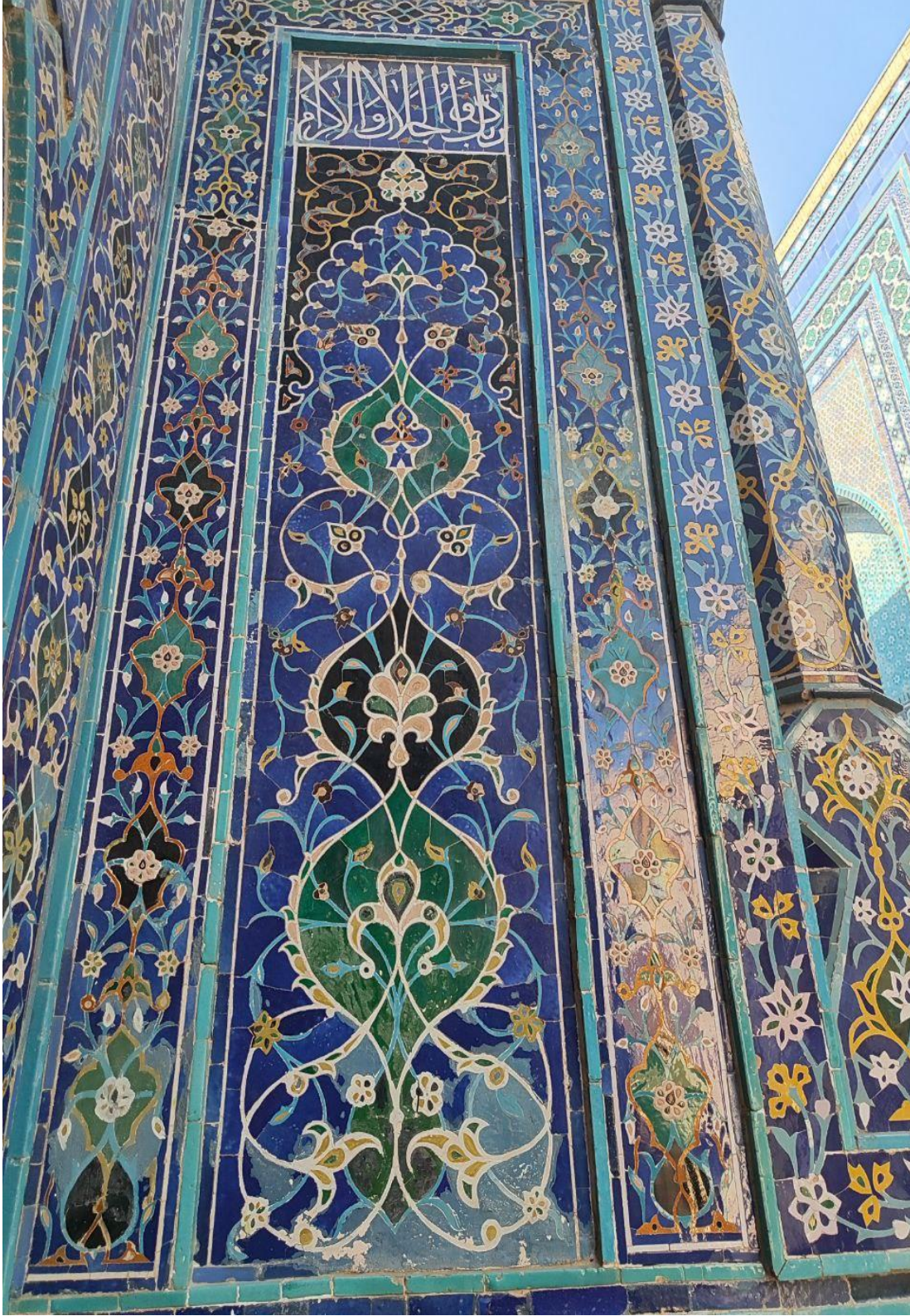
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.119: Şirin Bike Aka Türbesi Taçkapıdan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.120: Şirin Bike Aka Türbesi Çini Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.121: Şirin Bike Aka Türbesi Doğu İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.122: Şirin Bike Aka Türbesi İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.123: Şirin Bike Aka Türbesi Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.124: Şirin Bike Aka Türbesi Çini Süslemelerden Detay

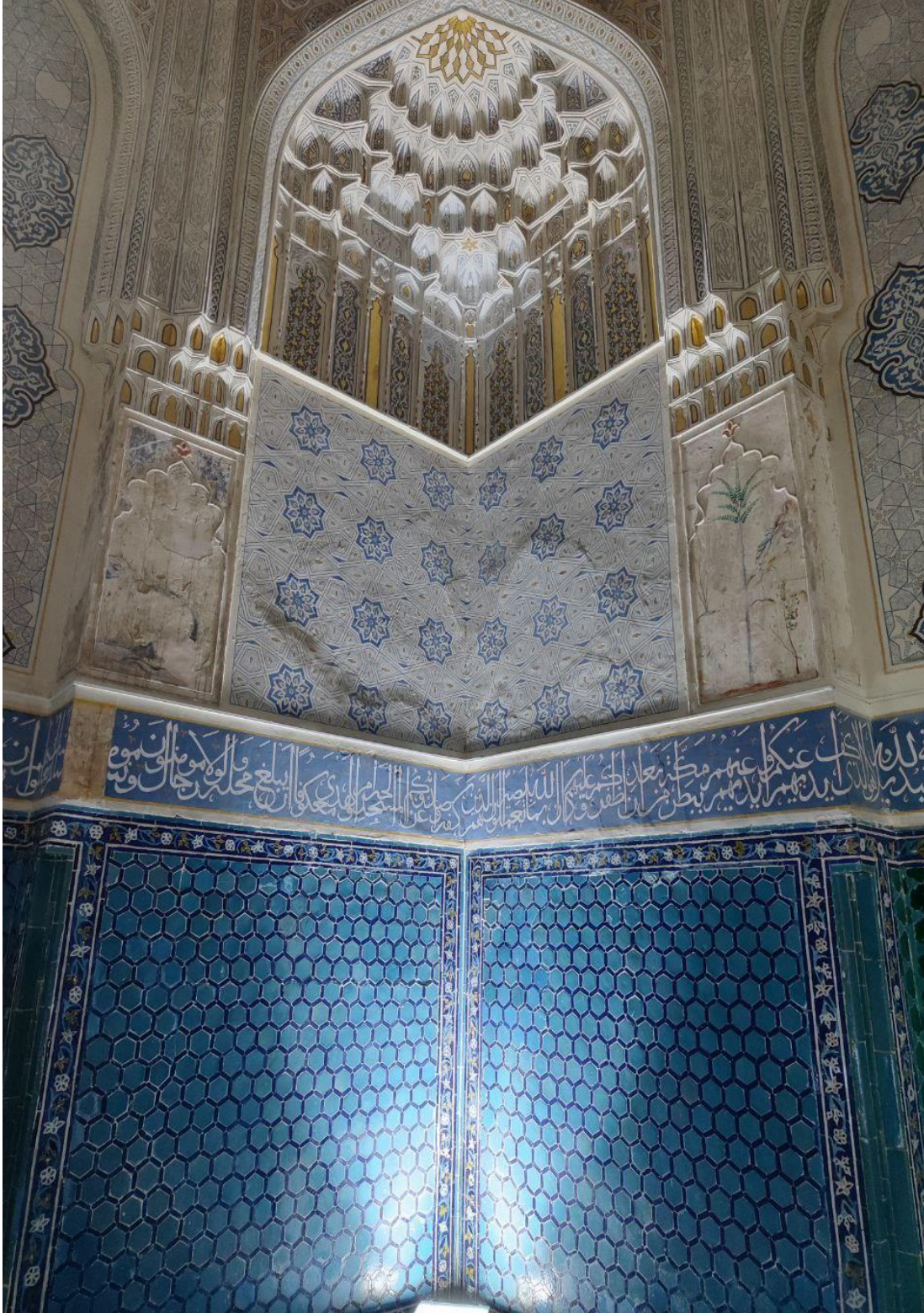
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.125: Şirin Bike Aka Türbesi Süslemelerden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.126: Şirin Bike Aka Türbesi Süslemelerden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.127: Şirin Bike Aka Türbesi Batı İç Cephe

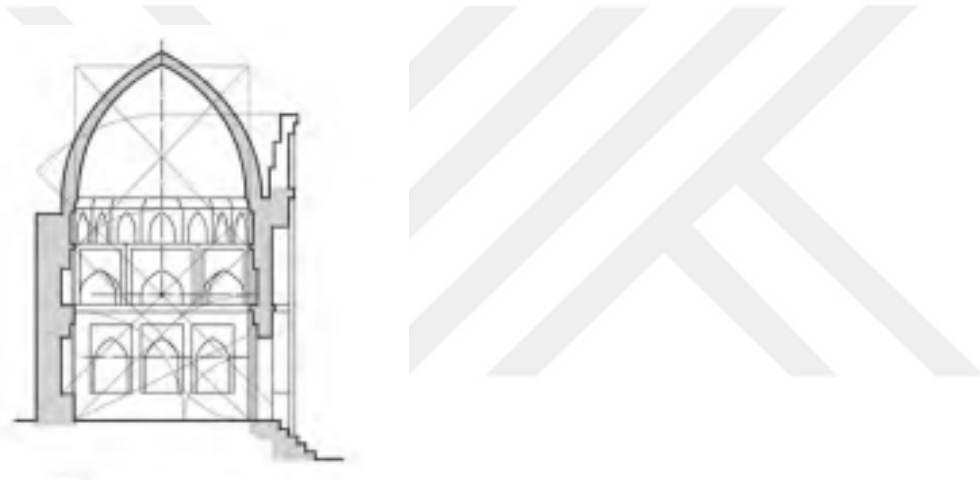

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.8. Emir Zâde Türbesi

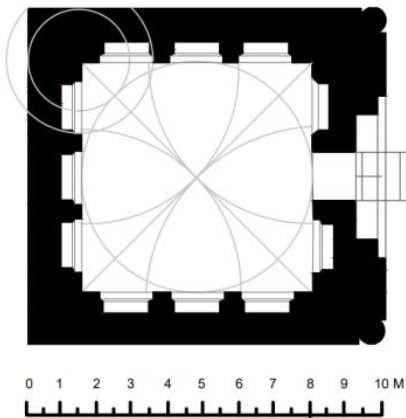
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta kapının kuzey batı kısmında yer almaktadır. Türbenin doğusunda Tuğluk Tekin türbesi, güneyinde Kadızade-i Rumi türbesi, batısında mezarlık, kuzeyinde ise Şad-ı Mülk türbe bulunmaktadır. Türbe girişinin sağ tarafında ki yazı da “ Bu yüce yapının inşa edilmesi emredildi... Asil Emir...” Sol yanında ise “ Kutlu Şevval ayında 788 yılında” ifadeleri yazılıdır. (Foto-128) Türbe 1386 yılında yapılmış ve sonraki dönemlerde restore edilerek günümüzdeki halini almıştır.

Plan 4.18. Emir Zade Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 187).

Plan 4.19. Emir Zade Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

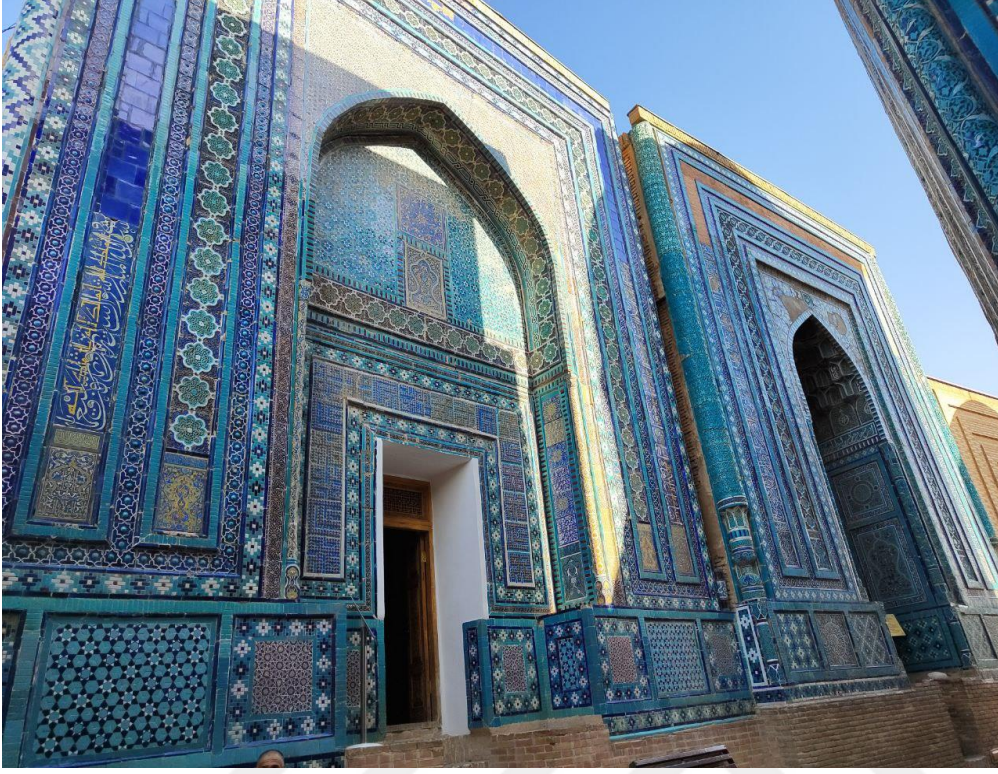
Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan türbe kare planlı kubbe ile örtülmüştür (Plan 4.19) Türbe yükseltilmiş on altıgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Yapı 10 X 9,2 metre yükseklik 14,5-15 metredir. Timur mimarisinin bir özelliği olan yüksek kasnaklar ve yivli kubbe bu türbe mimarisinde de devam edilmektedir. Yapı genel itibariyle tuğla ve mozaik çini tezyinatlıdır(Fotoğraf 4.131).Türbe üç yönden de açık konumdadır. Güney, doğu ve batı cephelerinde kare planlı simetrik pencere açıklıkları yer alır. Güney dış cephede dikdörtgen iki niş içerisinde sivri kemerli niş yer alır. Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Dış cephe taçkapı haricinde sade bir görünümdeydir. Türbenin doğu cephesinde taç kapısı yer almaktadır. İç mekânda toplamda yedi adet sanduka bulunmaktadır (Fotoğraf 4.139). Sandukaların kaidesinde azda olsa çini parçacıkları bulunur buda daha önce sandukaların çinili olduğu ama korunamadığını. Yapının taçkapısı türbenin beden duvarlarında yüksek tutulmuş olup burada yoğun çini süsleme uygulaması görülmektedir (Fotoğraf 4.137). Dikdörtgen boyutlu taç kapı Türbenin en dikkat çekici yeridir. Diğer üç cephesi özensizdir. Emir Zâde türbesi Tuğluk Tekin türbesinden 10 yıl sonra yapılmış olmasına rağmen süsleme dizaynı konusunda çok ileridedir. Taçkapı da bir birini takip eden kalın ve ince bordürler ve her bordürde farklı bir motif işlenmiştir (Fotoğraf 4.143). Bu motiflerde en göze batan, bordürleri baştan sona dolanan çiçek motifleri ve kufi yazı kuşağıdır. Taç kapının her iki tarafında bulunan duvarlarda altı tane kabartmalı panel bulunmaktadır(Fotoğraf 4.144). Bu yazılar ilk bakışta geometrik şekillere benzemektedir. Ancak Kuran’da yer alan 112. sürenin 1 ve 4. ayetleri duvara yazılmıştır. Taçkapı da sivri kemerli derin olmayan bir niş ile hareketlenmiştir. Bu nişin içerisinde yer alan dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapı orijinal olmayıp üzeri bitkisel ve geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir. İç mekân da süsleme ögesi bulunmamakta oldukça sade ve ferahdır, beyaz renk sıva ile kaplıdır. Yapının iç kısmı her cephede üçer sivri kemerle beraber, kubbe geçişlerindeki tromplar ve her tromp arasında yer alan sivri kemerlerle hareketlendirilmiştir gösterir.

Fotoğraf 4.128: Emir Zade Türbesi Doğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.129: Emir Zade Türbesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.130: Emir Zade Türbesi Güney Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.131: Emir Zade Türbesi Güneybatı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.132: Emir Zade Türbesi Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.133: Emir Zade Türbesi Pencereden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.134: Emir Zade Türbesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.135: Emir Zade Türbesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.136: Emir Zade Türbesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.137: Emir Zade Türbesi Taçkapı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.138: Emir Zade Türbesi İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.139: Emir Zade Türbesi Sandukalar

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.140: Emir Zade Türbesi Kubbe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.141: Emir Zade Türbesi Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.142: Emir Zade Türbesinin Bulunduğu Orta Avlu

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.143: Emir Zade Türbesi Köşe Sütunce

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.144: Emir Zade Türbesi Çini Detay

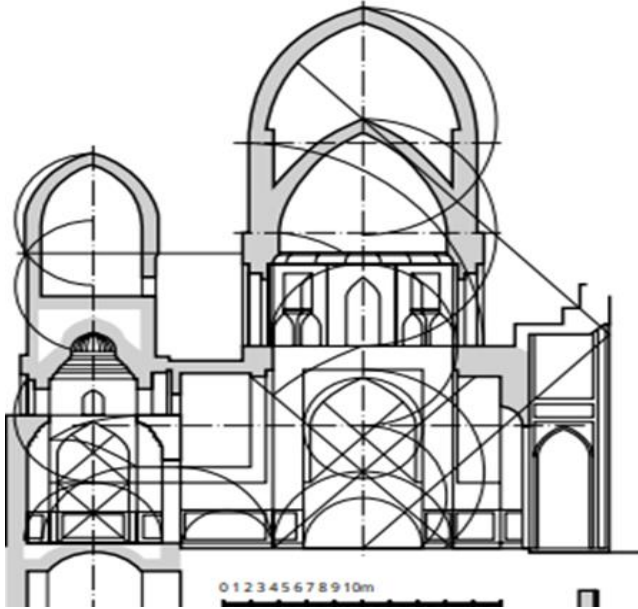

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.9. Kadızâde - i Rûmî Türbesi

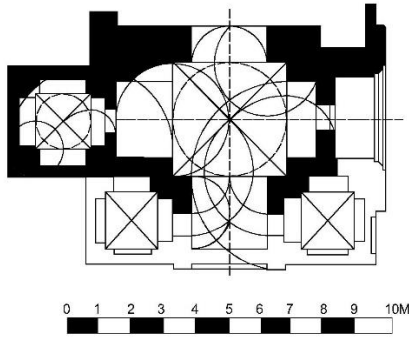
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, kuzey cephe girişinde yer alan ilk türbedir. Türbenin doğusunda Şah-ı Zinde türbelerinin merdiveni, güneyinde yazlık ve kışlık camii, batısında mezarlık, kuzeyinde ise Emir Zâde türbesi bulunmaktadır. Türbe 1421-1453 yıllarında yapılmıştır. Külliye içerisinde yer alan türbeler arasında en gösterişli türbeler arasında yer almaktadır. Türk matematik ve astronomi âlimi olarak bilinen Muşa Paşa 1337-1412 yılları arasında yaşamıştır. Uluğ Bey döneminde rasathanenin başına getirilmiştir. Aynı zamanda medresenin de baş müderrisi olarak görev yapmıştır. İslam âlimleri arasında yer Ali Kuşçu'da Musa Paşa'nın öğrencileri arasında yer almaktadır. Türbe Uluğ Bey döneminde yapılmıştır. Seydi Ali Reis, 1557 tarihli Mir'ât'ül Memâlik adlı eserinde Mâverâünnehir'de ziyaret ettiği türbeler içinde Şâh-ı Zinde ve Kadızâde – i Rûmî türbesinden bahsetmektedir. Fakat yapılan kazı çalışmaları sonucunda mezarda 30-35 yaşlarında bir kadının kalıntıları bulunmuştur. Yerel söylenceler doğrultusunda bu türbe Timur'un sütanesi ve kızına ait olduğu yönünde bir bilgi bulunmaktadır.

Plan 4.20. Kadızade-i Rumi Türbe Kesiti

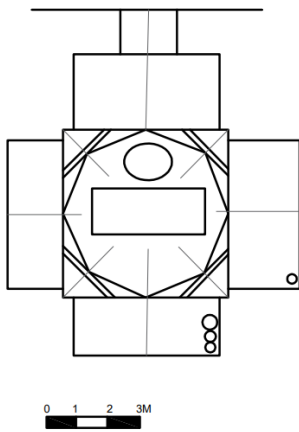
Kaynak: Nemtseva (2019, s. 247).

Plan 4.21. Kadızade-i Rumi Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Plan 4.22. Kadızade-i Rumi Türbesi Gömü Odasının Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan ziyaretgâh-mescit kare planlı ve üzeri kubbe ile örtülmüştür (Plan 4.21-4.22). Ziyaretgah bölümü 11.7×12.7 metre ölçülerinde olup 24 metre yüksekliğindedir. Yapının bu bölümü oldukça büyük tutulmuştur. Yapıda malzeme olarak tuğla ve çini mozaikler kullanılmıştır. Ziyaretgâh kare planlı olup her köşeye küçük bir oda eklenmiştir. Bu odalar da üst üste sıralanmış iki sivri kemerli dikdörtgen pencereler bulunur. Bu köşe odalar kare planlı olup oldukça bakımsız durumdadır. Günümüzde kuzeydoğu köşede yer alan köşe oda kadınların namaz kılması için açık durumdadır. Yapıda genel olarak beyaz renkte alçıdan yapılmış olan pencere korkuluğu vardır (Fotoğraf 4.145). Yapı dört yönden sivri kemerli nişle bölünmüştür. Bu

sivri kemerli nişlerin ortasına yine sivri kemer alınlıklı dikdörtgen formlu pencere açıklıkları yerleştirilmiştir. Ziyaretgâh üç yönden açık konumdadır (Fotoğraf 4.145). Güney cephesinde Timur mimarisinde gördüğümüz özellik olan yapıyı aşan boyutta dikdörtgen formlu taç kapı yer alır. Kuzey cephede türbe yer alır. Batı ve doğu cepheler taç kapının büyüklüğünde ve kapı formunda yapılarak yapıyı vurgulamıştır. Bu cephelerde her iki yanda üst üste sıralanmış köşe odalara ait pencereler bulunur (Fotoğraf 4.146). Orta kısımda dikdörtgen formun içinde sivri kemerli bir niş, nişin ortasında sivri kemerli dikdörtgen pencere açıklığı ve üç yönden cepheyi sınırlandıran ve hareket katan irili ufaklı nişler bulunur. Doğu cephede dikdörtgen formda bir diğer kapı açıklığı bulunur. Güney cephede bulunan taçkapı dikdörtgen boyutlu yapıya eş değer oldukça yüksektir. Kapının iki köşesinde üst üste sivri kemerli iki dikdörtgen niş ve üzerinde bir adet kare niş yer alır (Fotoğraf 4.150). Taç kapının mimarisine bakıldığında daha çok içe doğru oyuk bir şekilde tasarlanan ve lacivert zemin üzerinde beyaz renkte rozet ve çevresinde de palmet, hatayi ve kıvrak dallardan oluşan çiçek motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Kapının orta kısmında sivri kemerli ve derin bir niş kullanılmıştır. Nişin hemen altında yer alan alınlık kısmında ise bir pencere ve pencerenin at kısmında ahşap bir kapı girintisi bulunmaktadır. Taç kapıda süsleme olarak geometrik bezeme ve kufi yazı kuşağı yer almaktadır. Süslemede ayrıca lacivert ve turkuaz renklerinden oluşan pişmiş tuğlalar tercih edilmiştir. Kufi yazı kuşağında Kuran'ı Kerimin "İsra" süresinin 23. ayeti yazılmıştır. Yapının iç kısmı dört niş ile dört bölüme ayrılmıştır. Kubbeye geçişler mukarnaslı tromplarla sağlanmıştır (Fotoğraf 4.151). Kubbe yükseltilmiş sekizgen kasnak üzerine oturtulmuştur. Bu sekizgen kasnakta ve tromp aralarına sivri kemerli dikdörtgen formlu pencere açıklıkları yerleştirilmiştir. Yapıda pencere açıklıkları fazla tutulmuş buda mekânın aydınlık olmasını sağlamıştır. Yapının batı cephesinde sivri kemerli bir mihrap nişi yer alır. Yapının zeminden bir metre yükseklikte altıgen çini mozaik şeridi yer alır. Bu çiniler de renk olarak lacivert ve kahve tonlar tercih edilmiştir. Ziyaretgâh mescidin en önemli parçası turkuaz çinileriyle oluşturulmuş kubbe örtüsüdür.

Ziyaretgâhın kuzey cephesinde yer alan türbe kare planlı ve üzeri kubbe ile örtülmüştür. Türbe bölümü 5 × 5 metre ölçülerinde olup 24 metre yüksekliğindedir. Yapı da türbe oldukça küçük tutulmuştur. Yapıda malzeme olarak tuğla ve çini mozaikler kullanılmıştır. Her iki odada tuğla mozaiklerle kaplı köşe kemerler ve yüksek sekizgen kasnakların üzerinde iç ve dış çift kubbe ile taçlandırılmıştır (Fotoğraf 4.151). Türbe ziyaretgâhta

olduğu gibi kasnaklarda her cephede birer sivri kemerli dikdörtgen formu pencere açıklığı yerleştirilmiştir. Bu pencereler alçı Türbenin dikdörtgen formu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapı üzeri bitkisel ve geometrik süslemeler yer alır. Türbenin dört cephesinde de sivri kemerli mukarnas alınlıklı derin nişler yer alır(Fotoğraf 4.159). Kubbe sekizgen kasnağın üzerinde alçı mukarnas dolguludur. Türbede kubbe deki mukarnaslı tromplar ve cephedeki sivri kemer alınlığındaki mukarnaslar bir bütünü oluşturmuştur. Bu alçı süsleme mukarnaslardan sarkan sarkıtlar şimdiye kadar görünen süslemenin dışında güzelliğe sahiptir(Fotoğraf 4.160). Mukarnaslar kalem işi süslemeye sahip olsa da günümüze sadece izleri kalmıştır. Sivri kemer mukarnasların alt kısmındaki küçük dikdörtgen panolarda selvi, hayat ağacı ve altı kollu yıldız motifleri yer almaktadır (Fotoğraf 4.162). Zeminden bir metre yüksekliğinde mavi altıgen çini mozaiklerle bezenmiştir. Türbenin ortasında dikdörtgen bir sanduka bulunuyor. Bu türbenin en önemli özelliğinden biri silindirik gövdeli yükseltilmiş soğan biçimli kubbesidir (Fotoğraf 4.149). Bu kubbe Timur mimarisinin özelliklerinden biridir. Kubbeye yönelik yapılan restorasyon çalışmalarına rağmen kubbenin eski görüntüsü günümüze kadar ulaşmıştır. Kubbeye genellikle turkuaz, mavi ve lacivert renkleri kullanılmış ve kullanılan sırlı tuğla ve çiniler farklı dizilimlerle makili yazı kuşağı ile çevrelenmiştir (Fotoğraf 4.164). Kubbe kasnağında yer alan yazı da Hz. Muhammed'in bir hadisine yer verilmiştir. "Kabir, öbür dünya meskenlerinin en önemsizi, bu dünya meskenlerinin de en iyisidir" hadisi yer almaktadır (Fotoğraf 4.148). Ayrıca dış kubbenin kasnakları ve soğan şeklinde tasarlanan külahları göz alıcı bir güzelliğe sahiptir. Bu eserde diğerleri gibi Timurlu mimarisinin en güzel örnekleri arasında yer almaktadır. Türbenin dış tezyinatı daha çok sırlı tuğla ve çini tekniği ile elde edilen elemanları içermektedir (Fotoğraf 4.146). İç kısmında ise daha çok alçı tezyinatı yer almaktadır. 15. yüzyıla ait olan türbe dönemin mimarisini yansıtmaktadır. Ancak bu türbenin sahip olduğu kubbe kendisinden önce yapılan diğer yapılardan daha yüksektir. Türbenin kubbesinin yüksek olması nedeniyle Külliyesin bulunduğu tepenin kenarına inşa edilmiştir. Külliye içerisinde yapılan türbeler bölge içerisinde rastgele konumlandırılmamış, hepsi Kusam b. Abbas Türbesine doğru yönelecek biçimde konumlandırılmıştır.

Fotoğraf 4.145: Kadızade-i Rumi Türbesi Güneydoğu Cephe

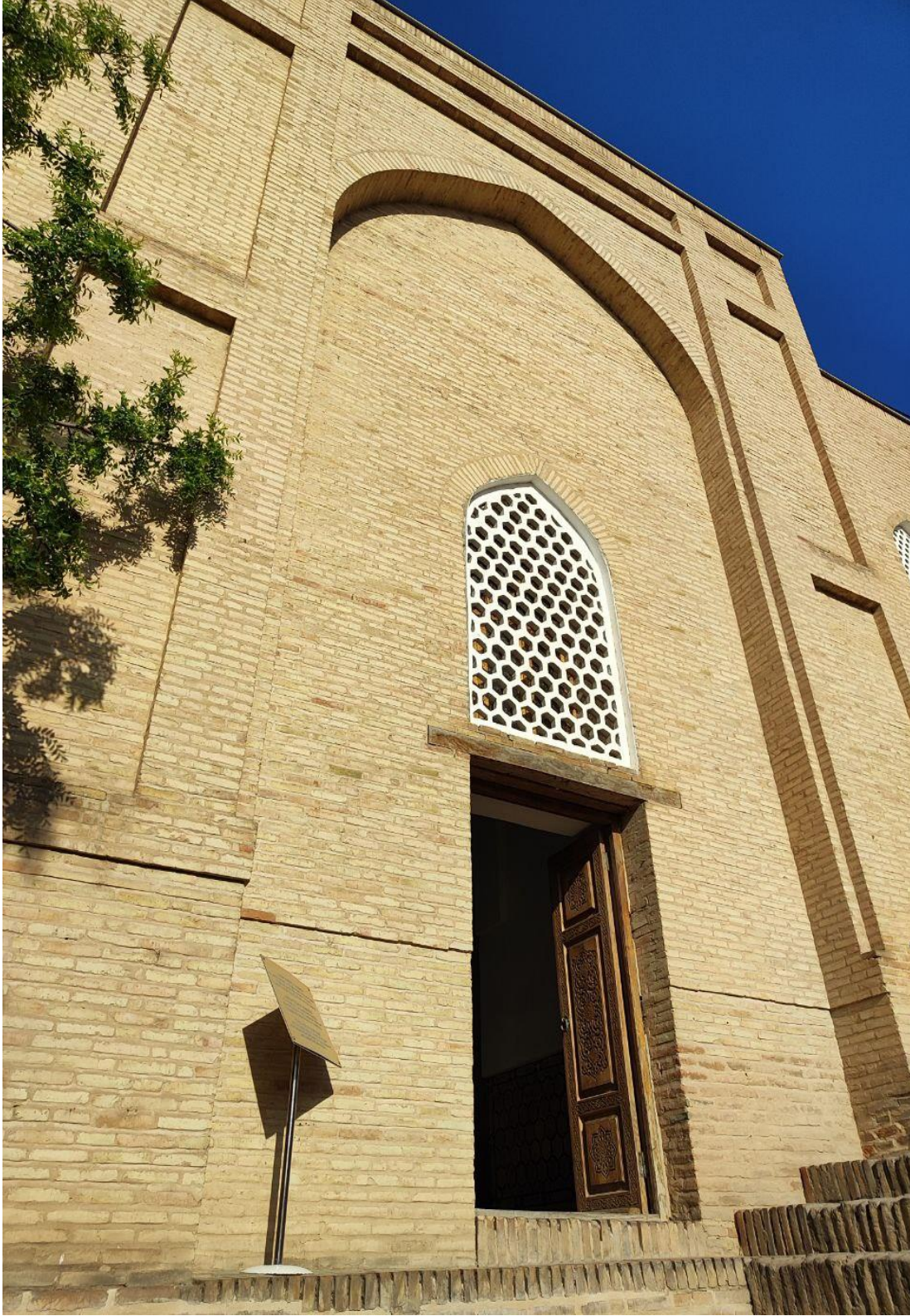
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.146: Kadızade-i Rumi Türbesi Güneybatı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.147: Kadızade-i Rumi Türbesi Doğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.148: Kadızade-i Rumi Türbesi Kuzeydoğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.149: Kadızade-i Rumi Türbesi Kuzey Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.150: Kadızade-i Rumi Türbesi Güney Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.151: Kadızade-i Rumi Türbesi İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.152: Kadızade-i Rumi Türbesi İç Mekan

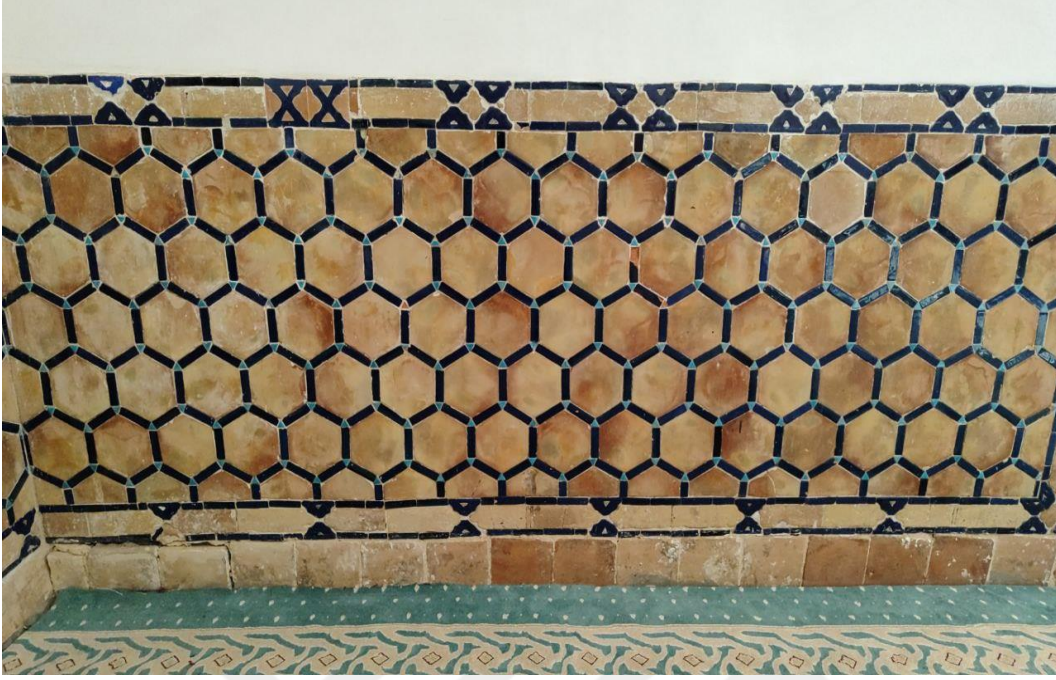
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.153: Kadızade-i Rumi Türbesi Birinci Bölüm

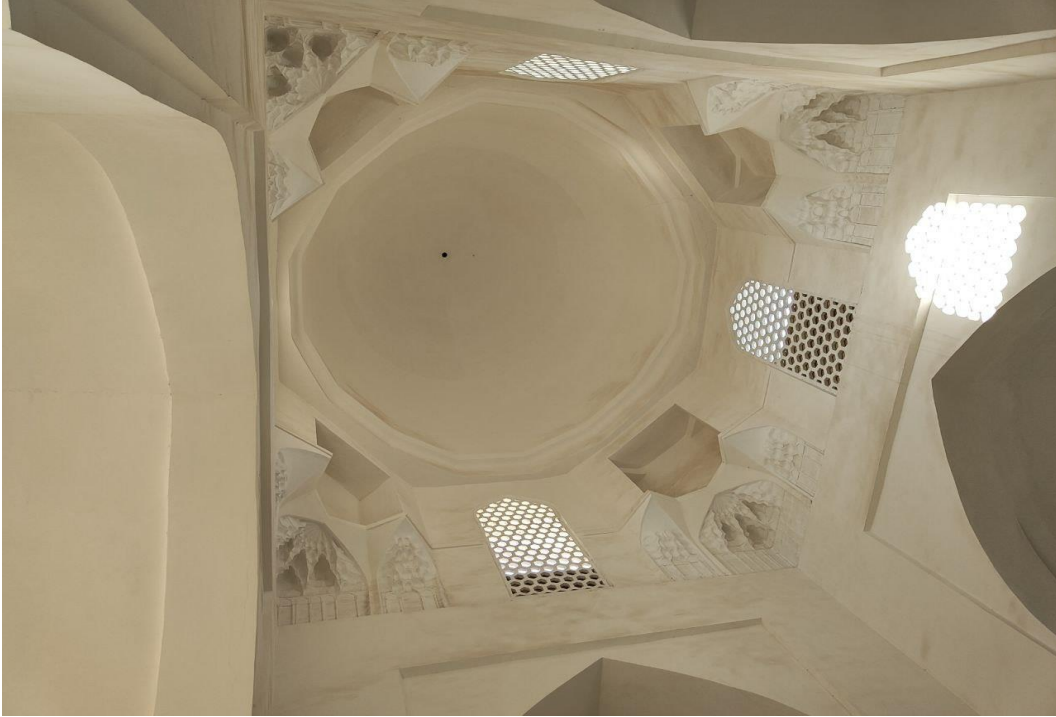
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.154: Kadızade-i Rumi Türbesi Birinci Bölüm Çini Süsleme Detayı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.155: Kadızade-i Rumi Türbe Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.156: Kadızade-i Rumi Türbesi Köşe Odalar

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.157: Kadızade-i Rumi Türbesi Köşe Odalardan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.158: Kadızade-i Rumi Türbesi Kuzey İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.159: Kadızade-i Rumi Türbesi Kuzey İç Cephe

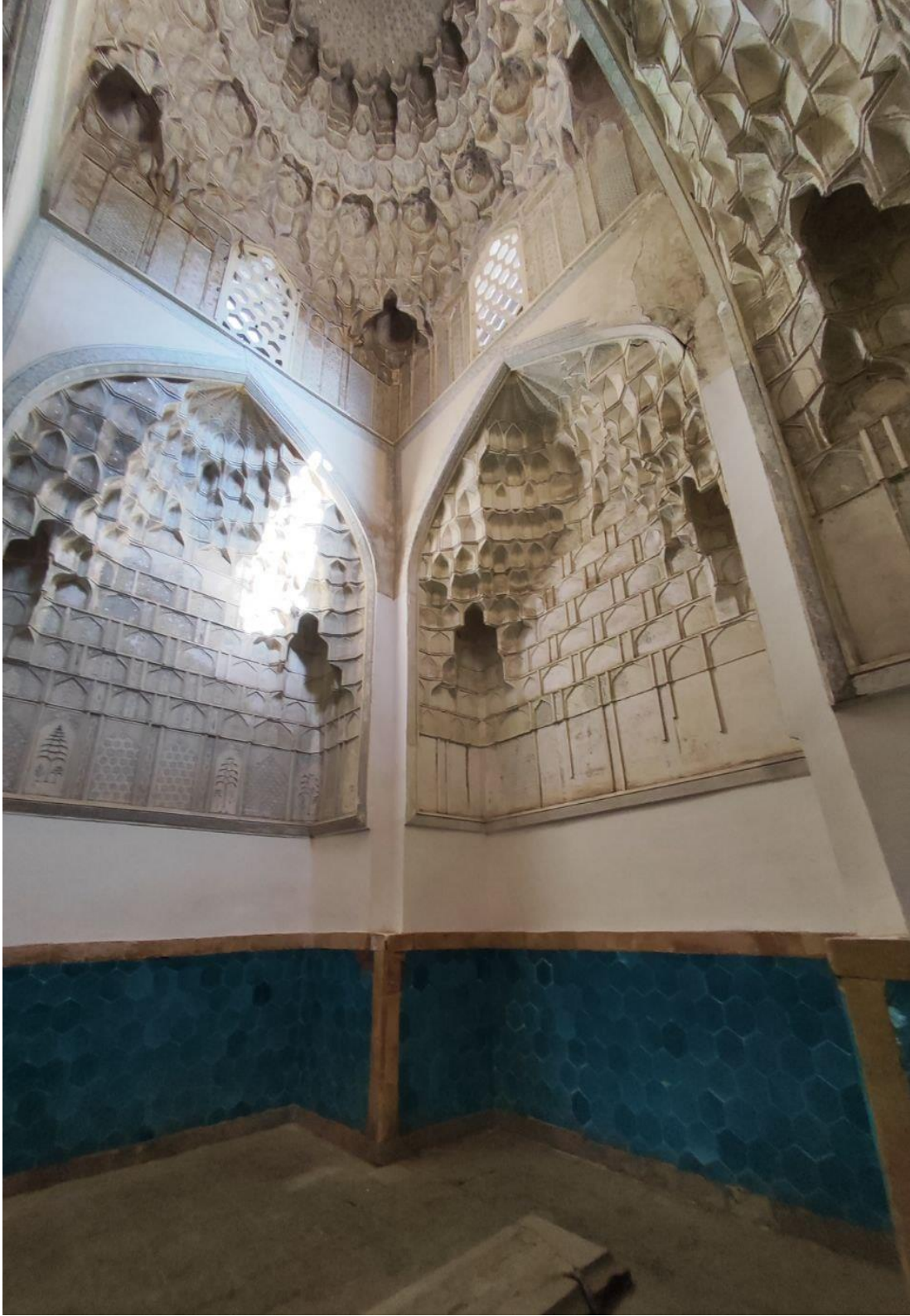
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.160: Kadızade-i Rumi Türbesi Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.161: Kadızade-i Rumi Türbesi Mukarnaslar ve Çinî Süsleme

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.162: Kadızade-i Rumi Türbesi Güney Kapı Açıklığı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.163: Kadızade-i Rumi Türbesi Kubbeli Mekandan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.164: Kadızade-i Rumi Türbesi Çinlerden Detay

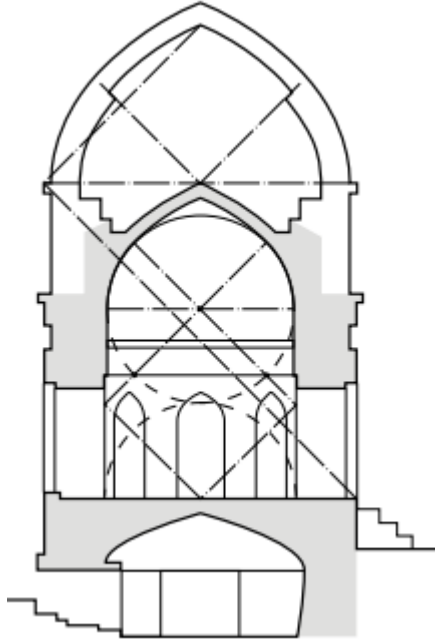

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.10. Sekizgen Anonim Türbe

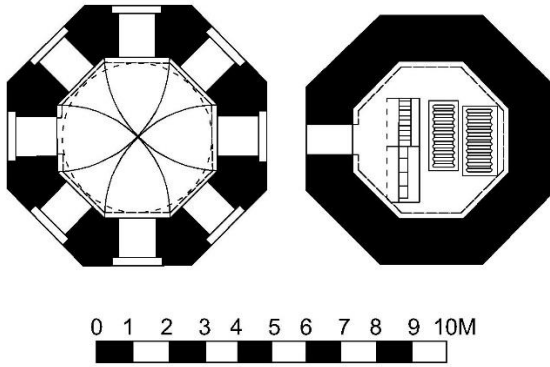
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta kapının kuzeydoğu bölümünde yer alır. Türbenin doğusunda mezarlık, güneyinde Şirin Bek Aka türbesi, batısında 32 numaralı anonim türbe, kuzeyinde ise 26 numaralı türbe kalıntısı bulunmaktadır. Bu türbenin kime ait olduğu bilinmiyor. XV. yüzyıla tarihlendirilen bu türbe açık türbe tipindeki Şah-i Zinde'deki tek türbedir. Şah-i Zinde topluluğundaki eşi benzeri olmayan bir yapıdır. Türbe, 14. yüzyıla ait iki türbe arasındaki küçük bir boş alana yapılmıştır. Türbenin genel görünümü mimarisi ve süslemesi Şah-ı Zinde topluluğuna Timur mimarisi olarak çeşitlilik katmıştır. Şah-ı Zinde topluluğu ve genel olarak Semerkand için bu kadar karakteristik olmayan bir mimari formun ortaya çıkışı, büyük olasılıkla Emir Timur tarafından başkente getirilen yabancı ustalardan kaynaklanmaktadır.

Plan 4.23. Sekizgen Anonim Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 255).

Plan 4.24. Sekizgen Anonim Türbe ve gömü odası Planları

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan sekizgen açık plan tipindeki türbe her açık yüzünde kemer ve köşelerinde çiniyle bezenmiş üzeri kubbe ile örtülmüştür (Plan 4.24). Türbe $3,92 \times 3,94$ metre, yükseklik 2,53 metredir. Yapıda malzeme olarak tuğla ve çini mozaik kullanılmıştır (Fotoğraf 4.165). Türbenin mahzeni de yapıyla aynı ölçülerde yapılmıştır. Kubbeye yükseltilmiş silindirik kasnak üzerine oturtulmuştur. Türbenin sekiz köşesinde sivri kemerli dikdörtgen açıklık yer alır. Bu sivri kemerlerin üzerinde

dikdörtgen pano ve bu panolarda ise kuranı kerimden birer ayet yazılmıştır. Dış cephede olduğu gibi turkuaz, koyu mavi ve kiremit renkli sırlı ve sırsız tuğlaların dizilimiyle oluşan geometrik süsleme yapının içerisinde de devam etmiştir.(Fotoğraf 4.169) Kubbenin içi beyaz zemin üzerine lacivert ve altın rengin yoğunlukta kullanıldığı kalem işi süsleme hâkimken dışın da ise sırlı ve sırsız tuğlaların yatay ve dikey dizilimiyle geometrik süslemeyle dekore edilmiştir (Fotoğraf 4.171). Günümüzde kubbe üzerinde çini bezemesi bulunmamaktadır. Ancak bazı yazılı kaynaklarda kubbe yapılırken turkuaz renkli sırlı tuğlaların kullanıldığı ifade edilmiştir. Kubbenin alt kısmında kufî yazı kuşağından bir şerit yer alır. Bu yazı kuşağının altında sivri kemerlerin alınlık kısmı ve bu alınlık birbirine geçmiş rumi motifleriyle bezenmiştir. Yapı üzerinde dönemin renklerini görmek mümkündür. Özellikle turkuaz, mavi, sarı, beyaz ve lacivert renkli sırlı çiniler türbenin bezemesinde kullanılmıştır. Mimari üslup olarak “Padişahın Annesi”nin iki kubbeli türbesi, Gümbezi-Seyidan Shahrısyabz türbesi, Semerkand medresesi resimlerine benzemektedir.1960 da yapılan kazılarda mahzende dört kadın cenazesini bulundu. Sekizgen türbenin Şah-ı Zinde'nin çoğu türbesin de olduğu gibi bu türbenin de bir kadın mezarı olduğu ortaya çıktı.

Fotoğraf 4.165: Sekizgen Anonim Türbe Doğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.166: Sekizgen Anonim Türbe Güneybatı Cephe

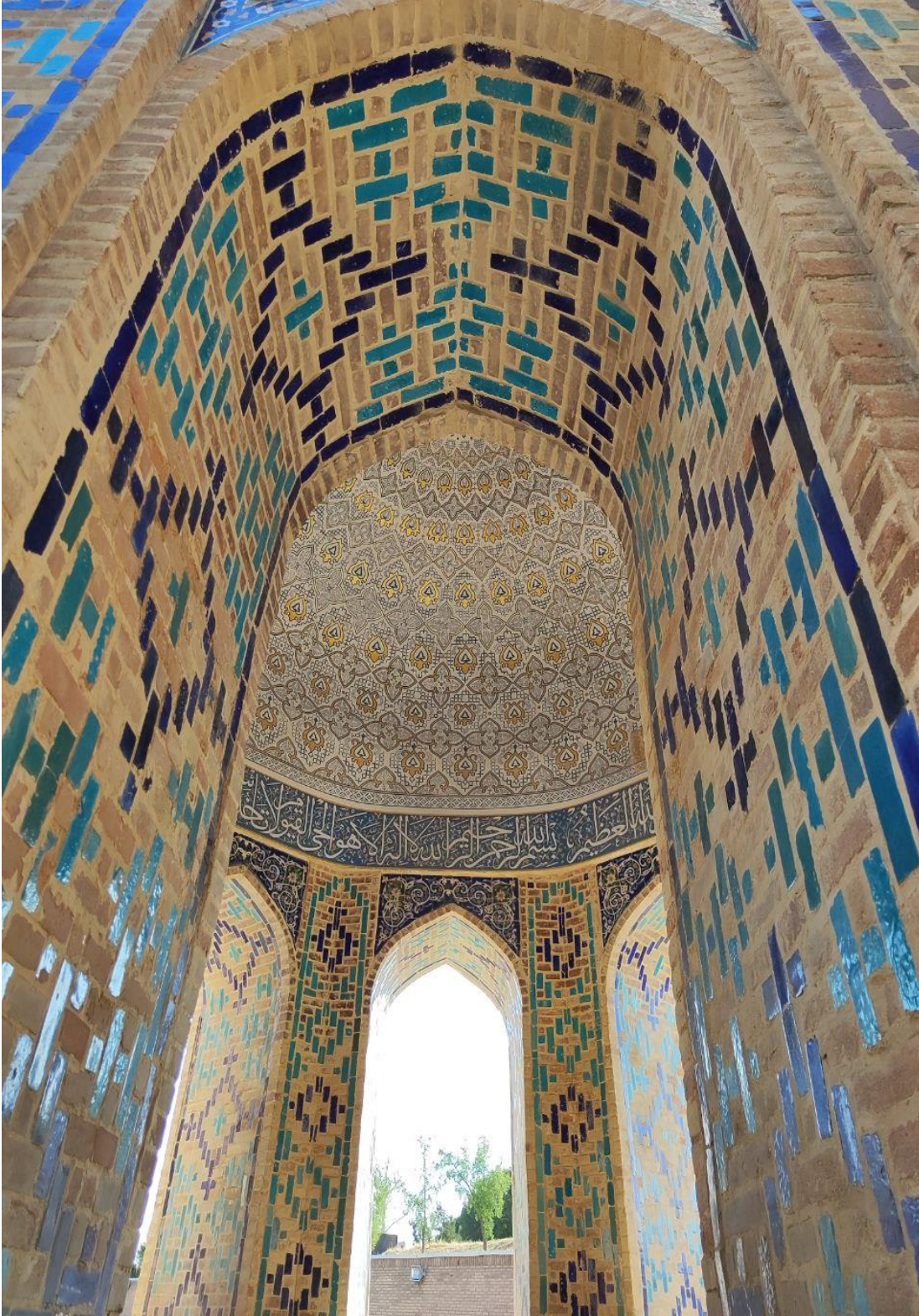
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.167: Sekizgen Anonim Türbe Doğu Cephe

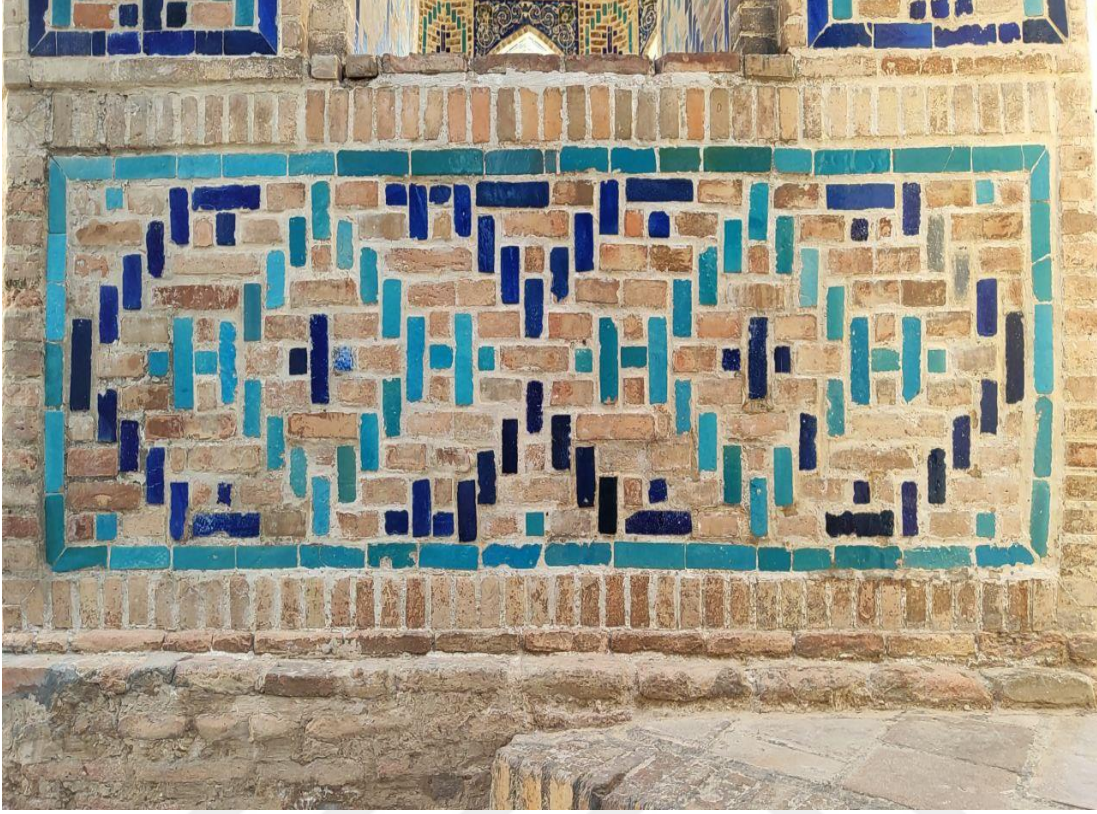
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.168: Sekizgen Anonim Türbe Kemer Açıklığı

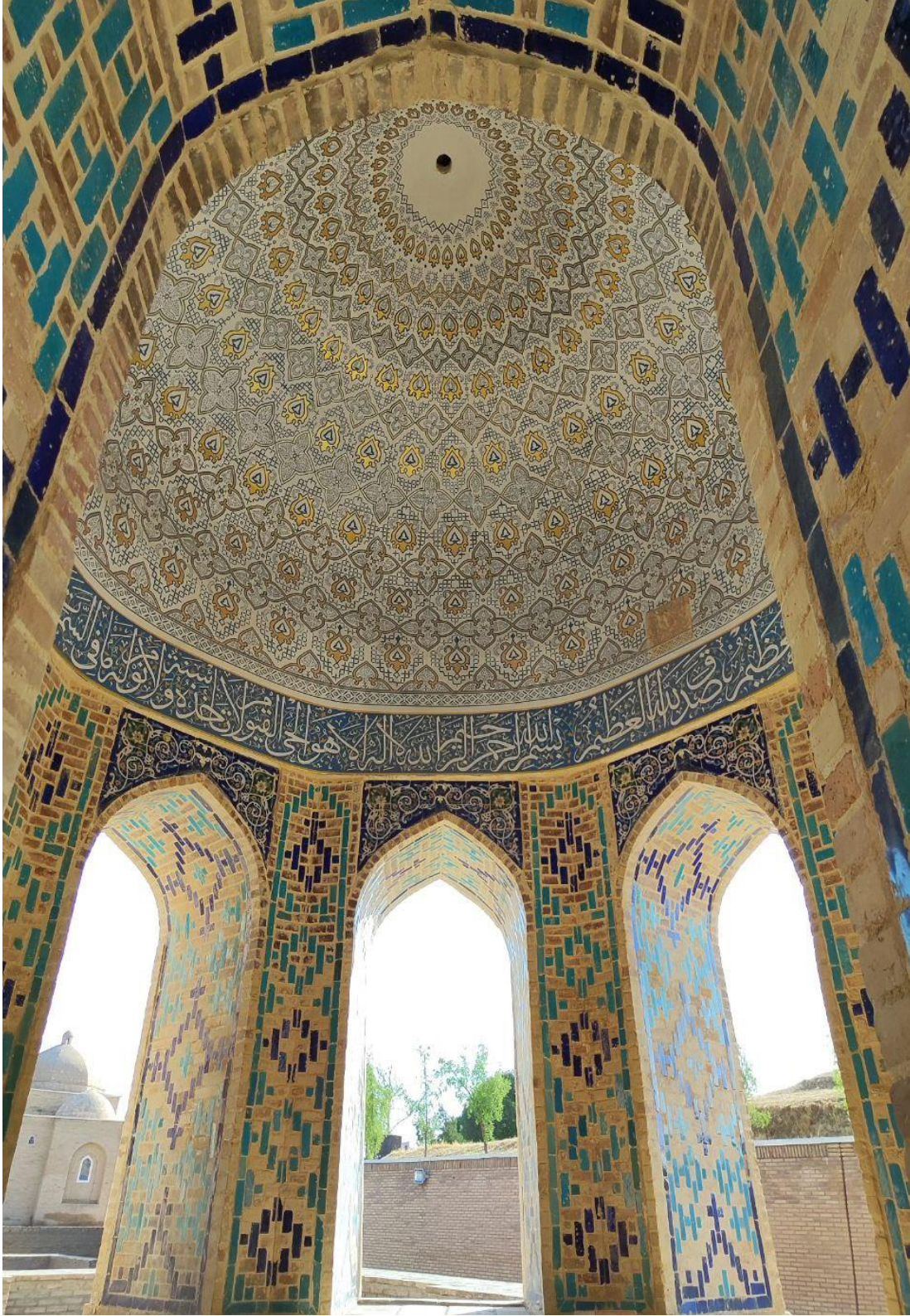
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.169: Sekizgen Anonim Türbe Sırlı Tuğla Süslemeden Detay

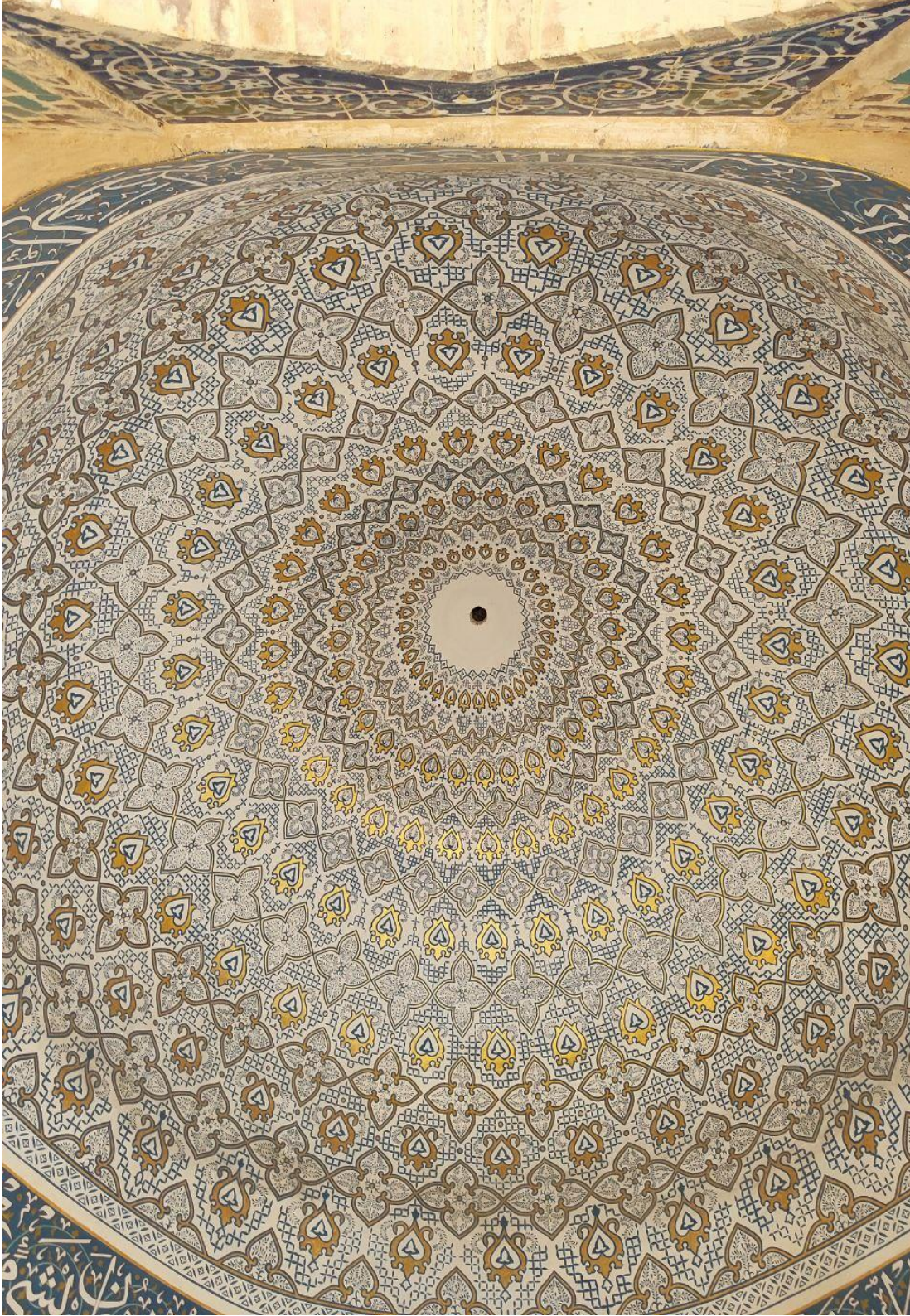
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.170: Sekizgen Anonim Türbe İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.171: Sekizgen Anonim Türbe Kubbeli Mekan

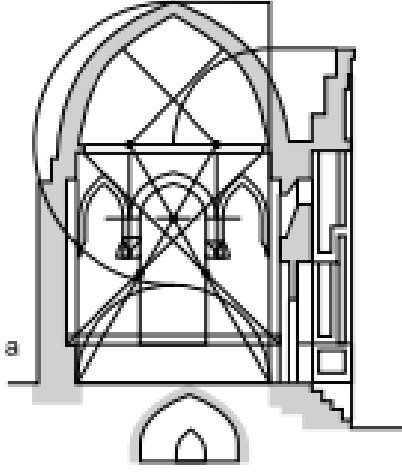

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.11.9 Numaralı Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbesi

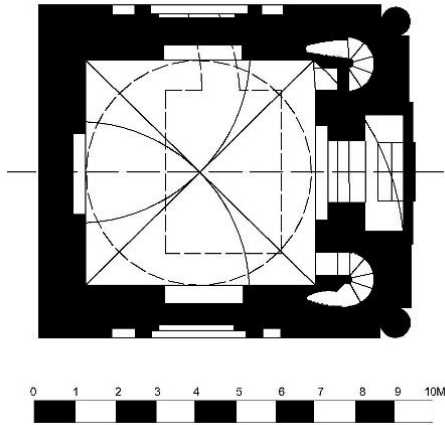
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta kapının sağ kısmında yer almaktadır. Türbenin doğusunda mezarlık, güneyinde merdiven, batısında Emir Zâde türbesi, kuzeyinde ise Şirin Bek Aka türbesi bulunmaktadır. Timurlu dönemindeki önemli yapılardan biri olan Tuğlu-Tekin Türbesi 14. yüzyılda inşa edilmiştir. Bu türbe Emir Hüseyin ve annesi Tuğlu-Tekin için yapılmıştır.

Plan 4.25: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbe Kesiti

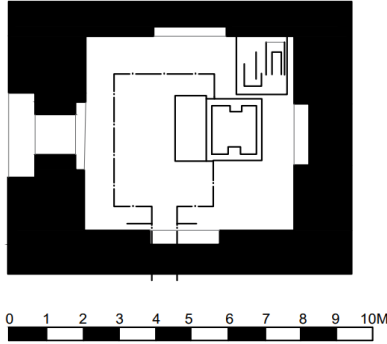
Kaynak: Nemtseva (2019, s. 186).

Plan 4.26: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Plan 4.27: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Gümü Odasının Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan türbe kare planlı içten ve dıştan çift kubbe ile örtülmüştür (Plan-15-16) Türbe kare planlı kubbe örtülü tek odalıdır. Dış boyutlar 8,5X9,5 m iç kısım 6,5X6,5 metre, yükseklik 11,5 metredir (Plan 4.26-4.27). Türbe yükseltilmiş sekizgen kasek üzerine oturtulmuştur. Yapı genel itibariyle tuğla ve mozaik çini tezyinatlıdır. Türbe dört yönden de açık konumdadır. Kuzey, doğu ve batı cephelerinde dikdörtgen planlı simetrik pencere açıklıkları yer alır. Kuzey ve güney cephede dış cephede dikdörtgen nişin içerisinde sivri kemerli niş yer alır. Dikdörtgen nişin üst kısmı testere dişi süsleme ile hareketlendirilmiştir. İç ve dış cephe de taçkapı hariç sade bir görünümündedir. Taç kapı Timur mimarisini belirli özelliklerini ortaya koymuştur. Türbe 15. Yy da çökmeye başlamış, günümüze kadar giriş kapısı, güney ve kuzey duvarlarının bir kısmı ile köşe tromp kalıntıları yapıda konulmuştur.(Fotoğraf 4.172) Türbenin güneydoğu köşesi ve kubbe tamamen yıkılmış 1950 de Türbe kazılıp restore edilmiştir. Taç kapının sol sütununda yazının bir kısmı günümüze gele bilmiştir :’’...evi Emir Hoca’nın kızı Tuğlu-Tekin’dir ve göz bebeği oğlu şehit Emir Hüseyin Said’dir... Allah 777 yılının (Mart-Nisan 1375) Zilkade ayında şehadetini kabul etti...1952 kazılarında mahzen kısmı dikdörtgen 4.16 x 2.89-2.96 metre, yükseklik 1.8 metre olup tonoz ile örtülüdür. Taç kapı aynı oranda oyulmuş sırlı pişmiş toprak ile birleştirilmiş boyalı mayolika ile kaplanmıştır (Fotoğraf 4.179). Taç kapının kaplanması, mimari dekorasyonun evriminde bir başka adımdır. Üretimi teknik olarak daha basit olan mayolika oymalı döşemelerin yerini aldı. Renk şeması olarak 14. Yüzyılın öncesi türbelerinde henüz bulunmayan sarı, yeşil, kırmızı renkler eklendi. Yapının taçkapısı türbenin beden duvarlarında yüksek tutulmuş olup burada yoğun çini süsleme uygulaması

görülmektedir (Fotoğraf 4.176). Dikdörtgen boyutlu taç kapı Türbenin en dikkat çekici yeridir. Diğer üç cephesi özensizdir (Fotoğraf 4.173). Taçkapı da bir birini takip eden kalın ve ince bordürler ve her bordürde farklı bir motif işlenmiştir. Taçkapı iki uçtan sütunlarca çevrilmiştir. Zemini diğer türbelerde görüldüğü gibi geometrik panolar yer alır. Devamında geometrik, kufi, geometrik ve palmet motiflerinden oluşmuş bordürlerle ayrılmıştır. Taçkapı da sivri kemerli derin olmayan bir niş ile hareketlenmiştir. Bu niş iki yandan oyma çinilerden oluşmuş sütuncelerle bölünmüştür (Fotoğraf 4.175). Sivri kemer alınlıkta geometrik süslemelerin ortasında dikdörtgen formlu pencere açıklığı bulunuyor. Hemen altında kufi yazı kuşağı ve bu yazı kuşağının iç kısmında girift süsleme ve iki madalyon yer almaktadır. Bu nişin içerisinde yer alan dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapı üzeri bitkisel ve geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir. İç mekân da süsleme ögesi bulunmamakta oldukça sade ve ferahtır, beyaz renk sıva ile kaplıdır (Fotoğraf 4.182). Yapının iç kısmı her cephede sivri kemerle beraber, kubbe geçişlerindeki tromplar ile hareketlendirilmiştir. Türbede dört adet beyaz renkte sıvalı sanduka bulunmaktadır.

Fotoğraf 4.172: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi

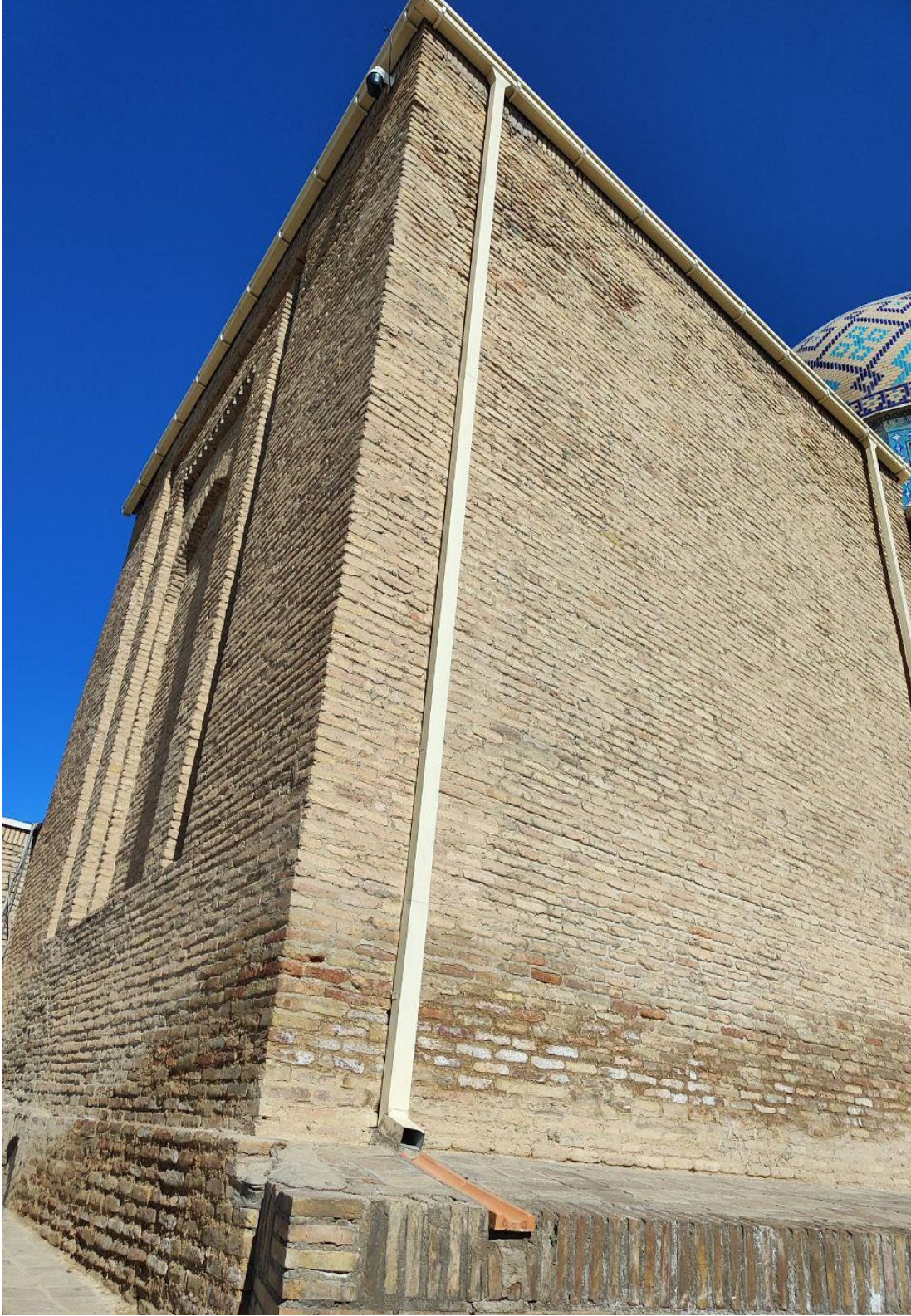
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.173: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Güney Cephe

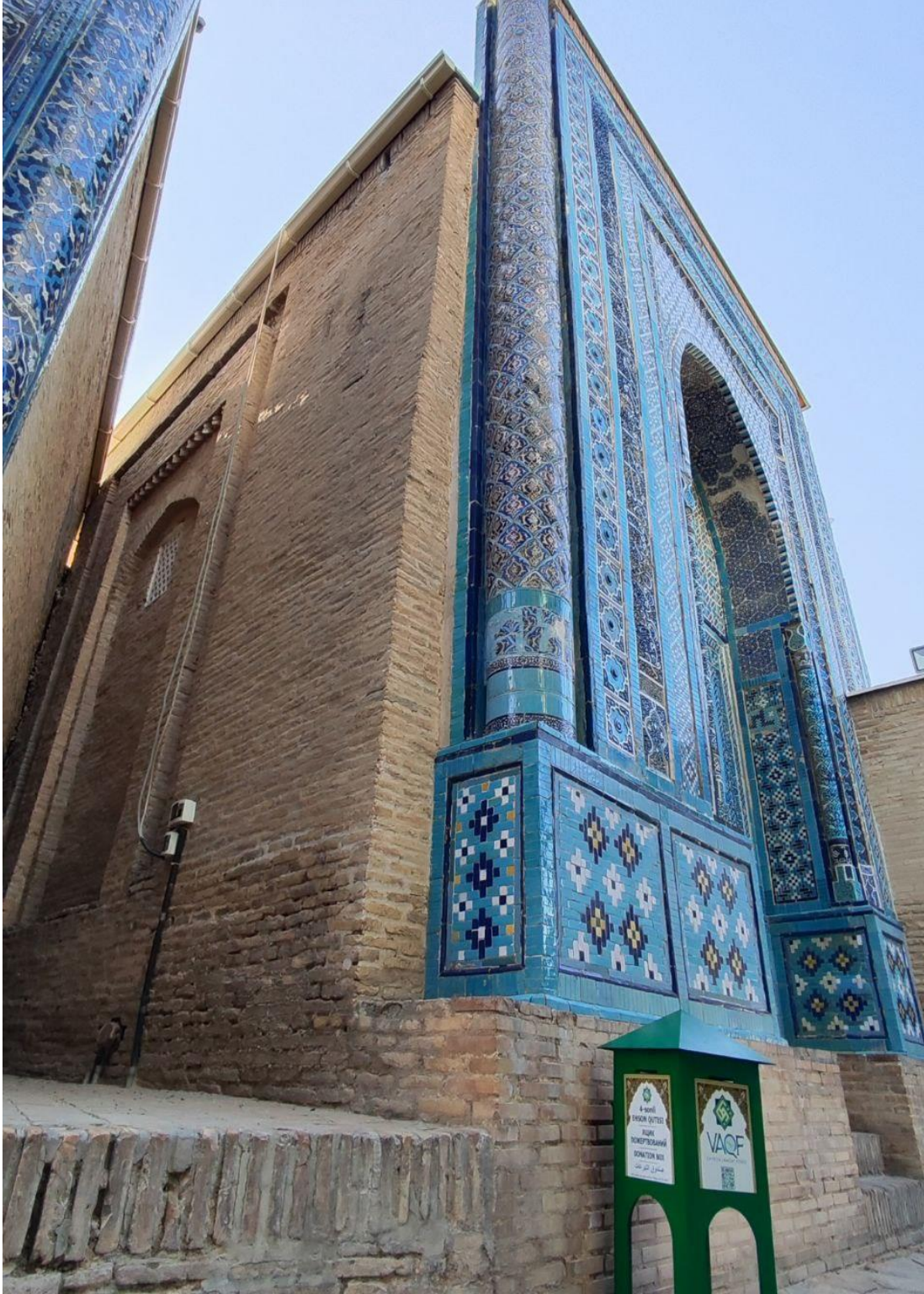
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.174: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Güneydoğu Cephe

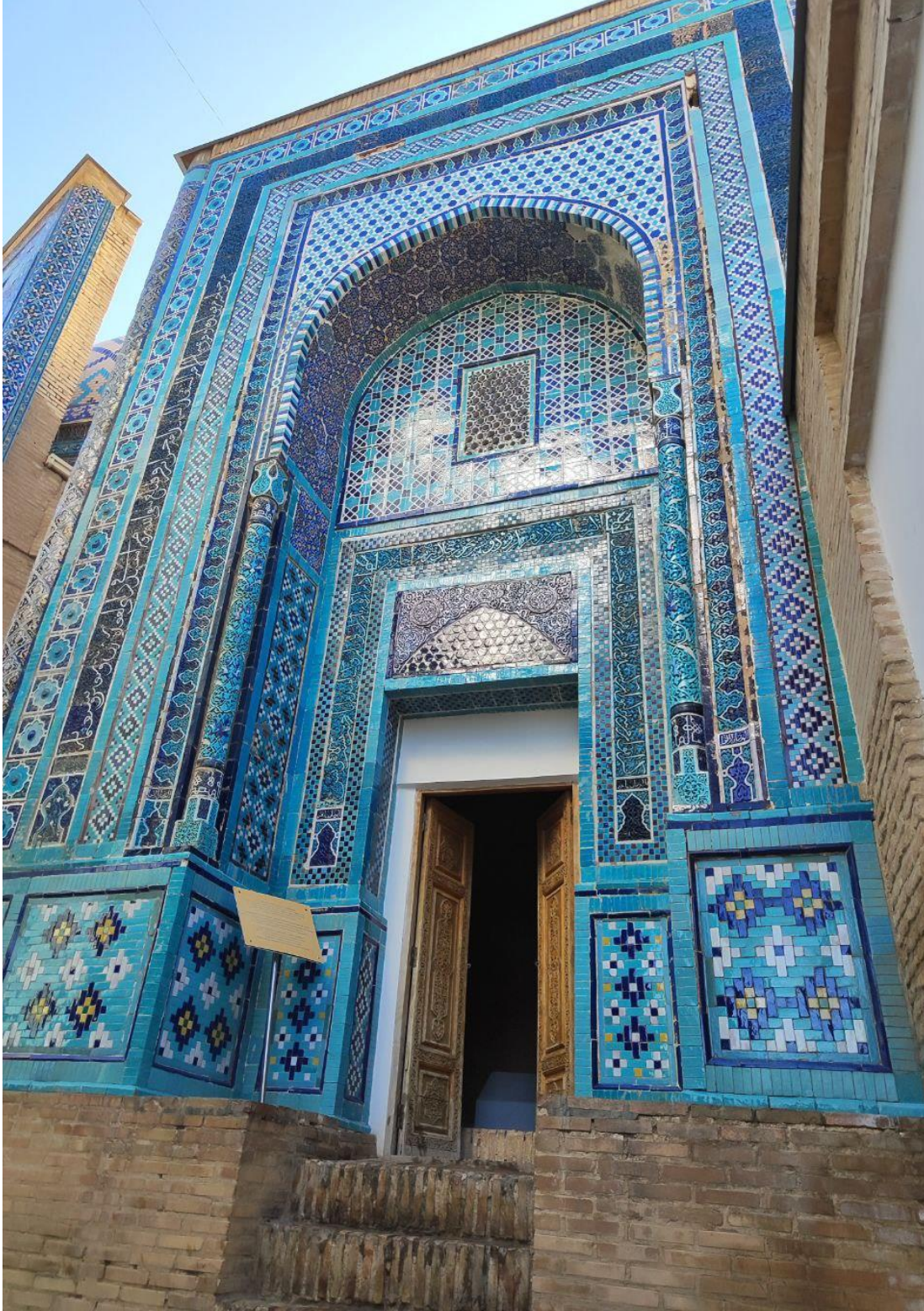
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.175: Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbesi Kuzeybatı Cephe

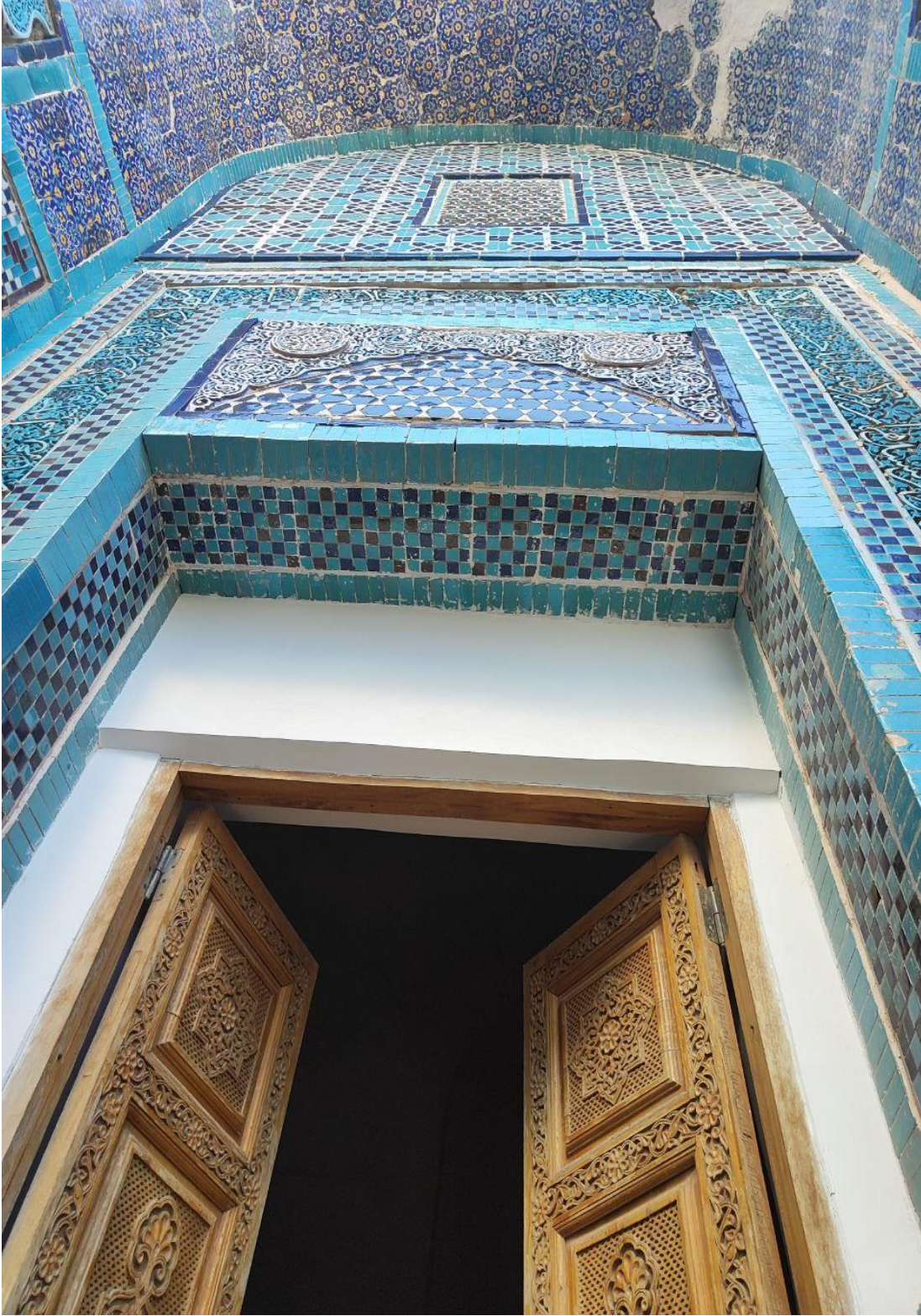
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.176: Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbe Taçkapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.177: Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbesi Taçkapıdan Detay

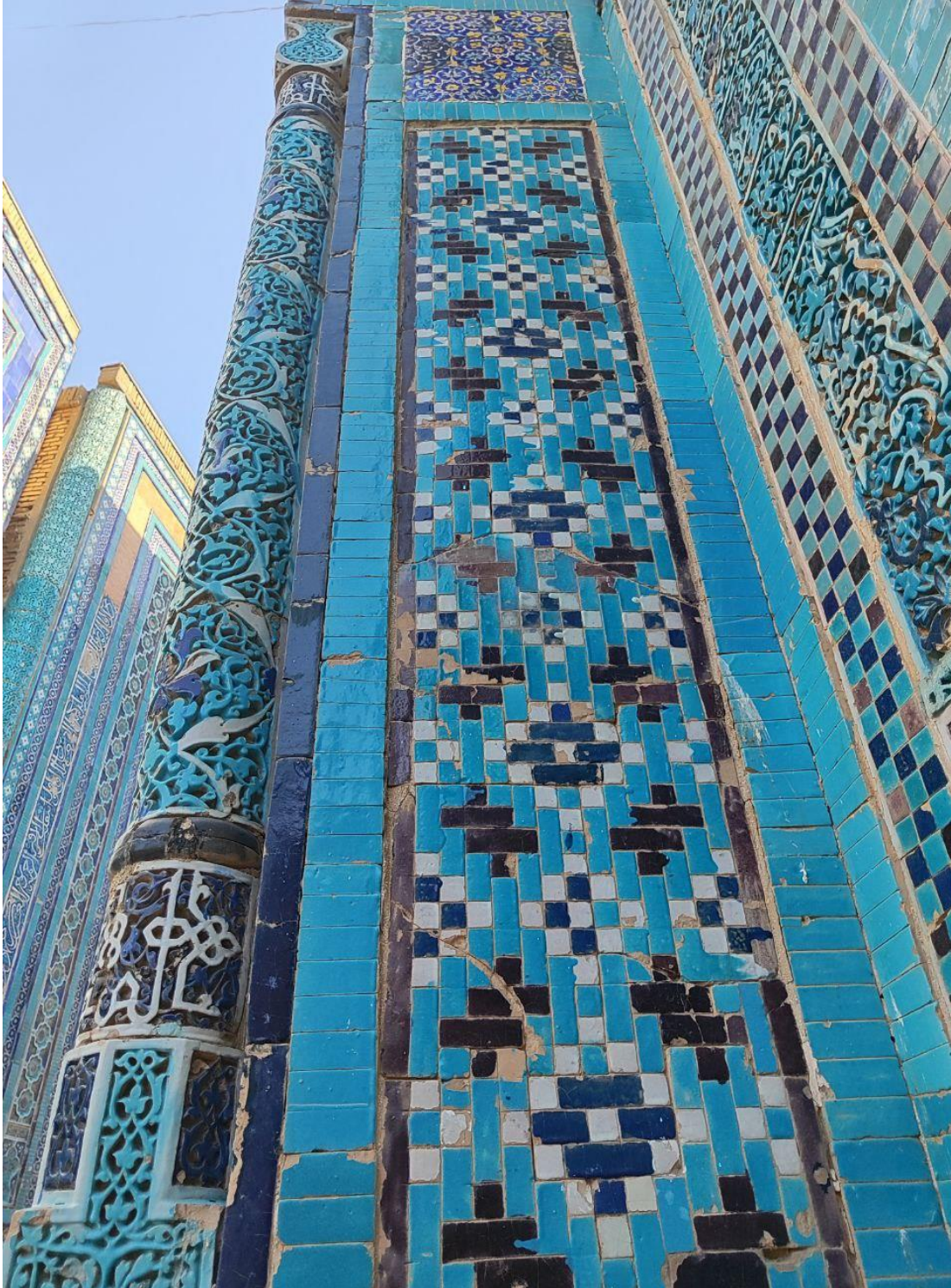
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.178: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Ahşap Kapıdan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.179: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Taçkapı Çini Süslemelerden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.180: Tuğluk Tekin(Emir Hüseyin) Türbesi Çini Süslemeden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.181: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Sandukaları

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.182: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.183: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.184: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Batı İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.185: Tuğluk Tekin (Emir Hüseyin) Türbesi Sandukalardan Detay

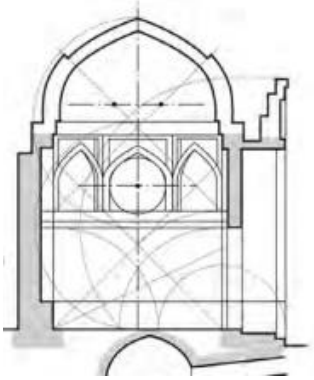

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.12.7 Numaralı Kutluk Aka Türbesi

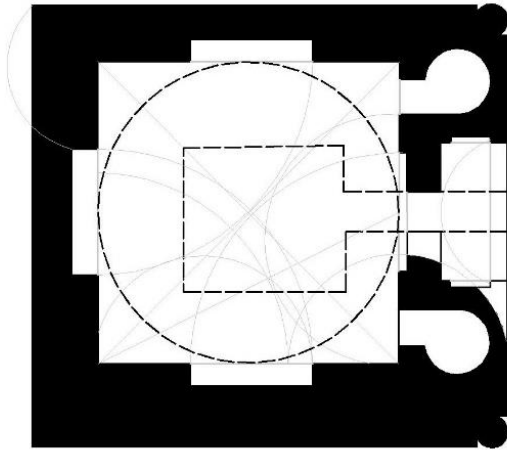
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, kuzey avlunun doğusunda yer alır. Türbenin kuzeyinde mezarlık, güneyinde Kusem b. Abbas'ın Külliyesi, doğusunda mezarlık, batısında Tuman Aka türbesi bulunmaktadır. Türbenin taç kapısındaki kitabe kalıntılarındaki yapım tarihi H.762(1361) olarak okunmaktadır. Kalan kitabet ve binanın asil ve iffetli bir kadın için inşa edildiği yazmaktadır. Buranın Emir Timur'un eşlerinden biri olan Kutluğ Aka'ya atfedilmiştir.

Plan 4.28: Kutluk Aka Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 195).

Plan 4.29: Kutluk Aka Türbe Planı

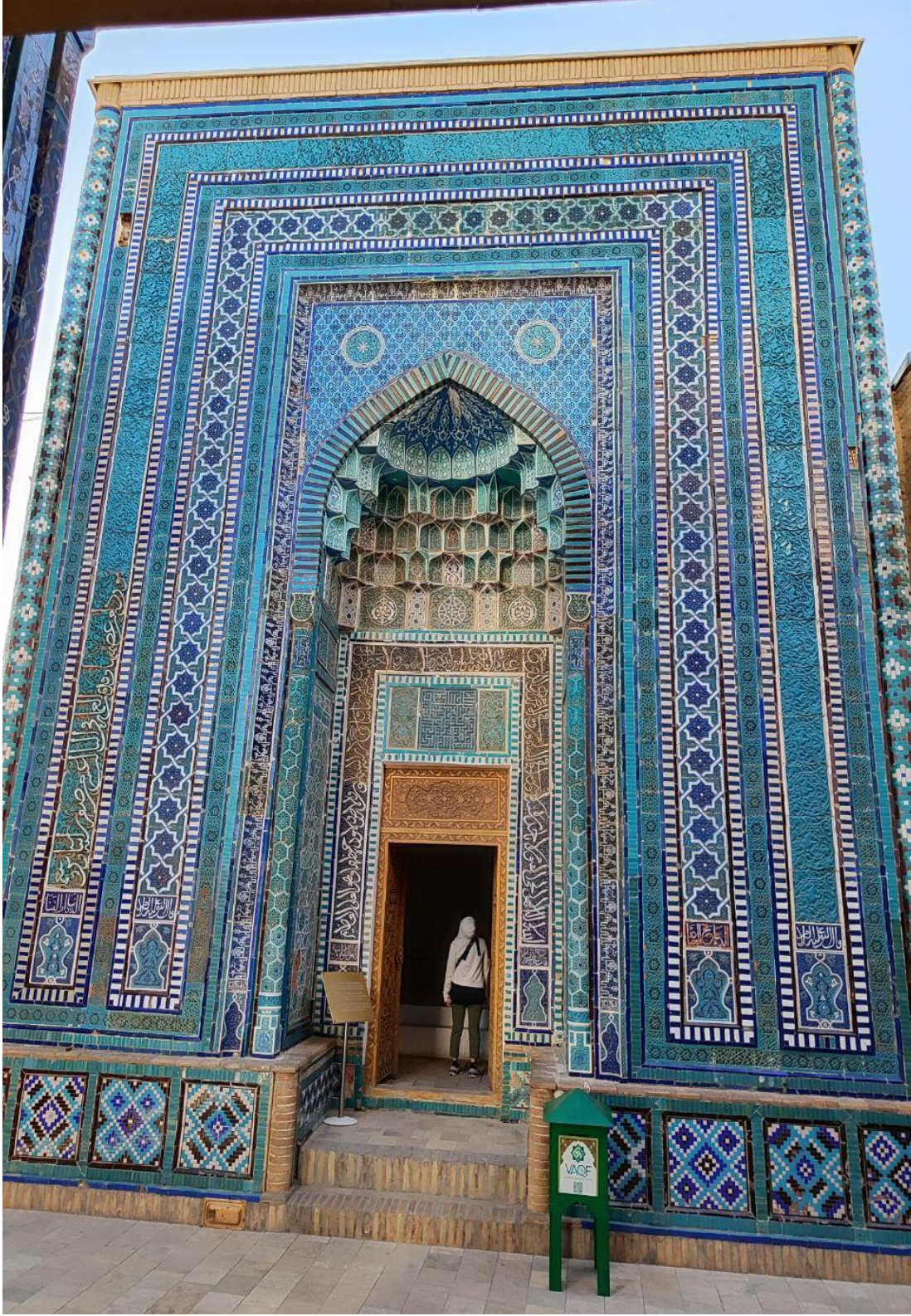

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Kuzey güney doğrultusunda yerleştirilmiş olan türbe kare planlı ve üzeri kubbe ile örtülmüştür Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır (Plan 4.29). Türbenin dış ölçüleri, 9,4 X 8,5 m, içeride 5,8 X 6 metre, yükseklik 11 metredir. Türbe 14. yy tipik bir örneğidir. Türbe üç yönden de açık konumdadır. Kuzey, güney, doğu cepheleri birer kare formlu pencere açıklığına sahiptir. Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Türbenin kuzey ve doğu cepheleri sırlı ve sırsız tuğlaların yatay ve dikey dizilimiyle hareketlendirilmiştir.

Bu süsleme Usta Ali Nesefi türbesinde de görülmektedir. Türbenin ön cephesindeki kaide kare panolar halinde geometrik çini süslemeyle bezenmiştir. Taç kapıda renkler yoğun olarak turkuaz, lacivert ve beyaz çini olarak tercih edilmiştir (Fotoğraf 4.186). Yapının taçkapısı türbenin beden duvarlarında yüksek tutulmuş olup burada diğer türbelerde olduğu gibi yoğun çini süsleme uygulaması görülmektedir. Şah-ı Zinde türbelerinde görülen bitkisel ve geometrik motifler burada da sıralanmaktadır. Bunlar genel olarak sekizgen yıldızlar, haçlar, dikey panellerde karmaşık girifler farklı boyutta ve çok renkli olarak tezyinatlanmıştır (Fotoğraf 4.190). Çapraz çizgili şeritlerden oluşan zarif ince geometrik dokumaya sahip bir bordürle özetlenmiştir. Taç kapıyı iki yandan sınırlandıran sütunlar; kufi yazı, bitkisel ve geometrik oyma çinilerden oluşmuş bordürlerle çevrelenmiştir. Giriş nişi yarım daire mukarnas kavsaralı olup zeminden yükselen iki sütünce ile sınırlandırılmıştır. Köşe yarım sütunları, karşılıklı iç içe geçmiş altıgenlerden oluşan geometrik desenli, oyulmuş çinilerle kaplıdır (Fotoğraf 4.192). Taç kapı kemerinin en etkileyici noktası oyma çiçek desenli pişmiş topraktan oluşmuş sarkıtlardır. Mukarnasın alt kısmında giriş kapısını üç yönden saran celi sülüs yazı kuşağı bulunur. Bu kuşağın sardığı orta bölümde dikdörtgen bir niş ve ortasında kare pano içerisinde makili yazı bulunur (Fotoğraf 4.190). Sivri kemerli nişin alınlık kısmında iki adet madalyon bulunur. Taçkapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapı orijinal olmayıp üzeri bitkisel ve geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir. İç kısım da dört yönde sivri kemerli nişler yer alır. Bu sivri kemerli nişlerin alınlık kısımları her birinde ayrı olmak üzere geometrik çini süsleme ile bezenmiştir (Fotoğraf 4.194). Kubbe dıştan ve içten dilimli olarak yapılmıştır Kubbeye geçiş sekizgen formda yapılmıştır. Sekizgen formda yapılan kubbe Timur mimarisin de denenmiş farklı bir özelliktir. Kubbeye geçişler çinili mukarnaslı tromplarla sağlanmıştır (Fotoğraf 4.197). Bu çiniler kubbenin eteğinde yer yer dökülmüş olsa da devam etmektedir. Bu süsleme kapıdaki süslemenin devamını sağlar niteliktedir. İç cephede çini derenk olarak kobalt mavi ve lacivert ton ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Bu bezemenin dışında iç mekân beyaz sıva ile kaplanmıştır. Türbenin ortasında bir adet sanduka yer alır. İç mekânın giriş cephesinde solda yuvarlak kemerli dikdörtgen bir niş bulunur.

Fotoğraf 4.186: Kutluk Aka Türbesi Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.187: Kutluk Aka Türbe Kuzey Cephe

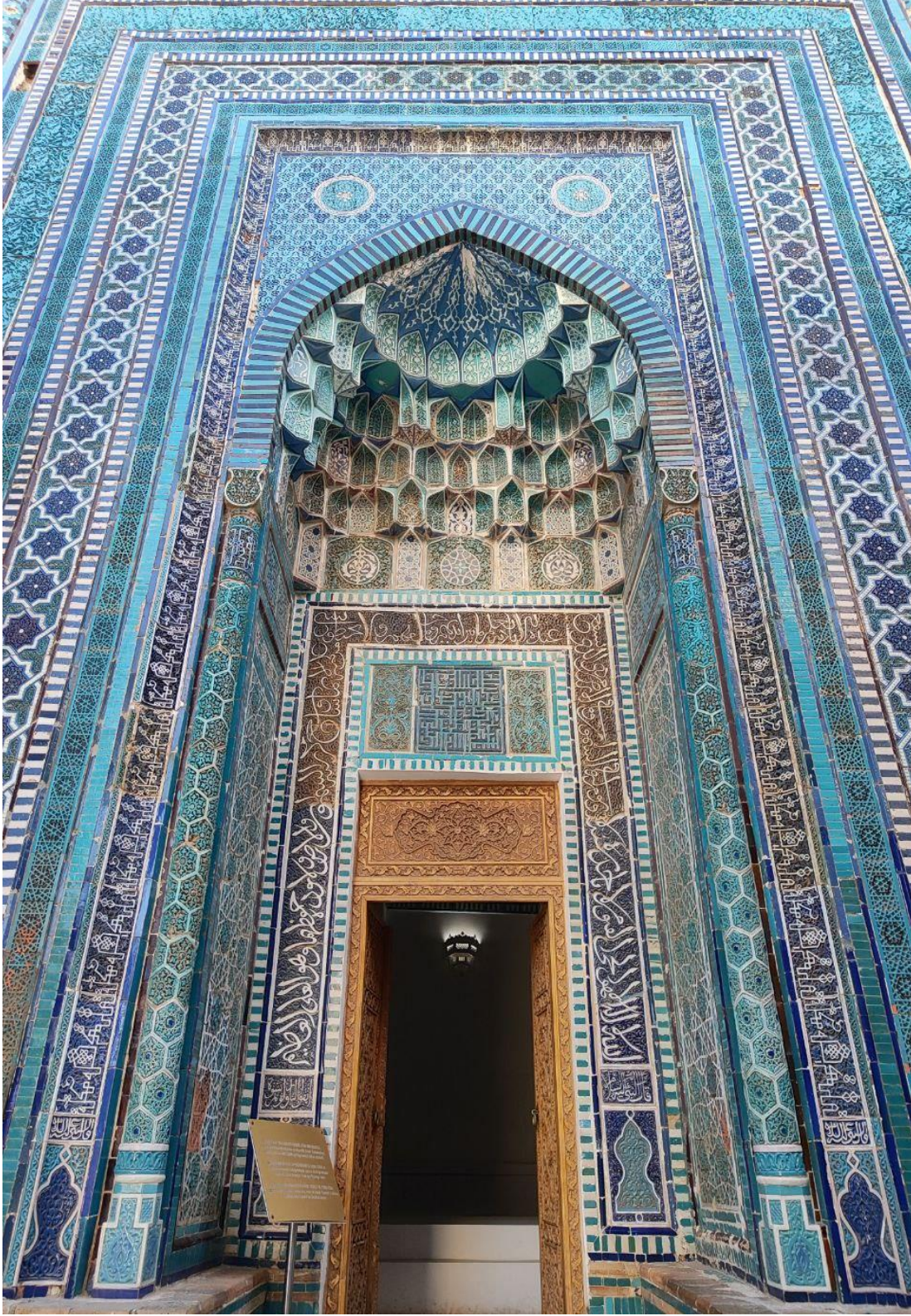
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.188: Kutluk Aka Türbesi Kuzeybatı Cephe

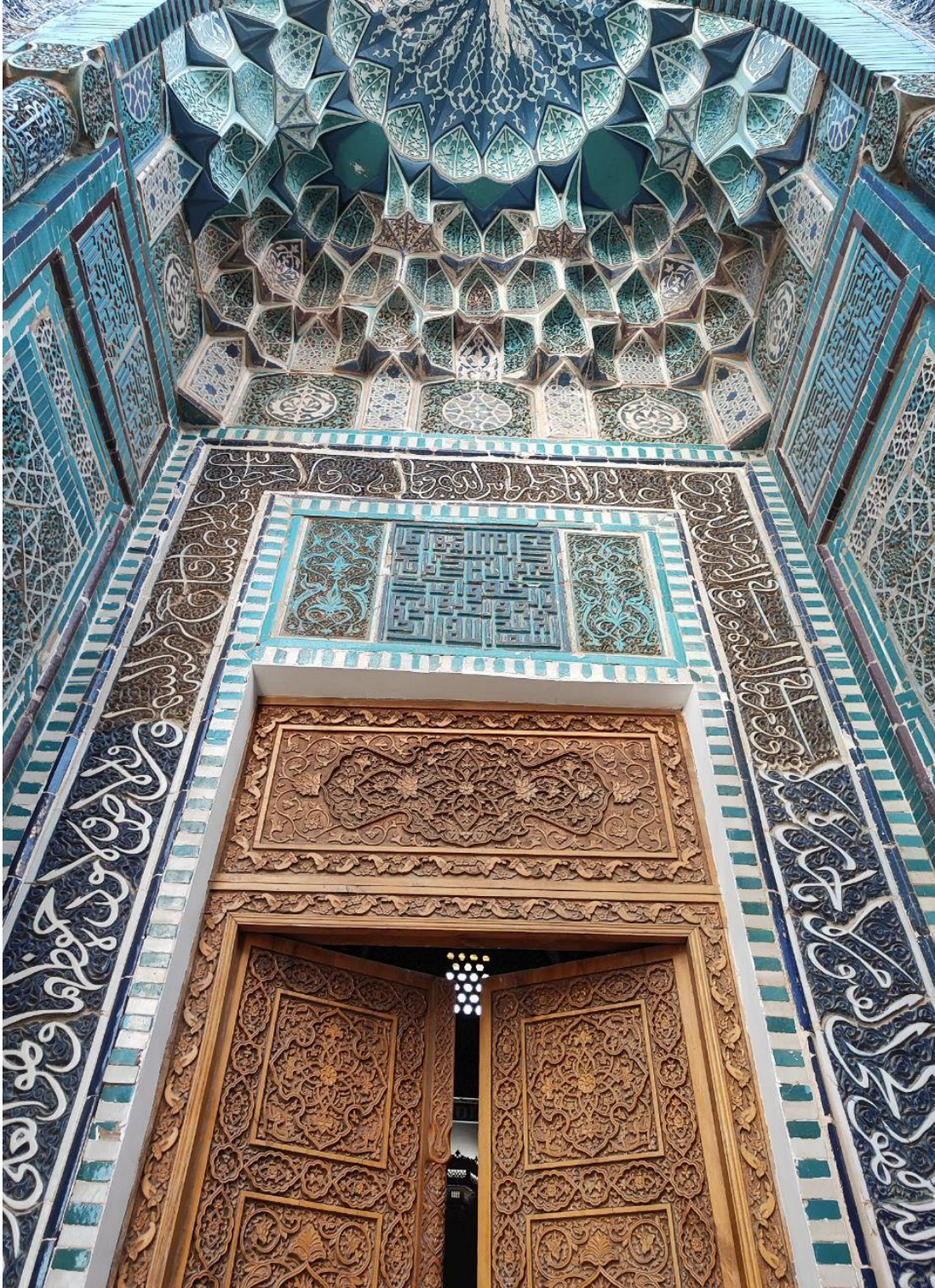
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.189: Kutluk Aka Türbesi Taçkapı

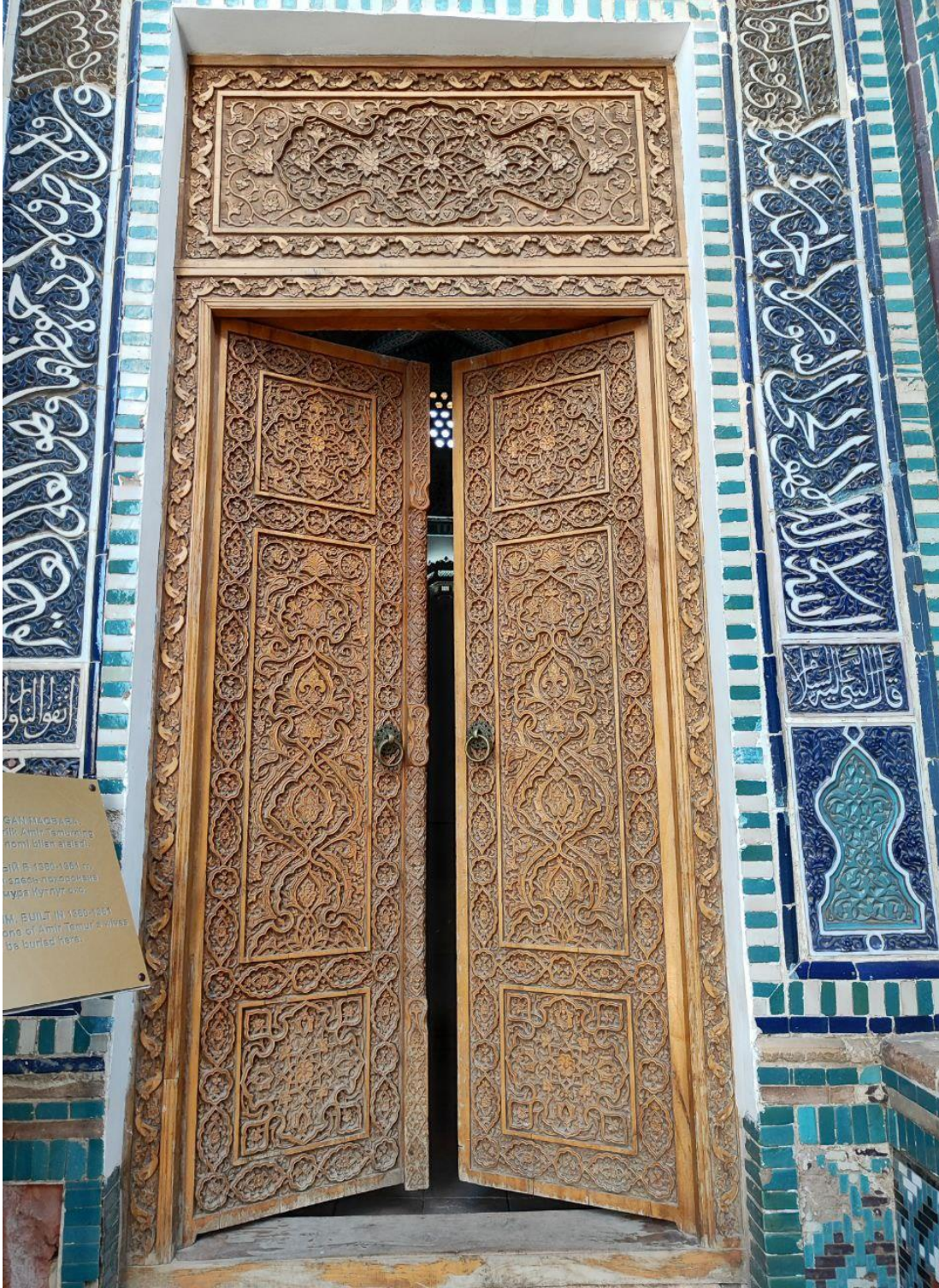
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.190: Kutluk Aka Türbesi Taçkapıdan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.191: Kutluk Aka Türbesi Ahşap Kapı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.192: Kutluk Aka Türbesi Taçkapıdan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.193: Kutluk Aka Türbesi Batı İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.194: Kutluk Aka Türbesi Doğu İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.195: Kutluk Aka Türbesi Kubbeli Mekan

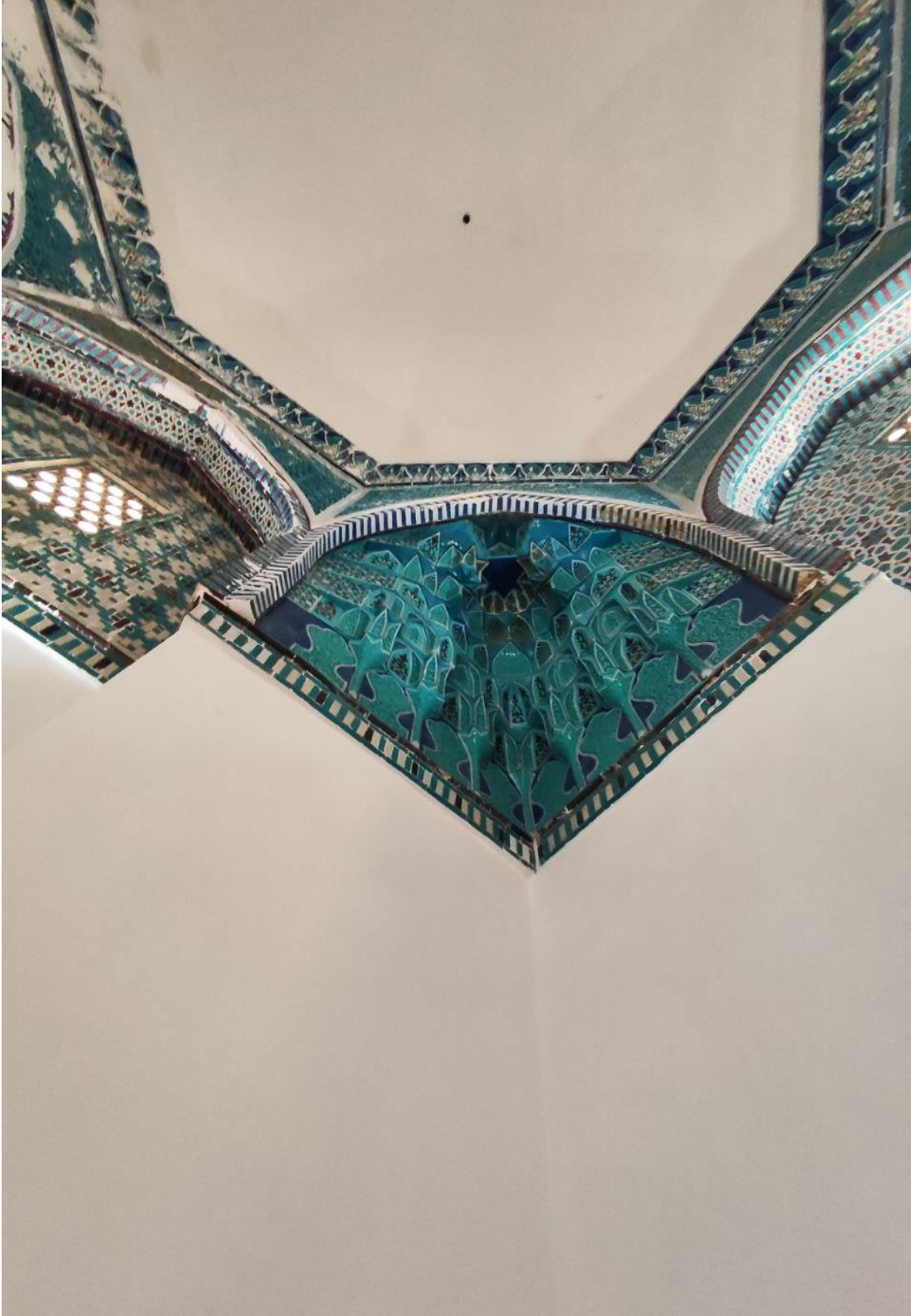
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.196: Kutluk Aka Türbesi Kubbe Eteğindeki Çini Süsleme

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.197: Kutluk Aka Türbesi Çin Mukarnaslardan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.198: Kutluk Aka Türbesindeki Sanduka

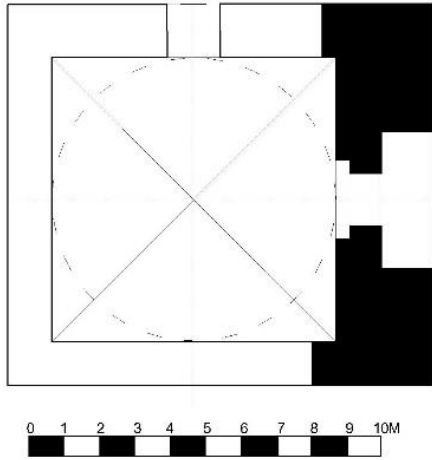

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.13. 32 Numaralı Anonim Türbe

Küllüyesin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta kapının kuzey batısında yer alan Şad-ı Mülk türbesinin yanında yer alır. Türbenin doğusunda 20 numaralı sekizgen anonim türbe, güneyinde Şad-ı Mülk türbesi, batısında mezarlık, kuzeyinde ise 31 numaralı anonim türbe bulunmaktadır. 14. Yüzyıl Timurlu dönemine ait türbe kalıntılarının üzerine inşa edilmiştir. Türbenin kime ait olduğu bilinmemekle birlikte türbe kalıntıları 1360-1370’li yıllarına tarihlenmektedir.

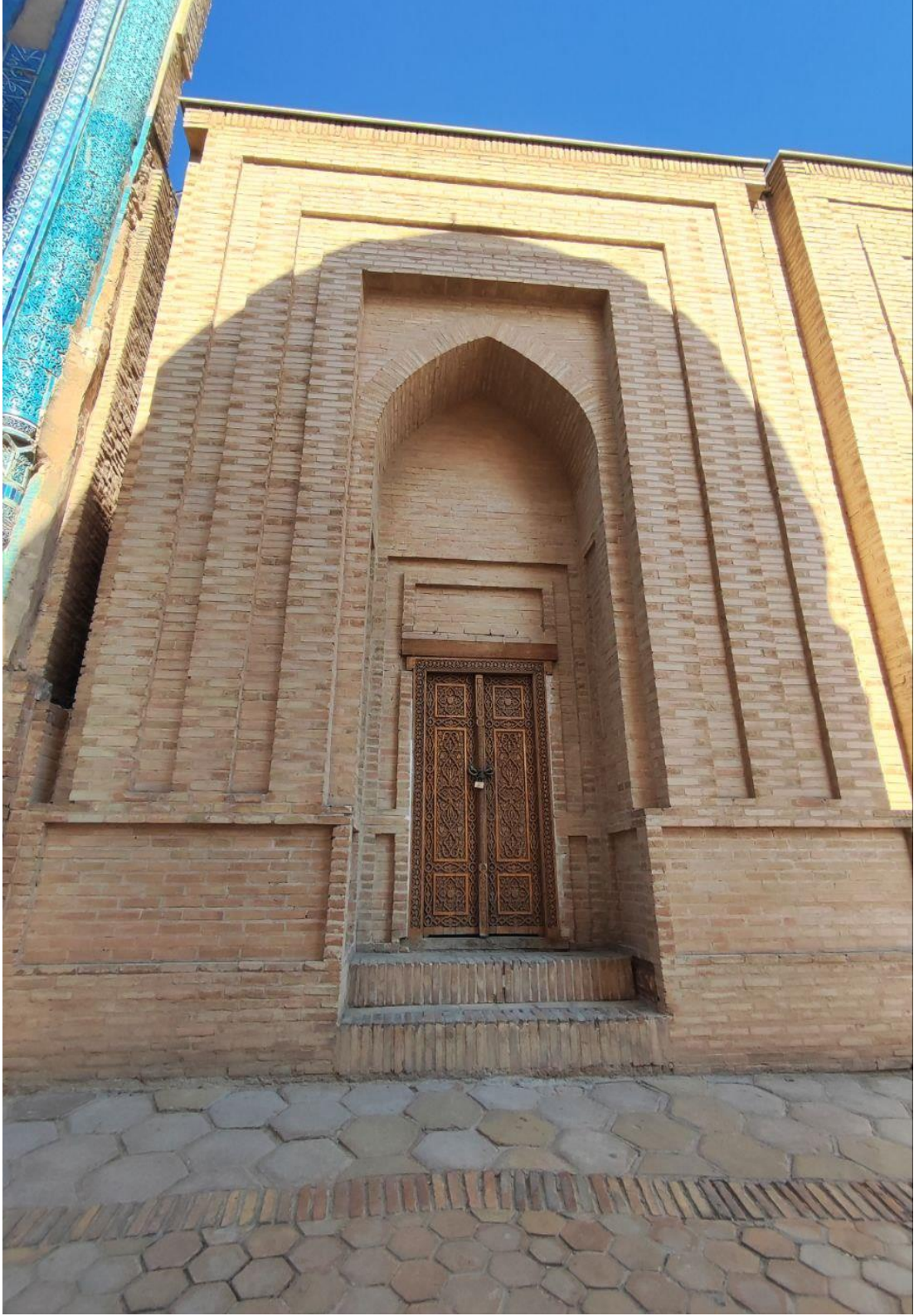
Plan 4.30: Numaralı Anonim Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Yapı boyut olarak oldukça küçük olan türbe kara planlı kubbe örtülü olup 4,85 X 4,35 metre, 7.80 metre yüksekliğindedir (Plan-30). Kubbeye geçişte sivri kemer ve tromplar kullanılmıştır. Türbede giriş kısmına simetrik tek bir pencere açıklığı yer alır. Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Dışta dikdörtgen bir giriş Taçkapı yer alır (Fotoğraf 4.199). Sivri kemerli bir giriş Taçkapının etrafında dört sıra kademeli dikdörtgen bordürler yer alıyor. Sivri kemerli bir giriş bölümü bulunan taçkapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapının üzeri bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir. Türbenin iç kısmında kubbeye geçişi sağlayan tromplar ve arasında sivri kemerli nişler hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 4.205). Günümüzde bu türbe Şah-ı Zinde kazılarında elde edinilen mimari parçaların sergilendiği bir alan olarak kullanılmaktadır (Fotoğraf 4.206).

Fotoğraf 4.199: 32 Numaralı Anonim Türbenin Doğu Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.200: 32 Numaralı Anonim Türbe Batı Cephe

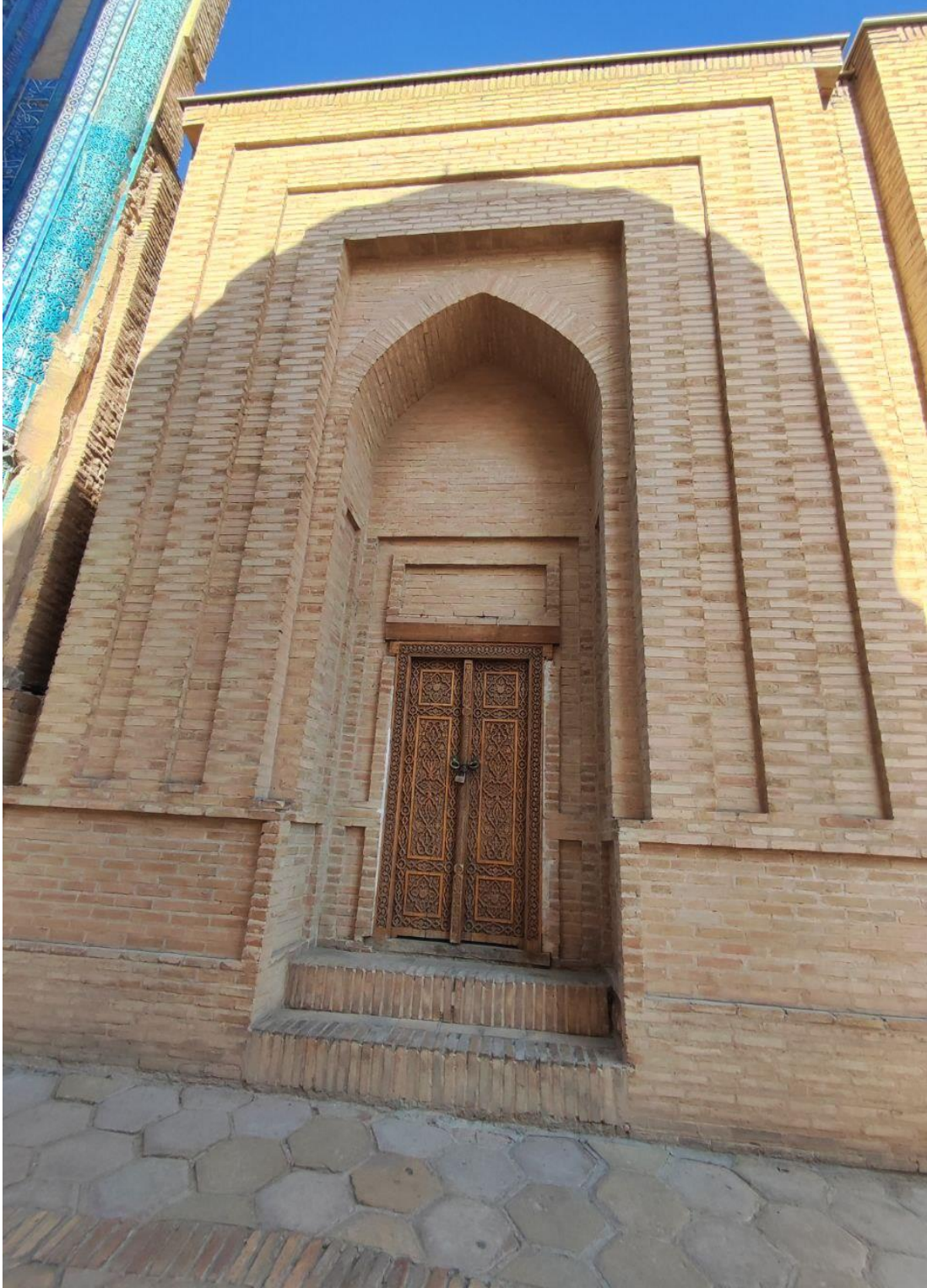
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.201: 32 Numaralı Anonim Türbenin Penceresi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.202: 32 Numaralı Anonim Türbenin Taçkapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.203: 32 Numaralı Anonim Türbenin Ahşap Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.204: 32 Numaralı Anonim Türbenin İç Mekanı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.205: 32 Numaralı Anonim Türbe İç Mekandan Görünüm

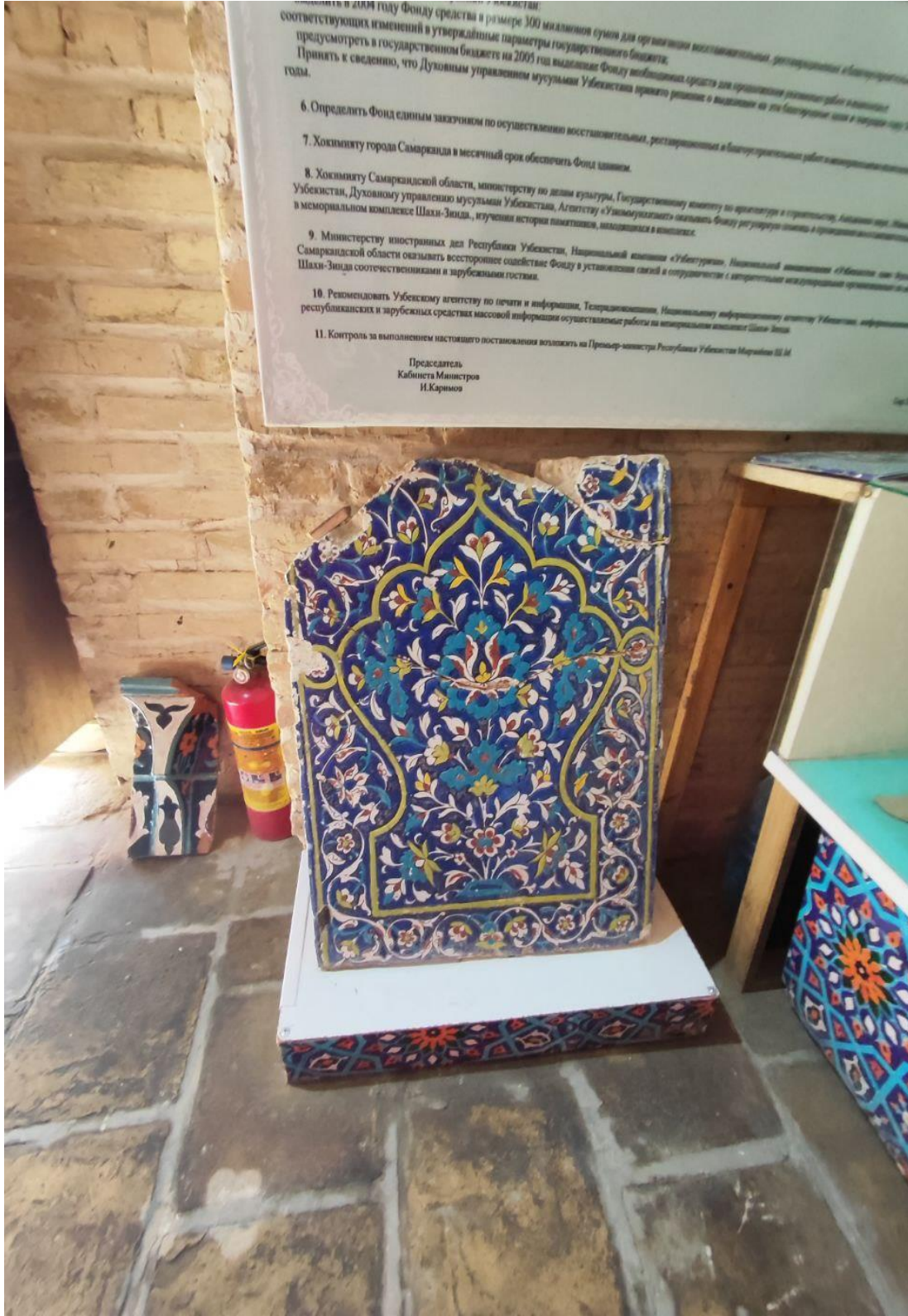
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.206: 32 Numaralı Anonim Türbe İç Mekandan Görünüm

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.207: 32 Numaralı Anonim Türbeden Görünüm

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.208: 32 Numaralı Anonim Türbe Batı İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.209: 32 Numaralı Anonim Türbe Kubbeli Mekan

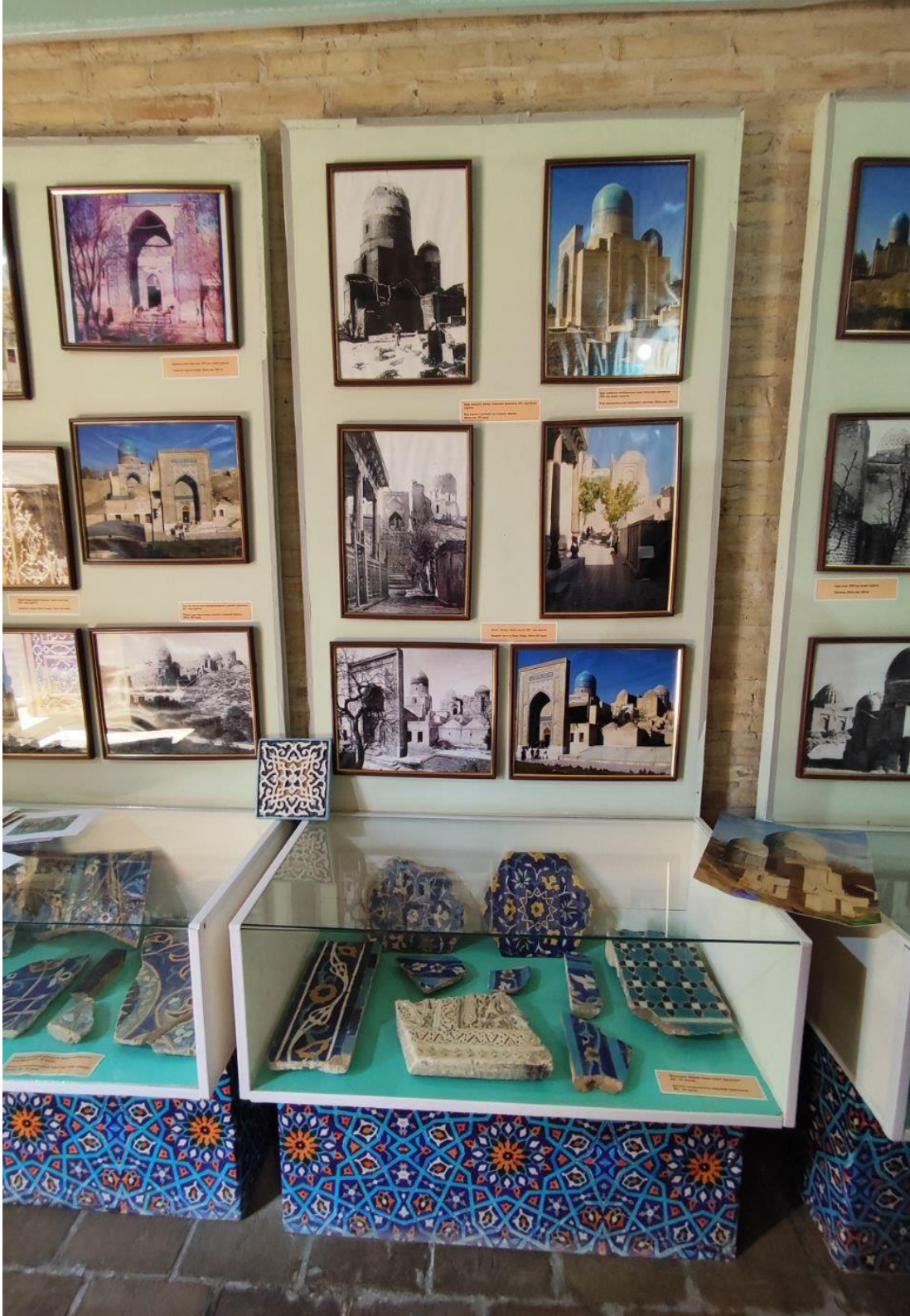
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.210: 32 Numaralı Anonim Türbenin Tromplardan Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.211: 32 Numaralı Anonim Türbe İç Mekân

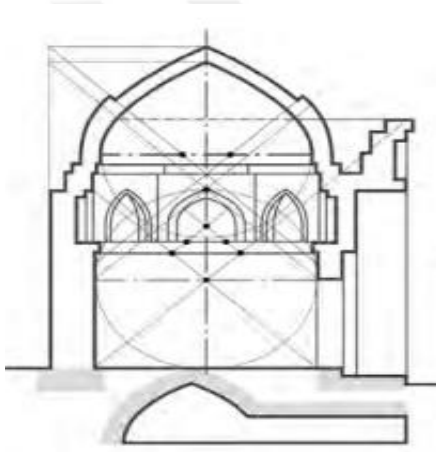

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.14. 31 Numaralı Anonim Türbe

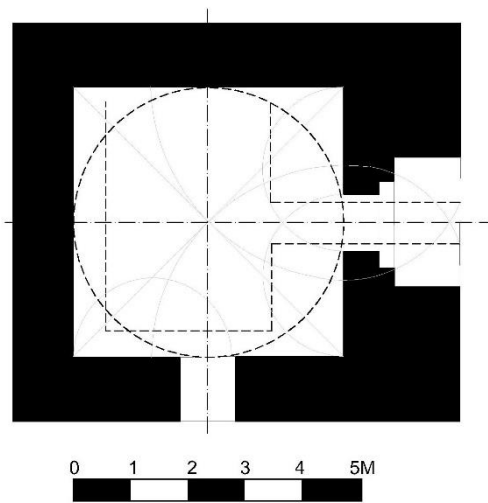
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta kapının kuzey batı kısmında bulunan 32 numaralı anonim türbenin yanında yer alır. Türbenin doğusunda 26 numaralı türbe kalıntısı, güneyinde 32 numaralı anonim türbe, batısında mezarlık, kuzeyinde ise 34 numaralı anonim türbe bulunmaktadır. 14. Yüzyıl Timurlu dönemine ait türbe kalıntılarının üzerine inşa edilmiştir. Türbenin kime ait olduğu bilinmemekle birlikte türbe kalıntıları 1360-1370’li yıllarına tarihlenmektedir.

Plan 4.31: Numaralı Anonim Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 208).

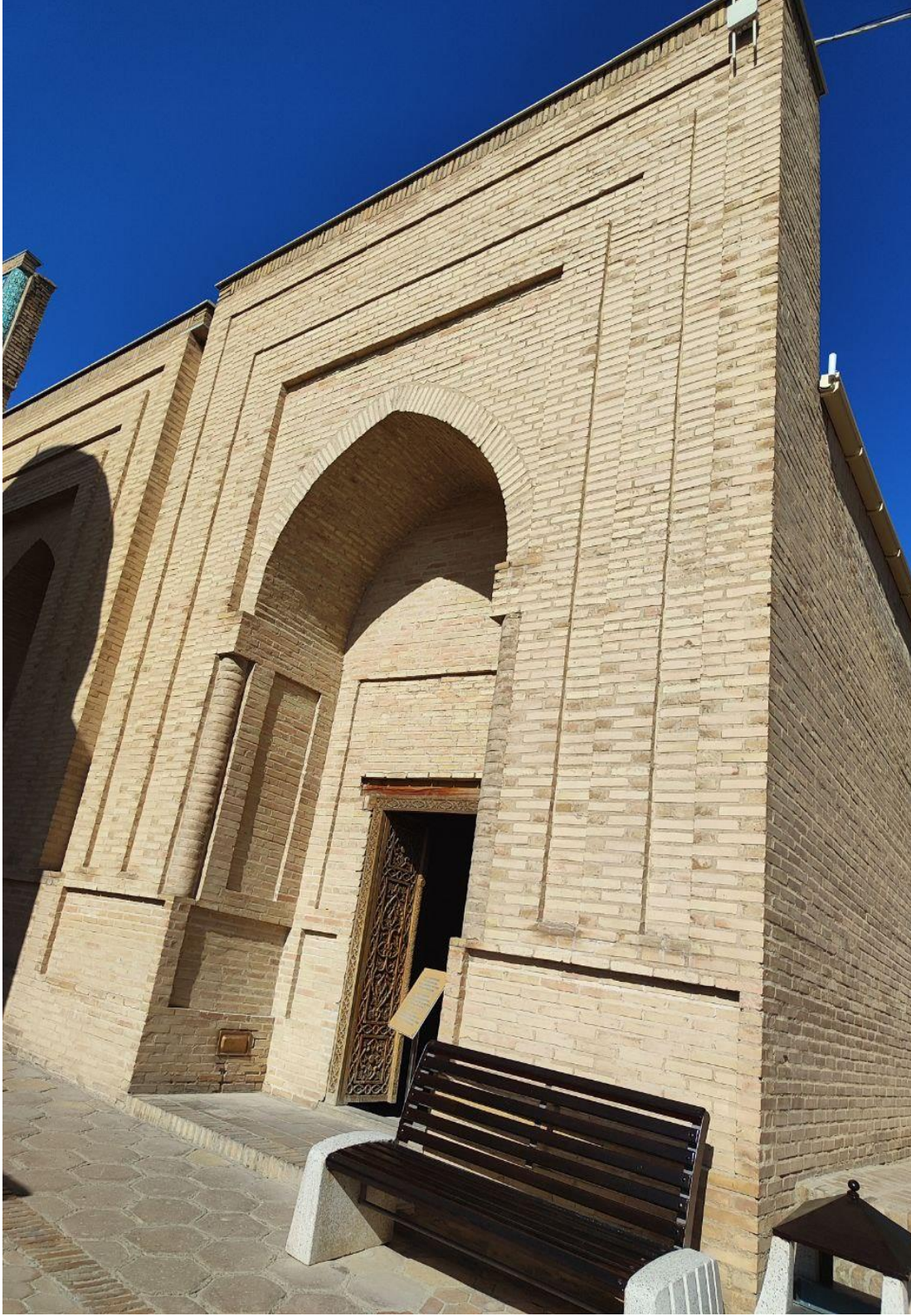
Plan 4.32. Numaralı Anonim Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Yapı boyut olarak küçük kara planlı kubbe örtülü olup 4,91 X 4,98 metre, 8.82 metre yüksekliğindedir (Plan 4.32). Kubbeye geçişte sivri kemer ve tromplar kullanılmıştır. Türbede giriş kısmına simetrik tek bir pencere açıklığı yer alır. Pencere sivri kemerli mavi çini ve sırlı tuğladan oluşmuştur (Fotoğraf 4.214). Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. Dışta dikdörtgen bir giriş Taçkapı yer alır. Sivri kemerli giriş taçkapının etrafında üç sıra kademeli dikdörtgen bordürler yer alıyor. 32 numaralı anonim türbeye benzemektedir. Sivri kemerli bir giriş bölümü bulunan taçkapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır (Fotoğraf 4.215). Ahşap kapının üzeri bitkisel süslemelerle bulunmaktadır. Türbenin iç kısmında kubbeye geçişi sağlayan tromplar ve arasında sivri kemerli nişler hareketlilik sağlamıştır (Fotoğraf 4.220). Türbenin iç kısmında bir lahit ve bir sanduka yer alır bunun haricinde sade bir görüntüye sahiptir. Dört taş bloktan oluşan lahdin üzerinde zengin renkli süslemeler, Kuran-ı Kerim'den ayetler, bitki ve çiçek motifleri bulunan mevcuttur (Fotoğraf 4.218). Çini süslemelerde mavi ve lacivert renk hâkimdir. Lahiti çevreleyen şeritte sekiz kollu yıldız ve bu yıldızın içerisinde çiçek motifi yer alır.

Fotoğraf 4.212: 31 Numaralı Anonim Türbenin Doğu Cephesi

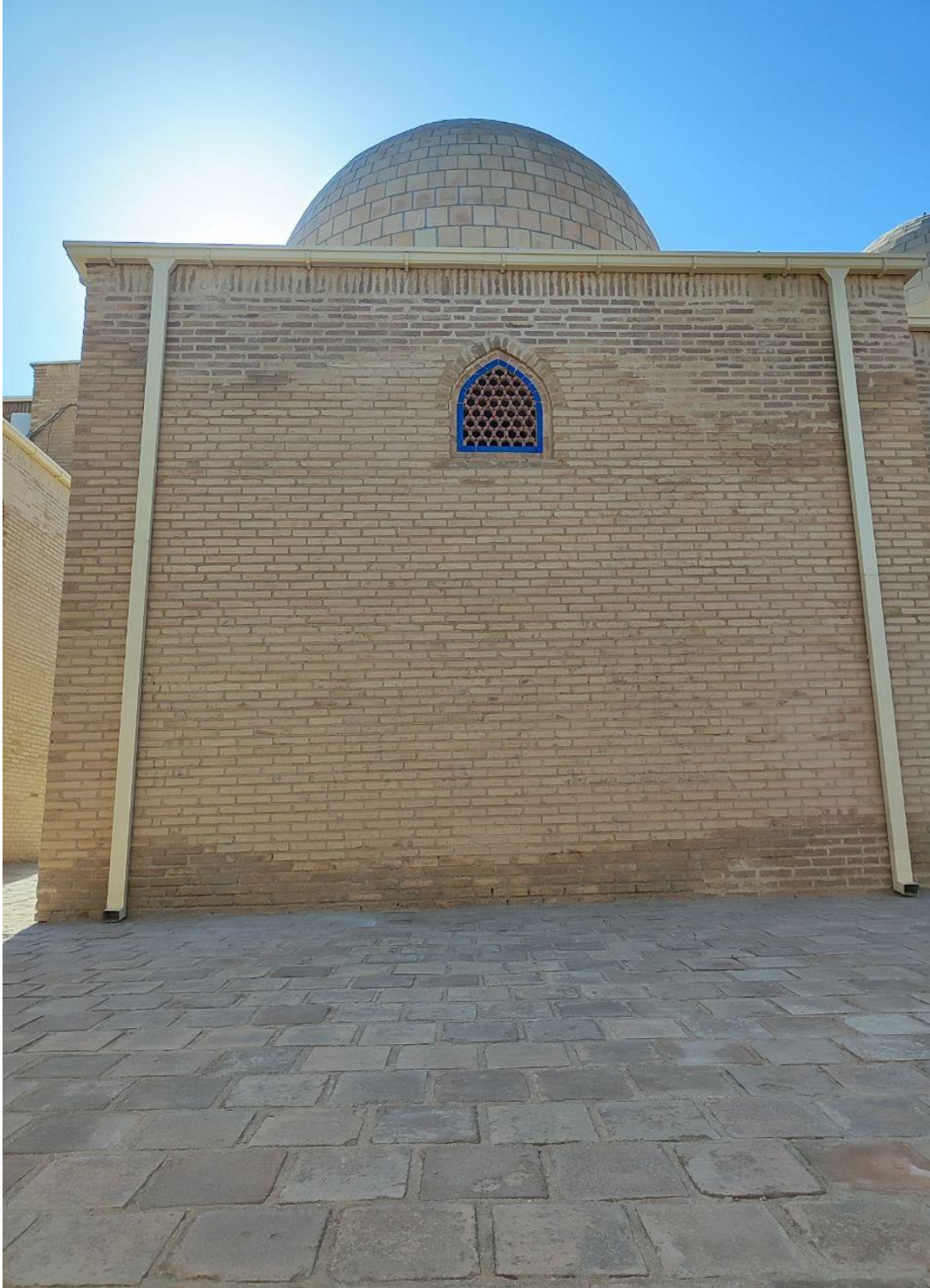
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.213: 31 Numaralı Anonim Türbe Kuzeybatı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.214: 31 Numaralı Anonim Türbe Batı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.215: 31 Numaralı Anonim Türbe Taçkapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.216: 31 Numaralı Anonim Türbe İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.217: 31 Numaralı Anonim Türbe Ahşap Kapı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.218: 31 Numaralı Anonim Türbenin Çinili Sandukası

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.219: 31 Numaralı Anonim Türbesi Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.220: 31 Numaralı Anonim Türbe Doğu İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.221: 31 Numaralı Anonim Türbenin Sandukası

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.222: 31 Numaralı Anonim Türbenin Çinili Sandukasından Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.223: 31 Numaralı Anonim Türbe Çini Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.224: 31 Numaralı Anonim Türbenin Çini Detayı

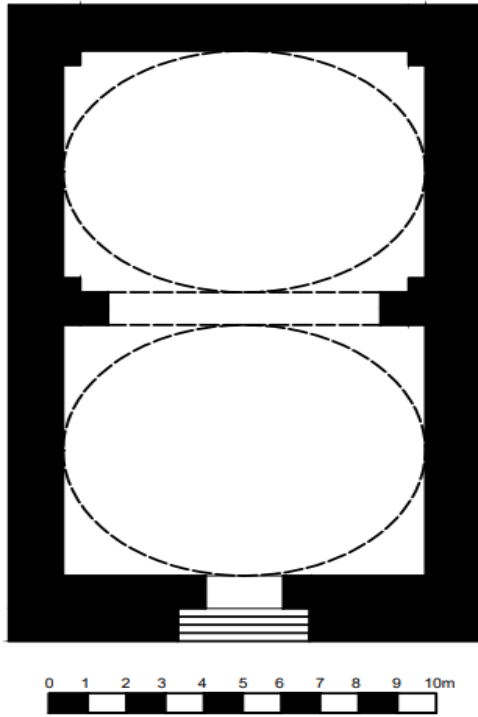

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.15. 34 Numaralı Anonim Türbe

Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta avlunun kuzey batı kısmında bulunan 31 numaralı anonim türbenin yanında yer alır. Türbenin doğusunda 30 numaralı türbe kalıntısı, güneyinde 31 numaralı anonim türbe, batısında mezarlık, kuzeyinde ise 33 numaralı anonim türbe bulunmaktadır. 14. yüzyıl Timur Dönemi'ne ait türbe kalıntılarının üzerine inşa edilmiştir. Türbenin kime ait olduğu bilinmemekle birlikte türbe kalıntıları 1360-1370'li yıllarına tarihlenmektedir. Yapı iki bölmeli kara planlı kubbe örtülü olup ilk bölüm 4.20 X 4 metre yükseklik 7.80, ikinci bölüm 3.48 x 3.56 metre, yükseklik 6.17 metredir (Plan-33).

Plan 4.33. Numaralı Anonim Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır. İki bölümüm bir birine sivri kemer ile bağlanmıştır. Türbenin ilk bölümünde kuzey güney cephesinde simetrik pencere açıklığı yer alır. Pencere sivri kemerli mavi çini ve sırlı tuğladan oluşmuştur. Kubbeye geçişte sivri kemer ve tromplar kullanılmıştır. Yapıdan yüksek tutulmuş dikdörtgen bir taçkapı

yer alır. Sivri kemerli bir girişin etrafında üç sıra kademeli dikdörtgen bordürler yer alıyor (Fotoğraf 4.225). 31 ve 32 numaralı anonim türbelere benzemektedir. Sivri kemerli bir giriş bölümü bulunan taçkapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapının üzeri bitkisel süslemelerle hareketlendirilmiştir. Türbenin iç kısmında sanduka bulunmaz sade bir görüntüye sahiptir.(Fotoğraf 4.232) Giriş kapısına simetrik sivri kemerli niş yer alır. Yapının iki bölmeli olması ve büyük bir taçkapıya sahip olması dikkat çekicidir.

Fotoğraf 4.225: 34 Numaralı Anonim Türbe Doğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.226: 34 Numaralı Anonim Türbe Kuzeydoğu Cephe

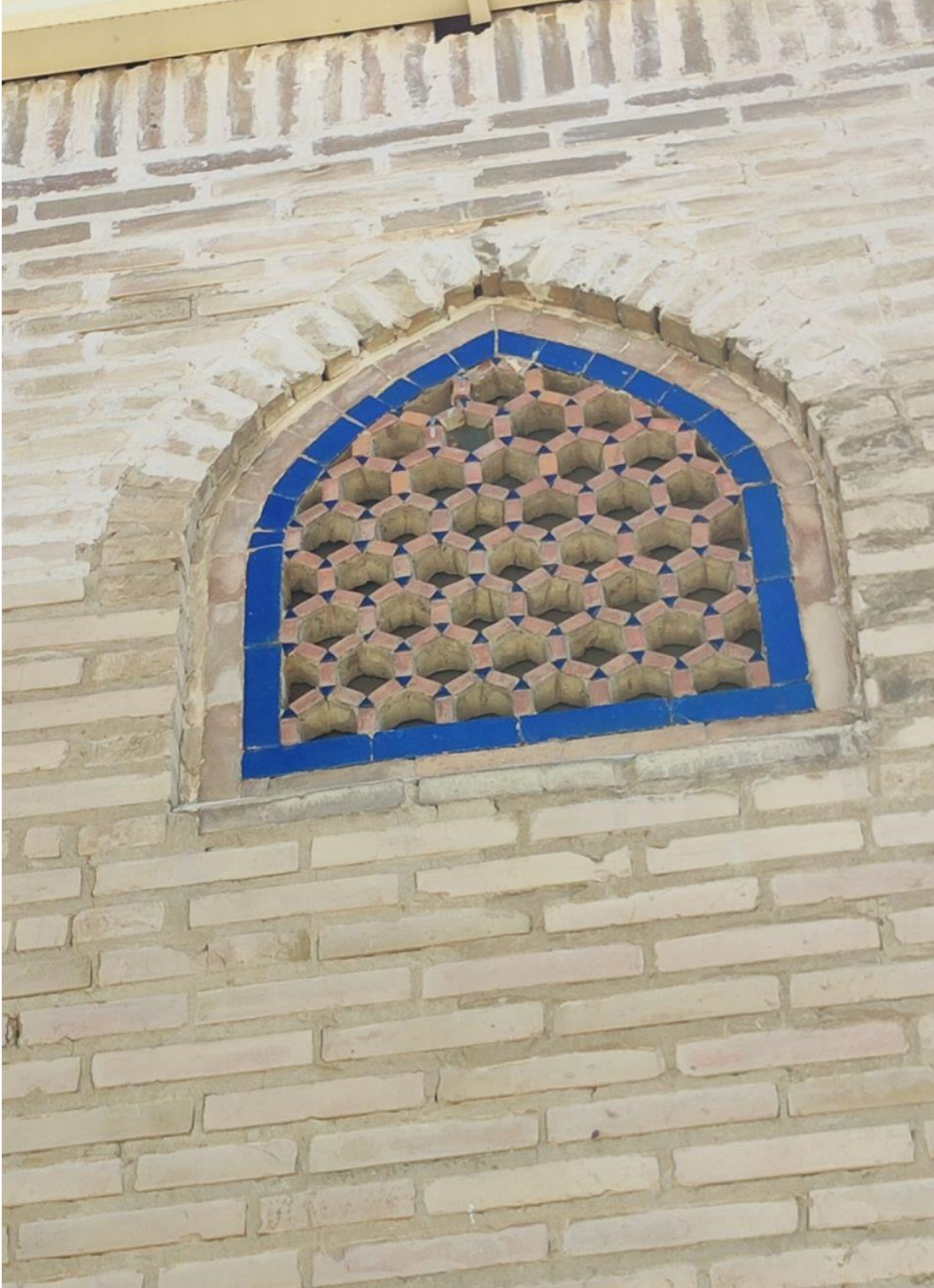
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.227: 34 Numaralı Anonim Türbe Batı Cephesi

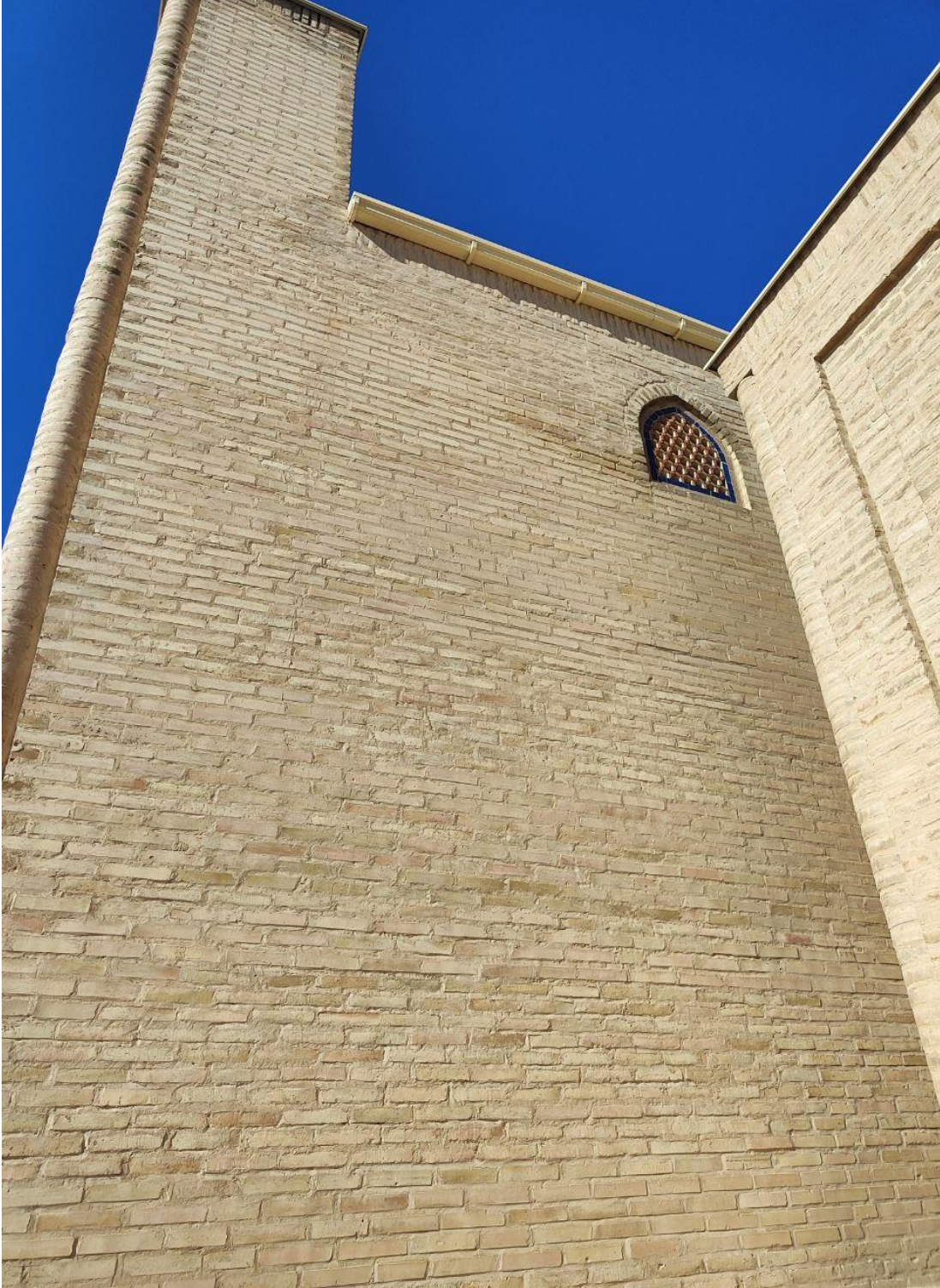
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.228: 34 Numaralı Anonim Türbenin Penceresi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.229: 34 Numaralı Anonim Türbe Kuzey Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.230: 34Numaralı Anonim Türbe Taçkapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.231: 34 Numaralı Anonim Türbe İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.232: 34 Numaralı Anonim Türbenin Birinci Bölümü

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.233: 34 Numaralı Anonim Türbe Birinci Bölüm İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.234: 34 Numaralı Anonim Türbe İkinci Bölüm İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.235: 34 Numaralı Anonim Türbe İkinci Kısım Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.236: 34 Numaralı Anonim Türbe Doğu İç Cephe

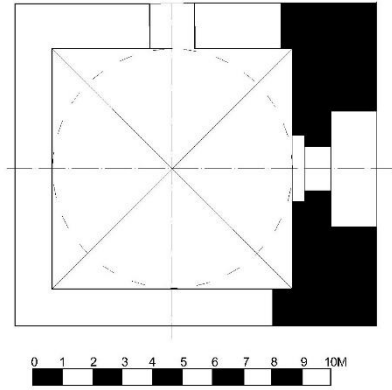

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.16. 33 Numaralı Anonim Türbe

Küllüyesin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta avlunun kuzey batı kısmında bulunan 34 numaralı anonim türbenin yanında yer alır. Türbenin doğusunda 47 numaralı türbe kalıntısı, güneyinde 34 numaralı anonim türbe, batısında mezarlık, kuzeyinde ise Usta Ali Nesefî türbesi bulunmaktadır. 14. yüzyıl Timur dönemine ait türbe kalıntılarının üzerine inşa edilmiştir. Türbenin kime ait olduğu bilinmemekle birlikte türbe kalıntıları 1360-1370’li yıllarına tarihlenmektedir.

Plan 4.34: Numaralı Anonim Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Yapı kare planlı kubbe örtülü olup 3.29 X 3.47 metre yükseklik 6.15 metredir (Plan 4.34). Yapıda malzeme olarak tuğla kullanılmıştır (Fotoğraf 4.244). Türbede kuzey ve güney cephelerinde simetrik olarak yerleştirilmiş pencere açıklıkları yer alır. Türbenin ilk bölümünde kuzey güney cephesinde simetrik pencere açıklığı yer alır. Pencere sivri kemerli mavi çini ve sırlı tuğladan oluşmuştur (Fotoğraf 4.245). Kubbeye geçişte sivri kemer ve tromplar kullanılmıştır. Yapıdan yüksek tutulmuş dikdörtgen bir taçkapı yer alır. Sivri kemerli bir girişin etrafında iki sıra kademeli dikdörtgen bordürler yer alıyor (Fotoğraf 4.237). Sivri kemerli bir giriş bölümü bulunan taçkapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapının üzeri geometrik süslemelerle hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 4.242). İç kısımda her cepheyi kapsayacak büyüklükte sivri kemerli nişler bulunmaktadır. Türbenin iç kısmında beyaz sıvalı bir sanduka bulunuyor. Yapı mimari formu bakımından 11 ve 12. yüzyıla dayandığı düşünülmektedir.

Fotoğraf 4.237: 33 Numaralı Anonim Türbe Doğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.238: 33 Numaralı Anonim Türbenin Kuzeydoğu Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.239: 33 Numaralı Anonim Türbenin Kuzeybatı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.240: 33 Numaralı Anonim Türbenin Batı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.241: 33 Numaralı Anonim Türbe Taçkapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.242: 33 Numaralı Anonim Türbenin Ahşap Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.243: 33 Numaralı Anonim Türbenin Batı İç Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.244: 33 Numaralı Anonim Türbenin Güney İç Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.245: 33 Numaralı Anonim Türbenin Pencere Detayı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.246: 33 Numaralı Anonim Türbe Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.247: 33 Numaralı Anonim Türbe İç Mekan

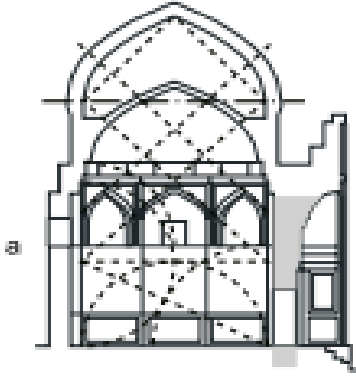

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.17. 12 Numara Anonim Türbe

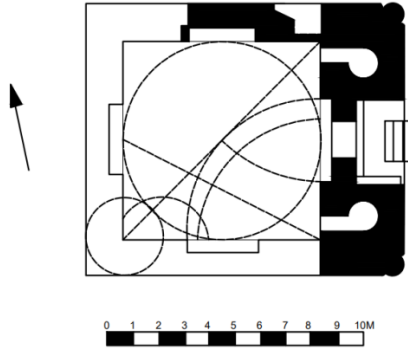
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta avlunun kuzey batı kısmında bulunan Usta Ali Nesefi türbesinin yanında yer almaktadır. Türbenin doğusunda 45 numaralı türbe kalıntısı, güneyinde Usta Ali Nesefi türbesi, batısında Kuşamiye medresesinin kalıntıları, kuzeyinde ise 36 numaralı türbe kalıntısı bulunmaktadır. Türbede kitabe bulunmadığı için tarihi ve kime ait olduğunu bilinmiyor. Yapının mimarisinden ve süsleme detaylarından 14. yüzyıl Timurlu dönemine ait türbelerle nitelendirilmektedir. Türbe 11. yüzyıldan kalma Kuşamiye medresesinin duvarları üzerine inşa edilmiştir Bu türbe 1960 restore edilmiştir. Restorasyon sırasında görülen seramikler bu yapının ileri düzeyde tezyinatlı olduğunu gösterir. Bulunan karoların şekli ve boyutları diğer türbelere benzer özellikte olduğunu gösteriyor. İç dekoratif kaplama sistemi, geleneksel kademeli bölme üzerine inşa edilmiştir. Kazılarda çok sayıda bulunan dökme seramik sarkıtlar, kubbeye geçişte trompların dolgulu olduğu hakkında fikir verir.

Plan 4.35: Numaralı Anonim Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 195).

Plan 4.36: Numaralı Anonim Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Diğer türbelerden daha büyük, tek odalı, kare planlıdır. Dış kısmı 8 X 8,3 metre iç kısım 5 X 6,5 m, yükseklik 13 metredir. Türbenin tabanında mahzen yoktur. Türbenin mahzeni 8,1 X 7,6 ölçülerinde olup batı duvarına eklenmiştir (Plan 4.36). Türbe yükseltilmiş kasnak üzerinde içten ve dıştan çift kubbeli örtüle örtülmüştür. Yapı genel itibarıyla tuğla ve mozaik çini tezyinatlıdır. Türbe dört yönden de açık konumdadır (Fotoğraf 4.249). Kuzey, güney ve batı cephelerinde sivri kemerli dikdörtgen planlı pencere açıklıkları yer alır. İç ve dış cephe de taçkapı hariç sade bir görünümündedir. Taç kapı Timur mimarisini belirli özelliklerini ortaya koymuştur. Taç kapı aynı oranda oyulmuş sırlı pişmiş toprak ile birleştirilmiş boyalı mayolika ile kaplanmıştır.(Fotoğraf 4.248) Taç kapının kaplanması, mimari dekorasyonun evriminde bir başka adımdır. Yapının taçkapısı türbenin beden duvarlarında yüksek tutulmuş olup burada yoğun çini süsleme uygulaması görülmektedir. Dikdörtgen boyutlu taç kapı Türbenin en dikkat çekici yeridir. Diğer üç

cephesi özensizdir. Taçkapı da bir birini takip eden kalın ve ince bordürler ve her bordürde farklı bir motif işlenmiştir. Zeminde diğer türbelerde görüldüğü gibi geometrik panolar yer alır. Taç kapı dikey olarak geometrik, kufi, geometrik motiflerinden oluşan bordürlere ayrılmıştır. Bu motiflerde sekiz kollu yıldız motifi, fiyonk motifi, altıgen madalyonlara ağırlıklı kullanılmıştır (Fotoğraf 4.255). Desenlerde kullanılan ince teknik Kusem b. Abbas'ın sandukasında kullanılanla benzerdir. Taçkapı sivri kemerli alınlığı mukarnaslı yarım daire kubbe ile hareketlendirilmiştir (Fotoğraf 4.254). Bu mukarnaslar dökülmüş olup günümüze gelememiştir. Mukarnasların alt kısmında kufi yazı kuşağı ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Bu niş iki yandan sütuncelerle sınırlandırılmıştır. Taçkapının içerisinde dikdörtgen formlu ahşap bir giriş kapısı bulunmaktadır. Ahşap kapının üzeri bitkisel süsleme ve kufi yazı ile hareketlendirilmiştir. Yapının iç cephesinde sivri kemerlerle hareketlenmiştir (Fotoğraf 4.258). Yapıda beş adet sanduka yer alır. Yapının kapı girişinin sağında içten silindirik merdiven bulunur, büyük ihtimalle yapıda minare bulunuyordu ancak günümüze gelememiştir (Fotoğraf 4.264). Bu minare kısmı dıştan belli değildir. Yapının dört cephesinde de sivri kemerli niş bulunmaktadır. İç kısımda beş adet beyaz sıvalı sanduka bulunuyor.

Fotoğraf 4.248: 12 Numaralı Anonim Türbe Doğu Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.249: 12 Numaralı Anonim Türbe Güneybatı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.250: 12 Numaralı Anonim Türbe Batı Cephe

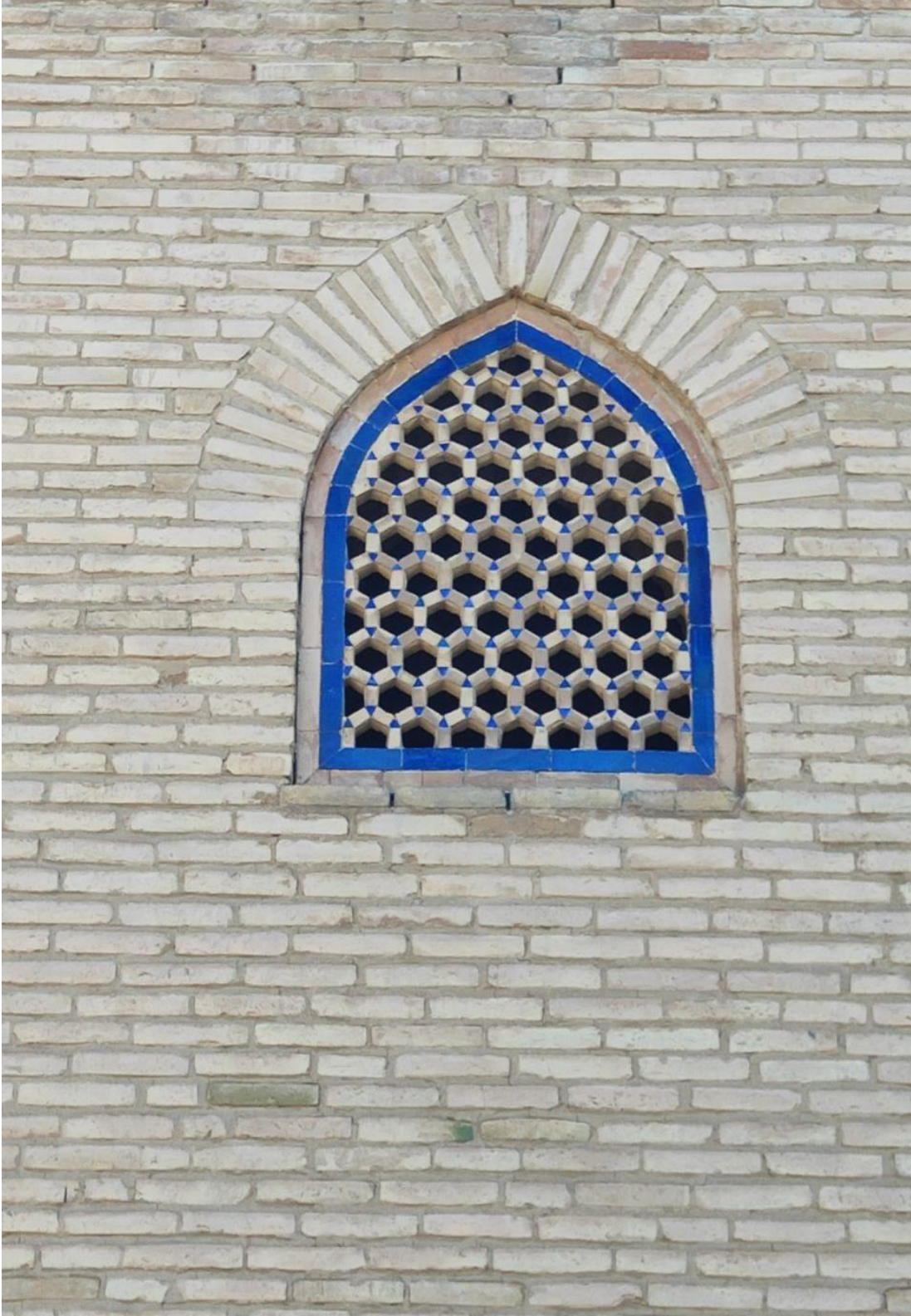
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.251: 12 Numaralı Anonim Türbe Kuzey Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.252: 12 Numaralı Anonim Türbenin Pencere Detayı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.253: 12 Numaralı Anonim Türbenin Taçkapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.254: 12 Numaralı Anonim Türbenin Taçkapısından Detay

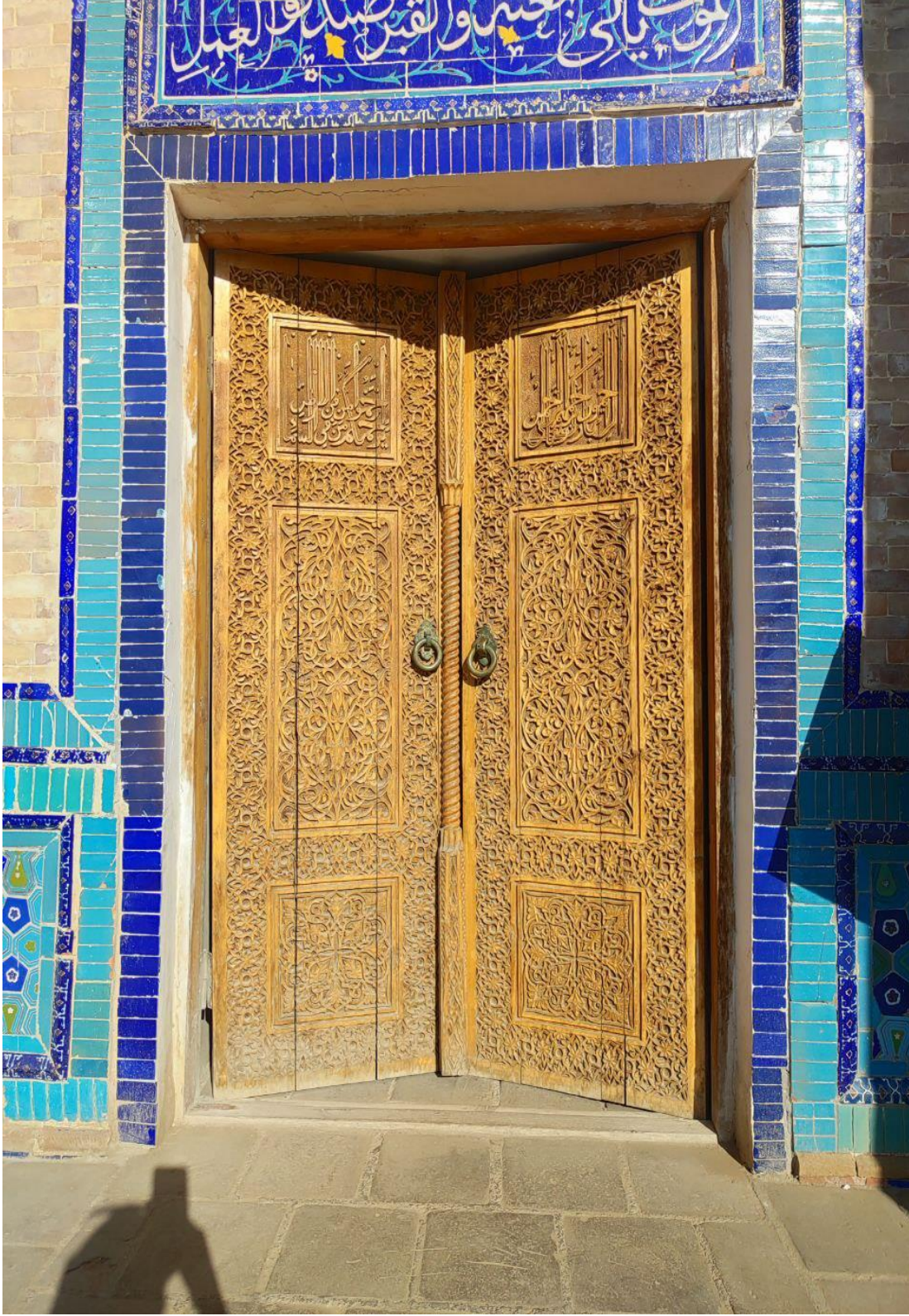
Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.255: 12 Numaralı Anonim Türbe Çini Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.256: 12 Numaralı Anonim Türbenin Ahşap Kapısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.257: 12 Numaralı Anonim Türbe Sandukaları

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.258: 12 Numaralı Anonim Türbe Batı İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.259: 12 Numaralı Anonim Türbe Güney İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.260: 12 Numaralı Anonim Türbe Kuzey İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.261: 12 Numaralı Anonim Türbe Kubbeli Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.262: 12 Numaralı Anonim Türbe İç Mekan

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.263: 12 Numaralı Anonim Türbe Doğu İç Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.264: 12 Numaralı Anonim Türbe Merdiven Girişi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.265: 12 Numaralı Anonim Türbe Merdiveninden Detay

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.266: 12 Numaralı Anonim Türbe Merdiveninden Detay

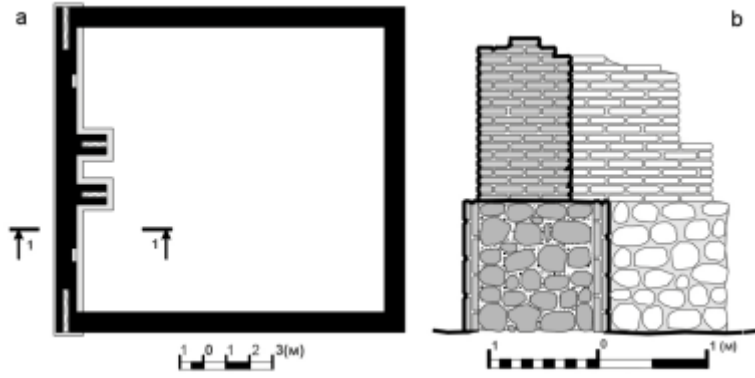

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.18. 45 Numaralı Laçın Bey Türbe Kalıntısı

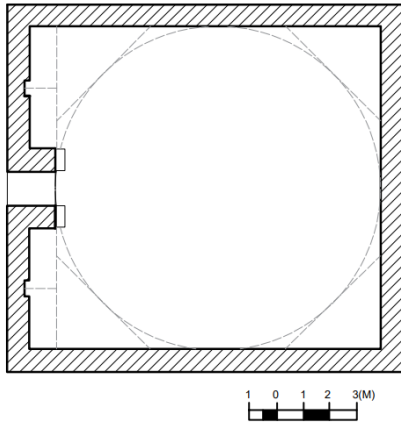
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe kalıntısı koridorun doğusunda Kusem b. Abbas Külliyesinin yaklaşık 15 metre güneyinde yer alır. Bu türbe Moğol öncesi Şah-ı Zinde yapısıdır. Binanın yapısı ve mimarisine bakıldığında 11. yy Karahanlı Dönemine ait olduğu görülür.

Plan 4.37: 45 Numaralı Laçın Bey Türbe Planı

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 208).

Plan 4.38: 45 Numaralı Laçın Bey Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Türbe kare planlı olup 14,8 X 13,8 metre ölçülerindedir (Plan 4.37-4.38). 85 cm kalın duvarlar üzerine tuğla malzemeyle inşa edilmiş olup bu özellikleriyle Semerkand 11 ve 12 yy ait özelliklerle inşa edilen yapılarına benzemektedir. Giriş holünün sağında yerden

70 cm yüksekte, 105 cm genişliğinde iki adet yazı korunmuştur.(Fotoğraf 4.268)Türbenin kaideden itibaren 1.6 metre boyunda duvarı günümüze kadar gelmiştir. Kalan kalıntılardan türbede Taçkapının olmadığı anlaşılmıştır.

Fotoğraf 4.267: 45 Numaralı Laçın Bey Türbesi Batı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.268: 45 Numaralı Laçın Bey Türbesi Güneybatı Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.269: 45 Numaralı Laçın Bey Türbesi Kuzeydoğu Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.19. 46 Numaralı Türbe Kalıntısı

Şah-ı Zinde yapılarının üzerinde yer aldığı tepenin güney-kuzey doğrultuda gelişen ana aksı boyunca konumlanan türbe orta avlunun kuzeydoğu kısmında yer alır (Fotoğraf 4.270). Türbenin doğusunda mezarlık, güneyinde 47 numaralı türbe kalıntısı, batısında Usta Ali Nesefî türbesi, kuzeyinde ise 45 numaralı türbe kalıntısı bulunmaktadır. Bu türbe kalıntısının kime ait olduğu bilinmiyor. Günümüze mahzenin kalıntıları ulaşmıştır.

Fotoğraf 4.270: 46 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.20. 36 Numaralı Türbe Kalıntısı

Şah-ı Zinde yapılarının üzerinde yer aldığı tepenin güney-kuzey doğrultuda gelişen ana aksı boyunca konumlanan türbe kalıntısı orta avlunun kuzeybatı kısmında yer alır. 16. yüzyıla ait bu türbe kalıntısı Kuşamiye medresesinin kalıntıları üzerine inşa edilmiştir (Fotoğraf 4.271). Türbenin doğusunda Kusem b. Abbas'ın türbesi güneyinde 12 numaralı anonim türbe, batısında Kuşamiye medresesinin kalıntıları, kuzeyinde ise 43 numaralı türbe kalıntısı bulunmaktadır. Bu türbe kalıntısının kime ait olduğu bilinmiyor (Fotoğraf 4.272). Günümüze bir metre boylarında beden duvarı ve mahzeni ulaşmıştır.

Fotoğraf 4.271: 36 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Doğu Cephesi

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.272: 36 Numaralı Anonim Türbe Sandukaları Kuzeydoğu Cephe

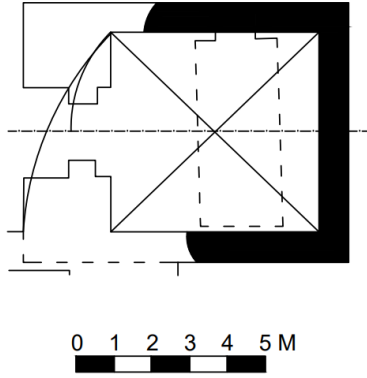

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.21. 26 Numaralı Türbe Kalıntısı

Küllüyesin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta avlunun kuzeydoğu kısmında yer alır (Fotoğraf 4.274). Kazılarda çıkan buluntularla 14 yy Timur mimarisine aittir. Bu türbe kare planlı muhtemelen kubbe örtülüdür (Plan-39) Türbenin doğusunda mezarlık, güneyinde 20 numaralı anonim türbe, batısında 31 numaralı anonim türbe, kuzeyinde ise 30 numaralı türbe kalıntısı bulunmaktadır. Bu türbe kalıntısının kime ait olduğu bilinmiyor. 1960 yıllarında yapılan kazı çalışmasında mahzen dikdörtgen planlı tonoz ile örtülüdür. Günümüze yapının 1,5 metre kaidesi ve mahzeni ulaşmıştır.

Plan 4.39: 26 Numaralı Anonim Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.273: 26 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.274: 26 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Güney Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.275: 26 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Güneydoğu Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.276: 26 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Doğu Cephe

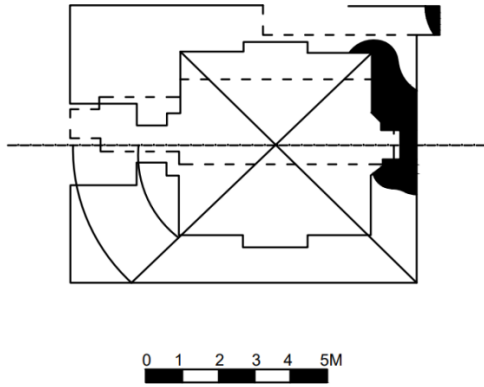

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.22. 30 Numaralı Türbe Kalıntısı

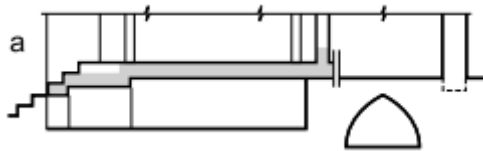
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta avlunun kuzeydoğu kısmında yer alır. Kazılarda çıkan buluntularla Türbe şekil ve süsleme olarak değerlendirildiğinde 14 yy (1360-1370) Timur mimarisine aittir. Bu türbe kare planlı muhtemelen kubbe örtülüdür (Plan-40). Türbenin doğusunda mezarlık, güneyinde 26 numaralı türbe kalıntısı, batısında 34 numaralı anonim türbe, kuzeyinde ise 47 numaralı türbe kalıntısı bulunmaktadır. Bu türbe kalıntısının kime ait olduğu bilinmiyor (Fotoğraf 4.277). 1960 yıllarında yapılan kazı çalışmasında mahzen dikdörtgen planlı tonoz ile örtülüdür. Günümüze yapının 1,5 metre kaidesi ve mahzeni ulaşmıştır.

Plan 4.40: 30 Numaralı Anonim Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Plan 4.41: Numaralı Anonim Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 169).

Fotoğraf 4.277: 30 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Kuzey Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.278: 30 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Batı Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

Fotoğraf 4.279: 30 Numaralı Anonim Türbe Kalıntısı Kuzey Cephe

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.23. 47 Numaralı Türbe Kalıntısı

Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta avlunun kuzeydoğu kısmında yer alır. Türbenin doğusunda mezarlık, güneyinde 30 numaralı türbe kalıntısı, batısında 33 numaralı anonim türbe, kuzeyinde ise 46 numaralı türbe kalıntısı bulunmaktadır. Bu türbe kalıntısının kime ait olduğu bilinmiyor. Günümüze kaidenin çok küçük bir parçası ulaşmıştır. Bu türbede kazı çalışması yapılmamış olduğundan mahzen ve türbeye yönelik bir bilgi elimizde yoktur. Günümüzde bu türbe kalıntısının üzeri kapatılmıştır.

4.25. 43 Numaralı Türbe Kalıntısı

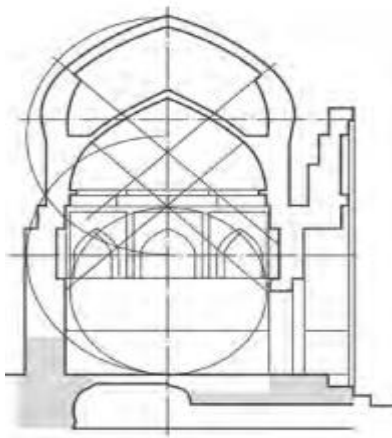
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbe, orta avlunun kuzeybatı kısmında yer alır. Türbenin doğusunda Kusem Bin Abbas'ın türbesi, güneyinde 36 numaralı türbe kalıntısı, batısında Kuşamiye medresesinin kalıntıları, kuzeyinde ise Emir Burunduk türbesi bulunmaktadır.

Kuşamiye medresesinin giriş eyvanını üzerine 16. ve 17. yüzyılda inşa edilmiştir. Bu türbe kalıntısının kime ait olduğu bilinmiyor. 1960 yıllarında yapılan kazı çalışmasında mahzen kare planlı kubbe ile örtülüdür.

4.26. 28 Numaralı Türbe Kalıntısı

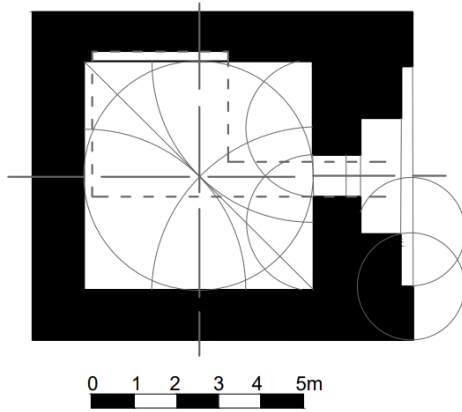
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbenin kuzey avlusundan batıya doğru eski Keş'e giden kanal ve yerleşiminin ön kısmında yer alır. Batı koridor olarak adlandırılan bir grup türbenin arkasındadır. Yapıda yapılan kazı çalışmalarıyla türbenin 15. Yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. 28 numaralı türbe kare planlı olup içteki 5.10 x 5.20 metre, dıştan 8.70 X 7.40 metre olup kubbe ile örtülüdür (Plan 4.43). Yapının kazılarında bulunan süsleme detaylarından Tuman Aka türbesinin yapım tarihine yakın olduğu düşünülmüştür. Türbenin batı koridoru yerleşimin kale duvarı içerisinde kuzey-güney hattı boyunca Emir Timur yönetiminde türbelerin oluşumunda ve 15. yüzyılın 30'lu yılların da Uluğ Bey yönetimindeki alt grubun inşasına bağlantılıydı. Batı koridorunun güney tarafında ki iki türbenin temelleri ortaya çıkarıldı. 2004 yılında bu iki türbenin kalıntıları kapatılıp çevre düzenlenmesi yapılmıştır. Bu türbe kalan kalıntılardan Emir Zâde türbesi ile aynı ölçülere sahiptir. Tek odalı kare planlı kubbe örtülü türbeden oluşuyordu. Bu türbe açıklığının güney tarafında ortalarında sırlı tuğlalardan oluşan dekoratif paneller bulunmaktadır. Günümüzde çevre düzenlenmesi nedeniyle kapatılmıştır.

Plan 4.42: 28 Numaralı Anonim Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 219).

Plan 4.43: 28 Numaralı Anonim Türbe Planı

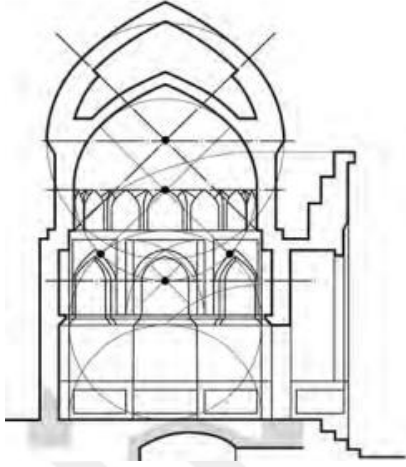

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.27. 29 Numaralı Türbe Kalıntısı

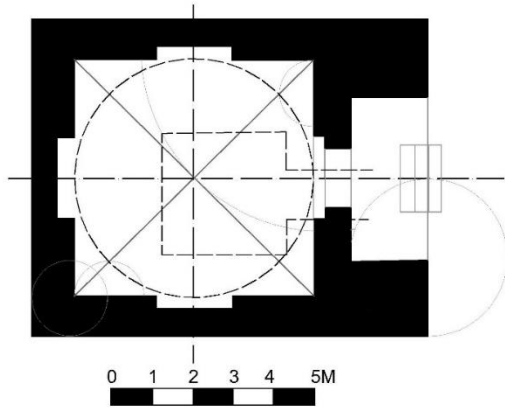
Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbeni kuzey avlusundan batıya doğru eski Keş'e giden kanal ve yerleşiminin ön kısmına yer alır. Batı koridor olarak adlandırılan bir grup türbenin arkasındadır. Yapıda yapılan kazı çalışmalarıyla türbenin 15. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. 29 numaralı türbe kare planlı olup içteki 5.10 x 5.20 metre, dıştan 8.70 X 7.40 metre olup kubbe ile örtülüdür (Plan 4.44). Yapının kazılarında bulunan süsleme detaylarından Tuman Aka türbesinin yapım tarihine yakın olduğu düşünülmüştür. Türbenin batı koridoru yerleşimin kale duvarı içerisinde kuzey-güney hattı boyunca Emir Timur yönetiminde türbelerin oluşumunda ve 15. yüzyılın 30'lu yılların da Uluğ Bey yönetimindeki alt grubun inşasına bağlantılıydı. Batı koridorunun güney tarafında ki iki türbenin temelleri ortaya çıkarıldı. 2004 yılında bu iki türbenin kalıntıları kapatılıp çevre düzenlenmesi yapılmıştır. Bu türbe kalan kalıntılardan Emir Zâde türbesi ile aynı ölçülere sahiptir. Tek odalı kare planlı kubbe örtülü türbeden oluşuyordu. Bu türbe açıklığının güney tarafında ortalarında sırlı tuğlalardan oluşan dekoratif paneller bulunmaktadır. Günümüzde çevre düzenlenmesi nedeniyle kapatılmıştır.

Plan 4.44: 29 Numaralı Anonim Türbe Kesiti

Kaynak: Nemtseva (2019, s. 221).

Plan 4.45: 29 Numaralı Anonim Türbe Planı

Kaynak: Yılmaz Sarı (2023).

4.28. 41 Numaralı Türbe Kalıntısı

Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbenin kuzey avlusundan batı koridorunun kuzey tarafında, Hoca Ahmet türbesinden 4,5 metre uzağında yer alır. Yapıda yapılan kazı çalışmalarıyla türbenin 15. Yüzyılın başlarına tarihlenmektedir 41 numaralı türbe kalıntısının mahzeni dikdörtgen planlı üzeri tonozla örtülüdür. Türbenin ölçüleri 2,59 x 3,48 metredir. 2004 yılında iki mezar açıldı türbe duvarlarının parçaları ilk olarak 1963'te açıldı). Bu

türbelerin niteliği bilinmiyor. Ancak tarihçilerde elde edilen bilgilerle batı koridoru türbelerinin din adamlarına ayrıldığını gösteriyor. Günümüzde çevre düzenlenmesi nedeniyle kapatılmıştır.

4.29. 42 Numaralı Türbe Kalıntısı

Şah-ı Zinde yapılarının üzerinde yer aldığı tepenin güney-kuzey doğrultuda gelişen ana aksı boyunca konumlanan Kuzey avlusundan batı koridorunun kuzey tarafında 41 numaralı türbe kalıntısının yanında yer alır. Yapıda yapılan kazı çalışmalarıyla türbenin 15. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir 42 numaralı türbe kalıntısının mahzeni dikdörtgen planlı üzeri tonozla örtülüdür. Türbenin ölçüleri 2,59 x 3,48 metredir. 2004 yılında iki mezar açıldı(türbe duvarlarının parçaları ilk olarak 1963'te açıldı). Bu türbelerin niteliği bilinmiyor. Ancak tarihçilerde elde edilen bilgilerle batı koridoru türbelerinin din adamlarına ayrıldığını gösteriyor. Günümüzde çevre düzenlenmesi nedeniyle kapatılmıştır.

4.30. 40 Numaralı Türbe Kalıntısı

Külliyenin konumlandığı tepenin güney-kuzey doğrultusunda gelişen ana aksı boyunca konumlandırılmış olan türbenin kuzey avlusundan batı koridorunun kuzey tarafında, 41 numaralı türbenin gerisinde yer alıyor. 41 ve 42 numaralı türbeleri 1963 yılı kazılarında açılmış olup kriptasından türbe hakkında fikir edinilmiştir. 40 numaralı türbe bu türbelerle aynı koridorda olmasına rağmen türbenin büyük bir kısmı duvar kısmı içinde kalmış olup kazısı yapılmamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEĞERLENDİRİLMİ

5.1. Timurlular Döneminde Mimari Anlayışı

Araştırma kapsamında ele alınan bölgenin özellikle Moğollar sonrasında tahribata uğraması ve sonrasında Çağatay Hanlığının mirasçısı olarak kurulan Timurlu Devleti kendi hakimiyet alanı olan Semerkand için hem kültürel hem de sosyal zenginliği artıracak faaliyetlerde bulunmuştur. Bu nedenle Timurlu devletinin Moğolların şehre yaşattığı hasarın giderilmesi noktasında şehri yeniden inşa etme süreçleri mimari açıdan gelişmesine destek olmuştur. Araştırma kapsamında Şah-ı Zinde Külliyesinin Timurlu mimarisi ile yapılmış olmasından kaynaklı o dönemlerde Timurlu devletinin mimari anlayışını açıklamak oldukça önemlidir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde Timurlu devletinde sanat ve mimariye ilişkin genel bilgilere yer verilmiştir.

Tarihte Timurlu devletinin varlık gösterdiği alan incelendiğinde (Şekil 5.1) Timurlu devletinin daha çok İpek yolunun ortasından geçen bölgeye denk geldiği söylenebilir. (Pander, 2002, s.853). Bu bölge özellikle 16. yüzyılın başına kadar geçen süreçte mimari ve şehircilik açısından ciddi atılımlar gerçekleştirmiştir.

Şekil 5.1: Timurlular Döneminde Hâkimiyet Alanı

Kaynak: Tekin, (2000, s. 111).

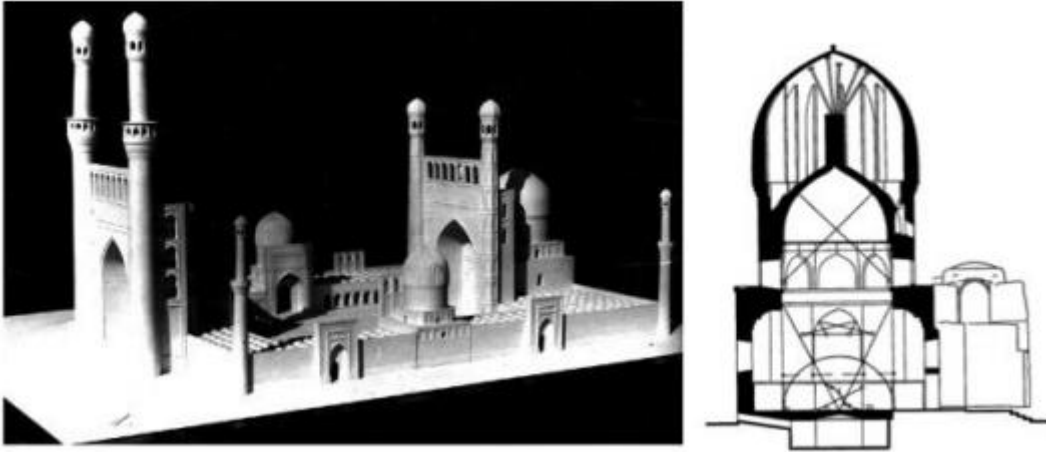
Timurlu devletinde daha önceden de bahsettiğimiz gibi zorunlu göç uygulamalar sonucunda sosyal ve kültürel hareketlilik ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle Türk ve İran kültürünün kaynaşması Timurlular dönemine kadar uzanmaktadır. Emir Timur hükümdarlık yaptığı dönemde Semerkand ve diğer bölgelerde çok sayıda cami, medrese ve türbe yaptırmıştır. Bunlara ek olarak saray, ticari alanlar ve rasathanelerde bu dönemde yapılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde Timurlu devletinin şehirleşmeye ve mimariye önem verdikleri söylenebilir (Pugaçenkova, 2000, s. 510). Ancak yapıların devasa büyüklükte olması bazı yapıların günümüze gelememesine neden olmuş ve tahrip olmuşlardır.

Timurlu devletinde mimari eserler ve şehirlerin işlevsellikleri ön planda olduğu gibi hem plan hem de süsleme ve boyut açısından da bir takım semboller kullanılmıştır. Timurlular mimari eserlerinde hükümdarlığın gücünü ve ihtişamını belirtmek için eserleri yaparken devasa boyutlarda yapılmıştır. Bu durum “*bizim iktidarımızdan şüphe ediyorsanız, inşa ettiğimiz eserlere bakın*” ifadesi her şeyi açıklamaktadır (Pander, 2002, ss. 853-854).

Timurlar döneminde mimari eserler hükümdarlığın gücünü gösteren en önemli yapılardır. İbn Arabşah'tan aktarılan bilgi doğrultusunda “*sarayların duvarları onların sefer ve zaferlerinin gösterildiği sahnelerle doluydu*” sözleri ile ihtişam daha net anlaşılmaktadır (Aka, 2000, s. 718).

Timurlular döneminde kubbe ve kubbe kasnaklarının yapımı da gücü ve zenginliği temsil etmektedir. Bu dönemde zaman zaman kubbeleri yükseltmek için çift çidarlı denilen iç içe geçmiş iki kubbe ve yüksek kasnaklar kullanılmıştır (Şekil 5.2). Ayrıca 1420 yılında yapılan Uluğ Bey Medresesinin taç kapısı da 25m'den yapılmıştır (Şekil 5.3). Medresede yer alan devasa kapılar gündelik hayattan manevi hayata geçişi temsil etmektedir (Çerezci, 2020, s. 705).

Şekil 5.2: Semerkand Mescid-i Cuması ve Gur-i Emir Türbesi

Kaynak: Golombek ve Koch (2017, s.18).

Şekil 5.3: Semerkand Uluğ Bey Medresesi

Kaynak: Çerezci, 2020 (s. 717).

Timurlu devleti döneminde yapılan eserlerde yüksek kemerli Taçkapılar, eyvanlar, kubbe içleri ve dışları, minareler ve duvarlarda ise çini kaplamaları yapılmıştır. Bu dönemde görülmemiş bir görsel zenginlik oluşturmuştur (Başkan, 2014a, s. 33). Timurlular döneminden bazı eserlerin günümüze kadar gelmese de özellikle Keş şehrinde bulunan “Aksaray” Semerkand’daki Bibi Hanım Cami hem hacimsel hem de sanatsal açıdan görkemli yapılar arasında gösterilmektedir. Timurlular döneminde yapılan Şah-ı Zinde yapılarında farklı teknikler kullanılmış ve çini sanatı etkin bir şekilde varlık göstermiştir (Şekil 5.4).

Şekil 5.4: Şah-ı Zinde Kompleksi Nekropol Koridorunun Sonunda Yer Alan Üç Türbeler Solda Tuman Aka, Karşıda Hoca Ahmet ve Sağda 1361 Tarihli Olarak Bilinen Anonim Türbe

Kaynak: Başkan (2014b, s. 87).

Yukarıda yer alan şekil incelendiğinde yapı içerisinde turkuaz, kobalt mavisi sırlı kabartma çini bordürleri, ajurlu pencere, kabartma ile oluşturulan motiflerin yer aldığı çini panoları Timurlu devletinin süsleme üslubu hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Büyük Selçuklu ve İlhanlı döneminde görülen çini sanatı ile bu dönemdeki çini sanatı birbirinden ayırdır (Öney ,1987, s. 61).

Timurluların döneminde yapı ve mimari alanında gelişen çini tekniklerinden birisi de sır tekniğidir. Kiremit kırmızısı ya da siyah renklerle kenar çizgileri oluşturulan desenler

sonrasında Şekil 4'deki gibi kobalt mavisi, sarı, siyah ve kısmen de leylak renkleri ile birleştirilmiştir (Öney,1987,s. 63). Semerkand'daki Bibi Hatun Medresesi (1398-1404), Şah-ı Zinde Külliyesindeki Üstad Ali Neseî'nin yaptığı 1380 tarihli beşinci anonim kümbet, Herat Gevher Şad Türbe ve Musallası (1417-1437), Meşhed Gevher Şad Medresesi (1418), Hargird Gıyasiyye Medresesi ile 14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın ortalarına ait birçok yapıda renkli sırlı çiniler, çini mozayik tekniği ile beraber veya yalnız olarak başarı ile uygulanmıştır (O'Kane, 2011, s. 18) (Şekil 5.5, Şekil 5.6).

Şekil 5.5: Gevher Şad Camii (1418)

Kaynak: Başkan (2014b, s. 89).

Şekil 5.6: Gevher Şad Türbesi (1432).

Kaynak: Başkan (2014b, s. 89).

Sonuç olarak Semerkand'ın mimari gelişimi ele alındığında İslamiyet'in kabulü ve sonrasına Emir dönemi önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Emir Timur'un Semerkand'daki mimariyi geliştirmek için harcadığı emek ve verdiği değer o dönem için Semerkand'ı “dünyanın parlayan yıldızı” konumuna getirmiştir. Günümüzde Semerkand hem şehir planlaması hem de kültürel özellikleri doğrultusunda UNESCO'nun kültürel mirasları arasında gösterilmektedir (Rahmetullayev ve Abriyev, 2016, s. 144).

5.2. Tipoloji

Çalışmamızda, Semerkand şehir merkezinde yer alan, Timur Dönemine tarihlendirilen, günümüze ulaşmış türbeler incelenmiştir. Yapılan saha ve kaynak araştırmaları sonucunda Semerkand şehrinde Afrasiyap tepesi adıyla adlandırılan bölgede 29 adet türbe tespit edilmiştir. Bu türbelerin 17'si ayakta olup, 10 adet türbenin ise kalıntıları yer almaktadır. Timur dönemini 14. yüzyıllarda yeniden inşa edilmiş olan toplam 17 adet türbe tespit edildi.

5.2.1. Türbeler

5.2.2. Kare planlı ve Üzeri Kubbeli Türbeler

Çalışmamız da Şah-ı Zinde Türbelerinde tespit ettiğimiz 28 adet türbe bu plan tipinde inşa edilmiştir. Bu yapılar; Kusem Bin Abbas Türbesi, Üstat Ali Nesefi Türbesi, Hoca Ahmet Türbesi, Emir Burunduk Türbesi, Şad-ı Mülk Türbesi, Şirin Bike Aka Türbesi, Emir Zada Türbesi, Kadızade-i Rumi Türbesi, Tuğluk Tekin Türbesi, Kutluk Aka Türbesi, Laçın Bey Türbesi, ve diğer anonim ve kalıntı olarak yer alan türbelerdir. Bu plan tipinde kare planlı bir mekânın üstü kubbe ile kapatılmıştır. Bölgede bu plan tipinde inşa edilen örneklerle Semerkant'ta Ruhabat Makbaresinde, Buhara'da ise Bayankuli Han Makbaresini ve İsmail Samani Türbelerinde rastlanmaktadır.

5.2.3. Sekizgen Planlı ve Üzeri Kubbeli Türbeler

Çalışmamız da Şah-ı Zinde Türbelerinde tespit ettiğimiz 1 adet türbe bu plan tipinde inşa edilmiştir. Bu yapı; Sekizgen planlı Anonim Türbedir. Bu Plan tipinde sekizgen planlı bir mekânın üstü kubbe ile kapatılmıştır. Bu plan tipinde inşa edilen örneklerle Trabzon il merkezinde yer alan Gülbahar Hatun ve aynı bölgede yer alan Emir Mehmet Türbesi ve Siirt'te bulunan Akkoyunlu eseri Emir Bayındır Kümbetinde rastlanılmaktadır.

5.3. Malzeme

Türkistan bölgesi türbe ve diğer yapılarda genel olarak malzeme ve süsleme ögesi olarak tuğla malzeme kullanılmıştır. Şah-ı Zinde Türbelerinin inşasında da, tuğla malzeme, kısmen kesme taş malzeme kullanılmıştır. Eserlerin gövdelerinde genellikle tuğla malzeme taş kullanılırken bazı yapıların zemin kısmında kesme taş malzeme kullanılmıştır.

5.3.1. Tuğla Malzeme

Çalışmamız boyunca incelemiş olduğumuz Şah-ı Zinde Türbelerinin tamamında tuğla malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Bu durumun en önemli sebebi bölgesel ve coğrafi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu malzemenin tercih edilmesinin nedeni taş malzemenin bölgede teminin zor ve maliyetli olması gibi nedenlerle bu durum

açıklanabilir. Ayrıca bölgede incelemiş olduğumuz da Türkistan coğrafyasında genel olarak yapı malzemesinin yanında süsleme ögesi olarak da tuğla malzeme kullanılmıştır.

5.3.2. Taş Malzeme

Şah-ı Zinde Türbeleri içerisinde taşın kullanıldığı alan; Kusem Bin Abbas Türbesi, Üstat Ali Nesefi Türbesi, Hoca Ahmet Türbesi, Emir Burunduk Türbesi, Şad-ı Mülk Türbesi, Şirin Bike Aka Türbesi, Emir Zada Türbesi, Kadızade-i Rumi Türbesi, Tuğluk Tekin Türbesi, Kutluk Aka Türbesi, Laçın Bey Türbesi, ve diğer anonim ve kalıntı olan türbelerin zemininde yer almaktadır.

5.3.3. Ahşap Malzeme

İncelemiş olduğumuz Şah-ı Zinde Türbeleri içerisinde ahşap malzeme bilindiği gibi Yapıların tamamında bitkisel ve geometrik süslemelerle oluşturulmuş ahşap giriş kapıları bulunmaktadır. Bunun yanında Kadızade-i Rumi Türbesi ziyaretgah bölümünün köşe odaları ahşap örtü ile örtülmüştür. Kusem bin Abbas türbesi mescid bölümü Ahşap direklerle desteklenmiş olun bu direklerin çok az bir kısmı günümüze gelmiştir. Yapıların tamamında bitkisel ve geometrik süslemelerle oluşturulmuş ahşap giriş kapıları bulunmaktadır. (Polat, 2019, s. 496).

5.3.4. Mermer Malzeme

İncelemiş olduğumuz Şah-ı Zinde Türbeleri içerisinde mermer malzemenin kullanım alanının oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Mermer malzeme daha çok türbelerin içerisinde sandukalarda görünür. Ancak bu mermer sandukalar Şah-ı Zinde Türbelerinin açık hava müzesi olarak kullanımından dolayı bulunduğu mekanlardan kaldırılıp açık alanlara yerleştirilmiştir.

5.3.5. Alçı Malzeme

İncelemiş olduğumuz Şah-ı Zinde Türbeleri içerisinde alçı malzemenin kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Alçı malzeme Kadızade-i Rumi Türbesinin duvar yüzeylerinde görülmektedir.

5.4.Süsleme

5.4.1. Süsleme Sanatı ve Kullanılan Motifler

Türklerin kökeni Orta Asya'da olan süsleme kültürü ve birikimi, göçlerle birlikte genişleyip farklı coğrafyalardaki kültürlerle etkileşime girerek gelişmiş ve daha da zenginleşmiştir. Ancak, İslam dinine geçişleri, süslemeye olan perspektiflerinde ve anlayışlarında derin değişikliklere neden olmuştur. İslam'ın başlangıcında, süslemelerde özellikle figürler (resim-heykel) kullanılmaktan kaçınılmıştır (Özkurt ve Tüfekçioğlu, 2009, s. 275). Bu durum, sanatçıların daha fazla stilizasyona yönelmelerine yol açmıştır. Zamanla, kullanılan süslemeler belirli kalıplara bürünmüş, motifleri ve üslupları oluşturmuştur.

5.4.2. Bitkisel Motifler

Çiçek, yaprak ve sapların stilize edilmesiyle oluşturulan süsleme unsurun en önemli kısmını oluşturan hatâyî üslûbu, ana vatanı Doğu Türkistan olan bir motif olarak ortaya çıkar (Doğanay, 2019, s. 365). Hatâyî'nin, Çin'de sekizinci yüzyıldan itibaren yaygın olarak kullanılan Hosege adlı çiçek motifinden türediği öne sürülmektedir. Hatâyî motifi genellikle simetrik bir şekilde çizilir. Bazen hatâyî'nin ortasında, tam simetrikliği bozan bir yaprak veya başka bir form kullanılabilir (Keskiner, 2000, s. 4). Hatâyîler, tohum keseciği, çiçeğin oturduğu çanak ve taç yapraklardan oluşur.

Hatâyîler tek başlarına kullanıldığı gibi farklı unsurlarla birleştirilerek de kullanılabilir. Özellikle rumi, bulut ve geometrik formlarla sıklıkla kullanılmaktadır. Hatâyîler için 16. yüzyıl zirve noktası olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde Hatâyîler sıklıkla kullanılan motifler arasında yer almaktadır. Özellikle İznik çini karoları ve çinilerinde, hatâyîler sınırsız bir repertuara sahiptir. İstanbul'un fethinden sonra dönemin sanatçıları İstanbul'a getirtilerek burada faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 16. yüzyılda bitkisel motifleri daha natüralist bir anlayışla yorumlayan nakkaş Karamemi ve 18. yüzyılda yaşamış, özellikle çiçek resimleriyle tanınan Ali Üsküdârî, Osmanlı süslemesine önemli katkılarda bulunmuşlardır (Cengiz, 2023, ss. 6-7).

5.4.3. Hayvansal Motifler

Türk süsleme sanatının en eski formlarından biridir. Orta Asya'dan bu yana hayvanlarla birlikte yaşayan Türkler, çevrelerini paylaştıkları evcil ve yabani hayvanları, barındıkları yerlere ve kullandıkları eşyalara yorumlarını katarak resmetmişlerdir. Bu sanat tarzı, Selçuklu döneminde yoğun bir şekilde devam etmiş, Osmanlılar zamanında ise farklı bir evrim geçirerek özellikle kitap sanatlarında kullanılmıştır. Gerçek hayvan tasvirlerinin yanı sıra ejder (evren), simurg (Zümrüd-i Anka) ve kilin (ejder atı) gibi efsanevi yaratıklar da tasvir edilmiştir (Özönder, 2003, s. 70). Saz üslûbu resimler arasında, efsanevi yaratıkların yanı sıra aslan, yılan, kaplumbağa, geyik ve çeşitli kuşlar gibi orman hayvanları ile bu hayvanlar arasındaki etkileşimler resmedilmiştir (Mahir, 2022, s. 142).

5.4.4. Rûmî

Türklerin Orta Asya'dan itibaren hayvan motiflerini stilize ederek süsleme amaçlı kullanmaları, klasik bir motifin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. "Rûmî" kelimesi, kelime anlamıyla Roma'ya aittir ve bu bağlamda Anadolu coğrafyasını ifade eder. Rûmî terimi, özellikle Anadolu Selçukluları'na atıfta bulunsa da, bu motif daha önce Karahanlılar, Gazneliler, Abbâsîler, Endülüs ve Fâtımîlerin süslemelerinde de sıkça görülmüştür (Mülayim, 2015, s. 168).

16. yüzyıla kadar olan dönemde rûmî kompozisyonlarda, motifler üzerinde hayvansal etkileri gözlemlemek mümkündür. Ancak daha sonraki dönemlerde stilizasyonun artmasıyla birlikte bu etki daha az hissedilmeye başlamıştır. Selçuklularda rûmîler, genellikle bir sap üzerinde yer almayan kompozisyon yapısına sahipken, Osmanlı döneminde bu yapı değişmiş ve rûmîler, bitkisel motifler gibi bir sap üzerinde hareket ettiğinden dolayı nebati bir karaktere bürünmüştür (Doğanay, 2019, s. 368). Rûmîler, form ve kullanım amacına göre yalın, kanatlı, ayırma (kapalı form), sencide, ortabağ (kenet) ve tepelik şeklinde sıralanırken, karakter ve tarzlarına göre sade, hurdeli, sarılma, münhanîli, dendanlı, nakışlı ve yapraklı gibi sınıflandırılabilir.

5.4.5. Bulut

Çin kökenli olduğuna inanılan bulut motifinin, 15. yüzyıldan itibaren Türk sanatında önemli bir yer edindiği düşünülmektedir. Özellikle 16. yüzyılda, hatâyî ve rûmî

motifleriyle birleştirilerek zengin kompozisyon oluşturmada kullanılmışlardır. Bu motifler, kompozisyon içinde serbest bir şekilde, yılankavi kullanıldığı gibi rûmîlerde olduğu gibi kapalı formda da kullanılmışlardır. Ayrıca, 16. yüzyıl klasik Osmanlı tezhip tığlarında da sıkça tercih edilmiştir. Bulut, doğada yağmurun habercisi olduğu gibi bırakacağı yağmurdan dolayı bolluk ve bereketin sembolü olmuştur. Türk sanatında ejderha yerine kullanılarak, Türk kültür ve mitolojisiyle uyumluluk sağlamıştır (Cengiz, 2023, s. 8).

5.4.6. Geometrik Motifler

İnsanın, yaşadığı coğrafyada veya dönemde genellikle geometrik süslemelere rastlamak mümkündür. Ancak, bu geometrik sanat eğilimi özellikle İslam mimari örneklerinde gelişmiş ve sistemli bir şekilde kullanılmıştır. İslam sonrası Türk sanatının her evresinde gözlemlenebilen geometrik süslemeler, özellikle Anadolu Selçuklu mimari bezemesinde doruk noktasına ulaşmıştır. Kitabi sanatlarda sıkça karşılaşılan bu süsleme anlayışının temelinde simetri ve sonsuzluk kavramları bulunmaktadır. Geometrik kompozisyonların oluşturulmasında çizgi sistemleri belirli kurallara tabidir ve bu kuralların ilkinin açığı özellikleri oluşturur (Bulut, 2019, s. 11).

5.4.7. Güzel Yazı (Hat)

İslam mimarisinde tasvir yasağı nedeniyle, bitkisel ve geometrik süslemelerin yanı sıra yazı ile süslemelere de önem verilmiştir. Yazı, bazen Kur'an-ı Kerim ayetlerini içeren, bazen de eserin kim tarafından yaptırıldığını belirten açıklamaların sanatsal formlar içinde değerlendirildiği bir sanat ögesi olarak kullanılmıştır. Yazı sanatında, hiçbir Müslüman ülkenin Türkler kadar gelişme gösteremediği bilinmektedir. Anadolu Selçuklu döneminde, hat sanatının özellikle taç kapı süslemelerinde, mihraplarda ve kubbelerde bolca kullanıldığı gözlemlenmiştir (Kınık, 1996, s. 44). Yazı sanatı, başlangıcından bu yana bir sanat dalı olarak ele alınmıştır. Türk hat sanatında harfler, birbirlerine şekil olarak benzerlik gösterir. Bu harfleri birbirinden ayıran ince farklar bulunmaktadır. İslamiyet'te yazı sanatı, kullanılmaya başlandığından itibaren kullanım alanı ve işlevselliğine göre çeşitlenmiştir (Ay, 2012, s. 20).

5.4.8. Çini Süslemeleri

Çini sanatının temeli, çeşitli şekillerdeki levhaların renklendirilip sırlanarak fırınlanması sonucu oluşan koruyucu saydam tabakadır. Bu tabaka, çini hamurundan yapılmış levha üzerinde eriyen sırn katmanlaşmasıyla meydana gelir ve mimari yapıya dayanıklı ve solmayan bir renklilik kazandırır. Çini sanatı, zaman ve mekanla birlikte teknik değişikliklere uğramış ve zenginleşmiştir. İlk örnekleri, renkli sırn tuğla üzerine uygulanmasıyla eski Mısır ve Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Sırlı levhaların kullanımına İslamiyet öncesinde Uygurlar tarafından rastlansa da, bu sanatın gerçek gelişimi İslam sanatında ve özellikle İslamiyet sonrası Türk sanatında gözlemlenmiştir. Uygurlara ait olan Karahoço harabelerinde yapılan kazılarda renkli sırlı çini levhalar bulunmuştur. Bu durum, çini sanatının İslamiyet öncesinde de var olduğunu göstermektedir. İslamiyet öncesi dönemlerde ortaya çıkan bu sanat, iç ve dış mimaride yoğun olarak kullanılmıştır. Taş süslemelerin aksine, iç mekan tasarımlarında daha fazla tercih edilmiştir (Kahya, 2015, ss. 5-6).

Çini sanatı, Türk mimarisinde iç ve dış dekorasyonun önde gelen unsurlarından biridir. Bu sanatın kökenleri, Uygur Türkleri'ne kadar uzanmaktadır ve tarihte ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar ile Gazneliler, Harezmşahlar ve Büyük Selçuklular gibi devletlerde mimaride çini kullanımı yaygındı. Ancak çini sanatının gerçek anlamda zenginleşip büyük bir evrim geçirmesi, Anadolu Türk mimarisinde gerçekleşmiştir. Bu süreç, Selçuklu döneminden başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar devam etmiştir ve çini sanatı, özgün özelliklere sahip olan ve birincil bir rol oynayan bir sanat dalı haline gelmiştir (Öney, 2007, s. 13). Bu nedenle, Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde tezyinatın temel unsurlarından biri olan çini dekoru, anıtsal bir sanat biçimine dönüşmüştür.

5.4.8.1. Şah-ı Zinde Çini Süslemeler

İncelemiş olduğumuz Şah-ı Zinde Türbeleri içerisinde süslemede en çok çini kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle türbelerin Taçkapı başta olmak üzere, cephelerinde ve iç mekanda çini süsleme ile karşılaşılmaktadır. Bu yapılardan çini süslemenin en yoğun olduğu türbelerin başında Kusem Bin Abbas Türbesi, Üstat Ali Nesefi Türbesi, Hoca Ahmet Türbesi, Tuman Aka Türbesi, Şad-ı Mülk Türbesi, Şirin Bike Aka Türbesi, Emir

Zada Türbesi, Kadızade-i Rumi Türbesi, Tuğluk Tekin Türbesi, Kutluk Aka Türbesi gelmektedir. Bu türbelerde taçkapıda baştan aşağı, kubbe, iç ve dış cephelerde de yer yer bitkisel motifli, lacivert, sarı, mavi ve beyaz renklerin hâkim olduğu çiniler ile kaplanmıştır. Bunun dışında Kusem Bin Abbas türbesi ve 31 numaralı anonim türbenin sandukasında çini süsleme kullanılmıştır. Ayrıca kuzey güney yönlü uzanan koridorda bulunan çardakların üst bölümlerinde ve türbelerin pencerelerinde çini süslemeler bulunmaktadır.

5.4.8.2. Sırlı Tuğla Süslemeleri

Şah-ı Zinde Türbelerinde ki süsleme kompozisyonlarından biri de sırlı tuğla ile yapılmış olan süslemelerdir. Sırlı tuğla süslemeleri türbelerin dış yüzeyinde tuğla malzemenin farklı şekilde yerleştirilmesiyle geometrik süsleme motifleri oluşturulmuştur. Tuman Aka, Üstat Ali Nesefi, Kutluk Aka Türbelerinin dış cephe yüzeyleri sırlı tuğla süslemeler yer almaktadır. Bunun dışında yine medreselerin köşe kulelerinin gövdesinde ve tepe noktalarında sırlı tuğla süslemeleri yer almaktadır. Emir Burunduk türbesinin taçkapısı ve giriş cephelerinde birer sıra aralıklarla oluşturulan sırlı tuğla süslemeleri de mevcuttur. Sırlı tuğla süslemenin bulunduğu yapılar;

5.4.8.3. Kalemîşi Süsleme

Şah-ı Zinde Türbeleri içerisinde yapmış olduğumuz araştırmalarda kalemîşi süslemeler, Kadızade-i Rumi türbesi, Tuman Aka Türbesi, Şirin Bike Aka Türbesi, Sekizgen Anonim Türbe olmak üzere bu dört türbede kalem işi süslemeye yer verilmiştir.

5.5. Mimarlar

Çalışmamız boyunca ulaşılan mimar ya da usta olarak isimi geçen kişiler ve görev aldıkları yapılar şunlardır;

Kusem Bin Abbas Türbe kapısını: Seyyid Yusuf Şirazi tarafından yapmıştır.

Üstat Ali Nesefi Türbesini: Usta Alim Nesefi ve Usta Ali birlikte inşa etmiştir.

Hoca Ahmet Türbesi Çini Ustası: Fahri Ali tarafından yapılmıştır.

Tuman Aka Türbesi çini dekorasyonunu: Tebrizli Şeyh Muhammad İbn Xoji Bandgir Attugrı tarafından yapılmıştır.

Çalışmamız süresince ulaştığımız, görev aldıkları yapılar ile birlikte isimleri bulunan mimar/ustalar hakkında ne yazık ki detaylı bilgiler bulunmamaktadır. Ancak Şah-ı Zinde Türbeleri içerisinde incelemiş olduğumuz toplam yirmi dokuz adet türbelerin ayrı ayrı değerlendirilip incelendiğinde Şah-ı Zinde Türbeleri içerisinde Timurlu mimari alanın oldukça gelişmiş olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Moğol istilasından sonra büyük bir tahribata uğrayan Şah-ı Zinde türbelerinin Türk İslam Tarihine yeniden kazandırılmasında Timurlu Devleti büyük önem arz etmektedir. Şah-ı Zinde yapılar topluluğu Kusem b. Abbas türbesi ve etrafında konumlanmış 40 adet türbe, cami, medrese ve mezarlıktan oluşmaktadır. Kusem b. Abbas İslamiyet'i yaymak için Semerkand'a gelmiş ve burada öldürülmesi ile bölge İslam dini açısından kutsal bir mekân olarak anılmasına katkı sağlamıştır. Bu nedenle Şah-ı Zinde yapıları günümüz koşullarında kültürel miras açısından en önemli kaynaklardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Türk İslam Sanat anlayışının araştırılması ve İslamiyet'le Türklerde sanatın yeniden inşasına ilişkin birçok bilgi edinilebilir. Bu nedenle bu araştırmada Şah-ı Zinde yapıları mimari açıdan incelenmesi ve o dönemde kullanılan tekniklerin gün yüzüne çıkartılması araştırmanın en temel amacı olarak belirtilebilir.

Araştırma kapsamında yapılan incelemeler neticesinde Timurlu mimarisinin genel karakteristiğini belirleyen ve genellikle tüm yapı tipleri için geçerli olan; yapı yüksekliğini aşan yüksek Taçkapılar/piştak, iç içe geçen kemer dizileri, simetrik oranlamalar, dıştan geniş kasnak, içten çift kabuk ile yükseltilmiş kubbeler, yoğun mukarnas/stalaktit kullanımı ve dört yönlü plan tasarımı gibi özellikler, Timurlu mimari estetiğinin genel özellikleridir. Bu çerçevede, Timurlu mimarisi için karakteristik sayılan Orta avlu, çapraz koridor, piştak gibi mimarî unsurlar ile dört yöne açılan avlu etrafında düzenlenen radyal veya kare içinde haç şeklindeki plan şeması, neredeyse tüm yapı tiplerinde benzer şekilde kullanılmıştır. Bununla birlikte her yapı tipinin kendine özgü bazı çeşitlemeleri ve gelenekselleşmiş düzenlemeleri de bulunmaktadır. Timurlu mimarlık estetiğinin temel anlayışını geometrik esaslar belirler. Timurlu yapılarında kare veya dikdörtgen tabanlı prizmatik gövdeli hacimler bir araya gelerek ana yapı kütesini ve istenen plan şemasını oluşturur. Daha önce Türk ve İslâm mimarlığında sadece bir kubbeye geçiş elemanı olarak görülen kasnaklar, Timurlu yapılarında prizmatik gövdenin

üzerinde içteki ilk kubbe kabuğunu da örtecek kadar yükselerek döneme ait bir özellik kazanmıştır. Bu yüksek kasnak üzerinde yapılan yüksek merkezli, çoğu kez çini kaplı tek, ikili ve ya üçlü kubbeler de bu dönem özelliğini pekiştiren bir görüntüdür. Timurlu sanatının bir diğer belirleyici özelliği ise çiniler ve bu çinilerde kullanılmış turkuaz, yeşil, lacivert, sarı renk tonlarının sıklıkla kullanılmasıdır. Çiniler adeta süsleme ögesi olarak kullanımdan çıkıp yapılara vücut buldurmuştur. Öyle ki Timurlu Devletinin kurucusu olan Emir Timur'un sanata önem verdiği Semerkand'da yaptırdığı Gur-i Emir Türbesi, Bibi Hanım Camii, Uluğbey Gözlem Evi ve Türkistan'da yaptırdığı Ahmet Yesevi Türbesi, Şehr-i Sebz'de yaptırdığı Ak Saray gibi mimari eserlerinde bulunan çok sayıda benzerlik çalışmalara söz konusu olmuştur. İslamiyet'in kabul edilmesiyle birlikte sanat anlayışında yaşanan değişim etkisini mimarlık alanında da göstermiştir. Özellikle de süslemelerde resim ve heykel anlayışı yerini geometrik şekil ve bitki motiflerine bırakmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda Şah-ı Zinde Türbelerinin Timurlu devletinin mimari ve sanat anlayışı ekseninde gelişim gösterdiği sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmetbeyoğlu, A. (2009). Türkistan hakkında coğrafî, siyasi, tarihi ve istatistiki malumat. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 1-21.
- Aka, İ. (1991). *Timur ve devleti*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aka, İ. (2000). Göçebelikten rönesansa bir Türk devleti: Timurlular. *Türk Kültürü*, XXXVIII(452), 716-723.
- Aktürk, İ. (2023). Trabzon Emir Mehmet Türbesi'nin mimarisi üzerine değerlendirme. *YDÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 5(2), 83-91.
- Alyılmaz, C. (2002). Eski Türk şehirleri ve Semerkant. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 303-311.
- Anadolu Selçuklu Yapı Envanteri (2024). Çini, <http://anadoluselcuklumimarisi.com/tr-tr/cini>, adresinden 10.05.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Arat, R., R. (2006). *Baburnâme*, Ankara.
- Arık, R. (1999). *Batılılaşma dönemi Anadolu Türk mimarisine bir bakış, Osmanlı kültür ve sanat ansiklopedisi*. Yeni Türkiye Yayınları.
- Aslanapa, O. (1990). *Türk sanatı tarihi I-II*, Birinci Baskı. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Aslanapa, O. (1996). *Türk Cumhuriyetleri mimarlık abideleri*. Türksoy Yayını.
- Ay, M. E. (2012). *Türk hat sanatının seramik sanatına biçimlendirme ögesi olarak yansımaları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydınlı, O. (2016). *Özbekistan coğrafyasının önemli şehri Semerkant'ın yükselişinde iktisadi faktörlerin etkisi ve şehrin ipek yolu üzerinde arz ettiği önem*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları.
- Aydınlı, O. (2018). *Semerkand tarihi fethinden samanilerin yıkılışına kadar (93-389/711-999)*. İsam Yay.
- Barthold, V., V. (1990). *Moğol istilasına kadar Türkistan*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Başkan, S. (2014a). Timurlu çağı türbe mimarisi hakkında. *Sanat Tarihi Dergisi*, 22(1), 31-52.
- Başkan, S. (2014b). Timurlu mimarlığında çini süsleme hakkında bir değerlendirme, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(10), 77-95.
- Bektaşoğlu, M. (2009). *Anadolu'da Türk islam sanatı*. DİB Yayınları.
- Bulut, M. (2019). *Selçuklu çizgileri Anadolu Selçuklu geometrik kompozisyonları*. İnkılap Bas. Yay.
- Burget, F. A. (2004). *Türkistan milli mücadelesi ve sonrasında Afganistan Türkleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cengiz, R. (2023). *Türk süsleme sanatlarında rûmîli sarmal kompozisyonlar*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Clavijo, G. (1975). *Timur devrinde Semerkand'a seyahat*. (Çeviri: Ö., R. Doğrul), İstanbul.

- Çakmakoglu Kuru, A. (2008). Orta çağ anadolu türk mimarisinde düğüm motifi ve ikonografisi. *Erdem*, 1(51), 23-52.
- Çerezci, J., Ö., O. (2020). Timurlu dönemi mimarisinde sembolizm, *History Studies*, 12(2), 703-725.
- Çeşmeli, İ. (2002). Semerkand şehrinin antik dönemden 19. yüzyıla kadar olan fiziksel gelişimi. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, 15, 57-90.
- Daş, E. (2007). *Erken dönem Osmanlı türbeleri*. Gökkubbe Yayınları.
- Diez, E., & Aslanapa, O. (2007). *Türk sanatı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Doğan, M. (2011). *Doğan büyük Türkçe sözlük*. Yazar Yayınları.
- Doğanay, A. (2019). *Türk tezyîni sanatları*. Türk İslam Tarihi.
- Dumlupınar, Y., İ. (2023). Astrahanîler ve Mangıtlar devri Buhara Hanlığı (1599-1920): Genel hatlarıyla kaynakları ve siyasi tarihi. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 199-220.
- Golombek, L. & Koch, E. (2017). *The Mughals, uzbeks and the timurid legacy, a companion to islamic art and architecture, from the mongols to modernism*, Oxford.
- Gorshenina, S. (2014). Samarkand and its cultural heritage :perceptions and persistence of the rusian colonial construction of moments, *Central Asia Survey*, 33(2), 246-269.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Felsefe ansiklopedisi*. Remzi Kitabevi
- İbn Havkal, (2017). *10. Asırda İslam coğrafyası*, (Trc. R. Şeşen). Yeditepe Yayınevi.
- İslam Ansiklopedisi (2023). *Şâh-ı Zinde*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/sah-i-zinde>, 16.02.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Jamaluddin, S. (1995). Samarqand as the first city in the world under Timur, *Proceedings of the Indian History Congress*, LVI, 857-865.
- Kafalı, M. (2005). *Çağatay hanlığı (1227-1345)*. Berikan Yayınevi.
- Kahya, E. (2015). *Kültür turizminde çini sanatının yeri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaca, N. (2022). Türk çini sanatında uygulanan renk, motif, desen ve kompozisyon özelliklerinin sultan ı. ahmed türbesi duvar çinileri örneğinde incelenmesi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 209-239
- Keskiner, C. (2000). *Türk süsleme sanatlarında stilize çiçekler hataları*. Kültür Bakanlığı Yay.
- Khodjoeva, S. (2020). XIV.-XV. yüzyıl osmanlı ve timurlu çinilerinin karşılaştırılması (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kınık, M. (1996). *Anadolu Selçuklu Dönemi Geometrik Çinilerinin Grafikselleştirilmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kitapçı, Z. (1994). *Orta asya'da islamiyetin yayılışı ve türkler*, Konya: Damla Ofset.
- Koçak, E., M. (2019). Timurlu medeniyetine örnek bir şehir: Semerkand (1370-1405), *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 67-76.

- Komisyon (2020). *Temel İslam ansiklopedisi 1-2-3-4-5-6-7-8*. İstanbul: İSAM Yayınları.
- Kök, E. (2006). *Timurlu çağı sanatı ve osmanlı mimarisi ile bir karşılaştırma denemesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Mahir, B. (2022). *Osmanlı resim sanatında saz üslubu*. Hayalperest Yay.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2019). Türbenin Tanımı. https://ayazagaaihl.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/34/17/758901/dosyalar/2020_12/111_71357_MEB_DOGM_Dini_Terimler_SoYzluYgYuY.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Mülayim, S. (2015). *Türk sanatında ikonografik dönüşümler değişimin tanıkları*, İstanbul: Kaknüs Yay.
- Naumkin, V. (1992). *Samarkand: caught in time: great photographic archives*, Reading: Garnet Publishing.
- Nemtseva, N., B. (2019). *Ensemble shakhi-zinda arkeoloji mimari*, Semerkand.
- O’kane, B. (2011). *The Development of Iranian Cuerda Seca Tiles and the Transfer of Tilework Technology, in And Diverse Are Their Hues: Color in Islamic Art and Culture*, Yale University Press.
- Oğuz, S. (2021). *Rus seyyah n.v. Hanikov’a göre buhara hanlığı/emirliği (1841-1842)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Omorov, T. (2013). Buhara hanlığındaki etnik yapı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 65-85.
- Öney, G. (1987). *İslâm mimarlığında çini, İstanbul*.
- Öney, G. (2007). *Anadolu’da Türk devri çini ve seramik sanatı*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Önkal, H. (1992). *Osmanlı hanedan türbeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Önkal, H. (1996). *Anadolu Selçuklu türbeleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Özcan, E. S. (2021). Astronom-hükümdâr uluğ bey’in bilim kenti semerkand. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 1(35), 223-235
- Özkurt, K., & Tüfekçioğlu, A. (2009). Türk islam sanatında kitabeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14), 279-295.
- Özönder, H. (2003). *Ansiklopedik hat ve tezhip sanatları deyimleri, terimleri sözlüğü*, Konya.
- Pala, İ. (2015). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Pander, K. (2002). *Timuroğullarının orta asya mimari sanatına katkıları*. Yeni Türkiye Yayınları.
- Papuccu, G. (2023). Anadolu dışında islam sanatında ulu cami geleneği. *Palmet Dergisi*, 1(4), 97-129.
- Polat, E. (2019). *Özbekistan Hiva Şehri “İçhan-Kala” Mimari Anıtları*, (Yayımlanmamış doktora tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pugaçenkova, G. A. (2000). *Transoxania and khurasan, history of civilizations of central asia. The age of achievement: a.d. 750 to the end of the fifteenth century*, Paris: UNESCO Publishing.

- Rahmetullayev Ş. M, & Abriyev R. B. (2016). Архитектура Самарканда В Эпоху Амира Темура, *Academic Journal of History and Idea*, III(8), 136-146.
- Semerci, F. (2017). Anadolu selçuklu medreselerinin cephesel ve mekânsal kalite analizi: Sivas kenti örneği. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 295-328.
- Seydi Ali Reis (1975). *Mir'atül memalik*. (Haz. N. Akyıldız). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Şaman Doğan, N. (2019). Anadolu selçuklu medreseleri ve darüşşifalarında türbe. *BELLETER*, 83(297), 519-554.
- Şami, N. (1987). *Zafernâme*, (Çev. N. Lugal). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Şen, H. (2022). XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Hokand Hanlığı'nda Kaleme Alınan Tarihi Eserler, *İran ve Turan Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8, 1-22.
- Şeşen, R. (2017). *İslam coğrafyacılarına göre Türkler ve Türk ülkeleri*. Bilge Kültür Sanat Yayınevi.
- Şirikçi, T., S. (2013). *Tarihi eserlerde yapı malzeme cinslerinin araştırılması ve korunmaları için alınacak önlemler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- TDV İslam Ansiklopedisi (2010). *Şahı Zinde*, 38. Cilt, ss. 267-269.
- TDV İslam Ansiklopedisi (2020). Minare, www.islamansiklopedisi.org.tr/minare, adresinden erişilmiştir.
- Tekin, B., B. (2000). *Timur döneminde mimari bezeme olarak ahşap kullanımı*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.
- Tuğ, K. (2019). Özbek Han'ın tahta çıkışı, özbek kimliğinin şekillenışı ve bazı özbek boyları. *Akademik MATBUAT*, 3(2), 49-56.
- Tüfekçioğlu, A. (2001). *Erken dönem osmanlı mimarlığında yazı*, Ankara.
- Türker Küyel, M. (1996). *İslâm öncesi devlet adamlarının eğitimi ve uluğ bey*. Uluğ Bey ve Çevresi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri içinde (ss. 293-322). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Uludağ, S. (2016). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Kabalcı Yayıncılık.
- Uzunoğlu, E., N. (2019). *Sultan II. Abdülhamit Dönemi Türbe Mimarisi Ve Fatih Gülüştü Valide Sultan Türbesinin Restorasyon Önerisi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Vurgun, Y., S. (2016). Buhara emirliğinin iki önemli şehri: buhara ve semerkand. *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 139-157.
- Wilber, D., N. (1937). The Development of Mosaic Faience in İslamic Architecture in İran. *Art İslamica*, 6(1), 1- 40.
- Yüksel, Ş., M. (2015). Arap kaynaklarına göre timur ve din. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 23(1), 239-258.